

PETR. TARULIS — JONAS GRINIUS
O. B. AUDRONĖ — KOTRYNA GRIGAITYTĖ
ALGIS LAPŠYS — PETRONĖLĖ ORINTAITĖ

ŠEŠTOJI PRADALGĖ

LITERATŪROS METRAŠTIS

Redagavo K. BARĖNAS

ANTANAS GIEDRIUS —
— ALFONSAS GIEDRAITIS
DANGUOLĖ SADŪNAITĖ —
— JUOZAS ŠVAISTAS
AGNĖ LUKŠYTĖ — VLADAS ŠLAITAS
STASYS SANTVARAS —
— KAZIMIERAS BARĖNAS
ALGIRDAS TITUS ANTANAITIS —
DR. JONAS GRINIUS —
ANATOLIJUS KAIRYS

ŠEŠTOJI PRADALGĖ
LITERATŪROS METRAŠTIS

KAINA: nariams — minkštais viršeliais 12 šil., arba 2.50 dol., arba DM 7; kietais — 16 šil., arba 3.00 dol., arba DM 9.
Nenariams — 25% daugiau.

Nidos Knygų Klubo Leidinyss Nr. 75, 1969.

Printed by **NIDA PRESS**,
1 Ladbroke Gardens, London, W.11, Great Britain.

DIEVAS

+

TĖVYNĖ

+

+ ALKA +

+

R. F. D. 2

PUTNAM, CONN.

PETR. TARULIS

KAUNO GUBERNATORIAUS PUSRYČIAI

(ištraukos iš naujos knygos)

Petras Vladimirovičius Veriovinas, Kauno gubernatorius, atvažiuo į savo dvarelį trumpam poilsui. Norėjo atsikvėpti nuo svarbiųjų valstybinių reikalų? O gal jam rūpėjo pasižvalgyti savo dvare, pakvėpuoti kaimišku oru ir patirti, kaip jam sekasi ūkininkauti?

— Petenka, — dažnai kartojo gubernatorienė, — sakau tau, saugok sveikatą...

Siaurojo geležinkelio, kurs jungė Panevėžį su Švenčionėliais, traukinys pilku kirminu įprojo į Utenos stotį. Mažasis garvežiukas savo darbą suprato taip, kad ne tiek jam svarbus greitumas, nes čia aplinkui niekas galvatrūkčiais neskuba, o išmoningiau bus, jeigu jis, visą aplinką stebindamas, išdidžiai pasirodys. Menka bėda, jeigu įbauginti, nieko įtartino savo prastame gyvenime nematę kaimiečių arkliukai pasibaidys, užtat jis džiugins visus garsiai puškuodamas, spiegiai padūduo-

damas ir šnypšdamas atliekamais garais. Šio garvežiuko didieji ratai, tepalais varvėdami, tuoju aptingo, kai viduje dantračiai suspiegė, kviesdami pailsėti. Tegu tik ponas gubernatorius sau laimingai išlips, o mašinistas atsikvėps.

Patyręs mašinistas klaidos nepadarė, jis sulaikė garvežį tokiu gudriu apskaičiavimu, kad antros klasės vagono durys pataikytų tiesiog priešais stoties duris ir tokiu būdu ponas gubernatorius gautų pilną patogumą, nevargindamas savęs nė vienu nerelkalingu žingsneliu. Viskas dėjos, kaip buvo numatyta: gubernatorius dviem laiptukais išlipo į paprastomis smiltimis pabarstytą peroną tos paraistyje pamestos stoties, kuri buvo aplinkui apaugusi alksniukais ir pušaitėmis. Kai traukinys ateina, čia netrūksta dykaduonių-vėpsotojų, kurie iš miestelo skuba, pasiilgę naujų išpūdžių ir nori pasižmonėti. O šiandien, tokią ypatingą dieną, priedo susirinko vietos rusai valdininkai, kurie susimetė į savo atskirą krūvelę ir nekantriai laukė, kada galės pasirodyti gubernatoriui.

Petras Vladimirovičius jau visą eilę metų gubernatoriavo Kaune. Jis turėjo aukštą jo didenybės Rusijos caro Mikalojaus Antrojo dvaro kamergerio titulą, o jaunose dienose su tuo pačiu Nikolaška, tuomet dar tik caro sosto įpėdiniu, taip tariant, tą pačią košę valgė, nes jie buvo greta vienas kito, abu tarnavo tame pačiame caro gvardijos Preobražensko pulke.

Tačiau Verlovkinas didžiavos, kad nesi-
puikina ir daugumai prieinamas, o taip pat
nevengia pasikalbėti su prastais žmonėmis.
Asmeniškai jis spėjo per ilga susipažinti su sa-
vo gubernijos dvarininkais — bajorais. Paži-
nojo jis ir žydus pirklius. Net ir netituluotų
lietuvių tarpe jis turėjo pažinčių, sakysim, jis
pažino Antaną Žmuidzinavičių ir Feliciją
Bortkevičienę, neskaitant keleto lietuvių dak-
tarų ir advokatų, su kuriais reikalai jį suves-
davo. O kai pasitaikydavo, kad lietuviai prisi-
gerindami jį pakviesdavo į savo koncertus, tai
jis su visa publika atsistodavo ir klausės, kol
visi maldingai giedojo... apie Lietuvą didvyrių
žemę.

Šiandien Petras Vladimirovičius jautėsi
gerai. Ne. Jis visai puikiai jautėsi! Jis geidė,
kad būtų gera, tai ir buvo puiku. Jam atrodė,
jog viskas aplinkui eina ir plaukia sklandžiai.
Labiausia, kad čia jis buvo lyg savo namie, kai
stebėjo kuklų judėjimą Utenos stotyje, gerai
žinodamas, jog ir šis menkas sujudimas tuojau
išnyks ir musės skraidžios tuščioje stotyje, nie-
ko nevaržomos.

Aplink daug pažįstamų veidų. Štai valdi-
ninkai. Kiekvienas jų stengias, kad gubernato-
rius jį pastebėtų. Vieni jų uniforminėmis,
griežtai nustatyto sukirpimo kepurėmis, kiti
vasariškai šiaudinėm skrybėlėm pasipuošę. O
šios dienos iškilmingumą pabrėždami keli net
šviežiai išprosytom kelnėm atėjo gubernato-
riaus pasitikti. Ar kuris pagal seną tradiciją

barzdotas, ar kitas vokiška maniera paraitytais ūsais, bet visi vienodai apstulbusiom akim, virpančiom žandenom dabar akylai seka kiekvieną lėtą ir truputį iškilmingą gubernatoriaus krusterėjimą. Stoties viršininkas žengė du žingsnius priekin, pridėjo virpančius pirštus prie savo raudonos kepurės ir nedelsdamas raportavo, jog jam pavestoje stotyje viskas pilnoje tvarkoje. Po to jis laimingas atsitraukė šalin, nes turėjo garbę paspausti išlepintus gubernatoriaus pirštus.

Veriovkinas šypsos į kairę, vos pastebimai linkteri į dešinę. Kai kam atskirai suteikia kiek dėmesio. Teikiasi. Tokia išimtinė jo padėtis, kad visi džiaugiasi, jeigu jis teikiasi! Jeigu teikiasi pasisveikinti. O kada taip atsitikdavo, jeigu kuriam valdininkui gubernatorius paspausdavo ranką, tai anasai valdininkas tuo jau pajusdavo, kaip jam šilta darosi po marškiniais. Savo ruožtu gubernatoriui smagu stebėti valdininkus. Juk jie visi puola rodyti tarnybinių uolumą, besąlyginį klusnumą jam, o per jį ir carui ištikimybę. Smagūs ženklai. Šie visi valdininkai, kaip ir jis patsai, juk tarnauja didžiulei Rusijos imperijai. O Rusijos imperijos garbė ir gerovė — šventas reikalas. Jam pačiam ir jiems visiems! Argi ne? Gerai. Visai gerai. Tegu šie valdininkai lenktyniauja tarpusavyje, jam įsiteikdami, nes tuo būdu jie parodo, kokie ištikimi rusų caro tarnai. O štai vyresnysis žandaras išpūtė rusvus ūsus, trenkė savo tvyskančių batų kulnis, ir tuo metu

jo pentinai žvagterėjo pačiu tauriuoju, geriems pentinams tinkamu skambesiu. Arti to, kad būtų muzikos akordas.

O dar šis prievakaris toks gludnas, saulėtas, švelniuoju vėjeliu atmieštas. Gubernatorių tiesiog paikina tasai švelnus visuotinis dėmesys. Net ir keletas smulkių krautuvinių, tuo pačiu traukiniu sugrįžusių namo, nors kiekvienas jų labai skubėjo, nes šabas jau buvo visai arti, jiems reikėjo galvoti apie laukiančias pačias ir laiku grįžti į namus, kad nepavėluotų įžiebtį iškilmingas šabasines žvakutes, — nė vienas jų abejingai nepraėjo pro šalį. Nors tai vienai minutei jie sustodavo, kas kepurę nusims, kas barzdele linkerės. Visi sveikino gubernatorių nors iš tolo. Kas gali nuspėti, kas tau gali atsitikti? Gal bus bėda, gal policija prisikabins grasindama pabaudomis? Tai dabar visai pravartu sakyti: — „Zdraste vaše prevoschoditelstvo“... O vėliau gali visiems pasigirti: — „Patį gubernatorių pažįstu“... Tai ir policija bus minkštesnė. Ar gi ne?

Su visa šeima, su gražiai nuaugusiom dabar linksmai krykštaujančiom dukrom, Veriovkinas stoties kieme iškilmingumo nevengdamas išsėdo į pora arklių kinkytą karietą, kuri jo iš anksto jau laukė. Ir palankiai aplinkui pasidairydamas, nuvažiavo jau gerai žinoma kryptim. O kai šis puošnus vežimas pasiekė paprastą smėlėtą vieškelį, tuojau jie visi dingo — pasinėrė į dulkių debesėlį, kuria-

me buvo visko. Čia ir pabirę sinkliai, šieną bevežiojant, čia ir liesų kaimiškų arklių prakaitas ir gretimos dirvos sodraus kvapo mėšlas. Bet viskas buvo nepikta ir priimtina, nes ankstyvesnes keliones iš naujo primindavo. Pro šalį slinko kaimeliai ir tų kaimų sklypais surėžyti laukai. Čia gi buvo tie patys laukai, kur „broliai artojai lietuviškai šneka“... Taip bent skambėjo mėgiamoje dainoje.

Nugi gubernatorius žino, jog tie muzikai, kurie ir dabar laukuose triūsė, nelengvai verčiasi. Jų įrankiai prasti, daugiausia mediniai, namie gaminti. Bet geri tie muzikai! Darbštūs, visas jėgas atiduoda savo žemei, juda savo laukeliuose nuo saulės tekėjimo iki žvaigždžių danguje. Gyvena iš dienos į dieną. Nevisai sočiai gyvena, mato šalčius, tai ir meldžias, kad dangaus galybės atitolintų nuo jų karą, marą ir bėdas. Negali kaltinti tų muzikų, jie nepikti, klauso viršaičių, bijo policijos, o kai jį patį pamato, tai iš tolo nuima kepurę. Taip, pasilikdami vienplaukiai, kepurę rankoje laikydami, jie praleidžia pravažiuojantį gubernatorių akimis, o vėliau giriasi kaimynui: „Kad žinotum, patį gubernatorių mačiau...“

Čia maži kalniukai, krūmai, laukai tokie ramūs, kad nežymiai atsiranda švelnios nuotaikos ir noras laisvai pailsėti. O kas ne visai taip, kaip norėtųsi, tai dabar nesunku užmiršti. Gera šiandien. Puiku bus ryt. Tai kodėl gi

neturėtų būti smagu visada? Tegu viskas plaukia lengvai, kaip sviestu patepta... Ką bedarysi. Portartūrą nesmagu prisiminti. O Mandžurijos sopkų valso melodija jo ausyse liūdnai skamba. Bet gerai, kad jau baigtas tas nereikalingas karas su tuo mažiu ku pikčiurna, su tuo „makaku“-japončiku. Juk gana žemių! Pakanka Rusijai-matuškai plotų!

— O penktųjų metų nesąmonės? Negalima gi leisti, kad kiekvienas darytų, ką nori. Laisvė? Kokios laisvės jiems reikia? Ar tokios laisvės, kad gatvėse su raudonom vėliavom švaistytų? Tiesą pasakius, netikiu, kad šie muzikai būtų ką nors pradėję, jeigu neatsirastų agitatorių. Artojų reikalas laukus dirbti. Ne politika. Už juos bus kam pagalvoti. Jei gu viskas gerai, tai ir šiokių bei tokių palengvinimų, klusnūs būdami, galėtų sulaukti. Bet agitatoriai ėmė skleisti kenksmingas idėjas. Sumaišė galvas. Kaip gi ne? Jeigu įkalbinėja, kad lietuviai žiloje istorijoje buvo karingi, išdidūs ir atkaklūs, kad drįso su priešais susiimti, kad mokėjo toli nujoti ir savo laikais valdė miestus ir žemes? Tai ir pabandė pasipriešinti imperijai. Užmiršo, kad dabartinius garsių karlautojų palikuonis ponija ir baudžiava palenkė ir privertė aukštesniųjų klausyti. Kas iš to, kad šiokie tokie padaužos iš valsčiaus raštinės caro portretą nuo sienos nuplėšė, nuvilkė į kiemą ir nubruko į arklių pristovėtą žemę, tarp kaimo vežimų, ienomis į viršų pa-

statytų! Irgi nieko gero, kai neaiškūs galvalai degtinės sandėlio duris išlaužė, o tuos valstybinės degtinės pusbonkius, lyg žalius agurkėlius, kojomis išspardė.

Veriovkinui ir šiandien aišku, kad anais penktaisiais metais buvo tik paprasta netvarka ir neprotingas sumišimas. Jis neabejoja, kad ir tie ūkininkai, pro kurių laukus gubernatorius dabar važiavo, buvo išsigandę, kai išgirdo šauksmus: — Revoliucija!.. Tikriausia, jie nepritariamai galvomis lingavo, klausydamiems piktai maištingos giesmės: — „Atsisakom nuo senojo svieto“...

— Ramūs, padorūs, tie pasiturintieji žmonės iš anksto numatė, kad geruoju nesibaigs tokios giesmės ir raudonos vėliavos. Pribrendo laikas, ir buvo pasiųsti kazokai kur reikia. Kazokai su bizūnais. Kazokai mėgsta bizūną kur reikia pavartoti. O koks skaudus kazoko bizūnas, tas suprato, kas ragavo. Ir tuojuo vėl ramu. Dabar vėl kaimiečiai savo laukus tyliai dirba. Dirba ir nieko priešinga nešneka. Ko daugiau tau reikia? Caro batiuškos sostas vėl tvirtas, kaip patsai Maskvos Kremlius. Dabar gubernatoriaus akys mato viską. Jis tikras — nepasikartos nevalyva netvarka. Daugiau jokių pavojų aplinkui nesimato. Tad gubernatorius gali atsikvėpti, pailsėti ir pasvajoti apie aną puikią rusų imperijos ateitį. Gubernatoriui smagu stebėti, kaip sotūs ir nusistovėję tvartuose arkliukai linksmi veža puošnią karietą su visa Veriovkinio šeima.

Jiems nesunku, jie žaisdami bėga, muistosi, rodydami savo naravą pariečia kaklus ir nepatenkinti prunkštauna, kai vežėjas neleidžia jiems kaip reikiant išismaginti. Arklių karčiai pavėjui skrieja, o retkarčiais jų viduriai gurgsi. Matai gi, arkliai sušilo, palei pakinktus ir paslėpsnėse pasirodė balkšvos putos. O kuo daugiau arkliai kaista, tuo labiau jie smaginas. Tuo gi tarpu kariatės ratai pavasarinio tetervino balsu kada-ne-kada skaniai klegena į plienines ašis. Nu, kur rasi didesnę malonumą, kaip šitoks nerūpestingas pasivažinėjimas?

Netikėtai Veriovinas suraukia lūpas. Jis mato, kad ant jaunos kumelaitės, įkinkytos iš kairės, ant dailiai iššukuotos minkštos nugaros nutūpė didžiulis gylys-žabalis, nutūpė ir įsisiurbė, prilipo ir, matyt, ją skaudžiai erzina. Ir gubernatorius suerzintas. Nesmagu gi jam. Menkas dalykas, ale nemalonus. Veriovinui gailu. Kuo ilgiau jis stebi gyli, tuo pikčiau jam darosi. Kumelė regimai nerimsta. Ji kreipia sprandą kairėn, dešinėn, galvą nervingai moja, krato pečius, kad net jos karčiai tinta. Veriovinas apypikčiai žiūri vežėjui į pakaušį. Vežėjas? Jis nepastebi ir nenori panašių smulkmenų matyti. Visai paprastai, jis pabrauktų botagu, ir prakeiktas gylys įkypu skridimu pasileistų šalin. O šiuo tarpu vežėjui rūpi, gali sakyti, visai tušti dalykai. Vežėjas, įsitampęs sausu stagaru, atkakliai styri priešais ir iš visų jėgų laiko tą iškilmingą vežėjiš-

ką fasoną. Lyg jam dabar visų svarbiausia rodyti, kokias ypatingas pareigas jis atlieka. Gubernatorių gi veža, žiūrėkit! Tad bepiga tam nevidonui gyliui nebaudžiamam savo išdaigas daryti. Gubernatorius, pats nenumanydamas, pats pakartojo nekantrų judesį pečiais ir paraukė savo pilnakraujes lūpas. Jis tiesiog buvo priverstas save sutramdyti, nes taip jam knietė šukterėti apglušusiam vežėjui:

— Ar nematai? Nuvaikyk prakeiktą gylį! Bet nesiryžo. Jo padėtyje, o taip pat ir dėl visų aplinkybių, būtų juokinga į panašias smulkmenas kištis. Manė, kad nederą žemintis. Nutylėjo. Bet jo standus sprandas, ir šiaip rausvas, dabar dar smarkiau krauju pritvinko. Iš to apmaudo, kad priverstė save susilaikyti.

Ant pirmųjų minkštųjų nuotaikų pasiliejo niaurus ušpalas. Jis pasidavė naujoms nuotaikoms. Kiek palaukęs netikėtai pats save klausė:

— Kas valdžia? Valdžia — prievarta. Taip. Be prievartos dar nebuvo valdžios.

Pasidarė nesmagu, kad ratų geležinės šlnos įkyriai čeža rupiomis smiltimis. Vežimas rieda tolyn. Tolyne Veriovkinas galvoja:

— Žmonės dar neužmiršo. Kai kurių senelių atmintyje tebėra. Čia buvo Muravjovas. Buvo. Ir tegu man niekas neprieštarauja! Muravjovas puikiai žinojo, ką darė. Kas Muravjovui rūpėjo? Dieną naktį jis sielajos, saugojo Rusijos imperijos garbę ir gerovę. Nu, sako, vieną, kitą, trečią, dešimtą pakorė. Nu, pako-

rė? O kas dabar žino? Gal reikėjo pakarti? Gal išeities nebuvo. Gal tokie laikai? O čia atsirado Rusijos imperijos priešai ir ėmė kaukti — korikas... Muravjovas-korikas!.. Ne aš vienas, o daug imperijos gerų tarnų žino ir supranta, kad čia tėra niekšingas valstybės vyro paniekinimas. O pikčiausia, kad tiems priešams per savo neišmanymą pritarė ir Maskvos bei Peterburgo laikraščių bei žurnalų redaktoriai ir rašytojai, vadinamieji liberalai. Ir jie įsikando tvirtinti: Muravjovas-korikas! Jie nenorėjo žinoti, kad Muravjovas čia stovėjo visos imperijos sargyboje. Jo nuopelnų taip lengvai nepaneigsi. Ne! Jis nebus užmirštas, nes šiose vietose, šioje šalyje Rusijos imperijos siekiai ir uždaviniai pasiliks tie patys, niekada nesikeisdami, nors, gal būt, laikai bus kiti, gal būt, viskas aukštyn kojom apsisvers? Man aišku, Muravjovui buvo šventa viskas, kas naudinga imperijai. Man irgi šventas ir brangus mūsų imperijos vardas, ne tik šiandien, bet visada. Žinau, kol gyvas būsiu, kol gyvi bus mano nenumatomi įpėdiniai... Tik mūsų priešai gali abejoti, ar buvo reikalingas Muravjovas. Kas dabar pasakys, kaip tuo metu reikėjo daryti? Baltos pirštinės, matot, tinka tik iškilmingam paradui. O kasdienėje būklėje kartais reikia koja treptelėti. Smarkiai suduoti kumščiu į stalą. Tada tik tvarka pasidaro.

Nekantrus Veriovkinas nervingai pakeitė savo pozą minkštoje karietos sėdynėje. Gu-

bernatorius nenorėjo, o vis tiek atsiduso. Taip. Šiandien pučia kiti vėjai. Šiandien švelnus palankumas parankesnis, jeigu jis tarnauja tam pačiam kilniam istoriniam tikslui. O!

Ir vėl Veriovkinas jaučia, kaip karieta linguoja, arkliukai spėriai bėga ir veža jį ta pačia jo pageidaujama kryptim.

— O gera buvo carui Aleksandru Trečiajam viešpatauti. Ramūs, lėti laikai tada buvo. Didelis ponas buvo Aleksandras Trečiasis. Kartais, kad pasakydavo, tai žodis žodin viskas istorijon patekdavo. Štai gerai Veriovkinas atsimena linksmą pasakojimą. Anuomet Europoje pasidarė neramu. Aleksandras Trečiasis ilsėjos prie Juodųjų jūrų savo mėgiamoje Livadijoje. Išsigandęs ministeris atvažiuoja ir maldauja carą: — Gelbėk Europą, kol rusų caras meškerioja.

Pavydėtinas stilius! Ar kada sugriš anie puikūs caro Aleksandro Trečiojo laikai? Jis mums paliko puikų testamentą! Koks išdidumas. O tuo vienu išdidumu gali priešą parblokšti, jeigu tik laiku mokėsi būti išdidus!

Gubernatorius žiūri, nelemtasis gylys nuo kumelaitės nuskrido. Žiūri, kad galima šypso-tis. Jis mato, kad netoliese dirvoje dirbančio kaimiečio jaunutis kumeliukas pabėgo šalin ir žaidžia dideliais šuoliais laukuos lakstydamas. Susirūpinus kumelė - motinėle, savininkas ūkininkėlis — abu vienodai jaudinasi. Kumelė skardžiai žvengia, o kaimietis juokingai abiem rankom moja ir dirbtiniu švelnumu

šaukia: — Kuziukas, kuziukas! O neklaužada kuziukas neklauso ir bėga tolyn, kad jį perkūnėlis trenktų! Gubernatoriaus širdis šiandien minkšta. Tegu bėgioja kumeliukas! Ar ilgai jis bėgios, kol jo nepakinkys į vežėčias, į arklą, į pasišiaušusias akėčias...

— — — — —

Petras Vladimirovičius ir nemanė slėpti savo smagios šypsenos, kuri atsirado tuojuo, kai tik jis atvažiavo į Utenos stotį. Ar šiaip, ar taip, o Kaune, nors tasai Kaunas joks didmiestis ir dažnai iš Aleksoto vėjas atneša jaunų atolų kvapus, bet vis tiek erzelio ir dulkių pakako. Senamiesčio pirkliukai šūkauna ir tempia pirkėjus į vidų, žadėdami negirdėtas nuolaidas nuo tų pirmos klasės prekių, kokias galima rasti jų krautuvėje. Vežikų arkliai kanopomis kaukši, ir turko pyragaičių kepykla, pasibaigus Mikalojaus prospektui, iš tolo savo kvapus saldžiai paleidusi, nepajėgia pergalėti pastovios kiemų ir užkampių smarvės, kuri nepasiduos ir neužleis savo vietos nei vienam, nei kitam! O dar priedo vis rūpesčiai nesibaigia, visur reikalinga budri gubernatoriaus akis.

Dabar visai kas kita. Kai taip karieta, prunkštaujančių, pasinešusių smagintis arklių traukiama, palengva plaukte plaukia žaliuojančiais laukais, lyg tarp teatralinių balzgana šviesa iškeltų dekoracijų, taip ir vaizduojasi linksmas balius, o tame iškiliame ba-

liuje aistringas polonezas. Praslenka, praplaukia gražuolė šilkuos, įnoringai siūbuodama savo mikliu liemeniu, gražuolė ružavais skruostais, gražuolė Paryžiaus parfumais pakvipusi. Bet toji gražuolė sušilo, išprakaitavo ir, savus žemiškus aromatus plačiai paleidus, dar pikčiau tave svaigina. Tai kaip tu nepatrauksi pečiais, kaip neišplėsi šnervių ir kaip pagaliau nuodėmingai ir godžiai nepalaižysi savo trokštančių lūpų...

Viskas gerai, kai Veriovkinas namie. Savoje gūžtoje. Kur pasigrižta, visur sutinka susižavėjimą ir nusižeminimą jam, aukštam ponui. Tiktai Veriovkinas niekada neužmiršdavo, kad visur ir visada jam pasakyta: — būdėti! Tad jis niekada čia neatvažiuodavo taip sau. Svarbūs uždaviniai sukėsi aplink jo galvą. Jis gi jautėsi Kauno gubernatorium tebesąs kiekvieną minutę. Jo aukštasis luomas, jo išskirtinai svarbios pareigos daug iš jo reikalavo ir liepė veikti ir siekti to vieno didžiojo tikslo. Pamilęs savo nedidelį dvarelį, didžiajai imperijai jis irgi atidavė duoklę.

Gal kas sakys, kad visai menkas reikalas dvarelio vardas? Veriovkinas rado gal daugeliui mielai ir įprastai skambėjusį dvaro vardą. Bet jam ne. O kodėl? Matot, iš senų senovės valsčius, kur buvo tas dvaras, buvo Vyžonų valsčius. Iš kur gi kitur šis vardas galėjo atsirasti, jeigu ne iš tos paprasčiausios vyžos, baudžiauninkų būklėje gerai pažįstamos, iš medžio karnų dažnai nupintos vyžos? Čia vi-

si mėgo vyžas, avėjo vyžomis, buvo vyžoti šie vargšai vyžoniškiai, tai ir jų didžiausias kaimas, kur buvo pastatyta bažnytelė ir prisi-glaudė valsčiaus raštinė, neatmenamais laikais buvo pramintas Vyžonomis. Na, o Veriovkino dvaras, kurs turėjo ryšius su Vyžonomis, pasiliko Vyžonėlėmis. Žmonės sakė: — Vyžonėlės.

Tegu, kas nori, myli tas Vyžonėles, bet Veriovkinas turėjo kitus sumanymus. Pagalvojo ir surado. Surado naują, jam, caro patikėtiniui, priderintą dvaro vardą. Pilnai tinkantį ir galutinai jo troškimus pasotinantį vardą. Čia buvo viskas, ko gubernatorius teikėsi pageidauti. Visiškas malonumas ir išdidus nujautimas, jog jam pavyko padaryti taiklų sprendimą. Reikia suprasti, jog jis geidė būti ne tik šių dirvų ir pievų savininku, bet neužmiršo, kad, būdamas Kauno gubernatorium, privalo atlikti tam tikrus uždavinius.

Taigi. Ir atsitiko taip, jog tuo vienu gubernatoriaus plunksnos pabraukimu iš visų oficialių raštų, iš žemėlapių, iš pašto adresų, iš dokumentų staiga išnyko ir dingo tas prastas, bet daug kam mielas Vyžonėlių vardas. Jų neliko. Gal tos Vyžonėlės buvo surištos ir suaugusios su visa apylinke, gal Vyžonėlės buvo prigijusios kruvinai ir šimtmečius vartotos. Gal Vyžonėlės puikliausiai atitiko nuošaliai nustumtą vietinę būklę, artimos žmonėms ir gamtai nesvetimos? Tiktai dabar, matykit,

Vyžonėlės dingo, lyg giliausiam ežere nusken-
do. Buvo Vyžonėlės, nėra Vyžonėlių.

Betgi gubernatoriaus kaimynai, neturtin-
gi, o vis tiek atkaklūs ūkininkai, nepasidavė
taip greit, nesutiko paniekinti savųjų Vyžo-
nėlių. Tarpusavyje kalbėdamies, tie užsispy-
rėliai vis ir vis mini Vyžonėles, tie muzikai iš
Biliūnų, iš Kaliekių, iš Šermeniškių ar paga-
liau iš Antakalnio kaimų ir vienkiemų. Tegu
ponas gubernatorius raukos, kad nepatinka
Vyžonėlės, tegu jis Vyžonėlių vardo daugiau
nenori girdėti.

— Blagodat, — pasakė Veriovinas. —
Nuo dabar dvaras turi naują vardą, nesvarbu,
ar tas vardas kam dera, ar ne.

— Blagodat, Blagodat, Blagodat! — lū-
pų nejudindamas sau sakė Veriovinas, mė-
gaudamasis savuoju suradimu. Tasai vardas
juk galėjo būti išaiškintas, kaip Palaima ar
kas panašaus. O jam pačiam čia buvo jeigu ne
pats rojus, tai mažiukas rojaus prieangis, kur
jam pakako džiaugsmo ir palaimos. Veriovi-
nas suprato, kad jo asmeninis smagumas bu-
vo taikliu būdu sujungtas su kilniaisiais tik-
slais, su imperijos garbe ir gerove.

— Tai bent baslį, tvirtą baslį į šią žemę,
minkštą žemę įvariau! Neišraus, neišvers ir,
greičiausia, ras ir tas, kas po manęs ateis im-
perijai tarnauti!

— — — — —

Kur pasigriši, visur smagu. Čia medžiai savo sodriais lapais išaudė tankų šešėlių au-deklą. O žolės, o krūmai, o nesodinti augalai visur želia, kad bijai, jog nerasi tuščios, net tokios skatiku padengiamos, neapžėlusios pė-delės. Vasara buvo įpusėjusi. Tos dienos pasi-darė tokios brangios, kad vis gaila, kodėl jos taip staigiai prabėga, nespėji nė nutverti!

Kareiviškai priėmė Veriovkinas kaimišką aplinką. Išmiegojęs anksti rytą jis šoko iš lo-vos ir nuskubėjo maudytis savo nedideliame upelyje. O maudytis jis mėgo ir bet kokia pro-ga pasakojo ir didžiavos, jog kartą, taip besi-maudydamas, jis ištraukė jau į dugną pasi-nėrusį žmogelį ir už tai gavo tam tikrą meda-lį — „Už skęstančiųjų gelbėjimą“.

Lankose vešlios žolės, o pakraščiuos var-nalėšos, builiai, dagiliai, o tarp jų žiogai, pe-teliškės ir uodai apniko gubernatorių, kurs dabar patenkintas žvalgėsi ir šen ir ten. Jis šypsojos ir atleido uodui, tam tyliam niekšeliui, kurs įvarė savo snapą į gubernatoriaus spran-dą ir sumanė savo pilvuką padaryti raudoną atvežtiniu krauju. Ak, krykštauja ta krūmuos pasislėpus paukštė, kuri, matai gi, nebijo pa-ties gubernatoriaus ir pasiutiškai orą skarde-na. Tegu ir ten, laukuose, sena karvė savo storu, kaip vargonai, balsu mauroja ir liūdnei kažko šaukiasi, neprisišaukia. Vis tiek čia vis-kas perdėm smagu. kažkas kutena paausiuos, o tasai oras, lyg šiltas pienas, geri ir neatsigeri.

Grįždamas pasimaudęs, Veriovkinas jau

iš tolo pamatė, kad namų verandoje šeima susirinko pusryčiams. Kiemo dar nepasiekė, o jau pagavo kavos kvapą.

Pailgas stalas linine staltiese padengtas. Aplink sąsparas vėjelis apsuka ir vis žaidžia staltiesės pakraščiais, tai panešėja į vieną pusę, tai sugrįžęs atvirkščiai suka. Kava viešpatuoja viduryje stalo. Šviežios bulkutės-pampuškos. Ponai dar saldžiai miegojo, o virėja jau kepė bulkutes, kad jos karštos, tik neseniai iš pečiaus ištrauktos, didžiule stirta sukrautos, aplinkui kvėpėtų ir viliotų savo paskrudusiom kepuraitėm, nors šonuose pasiliktų geltonos (tai nuo šafranų!), o apatine rusva plutele pabaigtų šį skanųjį spalvų derinį! Ypač, kad jos visos sudėtos į margai spalvotą, palyva blizgantį bliūdą. Baltasis sūris su kmykais laukia nesulaukia, kad ponai imtų jį ragauti. Nu, tas sūris šiandien baltas, lyg žiemos pusnis, bet palaukit, jį įdės į karštą pečių, palaikys, ir jis paruduos, sakytum riešutas rudeniop. Kiaušiniai, čia netoliese kvaksinčių vištų sudėti, dabar išvirti „maišeliu“, kaip gubernatorius mėgsta. O kaimietišku puošnumu stebinanti porcelianinė vištelė, šalin nuo vaizdingos sviestinės nukelta, kad visi matytų tik neseniai klevinėje kaimo muštukėje sumuštą sviestą, kurs, pasūdytas rupia druska, dabar, rodos, verkia ašaroja stambiais lašais ten, kur pamažu tirpsta druskos kruopelės. O greta, smulkių vytelių pintinaitėje, su kaupu raudonuoja čia pat gretimuos krūmuos priskintos

avietės, kurių paslaptingas aromatas juk nuostabesnis už visus sugalvotus ir padirbtus kvapus!

— Tėvas atėjo, galima pusryčiauti, — mergaitės pradžiugo.

— Mes tavęs laukėm, — sako gubernatorienė ir šypsosi, matydama pralinksminėjusį savo vyrą. — Matai gi, vaikai, kaip alkani kregždžiukai, išsižioję.

Bet visi laukė, kol šeimos galva atsisės savo vietoje gale stalo. Šiuosyk ir jis pats nedelsė. Kaimiški skanumynai ir tie kvapai, kad juos kur!

Gubernatorius nekantriai padėjo savo ranką ant savo kėdės atlašos, ir iš jo veido galėjai spėti, jog rengiasi mergaitėms ką nors juokinga pasakyti. Ypač jį linksmiai nuteikė mergaičių susižavėjimas kaimiškais skanumynais. Ir viskas būtų gerai, jeigu lygiai tuo pačiu metu prie verandos nebūtų sušlamėjusi diržingai išbujojusi gyslotoji žolė, tvirtų kojų minama. Lyg iš požemio išdygo ir jau artinos prie verandos dvaro prievaizda. Bet, pamatęs pasiruošusį pusryčiauti gubernatorių, jis suglumo, sustojo, neramiai sumirksėjo savo trumpom blakstienom ir nežinojo, ar bėgt atgal, ar ką sakyti? Ir būtų labai pasidžiaugęs, jeigu koks magikas jam būtų pagelbėjęs nematomai išnykti. Nelaiku pataikė. Apsiriko. Tikėjos, kad šiuo metu pusryčiai jau turėjo būti baigti. Nors pasisveikinti gi reikia? Negi pabėgsi, kaip viščiukas nuo vanago?

Anupras, kresnas, platus, kietai išskaptuotu veidu, požiliais smilkiniais, jis sustingo savo kariškoje pozoje. Jaunas būdamas, jis tarnavo kariuomenėje, iki šiai dienai neužmiršo kariško muštro, atminė visas iškilmingas komandas ir tvirtai tikėjo, kad šis mokslas neišpasakytai jam svarbus, kad kariškai išmankštintas jis gyvenime būtinai laimės. Ypačiai gubernatoriaus akivaizdoje jis džiaugės, galėdamas parodyti savo šaunius kariškus sugebėjimus.

Nereikia užmiršti Veriovkino būdo. Jis maloniai atsigrižo į Anuprą. Jis jautė reikala pagelbėti suglumusiam Anuprui. Jis palankiai sveikinas, sakydamas, kad jam smagu Anuprą matyti. To tik reikėjo. Anupras pradžiugo, kietai sudaužė savo paprastų batų kulnis, kuriu, jam grįžus iš lauko, buvo dulkinis ir moliu apkrėsti. Čia gi ne bėda. Tegu mato, kad jis spėjo laukus apeiti. Tad jis gal kiek garsiau, negu reikėtų, šukterėjo:

— Leiskit pasveikinti laimingai atvykus.

O po to Anupras nedelsė ir skubėjo raportuoti, ką iš anksto buvo paruošęs ir apgalvojęs. Nu, dvare viskas tvarkoje, darbus jie spėja atlikti, derlius, jeigu tik Dievas duos, bus geras, o, svarbiausia, pabrėžė, kad „mes visi stengiamės, kiek tik galim“.

Štai kodėl gubernatorius vis dar neatsisėdo ir nepradėjo savo pusryčių. Gubernatorienės veide atsirado kančios išraiška, bet kartu ir nusimanymas, jog čia nieko nepakeisi. Ji

pažino savo vyro įpročius, išmoko būti kantri. Tad švelnia šypsena, lyg jos dabar niekas nerzintų, ji sakė:

— Sveikas, Anufriuška. Kaip tau sekasi?
— nors čia pat pamanė: — Koks kipšas čia dabar atnešė!

Ji gi žinojo, kad Petras Vladimirovičius kam nors kitam gal ir parodytų, jog pirmoje vietoje valgis, o kalbos paskui. Bet jis niekada taip nepadarys mažam žmogui, kuris žemiau jo stovi. Veriovkinas su tais mažaisiais bajoriškai mandagus, kantrus ir nuolaidus, kad nė vienas nepamanytų, kad jis puikinas ir didžiuojas. Tikrai, gubernatorius klausės ir rodė, kad viskas, ką dvaro prievaizda postringavo, buvo jam įdomu ir malonu klausytis.

Anupras sujaudintas ir skuba kalbėti. Tiesa, jo pastangos išlaikyti karišką pokalbio stilių, nesisekė. Nors jis buvo išsitempęs, kojas suglaudęs, o rankas prie šonų prispaudęs, bet kairėje rankoje reikėjo laikyti kepurę. Kitaip negalima. Jis gerai žino, jis nestovės prieš gubernatorių kepurę užsimaukšlinęs! Jis bent tiek buvo akylus, kad rankomis sau neleido daryti jokių mostų, tik neišvengiamais atvejais, kai reikėjo kryptį nurodyti, palenkdavo sprandą čia į vieną, čia į kitą pusę, arba atitinkamai smakrą pasukdavo.

— Leiskit, jūsų prevoschoditelstvo, pastebėti. Avižos! Aš sakau, avižos. Šiemet tokios puikios, galiu užtikrinti, kad neatsimenu, ar panašias avižas buvau kada matęs. Išdrįstu

pridėti, tokios tamsiai žalios, beveik juodos, kaip čigonės, sakyčia. Ir grūdų ir šiaudų bus. Labai prašau, teikitės žvilgterėti. Čia visai netoli, tik už kalvos.

— Būtinai, kaip gi kitaip, aišku, nueisiu, — šypsos gubernatorius.

— Arba vėl, — jaudinas padrąsintas Anupras: — Jeigu galima jūsų dėmesį sutrukdyti? Buliukai! Šiemet turim visus aštuonis. Kad auga, tai, sakau, auga, kaip pasiutę. Sprandai — o! Pasišiaušę, jau pradeda pykti ir bando vienas kitą badyti. Tikri meškiukai. O dar, leiskit žemai jus atsiprašyti...

Anupras, šišo pagautas, jau išsižiojo. Jau jis sakys, jau vėl kuo nors stebins gubernatorių...

Tiktai vėl negerai. Gubernatorienės mažasis šuniukas, sulig gero vyro kumštį didumo, taurios veislės, laibom kojytėm, lyg degtukais, pernelyg išsprogusiom guzikėliais žibančiomis akytėmis, kas neabejotinai ženklino jo ypačiai taurią kilnę, ūmai pakėlė savo galvutę, trūkterėjo orą, kiaukterėjo ir bematant kamuoliu nusirito nuo krėslo, kur jis ant žalsvos pagalvėlės susiraitęs ilsėjosi. Dviem šuoliais šūnytis liuokterėjo nuo verandos ir, staiga supykęs, savo laibuoju balseliu skalydamas, pradžioje trimis, o vėliau jau visom keturiom kojom pasileido kiemo linkui.

Anupras suprato — vėl jam nepasisėkė! O taip viskas sklandžiai klostės. Gubernatoriaus nuotaika puiki, ir proga jam pasirodyti

— geriausia. Jis įmanytų, koja paspirtų prakeiktą šunytį. Kiek to šunio, o, matai, kiek gudrumo? Mažas, lyg blusa, o daugiau girdi ir mato, negu visi. Anupras nenoromis užčiaupė burną. Jis dar nedrįso nuo pono nusigrižti, bet akies kampu jau sekė ir žvairavo į kiemą. Kai šunytis jau buvo kieme, tada ir visi išgirdo, kad ratai klega, kažkas svetimas atvažiuoja. Mažasis šunelis buvo teisus!

O tuo tarpu į kiemą įvažiavo toks nedidukas vežimaitis, kokiais tais laikais važinėdavo sodžiaus žmonės, kurie, nors neturtingi, moka pasirūpinti, kad jiems patiems būtų patogiau, irgi kad prašalaičiai iš jų nesišaipytų, gal net pagirtų, sakydami: — Štai koks tvarkingas ūkininkas! Tokį vežimaitį šiose apylinkėse kartais vadina „koriukais“, ten yra resorais paremtas pasėstas, kad rudens gruodu važiuojant tau jaknų neatkrėstų, ašys gi pastaraisiais laikais jau ne medinės, o dailiai nutekintos plieninės, tad ratai rieda sklandžiai, stipiniais mirgėdami, jau nekrypuliuoja, kaip būdavo kaimiškų vežimų, kai ašys dar medinės, iš retono beržo nutašytos, tad ratai gurguliavo ir su kiekvienu pasisukimu braškėjo, lyg atsiprašydami, jog kelia bereikalingą triukšmelį.

Dar gražiau, kad į šį vežimaitį buvo įkinkytas širmas, linksmas, pilno pajėgumo treigys-ketvergis erziliukas, kurs bėga plačiai kojas mėtydamas, lyg ore plaukte plauktų, nelyginant slidus ir nesugaunamas lydžiukas

gretimam ežerėlyje. Kumelys panerčia galvą ir rengias šokti priekin, gerai, kad stiprios rankos sulaikomas, o jeigu ne, tai nežinia ką parodytų. O pasiekęs kiemą eržiliukas pajuto arklių prakaitą, išpūtė šnerves, o galvą pakėlė aukščiau to lankelio, kur žvagėjo misiniginė grandis, dailiai pritvirtinta. Susijaudinęs eržiliukas piktai mosterėjo galva, karčius pasiautė ir kad sužvengs, kad nuskardens aidais nuo visų sienų ir sąsparų, o dar visom keturiom kojom tvojo į žemę, kad buvo baimės, ar kas jį sutramdys. Neraliuotas žvengimas privertė visus, jeigu ne krūpterėti, tai bent atsigrižti ir šiuo eržiliuku pasigrožėti. Net tos vištos padaržyje baimėje sukudakino: — „Kas čia dedas, kas čia dedas?“ Jos pakėlė savo menkas galvutes, bet nieko nesuprato.

O dar daugiau reikėjo stebėtis, kad šiame vežimaityje sėdėjo dviese: Peterburgo universiteto istorijos-filologijos fakulteto studentas Zigmas Gerumbė ir greta jo, su botagu rankoje, artimiausias jo kaimynas vaikystės draugas Baliukas. Zigmas įprastine studento melsva uniforma, dėl šilimos kepurė kiek atmaukęs į pakaušį, o Baliukas buvo priverstas rūpestingai priekin pasiduoti ir stengės savo valioje laikyti pradėjusį siausti savo eržilą. Baliukas — kaimo bernaitis. Vienas tokių kaimo bernų, gelsvais ūsiukais, kurių nesimatyti, jeigu barzda būtų neskusta. Tokie tie ūsiukai dar nedrąsūs! Baliukas dailiai pakirptais smilkiniais, nors jis ir nesirengė nuslėpti sa-

vo paprastojo kaimietiškumo, kurs jį apėmė, lyg kiaušinį kiautas. Ot, toks sau bernas, kokius dažnai matai šventadieniais Vyžonose, Sudeikiuose ir Užpaliuose. Arba sutinki siaurais keliais važiuojant į turgų bei malūną. Kartais net pasidžiaugi ir stebies, kaip tas bernaitis buiniai išaugęs, šitokiu gojaus uosiu sutvirtėjęs, kad dabar nors paprastai, bet kaip gi užtikrintai laikosi, gal ne tiek savo kumščių pajėgumu pasitikėdamas, o savo pilkųjų akių išpūdingumu pasikliaudamas. Čia buvo jau ne koks nors bailus, atsargus ir nužemintas sutvėrimas, kai jam pasitaikydavo su aukštesniuoju luomu susidurti, ne pasigailėjimo vertas muzikėlis, kaip kartais atrodydavo jo tikras tėvas, kurs klebonams ir ponams rankas bučiavo, nes dar nebuvo atsikratęs baudžiauninko baimės, ne toks, kaip jo dėdės, kurie patys aukštiesiems žemai lenkias, bet jau džiaugias Baliuką kitokį matydami...

Tiesa, jis nesupranta reikalo koku mėšionėliu staiga pavirsti. Net ir dabar jis apsilvilkęs namie austu, vadinamuoju „čerkesiniu“ švarkeliu. Jis irgi neprieštaravo, kai kaimo batsiuovys jam aulinius batus pasiuvo, tokius batus, kokius ir kitiems siūdavo. Tiktai Baliukas savo batų jau netepa degutu, o dailiai nublizgina žydo krautuvėje ar kooperatyve pirktu tepalu.

Kai važiavo, tai greta vienas kito sėdėjo, buvo lygūs. Bet gubernatoriaus dvare skirtumas tuojau krito į akis. Studentas, nors bliz-

gančiom savo uniforminio švarko alkūnėm, bet jau standus pasidarė, lyg kito luomo pripažinimą turėdamas. Ir jų abiejų veidai skirtingi: studentas ar nedaug šią vasarą saulės matęs, ar neseniai iš miesto atvažiavęs, kad jo skruostai pabalę. Užtat anasai kaimo bernaitis perdėm visu veidu tolygiai saulės tamsiai nusvilintas, sakytum nuodėgulis karšta žarija dega.

Veriovkinaitės-gimnazistės savo tarpe sučežėjo ir viena kitai, kaip didžiausią sekretą, pranešė:

— Stud-dent-tas...

Gubernatorienė savo ruožtu nustebo, ale, abejingai patraukus pečiais, teikėsi pridėti:

— Studentas, bet nepažįstamas? Ko jam reikia?

Pats gubernatorius atsiliko, jis paskutiny-sis ir lyg nenorom, atseikėtai santūriai pažvelgė atvažiavusiųjų pusėn. Matot, jis vis dar jautė pareigą šypsotis Anuprui, nors seniai pastebėjo visų kitų tam tikrą sujudimą. Petras Vladimirovičius girdėjo klegančius vežimaičio ratus, net susilaikė, kad nenusišypso-tų, kai jis, toks didelis žirgų mėgėjas, išgirdo eržiliuko pasiutusį žvygavimą. Jam atrodė, kad nedera gi lengvapėdiškai nutraukti pradėtąją kalbą su ištikimuoju dvaro prižiūrėto-ju. Jam neįmanoma kitaip daryti, jis turėjo palaikyti vieną kartą parinktą pozą, nors ir pradingo jo susidomėjimas ūkvedžio postrin-gavimais. Tuo gi tarpu Anupras pasidavė ben-

dram subbruzdimui, patrypė kojomis, pametė savo kariško stiliaus žaidimą, porąsyk mirktelėjo savo trumpom blakstienom ir, rodydamas pakilusį uolumą, skubiai taręs gubernatoriui:

— Jūsų prevoschoditelstvo, leiskit pasiteirauti, kas ir kokių reikalu, — pasileido risle kiemo linkui.

Smalsumas Anuprą privertė užmiršti mandagumą. Jis nespėjo sulaukti, kol gubernatorius ką nors pasakys. Bet tiems atvykusiems, matyt, tiek laiko tereikėjo, kol prie pirmų pasitaikusių tureklių jie pririšo žvygaujantį erziliuką. Jie abu štai eina. Artinas tiesiai į gubernatorių. Reikia spėti, kad jį išveido pažįsta.

Tiktai tada gubernatorius, lėtas ir ramus, iš verandos pakilimo teikėsi nuleisti akis. Jis pabrėžtinai neskubėdamas pasuko sprandą, rodos, dveiodamas, ar jam verta žvalgytis, lyg kas nors jį tyčia sulaikytų, be jokio pagyvėjimo primerkė akis ir tyliai sekė ateinančius. Jis laukė. Jokio nekantraus ženkle negalėjai pastebėti. Jis buvo pasirengęs tai naujai kalbai, kuri neišvengiama, bet žinojo, kad jis pasiliks toks pat bajoriškai santūrus, su atlaidžia šypsena savo gražiai nupenėtame savo veide.

Naujai atvykusieji praėjo pro nepatenkintą Anuprą. Jų veiduose pastebimas susirūpinimas tuo neįprastu jų padėtyje pasimatyti. Kai sėdėjo savo vežimaityje, atrodė, kad buvo visai lygūs savo tarpe. Greičiausia, ke-

lionėje šnekučiavos bičiuliškai. O štai čia, kai artinos į gubernatorių, pajuto šį tą naujo. Tarytum juos abu kažkas išskyrė ir atstūmė nuo vienas kito. Nors anksčiau tasai studentas, greičiausia, niekada nemanė rodyti savo pranašumą prieš savo draugą, bet šiuosyk jis jautėsi pastūmėtas priekin. Gal atsirado pareiga vadovauti? Kaimo bernaitis pats nepajuto, kaip atsiliko puse žingsnio nuo studento. Studentas, tai pastebėjęs, nekantriai buvo pamojęs galva, kad, girdi, tu neatsilik, būk greta, būk lygus su manim. Bet nebuvo pagrindo spėlioti, kad Baliukui, tam kaimo bernaičiui, dabar drąsa būtų sumenkėjusi. Jo kojų gyslos linksmi grojo, akys pilkai žibėjo, ir jis tiesiai žingsniavo į gubernatorių. Bet vis dėlto jis pirmukart taip arti mato patį poną gubernatorių! Čia, tik už kelių žingsnių, jis tiesus, kariško sukirpimo kitelyje, žibėdamas pasidabruotom ir dvigalviais arais papuoštom sagom, stovi ir nieko nesakydamas laukia, ką gi jam, aukštam valdytojui, galėtų pasakyti Baliukas, tiesiai iš kaimo atvažiavęs. Santūrumas neišvengiamai atsirado.

Ot, studentas Zigmas Gerumbė tai kas kita. Jis nepalyginamai daugiau užtikrintas. Daug matė, šimtus žmonių sutiko, su visais moka kalbėti. O dar svarbiau, kad jau spėjo išspausdinti savo mažą poemą jaunimo laikraštelyje, bene Aušrinėje. To kūrinio vardas tuomet madoje buvusių simbolininkų dvasioje: „Ne viską pasakius žvaigždė nukrito“. Jis

buvo patenkintas, juk skambėjo paslaptینگai! Nors tik keturi posmai, nors kiekviena ketvirtoji eilutė vis buvo ta pati... ne viską pasakius žvaigždė nukrito, bet kokia tragedija slėpėsi jo poemate? Kosminė, gali sakyti, tragedija buvo pavaizduota. Zigmas pradžioje sarkastiškai klausė, ką tu, žmogau atsitiktinis, šio pasaulio lankytojai, savo trumpame amžiuje gali suspėti pasakyti? O žvaigždė? Milžiniškoji žvaigždė, visa žvaigždė, kai ji jau ima balsą, tai sako, kad klausytus žvaigždynai ir niekieno neištirti dangaus pašaliai. Gal tik žvaigždė, bent ji po milijonų metų patyrimo gali vertingą žodį tarti tarpžvaigždinėje abejingos tuštumos auditorijoje. O kaip gi skaudu! Zigmas sakė, kad iki širdies gilumos jį jaudina ši tragedija, kai žvaigždė štai pradėjo kalbą ir nelemtai užgeso. Ir koks pražūtingas nuostolis, kad ne viską pasakius žvaigždė nutilo... Šitokią pasaulinio masto širdies skausmo poemą jau buvo išspausdinęs jautriame jaunimo laikraštėlyje. Taigi Zigmui drąsos negalėjo pritrūkti. Baliukas gi net stebėjosi, kad Zigmas liko kažkoks formalus ir net šiose aplinkybėse reikalavo jau sunkokai pritaikomos lygybės. Aišku, kad Zigmui teks su gubernatorium kalbas pradėti. Atrodo, kad Gerumbė jau pasiruošęs. Baliukas net nepasigriždamas mato, kad Zigmo galva aukščiau kaip visada pakelta. O eina jis nutaikytu žingsniu, kokio dar nebuvo pastebėjęs. Zigmo drąsa parodoma, o pasirodyti gal pirmučiausia

jis nori ne kam kitam, kaip Baliukui, kad anasai nelaikytų jo bailiu-nevykėliu. Baliukas ramiai supranta, kad jam privalu užleisti pirmenybę Zigmui.

Tuo metu, kai nelaukti lankytojai iš kermo ėjo į gubernatorių, šisai jeigu ką sau pasakė, tai, greičiausia, čia buvo nugirstas aidas: Kas čia dedas? Ko jiems reikia? Bet sau pagalvojo, kad ne viskas aišku. Todėl Veriovkino akys pasidarė siauros, o lūpos kietos, nors veide vis dar spindėjo poniškai palanki šypsena.

Nejučiomis aiškėjo supratimas, kad čia nauji žmonės. Kitokie, kaip būdavo. Ir kitaip su jais teks gubernatoriui kalbėtis? Jis žinojo viena: pramerks, būdavo, rytą akis ir jaučia, kad jis gubernatorius. Ne tik raštinėje, bet kiekvieną valandą didysis pašaukimas svarbiajai pareigai jo akyse.

Patyrusi Veriovkino akis svarsto atvykėlius. Kaimo bernaitis, dailus vaikiną, gal kiek varžosi, bet jau spėjo kai ką suprasti, šį tą jau žino. Tik Veriovkinas tikisi, kad jo mintys įspraustos į siaurą luomą, sukietėjusioje aplinkoje neišbujojo, ir gubernatoriui nesunku būtų jį permatyti. Taigi ne iš jo Veriovkinas laukia kokių staigmenų. Pažvelgęs gi į greta einantį, irgi augalotą, gal buvusį artoją, bet jau Peterburgo riaušėse, nepageidaujamoje literatūroje ir proklamacijose, anot jo, mirkytą sūrį — studentą, jis patempė lūpą. Žiūrėk, kaip išdidžiai jis neša savo pečius! Jis kitaip

galvoja, kaip artojas. Jis jau apleido paprastą ir aiškią artojo vagą. Štai atstatė krūtinę, lyg laukia pasipriešinimo. O jeigu jam kas pasipriešins? Kas tada? Dabar, tuojau — ką jis sakys? Kokie jo norai ir sumanymai? Ne-pa-ti-ki-mas gaivalas. Nesakyk, kad ne revoliucionierius? O kad jisai mūsų imperijos priešas — jau tikra...

JONAS GRINIUS

AUKSINĖ MERGELĖ

Trijų veiksmų komedija

VEIKĖJAI

MAKNYS — pradėjęs pensiją darbininkas,
bet atrodo jaunesnis negu 65 metų;

DARATA — Maknio žmona, smuklininkė;

EMILIJA — Maknių duktė, pradedanti studentė;

KELEIVIS — vidutinio amžiaus buvęs mokytojas;

SKYRYS — Keleivio amžiaus biznierių;

KLEVAS — dar jaunas inžinierius;

BIRUTĖ — bebaigianti mokslus studentė;

Pardavėjas, du reporteriai, du policininkai.

Veiksmas vyksta apie 1956 metus lietuvių šeimoj, viename dideliame JAV mieste.

Visi šios komedijos veikėjai yra pramanyti ir su gyvaisiais bei mirusiais neturi nieko bendro. Pati komedija nėra realistinio pobūdžio ir neturi pretenzijų atvaizduoti pagrindinius lietuvių gyvenimo bruožus Amerikoje.

Pirmas veiksmas

Turtingas amerikietiškas kambarys bent trimis durimis.

1.

DARATA (įėjusi): Miliute! Vėl guli prie televizijos. Ir dar saldinius čiulpi.

EMILIJA: Be saldinių mokytis neįdomu.

DARATA: Tuoje kelkis, širdele, ir eik į salią.

EMILIJA: Aš savo valandas atidirbau.

DARATA: Šeštadienį, Miliute, daugiausia svečių. O kaip tik dabar mano reception. Aš turiu persirengti, susitvarkyti. Eik, širdele.

EMILIJA (atsitiesusi): Ar tu nebenori, kad aš tapčiau žvaigždė? Ar tu dėl to mane žudai?

DARATA: Aš tave žudau?

EMILIJA: Taip. Žudai. Man reikia mokytis, o tu mane varai prie darbo. Ir dar saldinius draudi.

DARATA: Nuo saldinių tapsi stora, kaip kubilas. Kas tokia žvaigždė besidomės?

EMILIJA (atsistodama): Aš už tave daug plesnė. Pažiūrėk. (Rankas iškėlusį apsisuka). Matai?.. Balerina aš nebebūsiu. Per daug sunku. O aktorei mano grakštumo pakanka. (Sėda ir vėl pasiima saldainį).

DARATA: Užteks mane erzinti. (Atimdama saldinius). Duok šie saldinius ir eik į salūną.

EMILIJA: Neisiu. (Su knygele rankoj pasvyra prie televizijos).

DARATA: Tai šitokia tu dukra!.. Aš iš visų jėgų stengiuosi... Stengiuosi, kad taptum turtinga, garsi, graži, o tu?

EMILIJA: Į salūną gali pasiūsti tėtę.

DARATA: Jis — didesnis ožys negu tu.

EMILIJA (numeta knygutę): Gerai, mama. Prisiversiu. Bet už tai tu man turėsi išpiršti poetą.

DARATA: Poetą!.. poetą. (Sėda).

EMILIJA (stoja): Taip, poetą. Teatro fakultete man reikia išmokti dramų ir eilėraščių atmintinai. Man vienai per sunku. Man reikia poeto, kad padėtų. Būtinai.

DARATA: Miliute, ar tau galvoj negerai? Savo keturiose kišenėse poetai neranda nė cento barzdai nusiskusti. O tau reikia fabrikanto, biznieriaus, arba gydytojo.

EMILIJA: Bet jis turi būti poetas. Šekspyras.

DARATA (stoja): Miliute, liaukis. Amerikietei mergaitei gėda šitaip kalbėti.

EMILIJA: O man dėl tavęs gėda, mama, kad tu tokia nepažangi.

DARATA: Aš—nepažangi? Kodėl nepažangi?

EMILIJA: Poetai — dabar naujausia mada.

Supranti? Dabar kiekviena jauna aktorė turi savo poetą, kad jis padėtų mokytis ir savo žvaigždę laikraščiuose aprašytų, išreklamuotų...

DARATA: Šlamštas — tie mūsų laikraščiai.

EMILIJA: Televizijoje, mama, ta pati mada.

Poetai. Ką tik dabar mačiau.

DARATA: Verčiau imk saldainį, bet nekalbėk apie poetus. Negaliu.

EMILIJA (įsidėjusi į burną saldainį): Skanus saldainėlis. Todėl nusileidžiu tau, mama. Jei nepatinka poetai, tai išpiršk man generolą.

DARATA: Viešpatie! Ir vėl...

EMILIJA: Aš noriu išrasti naują madą — kad žvaigždės reklamuotų poetai, o žvaigždės tekėtų už generolų. Supranti?

DARATA: Kvailystės, kvailystės, Miliute. Jokio biznio.

EMILIJA: Bet labai gražu. Tik tu įsivaizduok, mama. (Vaidina). Žvaigždės žėri danguje, žvaigždės šypsos Holywoode, žvaigždės puošia pečius generolams. Ar negražu?

DARATA: Gražu, tai gražu. Bet...

EMILIJA: Tik pagalvok, kokios blizgančios vestuvės su karininku. Uniformos, kardai! Kaip teatre. Ar tau nepatinka?

DARATA: Patinka. Tik nelaimė, kad jie tin-
giniai, kopūstai...

EMILIJA: Mama!.. Kas buvo G. Washingtonas, Mc Arthur, Eisenhower? Generolai ar kopūstai?

DARATA: Teisybė, Miliute. Jie mūsų didvyriai, žvaigždės. Bet ar daug tokių?

EMILIJA: Reikia išrasti tokią madą, tada bus daug. Tada kiekviena žvaigždė turės po generolą. Ir aš turėsiu, tu turėsi, visos turėsim.

DARATA: Gerai, Miliute. Pagalvosim. Dabar, jei neini į saliūną, tai bent padėk gerai pasiruošti cocktail party. Nuo jos pasisekimo ir tavo laimė pareis. Bus įdomių svečių. Radijo ir televizijos atstovai. Dėl jų man pačiai širdis nerami. Bet reikia. Ir Napas pataria kuo greičiau kirsti į kailį tiems niekšams. (Nuėjusi prie durų dešinė). Tėvai! Klausyk, tėvai. Ateik čia.

EMILIJA: Tik ar apsimoka, mama, prieš laikraščius kovoti?

DARATA: Tau naujas madas išradinėti apsimoka, o man ne. Kodėl aš turėčiau nuo tavęs atsilikti? Aš taip pat pažangi.

2.

MAKNYS (įėjęs, sustoja prie durų su knygte rankoj): Mane kvietei, Darute?

DARATA: Mesk tą savo knygpalaikę, tėvai, ir eik į saliūną.

MAKNYS: Darute, aš tau nekartą sakiau. Man smuklėje darbas nepatinka. (Emilija vėl sėda prie televizijos).

DARATA: Sakei, sakei... Bet valandėlę galėtum mane pavaduoti.

MAKNYS (sėsdamas): Tavo smuklė — tavo biznesis.

DARATA: Aišku, mano. Tik dabar būsiu užimta. Man reikės priimti radijo ir televizijos atstovus.

MAKNYS: Ką tu čia dabar sugalvojai?

DARATA: Ką sugalvojau, netrukus sužinosi visa Amerika. Sužinosi ir tu. Tik dabar nebesėdinėk, nebegaišk.

MAKNYS (eina ir sustoja): Bet... wiskio ir džino aš nepardavinėsiu.

DARATA: Tai ką tu pardavinėsi?

MAKNYS: Pieną.

DARATA: Ar tau galvoj negerai, ar kas? (Sėda).

EMILIJA: Tėveli, nebūk juokingas. Tu vis dažniau apie pieną, — kaip apie išganyką... ar stebuklą.

MAKNYS: Dukrele! Štai, ir šitoj knygutėj rašo, kad pienas — sveikiausias gėralas. Tai mokslininkų žodis.

DARATA: Už pinigų jie tau visokių kvailysčių prirašys. Bet ką tu pelnysi, pardavinėdamas pieną? Centus.

MAKNYS: Svarbiau, kad žmonėms patarnausiu — sveiką moksliską gėralą pasiūlysiu.

DARATA: Pasiūlysi... Kas tau gero pasiūlė?
Visą jaunystę kitiems tarnavai, kasyklose,
fabrikuose. Ar neužteko?

MAKNYS: Tiesa, Darute, sunkiai dirbau. Bet
ne veltui. Už tai turime savo namus, au-
tomobilių, santaupų banke. Ko man dau-
giau bereikia?

DARATA (stoja): Dabar žiūrėk, kad tau kiti
pinigus į salioną neštų. Nors darbo turėsi.

MAKNYS: Aš sakyčiau kitaip. Uždaryk visai
tą salioną, Darute, ir gyvenkim sau gra-
žiai, ramiai. Skaitinėkim knygas...

DARATA: Tinginiauk. O aš savo dukrą žvaigž-
de padarysiu ir pati išgarsėsiu. (Pama-
čius Emiliją prie televizijos). Miliute, ko-
dėl neklausai? Sakiau pasiruošti...

EMILIJA (užgesindama aparatą): Kad aš ne-
žinau, nuo ko pradėti, mama.

MAKNYS: Neklausyk, dukrele, motinos pa-
gundų. Teatrų žvaigžde tapti tau per sun-
ku. Bet pieno pardavėja arba plaukų šu-
kuotoja tu būtum gera. Puikiausia. (Išei-
na).

EMILIJA: Ar tu girdėjai, mama? Pieno par-
davėja — daug lengviau. Ir mokytis ne-
bereiktų, ir poetų galėčiau atsisakyti.

DARATA: O aš tau sakau: būsi žvaigždė.
Žvaigždė. Tik nereikia tingėti.

EMILIJA (nepatenkinta): Tai kaip man
ruošą pradėti?

DARATA: Ar telefonavai tam savo pažįsta-
mam iš televizijos?

EMILIJA: Iš televizijos?.. Taip, taip. Jei bus laisvas, atvažiuos.

DARATA: Telefonuok dar kartą, kad už pusvalandžio atvyktų. Arba palauk. Pirma paskambinsiu Skyriui. (Susirinkusi telefono numerį). Hallo! Napas? Sveikas, Nap. Norėčiau, kad tuojau atvyktum. Kaip? Tai gražiausia! Užmiršai, kad ši vakarą mūsų sutartas smūgis visiems skudurams ir palėsiams. Taip, Nap. Be tavęs tos bombos paleisti nedrįstu. Prieš tai dar reikia šį tą aptarti. Taip. Būtinai atvyk. Laukiu. (Padėjusi telefono ragelį). Dabar, Miliute, tuojau pakartok kvietimus. Paskui paruošk cocktailį. (Išeina).

EMILIJA (surinkusi telefono numerį): Alio! Laba diena, inžinieriau. O! labai malonu. Aš norėčiau pakviesti Vytautą didįjį šį vakarą į mamos cocktail party televizijos atstovams. Užimtas? Labai negerai. Aš tau telefonavau anksčiau, bet nesugavau. Paskui pamiršau priminti. (Sugrižta Maknys ir klausosi). Taip. Ne vėliau pusvalandžio. Jei neatvyktum į mamos reception, tai žinok... (Juokiasi). O! aš moku labai supykti. Taip pat kaip tu. Bet geriau anksčiau. Bus dar įdomiau. Aš tau turiu šį tą svarbaus pasakyti. O, ne, Vytuli. Labai svarbu. Per telefoną nenoriu. Tik gyvu žodžiu. Tai puiku. Laukiu. Good-bye. (Padėjusi ragelį, nusižiovauja ir pamato tėvą). Ko tu čia stovi, tėveli?

3.

MAKNYS: Miliute, ką tas jūsų sujudimas reiškia? Seniau mama kvailių išdaigų nemėgo.

EMILIJA: Nauja mada — paslaptis, tėveli.

MAKNYS: Svetimiems nepaslaptis. Tik man, tėvui?..

EMILIJA (vesdamasi tėvą sėsti): Eiva čia, tėveli. Aš tau bent truputį papasakosiu. O ką mama sutarė su Skyriu, aš nė pati nežinau.

MAKNYS: Su Skyriu? tuo saldžialiežuviu?

EMILIJA: Ne, tėte. Skyrys — tik malonus vyras ir tiek.

MAKNYS: Jis sukčius, Miliute. Be sąžinės. Vaikams pardavinėja džiną.

EMILIJA: Aš tau norėjau apie mamos istoriją... Gal atsimeni, tėveli, kaip lietuvių pabėgėlių šalpai Europoj mama davė dešimtį dolerių. Už tai laikraštis „Šviesa“ mamą labai išgyrė. Atsimeni, kaip mama saule spindėjo?

MAKNYS: Kur neatsiminsi? Tokia gėda...

EMILIJA: Gėda?

MAKNYS: Taip, dukrele. Benamiams tremtiniams numeta trupinį už parduotus nuodus, o laikraščiai žmoną išpublikuoja kaip didvyrę! (Stodamas). Aš visą savaitę gėdijausi, kad pažįstami nesijuoktų, neskyltų: štai, pavyzdingosios vyras!..

EMILIJA: Be reikalo, tėveli... Jei nori, kad užbaigčiau, sėsk. (Tėvui atsisėdus). Klau-
syk, argi mama kalta, kad už svaigalus
patys žmonės siūlo pinigus? Kodėl jų ne-
paimti?

MAKNYS (liūdnas): Ne, Miliute. Ne. Šitaip
žmonės ruošia pakasynas sau ir Amerikai.

EMILIJA: Palauk, tėveli. Aš noriu užbaigti
apie mamą. Ar atsimeni, kaip „Šviesos“
giriantį straipsnelį išpeikė „Trimitų“ žur-
nalas, puldamas smuklininkus beveik ta-
vais žodžiais. Už tai mama labai supyko ir
dabar visus laikraščius sumals į miltus.

MAKNYS (stodamas juokiasi): Tai gražu!
Tai gražu...

EMILIJA: Nesijuok, tėveli. Tas straipsnis ma-
mą labai užgavo.

MAKNYS: Ar mama žino, kas jį parašė?

EMILIJA: Dėl to ir pyksta, kad nežino.

MAKNYS (juokiasi): Tai gražu!.. ir smagu.

EMILIJA: Ko taip juokies? Gal tu pats į „Tri-
mitus“ parašei?

MAKNYS: Atspėjai, Miliute. Parašiau.

EMILIJA: Kas tau pasidarė? Seniau taip ne-
būdavo. (Stoja).

MAKNYS: Kad tos pagyros apie smuklininkų
labdarybę mane įsiutino. Tris naktis pra-
kaitavau, kol atsakymą parašiau. Ir štai,
dabar aš — žurnalistas!

EMILIJA: Dėl manęs, tėveli... juo tu garses-
nis, juo man maloniau. Tik nepatinka,
kad pradedi viešai pulti mamą. (Eina prie
tualetu staliuko).

MAKNYS: O ką mama daro? Svaigalais viešai nuodija žmones, už paaukotą centą reikalauja reklamos ir dar giriasi, kad klebonas jai net bažnyčioj nulenkia galvą. Ar tai krikščioniška, Miliute?

EMILIJA (gražindamasi nagus): Daug kas panašiai elgiasi, tėtė.

MAKNYS (pasikarščiuodamas): Daug kas vagia ir plėšikauja, Miliute. Tik ar mes, garbingi žmonės, turėtume dengti gangsterių niekšybes? Aš mamą esu maldaute maldavęs, kad panaikintų smuklę ir gelbėtų Ameriką. Bet ji — ne ir ne.

EMILIJA (užimta nagais): Nebūk juokingas, tėtė. Vienos tavernos uždarymu Amerikos neišgelbėsi ir nepražudysi.

MAKNYS: Bet vienu pragaro lizdu vis tiek būtų mažiau, dukrele. Tada ir namai garbingi, ir sąžinė švari. Tai svarbiausia... Su švaria sąžine ir vienas žmogus galin gas. Jis gali viešai kalbėti, rašyti, rékti, šaukti.

EMILIJA: Be reikalo. Mama tave vis tiek persauks. (Įeina tarnautojas).

4.

TARNAUTOJAS: Prašyčiau šeimininką į salioną. Ten atvežė pieno.

MAKNYS: Gerai. Tuoju einu. (Tarnautojas išeina).

EMILIJA: Tėveli! Mama pašėls. Ir policija draudžia.

MAKNYS: Priimdamas pilietybę, aš daviau žodį kovoti dėl Amerikos gerovės. Tai kaip dabar nesilaikyti, dukrele? (Išeina).

EMILIJA: A, kovoti, nesilaikyti. Vieni nema-lonumai!.. (Prie telefono). Alio. Sveika, Birute. Kaip malonu, kad tave sugavau. Pupyte, ar galėtum tuoju atvykti? Taip. Suprantu. Bet tu — visų gelbėtoja, Biru-tėle. Šį kartą gelbėk mane, užuomiršą, ir tuoju atvyk į mamos reception. Jei ži-nai, pupyte, kokį žurnalistą, įsidėk jį taip pat į kišenę ir atvežk... Tai puiku. Labai puiku. Laukiu. (Pakėlusi rankas, ji apžiū-ri savo nagus. Sugrižta motina nauja suk-nele, tik dar nesusišukavus).

DARATA: Ar Skyras dar nepasirodė?

EMILIJA: Ne, mama.

DARATA: Tai blogai. (Prie telefono). Hallo! Nap? Kaip? Jo nėra? (Padėjusi telefono ragelį). Girdi, Miliute. Napo nėra. O be jo galiu apsijuokinti. Nežinosiu, nė kaip pra-dėti.

EMILIJA (vis užimta nagais): Dar atvyks. Laiko yra.

DARATA: Nagams krapštinėti tau laiko yra, o man jau širdis tvinksi. (Kairėj pasiro-do Skyras).

EMILIJA: Štai, ir mister Skyras.

DARATA: Sustok, Nap. Aš turiu atsisėsti.

SKYRYS: Kodėl atsisėsti?

DARATA (atsisėdusi): Europoj visos žymios ponios svečius priima sėdėdamos.

SKYRYS: Mes laisvės ir demokratijos krašte.

Mrs. MacNeen (Meknyn).

DARATA: Dabar pasisveikinkim, Nap.

SKYRYS (bučiuodamas jos ranką): Labai malonu.

DARATA: Ar gražiai išlenkiau savo ranką?

SKYRYS: Nepaprastai. Man norisi dar kartą... (Bučiuoja). Bet šio vakaro svečiams rankos bučiuoti nesiūlykit. Reporteriai — storžieviai. Jie elegancijos nesupras.

EMILIJA: Mister Skairais! Ar su manim nenori pasisveikinti?

SKYRYS: Baigiu repeticiją su jūsų mamyte... Panele Emilija, gal jūs taip pat malonėsit atsisėsti?

EMILIJA: Tu man taip pat nori pabučiuoti į rankutę?

SKYRYS: Man būtų... nepaprastai malonu.

EMILIJA: Ar pirščiuko neužteks? (Rodydama). Pažiūrėk, kokie jie dailūs! Te. (Parduoda jam ranką).

SKYRYS: Žavūs. Nuostabūs! (Pabučiuoja jos ranką).

EMILIJA: Nap!.. Aš tau teleidau tik vieną pirščiuką...

SKYRYS: Negaliu susilaikyti. Ta jūsų rankutė — dieviška. O pirščiukų grakštumas — kaip muzikinio genijaus. Jums tik smuiku ar pianu groti. (Paleidžia rankutę).

EMILIJA: Mama, ar tu girdėjai? Aš galiu būti muzikos genijus!..

DARATA (stodama): Nap, negundyk mano Miliutės. Jo ateitis aiški.

EMILIJA: Man tai visai neaiški.

DARATA: Jei neaišku, vėliau pakalbėsime. Dar bar eik supilstyti cocktailį pagal savo receptą. Svečiams tai bus įdomiau. (Emilijai išėjus). Nap, ar ne per daug meilus mano Miliutei?

SKYRYS: Aš su visais meilus, madam. Be to, jūsų dukrelė labai graži, o aš dar nevedęs.

DARATA: Šitaip negalima, Nap. Miliutė bus žvaigždė. Ji išranda naują madą. Žada ištekti už poeto, kuris būtų generolas. Supranti?

SKYRYS: Kodėl aš negalėčiau būti poetas ir generolas?

DARATA: Kad tu — pabėgėlis. Svajoji grįžti į Lietuvą.

SKYRYS: Pasakos. Tie mano juokai — tik kvailiams. Man, madam, Amerika — rojus. Tik čia man laimė ir garbė raita atjos.

DARATA: Tikiu tavo išmintim, Nap. Bet ir Miliutės norų negaliu nepaisyti. Kol nesi generolas, Nap... verčiau apie ją nesvajok.

SKYRYS (pereina per kambarį ir sustoja): Jei šitaip, poniam... prašau manęs nebepravaržiuoti Napu. Mano vardas — Apolinaras.

DARATA: Per ilgas. Negaliu ištarti. Vadinti tave Ap negražu. Todėl tariau Nap, o turiu galvoj Napoleoną, žinai, tą rusų generolą, kuris prie Maskvos sumušė prancūzus.

SKYRYS: Tai vadinkit mane Napoleonu. Tai man patinka.

DARATA (sėsdama): Prisėskim, Napoleonai. (Šiam atsisėdus). Tu žinai, kad aš tų lietuvių pabėgėlių nemėgstu. Jie tokie pasiūtėliai, vis profesoriai, direktoriai... o man tik nusispiauti. Tu — visai kitoks, ir man patinki. (Maža pauza). Atvirai kalbant, jei būčiau jaunesnė ir laisva, aš nesigėdinčiau tau pasiūlyti savo rankos, Nap. A, koks tada mums būtų biznes! Auksas, o ne biznes. Mano vyras, deja, — tik kraujui gadinti.

SKYRYS: Bet jei aš tapčiau jūsų žentu?..

DARATA: Gal kada tapsi. Žinoma, jei būsi generolas. Dabar kooperuokim. Pavyzdžiui, ši vakarą tu man labai reikalingas.

SKYRYS: Ši vakarą mano „Kultūros židiny“ — susirinkimas. Negaliu.

DARATA (stoja): Negražu, Nap, paskutinį momentą atsisakyti.

SKYRYS: Anksčiau nenumačiau. Dabar man būtų nuostoliai.

DARATA: Tų radijo ir televizijos vilkų aš dar niekada nesu sutikusi. Jie mane jaudina, baimina.

SKYRYS: O! Mrs. McNeen. Jūs visada drąsi.

DARATA: Žinoma, drąsi. Kai pradėsiu kalbėti, man žodžių nestigs. Bet kol tie vilkai susirinks, aš noriu sėdėti ir nieku nesirūpinti. Už tavo paslaugą mokėsiu dešimt dolerių.

SKYRYS: Įdomu, kokios būtų mano pareigos, titulas...

DARATA: Gal tu pats pasiūlysi. Man būtų svarbu, jei prie juodų kelnų apsivilktum baltą švarkelį.

SKYRYS: Aš — diplomuotas literatas! o jūs man siūlot tarno vietą. (Paduodamas ranką). Sudiev, Mrs. McNeen.

DARATA: Nap, nebūk žvėris. Palauk.

SKYRYS: Kad prie aukštų svečių pažemintumėt už dešimt dolerių? Ne.

DARATA: Palauk, Nap. Būk žmogus... Jei žinai koki gražų titulą, tai pats pasiūlyk.

SKYRYS (vis prie durų): Na, pavyzdžiui, sekretorius. Už dvidešimtį dolerių sutikčiau.

DARATA: Išradimas geras. Tik... per brangus.

SKYRYS (sugrįždamas): Už tą pačią kainą dar galėčiau tarti žodį ir paskaityti savo eilėraštį.

DARATA: Už mano pinigus sau reklamą padaryti? Gražu...

SKYRYS: Mrs. McNeen, eilėraštis bus jūsų garbei. Jūsų vardas bus paminėtas keturis kartus. Keturis kartus. Suprantat?

DARATA: Tik keturis kartus? Ar daugiau negali?

SKYRYS: Gerai. Bus penkis.

DARATA: Nugalėjai, Napoleonai. Duodu dvidešimt.

SKYRYS: Tik su viena sąlyga... kad prie svečių mane tevadinsit Napoleonu, arba Apolonu, bet jokių būdų ne Nap. (Grįžta Emilija nauja suknele, su kibirėliu ledų, bonkomis).

6.

EMILIJA: Štai, mama...

SKYRYS: Panele Miliute, girdėjau, kad jūs sugalvojot cocktailiui originalų receptą. Ar galima jūsų kūrybos paragauti?

DARATA: Paragausi vėliau, Nap. Dabar skubėk atgabenti man tą eilėrašį.

SKYRYS: Teisybė, Mrs. McNeen. Skubu. (Išeina).

EMILIJA: Kokį eilėrašį, mama?

DARATA: Kurį Napas parašė mano garbei. Įsivaizduok, Miliute: jis perskaitys jį visiems svečiams, o mano vardas bus paminėtas penkis kartus.

EMILIJA: Tėveliui... ir man nepatinka, mama. Skyrys tau per daug pataikauja.

DARATA: Malonus vyras ir žino, kas reikia. Tau nėra ko rūpintis. Iš tavęs naujų madų nepaveršiu. Verčiau sustatyk konjaką, taureles... Neužmiršk sausainių ir cigarečių. (Išeina).

EMILIJA (viena ruošiasi, statydama taureles, stiklus, bonkas, kol už durų pasigirsta Maknio ir Klevo balsai).

KLEVAS (duryse). Aš norėčiau pamatyti Miliutę.

MAKNYS (užnugary Klevo): Prašom, prašom. Ji kaip tik čia.

EMILIJA: A, Vytautas! Prašom.

KLEVAS (spausdamas jos ranką): Sveikute!

EMILIJA (sušukdama): Ai!.. Vytautai!.. Kam taip spaudi?

KLEVAS: Atleisk. Iš enercijos.

MAKNYS: Kieno ranka kieta, to širdis karšta. (Eina).

EMILIJA (pamačiusi tėvo bonkas): Tėveli, tiek daug pieno! Ką tu su juo veiksi?

MAKNYS: Svečiams. Aš taip pat ruošiu vaišes, dukrele. (Išeina).

KLEVAS: Ar tėvelis atskirai ruošia vaišes?

EMILIJA: Et, verčiau neklausk. Ir aš pati nežinau.

KLEVAS: Tu — nepatenkinta.

EMILIJA: Pykstu ant tavęs.

KLEVAS: Už ką, Miliute? Juk atvykau anksčiau, negu reikia.

EMILIJA: Taip suspaudei rankutę, kad net lakas suskilo. (Atkišdama ranką). Pažiūrėk... ir pabučiuok tą pirščiuką.

KLEVAS (svyruoja): Ką tu, Miliute? Ne. Aš negaliu.

EMILIJA: Aš noriu, kad atsiprašytum šitą, patį mažiausią.

KLEVAS: Nemėgstu, kad moterys iš manęs juoktųsi. Be to, aš — lietuvis. Lenkiško papročio bučiuoti rankas nepripažįstu. Negaliu iš principo.

EMILIJA: Kodėl Skyrys gali? Jis man visus pirščiukus nubučiaavo.

KLEVAS (nepatenkintas nueina): Jei patinka, tegu bučiuoja.

EMILIJA (rodydama): Ar tau mano rankutė negraži? Skyrys ją pavadino dieviška. Kaip muzikalinio genijaus.

KLEVAS: Aš — ne Skyrys, po velniais. Aš — Vytautas Klevas, lietuvis, patriotas... (Sėda niūrus).

EMILIJA (neva nuliūdusi): Tai blogai, Vytautai. Labai blogai.

KLEVAS: Tu tokia žavi mergina, didvyrių žemės atžala, o savinies lenkų papročius, pati siūlai bučiuoti rankas. Ne...

EMILIJA: Tai liūdna, Vytuli. (Sėda netoli jo). Aš kaip tik šį vakarą norėjau su tavim labai rimtai, rimčiausiai... O tu...

KLEVAS: Kodėl taip keistai pradėjai?

EMILIJA: Šis vakaras man galėjo būti lemiamas, Vytuli. Norėjau draugo... friend. Bet, deja, tu manęs visai nesupranti.

KLEVAS: Tu nori to, kas prieštarauja mano principams.

EMILIJA (stoja): Blogai, kad mūsų draugystę griauina tavo principai.

KLEVAS (pakildamas): Ne, Miliute. Mūsų draugystės nesugriauš nė pats velnias. (Bučiuoja jos ranką). Štai, pabučiavau. Bet tai nėra šiaudinis konvenansas. Tai mano širdies šauksmo išraiška... išraiška tai šauniai lietuvaitei, kurios tėvai čia mūrijo bažnyčias, mokyklas, atstatė nepriklausomą Lietuvą. Tai širdies šauksmas to lietuvio, kuris, iš tėvų žemės komunistų ištremtas, senųjų lietuvių židiny kursto meilę laisvajai Amerikai ir dar didesnę ugnį Lietuvai, didvyrių žemei. (Atsitusęs, dar kartą bučiuoja ranką, kurią tebelaiškė savojoj). Dabar, Miliute, tavo eilė.

EMILIJA: Graži, karšta tavo prakalba. Bet ji man atėmė ūpą.

KLEVAS: Kodėl, Miliute?

EMILIJA: Aš tau taip pat buvau paruošusi prakalbą.

KLEVAS: Miliute, tai tu tikra patriotė. Sakyk. Iš tavo lūpų išklausysiu kad ir šimtą.

EMILIJA: Vytuli, mano prakalba — visai nepatriotiška.

KLEVAS: Tai dar įdomiau.

EMILIJA: Per savo prakalbą aš tau draudžiu įsiterpti į mano žodžius. Kitaip aš ją nutrauksiu. Supranti? Dabar sėsk ir klausyk. (Klevui atsisisėdus, ji palipa ant fotelio). Vytaute didysis, tu — radijo ir televizijos inžinierius, o aš — būsimoji žvaigždė, tuo tarpu dar neapsisprendusi studentė. Bet

aš noriu būti moderniška. Taip. Aš noriu žvelgti į gyvenimą realiai. Tik aš truputį pritingiu... Ne, ne, Vytautai. „Truputį pritingiu“ bus kitoj vietoj. (Vėl grįžta į temą). Aš noriu žvelgti į gyvenimą realiai, bet savo tėvais nepasitikiu, nes jiedu amžinai nesutaria. Mama labai nori, kad aš ištekėčiau už generolo arba biznieriaus. Bet aš į tai žiūriu abejingai.

KLEVAS: Labai teisingai.

EMILIJA: Vytautai, tylėk... Aš žiūriu abejingai. Taip. Ir vis dėlto aš noriu išgarsėti, kaip Rita... Rita... Pavardę pamiršau. Bet mano tėvas sako, kad aš būčiau geresnė pieno pardavėja arba plaukų šukuotoja.

KLEVAS (keldamasis): Nesąmonės.

EMILIJA: Vytautai, sėdėk. (Šlam paklusus). Aš labai norėčiau išgarsėti. Tik aš pritingiu mokytis ir esu truputį kaprizinga.

KLEVAS: Jaunai studentei tai pritinka.

EMILIJA (nulipdama nuo fotelio): Fi, koks tu biaurus, Vytautai!

KLEVAS (pakildamas): Man labai įdomu.

EMILIJA: Nenoriu tokio draugo, kuris... dar tyčiojasi.

KLEVAS: Tavo prakalba buvo atvira, realistiška. Aš tik labai atsiprašau už sutrukdyimą.

EMILIJA: Dabar atsiprašymo nebeužteks. Už pasityčiojimą man turėsi parašyti eilėraščių.

KLEVAS (sau po nosim): Po velniais! (Garsiai). Eilėraščių aš niekada nesu rašęs, Miliute.

EMILIJA: Kodėl tyčiojies eilėraščiais?

KLEVAS: Tai netiesa. Dėl to aš galiu rimtai supykti.

EMILIJA: Pyk. Bet tu tyčiojais. Aš pasakiau: „žiūriu abejingai“, o tu rimuotai atsakel: „labai teisingai“. Aš vos tik ištariau: „truputį kaprizinga“, tu man tuoj atkirtai: „jaunai studentei tai pritinka“. Ką tai reiškia?

KLEVAS: Tai supuolimas. Tie rimai savaime pasitaikė.

EMILIJA: O per savaitę savaime susiklostys ir visas eilėraštis.

KLEVAS: Jei nusikaltau, — bet aš nenusikaltau, Miliute, — aš tau galiu ką nors nupirkti. Kad ir toną ledų. Bet kam eilėraščių?

EMILIJA: Netrukus pats suprasi. Kitaip man nieko nereikės. (Nori eiti).

KLEVAS: Miliute! Nebūk iš tikro kaprizinga.

EMILIJA (rodydama rankas, šypsosi): „Jaunai studentei tai pritinka“. Ar ne? Kalbant rimtai, prieš mano mamą tu turėsi vaidinti televizijos tinklo atstovą, o apie savo fabriką — niekam nė žodžio. Supranti?

KLEVAS: Aparatus suprantu iki dugno, bet transliacijas...

EMILIJA: Vis tiek laikykis amerikietiška.
Kalbėk, tartum viską išmanytum. (Duryse pasirodo Darata visai pasipuošus, su rože prie krūtinės).

8.

EMILIJA: Leisk, mama, tave supažindinti su diplomuotu inžinieriu Vytautu Klevu, kurį mums atsiuntė televizijos tinklas.

DARATA: Aš tamstą, rodos, esu mačiusi.

KLEVAS: Labai malonu. Su jūsų dukrele mes — seni pažįstami.

DARATA: Iš pavardės... neamerikietis?

KLEVAS: Ne. Aš — lietuvis tremtinys.

DARATA: Ir tamsta supranti televiziją?

KLEVAS: Kodėl? Man televizijos siųstuvas, — kaip jums cocktailis.

DARATA (juokdamasi): O! tai tamsta labai mokytas. (Rodydama į bonkas). Prašom. Mano duktė sugalvojo naują cocktailį. Prašom. (Pasigirdus skambučiui, prideda ranką prie krūtinės). Skambina! Aš sėdu, Miliute, o tu eik pasitikti. (Emilija išeina ir tuoj pat grįžta su Birute).

9.

EMILIJA: Štai, mama, ir Birutėlė.

DARATA: Birutėlė! Kam gi tu atstovausi?

BIRUTĖ: „Jaunosios Moters“ redakcijai. „The Young Woman“.

DARATA: Nuo šiol, Birutėle, man laikraščiai dvokia. Tik tau, kaip moterų žurnalo atstovei, darau išimtį. Todėl stenkis manęs neapvilti.

BIRUTĖ: Pasistengsiu, ponია. (Sveikinasi su Klevu. Pasirodo Skyrys).

DARATA: A! štai ir mano sekretorius. (Stoja). Leiskite supažindinti. Tai mokyta ir praktiškas žmogus, universiteto daktaras, mano sekretorius, mister Napoleon.

SKYRYS: Man per daug garbės, madam. Aš — dar ne daktaras, tik diplomuotas literatas. (Bučiuoja ranką Daratai).

KLEVAS: Bravo, bravo! Lig šiol težinojau diplomuotus inžinierius, o dabar, štai, nauji konkurentai atsirado. (Sveikindamasis su Skyriu). Ar ne tamsta leidai literatūros žurnalą?

SKYRYS: Ir tiesą ir šviesą skleidžiau; tik kurmiai mano darbą suknišo. Bet ką daryti?

DARATA: Nėra ko gailėtis. Tavo saliūnas dabar — tau aukso kasyklos.

KLEVAS: Tada visi literatai turėtų atidaryti tavernas.

SKYRYS: Nesijuokit, inžinieriau. Jūs neįsivaizduojat, kiek prakaito turėjau išlieti, kol savo saliūną paverčiau kultūros židiniu.

BIRUTĖ: Tik aš nesuprantu, kodėl iš to jūsų židinio žmonės išeina keturiomis.

SKYRYS: Labai paprastai. Daugiau kojų jie neturi. (Juokas. Skambutis).

DARATA: A, kaip tie skambučiai mane erzina. Napoleonai, malonėk pasitikti. (Sėsdama). Tu, Birutėle, nepulk mano sekretoriaus. Tu dar nustebsi, kai jis sakalu į padanges iškils. (Grįžta Skyrys su dviem reporteriais).

10.

SKYRYS (įvesdamas svečius): Ponai radijo reporteriai... Šių namų šeimininkė Mrs. McNeen.

I REPORTERIS: Labai malonu.

II REPORTERIS: Mrs. McNeen, ar jūs — airių kilmės?

DARATA: Ne, džentelmenai. Aš — sena amerikietė.

II REPORTERIS: Bet... your pronunciation...

I REPORTERIS: Iš kokio krašto jūs kilusi, Mrs. McNeen?

DARATA: A!.. labai neįdomus kraštas ta Lietuva. Verčiau, džentelmenai, prašyčiau pasivaišinti. Prašom. Štai mano dukrelė. Ji sugalvojo naują cocktail receptą. (Svečiai renkasi, kas kam patinka).

II REPORTERIS: Aš Lietuvos nepažįstu. Bet kartą esu matęs lietuviškus šokius. Moterų spalvingi drabužiai man patiko.

I REPORTERIS: Mrs. McNeen, ar jūs neturit savo fotografijos lietuviškais drabužiais?

DARATA: Deja, neturiu.

EMILIJA: Ar tu užmiršai, mama? Yra tavo fotografija iš to laiko, kai dainavai lietuvių chore. (Eina atnešti).

DARATA: Nereikia, Miliute. Nenešk.

I REPORTERIS: Kodėl? Mums įdomu lietuviškas stilius. (Eina prie Emilijos, kuri atneša fotografiją).

DARATA: Be reikalo, Miliute. Aš ten labai kaimietiška.

I REPORTERIS: Jūs čia labai originali.

KLEVAS: Ponia, jūs čia kaip kasų grožio karyalienė.

DARATA: Prašyčiau. Prašyčiau atlaidumo, ponai. Tada dar buvo kasų mada.

II REPORTERIS: Priejuostės raštai spalvotoj televizijoje būtų žavūs.

BIRUTĖ (su fotografija prie Daratos): Ponia, šitos fotografijos aš norėčiau mūsų žurnalui.

DARATA: Modernioj fotografijoje aš daug puošnesnė. Miliute, atnešk tą moderniąją.

EMILIJA: Mamyte, Birutė geriau išmano, kas žurnalui tinka.

DARATA: Na, tiek to... Mister Napoleon, ar jau visi susirinko?

BIRUTĖ: Dar turėtų atvykti vienas mano pažįstamas. (Skambutis).

DARATA: A, tie skambučiai, tie skambučiai. (Sėda. Birutė išbėga pasitikti). Prašom, sveteliai, vaišinkitės... Mister Napoleon... (Birutė įsiveda Keleivį, šiek tiek pražilusį, kasdieniniais, bet švariais, išlygintais drabužiais. Dešinėse duryse pasirodo šventiškai apsirengę Maknys, bet jo niekas nepastebi).

KELEIVIS (valandėlę tyli): Prašyčiau man atleisti, kad pavėlavau. Bet panelė Birutė man per vėlai pranešė.

DARATA: Prašom arčiau.

KELEIVIS: Visų svečių netrukdysiu. Bet namų šeimininkę norėčiau pagerbti. (Būčiuoja jai ranką). Vadinuosi Jonas Keleivis. Iš profesijos mokytojas. Laikinais dirbu viską, kas pasitaiko.

DARATA: Malonu pažinti džentelmeną, kuris gerbia gražius Europos papročius. Tik norėčiau žinoti firmą, iš kur?

KELEIVIS: O! Aš — savų žinių firma.

DARATA: Nesuprantu, Napoleon.

SKYRYS: Šeimininkė nori žinoti, iš kokios radijo stoties, ar iš čia, ar iš Europos?

KELEIVIS: Argi manęs nepažįsti, broli? Aš — iš tėvynės... ir drauge iš gatvės. Šituo aš noriu pasakyti šeimininkei, kad savų namų neturiu ir neturėsiu.

DARATA: Tai kur tu gyveni?

KELEIVIS: Visur. Aš tikras Dievo paukštelis.

KLEVAS: Į buomą dar nepanašus. O gal sergi namų baimės ligą?

KELEIVIS: Priešingai. Aš sergu namų nostalgiją. Aš klajoju iš miesto į miestą, iš gatvės į gatvę. Liūdna. Bet čia savų namų nebesurasiu. (Trumpa tyla). Atleiskit už sutrukdymą jūsų pokalbio. Jei man leisit, aš vėliau prisidėsiu. (Sėda nuošaly).

EMILIJA: Keleivi, gal norėtum užvalgyti?.. arba išgerti? Štai, vyno, konjako...

KELEIVIS: Dėku, geroji mergele. Jei turėtum... lašelį vandens, arba dar geriau -- pieno. Paskui išgersiu vyno.

EMILIJA: Mama, gal man eiti pieno?

DARATA (pusbalsiu): Palauk. Tas keistuolis nenumirs.

KELEIVIS: Labai teisingai, motinėle. Nenumirsiu, palauksiu.

SKYRYS (sukosėdamas): Jau, rodos, visi susirinko. Gal pradėsim, Mrs. McNeen. (Maknys nepastebėtas išeina).

KLEVAS: Argi mes, ponai, dar nepradėjom? Štai, aš jau antrą stiklą lenkiu. (Reporteriai sutvarko savo aparatus, mikrofonus).

DARATA (atsidususi): Jei mano sekretorius pataria pradėti, tai gal ir pradėsim... Tai gi, ladies and gentlemen, čia sukviečiau jus, nes noriu pranešti, kad esu įkūrusi Legioną Amerikos pažangai ginti.

I REPORTERIS (atkišęs mikrofoną): Kiek narių turi jūsų legionas?

DARATA: Daug. Labai daug. Tikslų skaičių pasakys sekretorius. Napoleon.

SKYRYS (nejaukiai kostelėjęs): Gerai, madam. Aš ponams vėliau...

II REPORTERIS: Įdomu, kokį kapitalą yra sutelkęs jūsų legionas?

DARATA: Kapitalą?.. Kapitalas šiuo tarpu — dar paslaptis.

BIRUTĖ: Man būtų įdomu legiono tikslai ir planai.

I REPORTERIS: Ką jūs, panele? Kapitalas svarbiau už tikslus.

KELEIVIS (stoja): Broliai, klaida. Svarbiau narių meilė ir ištikimybė.

I REPORTERIS: Ištikimybė kam?

KELEIVIS: Tikslams ir principams.

II REPORTERIS: Gal Dulcinėjai iš Tobozo?

DARATA: Kas yra ta Dulcinėja? Napoleon...

SKYRYS: Tai tokia kaimietė. Kurčia ir nebylė.

KELEIVIS: Bet groja smuiku ir dainuoja televizijoje. (Sėda).

KLEVAS: Jos vardą išgirdus, man, nė karto nevedusiam, tuojau kilo noras divorsuoti. (Juokas. Duryse pasirodo Maknys su staliuku ant ratelių, kur sudėta pieno bonkų ir stiklinių).

12.

MAKNYS (įvažiuodamas): Labas vakaras, mieli sveteliai.

DARATA (pakildama): Tėvai, ką tu darai?

MAKNYS: Atvažiuoju į tavo konferenciją gelbėti svetelių nuo bado mirties. (Emilija eina tėvui padėti).

DARATA: Užsidėk akinius tu... Čia niekas nemiršta. (Sėda nusigręždama).

MAKNYS: Pats girdėjau, Darute, kad čia yra tokių, kurie alksta ir trokšta...

KLEVAS: ...teisybės?

MAKNYS: ...ir saldaus pienelio.

EMILIJA (pakélusi stiklą): Keleivi, siūlau išgerti už Dulcinėją.

KELEIVIS: Už ją, mergele, visada. (Paėmęs stiklinę). Birutėle, ar tu už Dulcinėjos garbę neparagausi?

BIRUTĖ: Bijau. Sekretoriaus ir inžinieriaus žaibiniai žvilgsniai gali nutrenkti.

EMILIJA: Nebijok. Inžinierius pats skelbia, kad Lietuvos turtas ir sveikata čia. (Ji pakėlė stiklą). Vytatai, prašom...

KLEVAS: Senovės lietuviai tegerdavo midų, Miliute. Aš seku jų pavyzdžiu ir klausau romėnų išpėjimo:

Kas po vyno geria pieną,
testamentą tesurašo tą pat dieną.

KELEIVIS (su stiklu Klevo linkui):

Kas po pieno geria vyną,
šito ligos nekankina,
kai svečiuos jį pervaišina.

EMILIJA: Tu — poetas, Keleivi?

KELEIVIS: Kai tokia žavi lietuvaite, kaip jūs, geria už Dulcinėją, galima pasidaryti ne tik poetu, bet ir premiją laimėti.

MAKNYS: Išgerkim verčiau į Keleivio sveikatą. Prašom. (Vieni geria pieną, kiti paragauja, o Klevas piktas išgeria savo stiklą).

DARATA: Ponas sekretoriau, ar baigės pieno komedijos?

SKYRYS: Taip, madam.

DARATA: Taigi, ladies and gentlemen, visi žino, kad Amerika — pažangiausia šalis pasauly. Bet mažai kas pastebi, kad pažangos slapčiausias priešas yra spauda.

I REPORTERIS: Spauda?

II REPORTERIS: Kodėl spauda?

DARATA: Todėl, kad ji turi kiaulės sąžinę.

KELEIVIS: Malonioji šeimininke, netiesa! Galiu paliudyti... iš savo praktikos skerdyklose, kad kiaulė nėra suvalgiusi nė vieno žmogaus. (Darata stoja).

DARATA: Aš kalbu ne apie skerdyklas, bet apie laikraščius. Jie velkasi gyvenimo uodegoj. Radijas ir televizija žinias duoda tuojau. Laikraščiai tuos senus skudurus pardavinėja už kelių valandų. Ar tai pažanga, džentelmenai?

KELEIVIS: Malonioji šeimininke, ką manote apie kamikus, commics?

DARATA: Jie labai geri tiems, kurie dar nėra atpratę gerti pieno. (Juokas). Jie — pati nekaltybė, palyginus su kitais popiergaliais, kurie pilni tauškalų, keršto, priekabingi...

MAKNYS: ...ir per mažai tegiria smuklininkus.

BIRUTĖ: O! kai kada jie duoda pipirų.

DARATA: Niekas jų neprašo nei saldinių, nei pipirų. Bet tegu nelenda į saliūnų savininkų profesinius reikalus.

I REPORTERIS: Ar laikraščiai yra jus puolę?

DARATA: Ir dar kaip!.. Jie kiauliškai išjuokė mano auką.

MAKNYS: Netiesa, Darute. Nevysi. Tik vienas žurnalas papeikė kitą, savaitraštį, dėl tuščių pagyrų smuklininkams, ir tiek.

DARATA: Kas leido tiems atžagareiviams žiūrėti į mano kišenę? Be to, jie saliūnininkus vadina žmonių nuodytojais.

MAKNYS: Ir vėl tu kalbi apie visus. Tiesą smuklininkams tepasakė tik vienas. Ir ne kas kitas, bet aš, tavo vyras.

DARATA: Tu? Tu parašei prieš mane. (Ji ima si už krūtinės ir sėda. Mažas sumišimas. Reporteriai nebeturi ūpo).

EMILIJA: Tėte, tėveli! Kam to reikėjo?

MAKNYS: Tegu duobkasiai nekaltina gyvųjų, tada nereikės, Miliute.

DARATA: Atleiskite, mano sveteliai. Aš susijaudinau. Per staigiai patikėjau savo vyru, o jis per daug pasigyrė. Savo gyvenime jis nėra parašęs nė vieno straipsnio.

SKYRYS: Aš nežinau, kas tą straipsnį parašė, bet jis neteisingas. Mūsų šeiminkė yra gera ir dosni ponė. Ji remia kiekvieną kultūringą sumanymą. Visi pažįstami Mrs. McNeen gerbia ir myli. Šitų jausmų išraiškai aš leidžiu sau perskaityti savo eilėraščių vardu „Mano širdis ir Darata“.

II REPORTERIS: Šeiminkės vardas Darata?

SKYRYS: Nevisai. Kaip visuomenės veikėja, ponė vadinas Dorotėja.

II REPORTERIS: O! Jūs — poetas improvizatorius?

SKYRYS: Beveik taip. Dabar prašyčiau dėmesio. (Skaito).

Vos išvydau pirmą kartą
Tave, miela Darata,
Suplakė širdis iš karto
Ta-ta-ta ir ta-ta-ta!

Ir lig šiol man tavo žvilgsniai,
Mylimoji Darata,
Širdyje kaip laimės žingsniai
Atsiliepia ta-ta-ta.

Vos palieti mano ranką,
Mylimoji Darata,
Man širdis tuoj į ataką, —
Ta-ta-ta ir ta-ta-ta!

Nors gyvenčiau šimtą metų,
Mano miela Darata,
Vien tik tau širdis tvanksentų
Ta-ta-ta ir ta-ta-ta!

DARATA (susigraudinusi): Nap... Napoleo-
nai...

SKYRYS (priedamas prie jos): Kas jums yra,
misis?..

DARATA (garsiai pravirkdama): Aš negaliu...
nebegaliu.

EMILJJA (prie motinos): Mama, gal tau va-
lerijonų lašų?..

DARATA (valdydamasi): Nereikia. Aš — iš džiaugsmo... Juk aš — apšmeižta, vyro išjuokta. Čia svetimas, literatūros daktaras man — tokią pagarbą! Mylimąja vadinu, šilkinė. Žada neužmiršti... Tu — aukso žmogus, Napoleonai. (Stoja).

SKYRYS: Menkniekis, misis. Parašiau, ką širdis liepė.

DARATA: Tu — angelas! Leisk, aš tave prie visų pabučiuosiu. (Bučiuoja Skyrį į abu žandus, o jis jai į ranką). Nuo šiol tu — nebe sekretorius, bet mano tikrasis patarėjas.

KELEIVIS: A, kaip gerai, kad viskas gražiai pasibaigė.

I REPORTERIS: Ar jau konferencija pasibaigė?

DARATA: Beveik. Tik prašyčiau paraginti per radiją, kad pažangūs žmonės laikraščių neskaitytų.

KLEVAS: Jūsų raginimą esu įvykdęs avansu. Išskyrus savo partijos biuletinį, aš beveik nieko neskaitau.

I REPORTERIS (atsisveikindamas su Darata): Kitą kartą jums reiktų pasirodyti televizijoje.

II REPORTERIS: Tik būtinai lietuviškais drabužiais.

I REPORTERIS (atsisveikina su Makniu):
Dėku už įdomią intervenciją.

MAKNYS: Prašyčiau paskelbti, kad Amerika tol neatgims, kol visi jos gyventojai nepaklausys mokslo žodžių: gerti pieną ir tik pieną.

II REPORTERIS: Be abejo, tai labai pakeltų pieno produkciją.

I REPORTERIS: Visiems good-bye!

II REPORTERIS (Emilijai): Jūs žavi. Buvo malonu pažinti. Good-bye! (Reporterius išlydi Darata ir Emilija).

KLEVAS: Miliute, porą žodžių...

EMILIJA (stabtelėjusi): Pykstu. Buvai nedraugiškas. (Išeina).

MAKNYS: Birutėle, prašyčiau pastūmėti mano automobilį.

KELEIVIS: Leiskit ir man prisidėti.

MAKNYS: Prašom. Apžiūrėsit, kaip gyvenu. (Jie trys išveža stalelį su bonkomis ir stiklinėmis).

13.

SKYRYS: Pone inžinieriau, kaip jums patiko mano eilėraštis?

KLEVAS: Moderniškas, abstraktus ir suprantamas. Ar galėtum ką nors panašaus parašyti mano merginai?

SKYRYS: Jei žinočiau jos vardą...

KLEVAS: Man svarbu, kad eilėrašty būtų paminėta vaidilutė ir automobilis. Dar galima pridėti bokšą. Tą sportą aš labai mėgstu. Tik nerašykit ilgo: du, tris posmus.

SKYRYS: Aš taip pat norėčiau jūsų patarnavimo. Savo „Kultūros židinį“ planuoju savo televizijos programą. Ar tai brangiai kaštuotų? Man svarbu, kad svečiai kambariuose matytų programą ir patys save.

KLEVAS: Aš transliacijomis nesiverčiu. Tačiau, jei per savaitę man parašysi prašytą eilėraštį, su mano rekomendacija gausi iš firmos gerą nuolaidą. Štai, mano kortelė ir telefonas. (Atsisveikina su Skyriu ir išeina).

SKYRYS (vienas išgeria stikliuką konjako ir improvizuoja):

Mergužėle mano miela,

Tu vaidilute pabūk.

Kai mėnulis žvelgs į sielą,

Automobilį svajok.

(Sugrįžta Birutė, Keleivis, Maknys).

14.

BIRUTĖ: Skyry, ar gali duoti man savo eilėraštį?

SKYRYS: Ar jums patiko?

BIRUTĖ: Nelabai. Bet mūsų žurnalo skaitytojos — įvairios. Gal joms patiks.

SKYRYS: Angliškam laikraščiui... savo eilėraštį turėčiau peržiūrėti. Lūkterėkit valandėlę. (Išeina).

KELEIVIS (paėmęs parankiu Birutę, vedasi į šalį): Birute... patark, kur man prisiglausti. Su savo šeiminkais susipykau dėl mamonos. Už tai jie mane meta lauk. Naujo kambario nesusiradau.

BIRUTĖ: Tau, Joneli, visada taip... Tėveli, štai mano buvęs mokytojas nebegali grįžti į savo kambarį. Ar negalėtumėt jį kokią savaitę priglausti?

MAKNYS: Mielai, Birutėle. Pas mus vietos yra. Jei patiks, galės čia visai apsigyventi.

KELEIVIS: Broli! Tai yra, tėveli. Man būtų labai malonu. Tik bijau tavo žmoną ap-sunkinti.

MAKNYS: Nebijok. Mano žmona su svetimais mandagesnė negu su manim. (Grįžta Skyrys).

BIRUTĖ: Taip greitai perrašei?

SKYRYS: Nereikėjo. Pasirodė, kad eilėraščių moku mintinai. (Atiduodamas). Jei šitą eilėraščių atspausdinsit angliškai, panele, kitą parašysiu tik jums vienai.

BIRUTĖ: Dėku... Sudiev, Keleivėli.

KELEIVIS (atsisveikindamas abiem rankom): Tu man atleisk, Birute, kad aš toks, vis tau rūpesčių užduodu.

BIRUTĖ (paduodama ranką Makniui): Po-nas Makny, prašom pagloboti mano mokytoją. Už tai stengsiuos kuo nors atsily-ginti.

MAKNYS: Jūs ir taip gera. O jūsų mokytojui nieko nestigs. (Išlydi).

KELEIVIS: (žvilgsniu išlydėdamas išeinančius): Dar tiek gerų žmonių! Bet pasaulis vis tiek slenka į bedugnę.

SKYRYS: Keleivi, ką tu dabar veiki?

KELEIVIS: Ir daug ir nieko. Dažnai kremtuos ir galvoju, kaip sujudinti žmones laisvajam pasauliui gelbėti iš katastrofos.

SKYRYS: Pats sakei, kad gerų žmonių nestinga.

KELEIVIS: Deja, mažai tokių, kurie taisytusi, o daug tokių, kurie sau ir kitiems duobę kasa. Prie šitų, Apolnarai, ir tu priklausai. (Sugrižta Maknys).

SKYRYS: Ką gi aš blogo darau? Eilėraščius kuriu?

KELEIVIS: Per daug tarnauji mamonai.

SKYRYS: Prašau į mano asmeninius reikalus nesikišti. (Eidamas lauk, susitinka Daratą ir Emiliją).

15.

DARATA: Palauk, mielas Nap... Tėvai, kodėl taip anksti saliūną uždarei?

MAKNYS: Norėjau dalyvauti tavo konferencijoje.

DARATA: Ar tau ne gėda mane prie svečių išjuokti? Ką tu galvoji?

MAKNYS: Žodžius į eiles rikiuoju ir su Napu konkuruoju.

SKYRYS: Ponas Makny, ką jūs prieš mane turit?

MAKNYS: Paklausyk, štai, eilėraščio. (Deklamuoja):

Nors meluočiau šimtą kartų
Tau, mieloji Darata.
Man liežuvis nepavargtų
Ta-ta-ta ir ta-ta-ta!

Matai, Darute. Per tave pasidariau žurnalistu, o dabar reikės dar tapti diplomotu literatu.

DARATA: Nesityčiok, bedievi!

MAKNYS (paėmęs Keleivį parankiu): Eiva. Netrukdykim tiems dievotiesiems.

KELEIVIS: Norėčiau porą žodžių su šeimininke ir dukrele...

MAKNYS: Suspėsi rytoj, kai audra praeis. (Abu išeina).

SKYRYS: Tai matot. Keleivis apsigyveno jūsų namuose.

EMILIJA: O! tai labai įdomu!..

DARATA: Kas įdomu? Ar šitas valkata?

EMILIJA: Prašyčiau taip nekalbėti, mama. Ar tu nematai, koks jis kultūringas ir įdomus žmogus?.. Kokios gražios jo akys! Nuostabios. Ar tu nepastebėjai?

DARATA: Miliute, prašau nekalbėti niekų.

SKYRYS: Atrodo, panele Miliute, kad jau išsimylėjot.

EMILIJA: Parašyk man eilėraštį, tai išsimylėsiu ir tave. Tik man reikia daug gražesnio negu mamai.

SKYRYS: Man sunku jums įtikti.

EMILIJA: Nenori — nereikia. Man parašys Keleivis. (Bėga į dešinę).

DARATA: Miliute, kur bėgi?

EMILIJA: Pasikalbėti su Keleiviu.

DARATA: Sakiau nekvailioti, Miliute. Užbaigsime reikalus su Napu ir eisime atidaryti saliūno... Mielas Nap, palik man savo gražųjį eilėrašį. Atminimui noriu jį po stiklu įsidėti.

SKYRYS: Gal vėliau. Kai perrašysiu mašinėlė. (Bučiuodamas jai ranką). Dabar man laikas namon, į darbą. (Eina ir sugrįžta). Tiesa, Mrs. McNeen... Su Keleiviu būkit atsargi. Tas keistuolis — klastingas. Ir panelei Miliutei patarčiau apie jį nešokinėti. Neapsimoka, Miliute. (Išeina lydimas Daratos. Emilija taip patėjo iš pasakos, bet, išgirdusi Keleivio ir tėvo kalbą, pasilieka).

16.

KELEIVIS (įeina už rankos laikomas Maknio): Ne, ne, tėveli. Aš negaliu. Negaliu. Pirmiau turiu pasikalbėti su šeimnininkėmis. (Pamatęs Emiliją). A, čia kaip tik ta geroji mergelė.

EMILIJA: Ar su manim nori pasikalbėti?

KELEIVIS (šiek tiek sumišęs): Su tavim, mergelė. Ir su tavo motinėle.

DARATA (įkišusi galvą): Emilija, aš laukiu.

EMILIJA: Einu, mama. (Pamodama Keleiviui). Good-bye! Iki rytojaus. (Išeina).

KELEIVIS: Ir nepavyko...

MAKNYS: Ar tau mano žodžio neužtenka?

KELEIVIS: Užtenka. Bet svarbu ir kiti namiskiai, kad neišeitų kiauulysčių.

MAKNYS: Kokių kiauulysčių?

KELEIVIS: Nemalonu prisipažinti, tėveli. Turiu vieną silpnybę. Aš greit išimyliu namų šeimininkę, arba jos dukrelę.

MAKNYS: A!., Čia klausimas rimtesnis.

KELEIVIS: Be to, aš tuoj pradedu apaštalaui, kovoti prieš mamoną, o tada blogai...

MAKNYS: Mūsų namams kaip tik to reikia. Ypač Miliutei. Nors ji mamos išlepinta — pilna galva vėjų, — bet ją dar galima atitiesti ir padaryti žmogum.

KELEIVIS: Bet jeigu Miliutę išimylėčiau, tada nelaimė...

MAKNYS: Gal priešingai. Tu rastum laimę, o mes švęstume vestuves.

KELEIVIS: Ne. To niekada nebus... ir neturi būti. (Nori eiti).

MAKNYS: Palauk, Keleivi... Pasakyk, kuo tu blogesnis už kitus. Ar šeimos bijai?

KELEIVIS (sugrižta): Nesupranti manęs, tėveli... Aš nereikalingas žmogus.

U Ž D A N G A

Antras veiksmas

Tas pats svečių kambarys kaip
pirmame veiksmė.

1.

KELEIVIS (sėdi fotely ir skaito).

EMILIJA (tyliai įslinkusi, lietuviškais drabužiais, tik be vainiko, ant pirštų galų prislenka prie Keleivio, užspaudžia akis ir, imituodama motinos balsą, klausia): Ką aklasis mato?

KELEIVIS: O, Miliute! Iš tavo kvapnių rankų tuoju atspėjau. (Nuėmęs nuo veido rankas, jų nepaleidžia). Kokia tu daili!

EMILIJA: Ar nieko naujo nepastebi?

KELEIVIS: Tu lyg grakštesnė... ar tavo žvilgsnis dailesnis, nežinau.

EMILIJA (nuo tolo): Ar šita priejuostė gražesnė už aną?

KELEIVIS: Iš tikrųjų!.. Aš nė nepastebėjau.

EMILIJA: Tu tampi visai nebepastabus, Keleivėli. (Eina prie veidrodžio).

KELEIVIS (stoja): Atleisk, mergele. Aš į tavo veidą žiopsojau. (Apžiūrėjęs priejuostę). Labai daili. Gal ji tavo žvilgsniui ir suteikia skaidrumo.

EMILIJA: Jei tau tie drabužiai patinka, aš galėsiu užsidėti kiekvieną savaitgai.

KELEIVIS (entuziastiškai): Tai būtų lietuviška šventė! Jei dar kasas turėtum, būtų tikra vaidilutė — nors ir klaupkis.

EMILIJA: Aš ir būsiu vaidilutė. Dar ši pat vakarą. (Nusigręždama prie veidrodžio). Tik klausimas, koks Kęstutis mane pasigrobs ant žirgo, kai dabar visi riteriai automobiliais trankos.

KELEIVIS (nueidamas, liūdnokas): Atsiras, Miliute. Pasigrobs, o po trisdešimt metų būsi panaši į savo mamą.

EMILIJA: Fi!.. kaip tu negražiai kalbi. Į mamą...

KELEIVIS: Taip jau yra, mergele. (Deklamuoja).

Iš ąžuolo išskris benamė paukštė,
Išskris jaunystė vienąkart iš rankų,
Kaip mėlynas balandis... šaltą rudens rytą.

EMILIJA: Ir vėl tu liūdnai?

KELEIVIS (sėda): A! kai aš pagalvoju apie jaunystę, kad gyvenimas trupa ir tirpsta tavo rankose kaip sniegas, aš tampu viena žaizda.

EMILIJA (prie veidrodžio): Kai man liūdna, aš galvoju linksmai, kad būsiu garsi žvaigždė... man publika plos ir t.t.

KELEIVIS: Ateik, žvaigždele, prisėsti. (Kai Emilija ant fotelio rankinės atramos atsisėda). Dabar pasakyk man, žvaigždele, ką tu jauti pagalvojus, kad Amerika, šis gražus ir turtingas kraštas, bus toks pat nelaimingas, kaip Lietuva?

EMILIJA: Ar tu manai, kad komunistai Ameriką sunaikins?

KELEIVIS: Aš to nenoriu, mergele. Bet ar tau nebaisu, kad čia žmogus kasdieną mažėja. Ir visame pasauly mažėja. Jis tampa panašus į muselę. Ir pasidaro toks didelis spiečius mažyčių muselių.

EMILIJA: Ne, Keleivėli. Šitaip aš nejaučiu.

KELEIVIS (stodamas): Gaila, kad nejauti. Kaip amerikiečiai. Jie galvoja, kad ateity iš akmenų jie prisigamins deimantų... arba visai nieko negalvoja. Bet iš tikrųjų — jie muselės. Po kiek laiko ta visa prabanga, tie fabrikai prislėgs tas museles, arba koks nors nenaudėlis paleis Di-Di-Ti miltelių, ir muselių spiečiaus nebėra.

EMILIJA (stodama): Tai aš pirmiau jam tu Di-Di-Ti paleisiu.

KELEIVIS: A, mergele... Argi žmonės — tik muselės Di-Di-Ti milteliams? Jie Dievo kibirkštys, skirtos suktis aplink saulę. Bet muselės pasiklydo ūkuose, o slibinas tamsoj su Di-Di-Ti milteliais tyko užbaigti muselėms mirties šokį.

EMILIJA (pasipurtydama): Tai baisu!

KELEIVIS: Matai, žvaigždele. Tu jauti taip pat kaip aš. Bet muselės nebemato nei saulės, nei slibino.

EMILIJA: Muselėms reikia parodyti, kad jos — dieviškos kibirkštys.

KELEIVIS: Duok ranką, Miliute. (Sveikina ją abiem rankom). Tu turi aukso širdį.

EMILIJA: Tu aukso, rodos, nemėgsti.

KELEIVIS: Teisybė. Nemėgstu. Bet tu vis tiek — auksinė mergelė. Tokia išvalgi, jauti kaip aš. Tik dabar klausimas, kas parodys muselėms šviesą. Kas sudrebins taukais apaugusias sąžines? Reiktų kas nors daryti, bet... bet. (Liūdnas).

Kur mano moterys, o kur apaštalai,

O kur laiveliai, kur tinklai?

Šitaip klausia poetas. O aš ieškau, klaidžioju ir niekur apaštaly nesurandu.

EMILIJA: Jei visi tokie lepšiai, tai aš einu.

Tik kuo turiu būti? Vaidilute? Vienuole?

KELEIVIS: Svarbu, kad būtum, bent šis tas.

EMILIJA: Tu netiki? Manai, kad aš tokia lepūnėlė? Ne. Aš mesiu aktorės mokslus ir būsiu vienuole.

KELEIVIS: Graži misija, mano žvaigždele.

EMILIJA (truputį susimąsčius): Tik... vieno dalyko man gaila — vienuolyne draudžia šokti.

KELEIVIS: O, dėl šokių!.. Reikia pasiaukoti, mano gulbele.

EMILIJA: Be to, aš labai mėgstu vaikučius.

KELEIVIS: Neblogai, mergele. Vienuolyne gali būti mokytoja.

EMILIJA: Nesupranti. Aš mėgstu savo vaikučius. Tokią visą krūvą.

KELEIVIS: Tai negerai, mano gėlele.

EMILIJA: Aišku, blogai. Be to... be to, prisiminiau dar vieną silpnybę. Apsigrėžk, Keleivėli. (Jam nusigrėžus). Aš mėgstu vyrus ir greit išimyliu.

KELEIVIS (atsigrėžia ir vaidina liūdnoką): Žinai, mano drugeli, kad ir aš toks pat. Mėgstu moteris ir greit išimyliu. Matai. Reikia gerinti pasaulį, reikia dvylikos šventų apaštalių, o nėra nė vieno savanorio. Net aš pats netinku. (Sėda).

EMILIJA: Nenusimink. Tu vis tiek už mane geresnis. Aš iš karto myliu tris.

KELEIVIS (stoja): Tris vyrus?.. Žinai, truputį perdaug, žiogeli.

EMILIJA: Na... gal ne tiek aš juos myliu, kiek jie man patinka. Kad labai blogai apie mane nemanytum, galiu tau net vardus pasakyti. Mano pirmasis — Vytautas Klevas, tas inžinierius.

KELEIVIS: Kuris atsisakė gerti pieno?

EMILIJA: O, jis didelis patriotas. Kaip ugnis. Tik aš su juo dažnai susipykstu.

KELEIVIS: Kodėl, Miliute?

EMILIJA: Kad būtų maloniau susitaikyti. (Trumpa tyla). Mano antrasis... antrasis yra Skyrys, tas mamos sekretorius. Jam labai patinka mano pirščiukai, o bučiuoja visą rankutę.

KELEIVIS (paimdamas ją už rankos): Miliute, tavo rankelės tikrai gražios. Bet Skyriui... tam neduok nė pirščiuko.

EMILIJA: Aš jam pirščiuko neduosiu, jei tu išpėsi, kas mano tretysis. Spėk.

KELEIVIS: Sunku, gėlele.

EMILIJA: Jis labai įdomus. Turi visokių minčių, moka daug dainelių, o man labai pagarbus. Na, spėk.

KELEIVIS (susirūpinęs): Blogai, mano mergele. Jis tavęs nevertas. Silpnavalis, svajotojas, nepraktiškas.

EMILIJA: Prašau taip nekalbėti, Keleivėli. Jis man įdomiausias.

KELEIVIS (sėda): Ne, Miliute, ne! Jis pesimistas ir neištikimas. Jis — beveik donžuanas. Myli tris moteris.

EMILIJA: Cha-cha-cha!.. Aš maniau, kad tu rimtesnis.

KELEIVIS: Aš negaliu net akių pakelti.

EMILIJA: Už tai turėsi pasakyti, kas tavo pirmoji, Keleivėli.

KELEIVIS: Tavo mama.

EMILIJA: Mano mama?.. Cha-cha-cha!..

KELEIVIS (stoja): Nesijuok, Miliute. Tavo mama nelaiminga, o, be to, ji tavo motinėlė.

EMILIJA: Įdomu, kas tavo antroji.

KELEIVIS: Birutė... Birutėlė. Tu ją pažįsti.

EMILIJA (rimta): Tai labai negražu.

KELEIVIS: Kad Birutėlė labai gera, paslaugi...

EMILIJA: Nepasakok. Jos dorybes ir be tavęs žinau.

KELEIVIS: Bet gal nežinai, kad ji Amerikoje neturi tėvų nei giminių. Per karą tėvai žuvo svetimoje žemėje. Mergaitė mane mėgo, o aš pamelavau valdžiai, kad esu giminė, paėmiau globoti ir atvežiau į Ameriką. Dabar ji mane globoja, visada reikalau...

EMILIJA: Gana! Mylėk tą savo Birutę. Bet kam mane vilioji, plėšike?

KELEIVIS: Aš tave tik mokiau, mergele.

EMILIJA: Kas gi mane vadina gražiausiais vardais? Žvaigždele, gėlele! Ar tie žodžiai — akmenys?

KELEIVIS: Vadinu tave ir prasčiau. Drugeliu. žiogeliu.

EMILIJA (sėda): A, koks tu biaurus, negeras, Keleivėli!

KELEIVIS: Sakyk tiesiog: biaurus. Valkata. Tada bent nebūsiu nelaimingas.

EMILIJA: Ir gerai tau tokiame.

KELEIVIS: Gerai. Tik liūdna, kad turiu palikti jūsų namus.

EMILIJA: Ar pas Birutę eini?

KELEIVIS: Nežinau. Vis kur nors.

EMILIJA: Ar pas mus nebenori pasilikti?

KELEIVIS: Bijau, kad nebūtų blogiau. Dabar aš tau dėkingas, kad atvėrei mano slaptąją žaizdą. Duok ranką, Miliute, ir lik sveika.

EMILIJA (stoja): Pasilik. Plėšiku nebevadinsiu.

KELEIVIS: Nebegaliu. Ir vesti tavęs, mano žvaigždele, taip pat negaliu.

EMILIJA: Tau vis Birutė rūpi?

KELEIVIS: Ir jos nevesiu. Aš — keleivis, Miliute.

EMILIJA: Keleivis, keleivis... Aš noriu, kad nebebūtum keleivis, kad turėtum namus, būtum turtingas.

KELEIVIS (šypsodamas): Jei mane kas paklaus: „Kur mano moterys ir kur mano apaštalai“? Kas tada?

EMILIJA (nepatenkinta): Atsakyk, kad moterys ištekJo už apaštalų ir veikia kitaip.

KELEIVIS (paimdamas jos ranką): Nepyk, Miliute. Tik ant šitos dailios rankutės užmauti aukso žiedelį man nelemta.

EMILIJA: Pykstu, kad tu toks užsispyręs... ir manęs nemyli.

KELEIVIS: Prisėskim. Aš tau paaiškinsiu. (Abu susėda gretimai ant fotelio rankinės atlošos). Pirmiausia, mano žvaigždele, pati matai, aš — jau barzdotas, kaip žilstantis dagilis.

EMILIJA: Jaunų nerimtų cow-boyų aš kaip tik nemėgstu.

KELEIVIS: Neapsirik, Miliute. Juk Vytautas tau patinka.

EMILIJA: Ar jis daug jaunesnis už tave? Be to, jo burnoj perdaug velnių.

KELEIVIS: Antra, tavo namuose, Miliute, mano žaizda užgytų. O ji turi kraujuoti, kad atlikčiau tai, ką Dievas...

EMILIJA: Ar šituose namuose tu nieko neatlieki? Per tave aš surimtėjau, Keleivėli, tapau vėl lietuvaite. Tiesa, dar tebesu truputį įnoringa, bet...

KELEIVIS: Miliute! tie ožiukai tau pritinka.

EMILIJA (stodama): Ir tu mane erzini eilėraščiais, kaip Vytautas?

KELEIVIS (ją sulaikydamas): Ir gerai, kad Vytautas tave erzina. Bet aš — ne. Prisėsk dar. Prieš atsisveikinant, aš tau dar žodelį... (Emilijai atsisėdus, jis apkabina ją per pečius. Įeina Darata. Bet jos jis nemato ir tęsia). Man čia buvo gera su tavim, mergele, ir deklamuoti, išdaigas krėsti, ir vaidinti. Tu man atnešei lyg širdies pavasarėlį. Jei mano gyvenimas...

2.

DARATA (sukosėjus): Tai ką? Burkuojate?

EMILIJA (stoja): Taip. Keleivis mane moko. (Keleivis taip pat stoja).

DARATA: Eik pakviesti man tėvą, o aš pamokysiu Keleivį.

EMILIJA: Tik tu, mama... neprasimanyk nebūtų dalykų. (Išeina).

DARATA: Keleivi... noriu kartą su tavim rimtai pasikalbėti.

KELEIVIS: Šitokios progos aš taip pat laukiau, motinėle, kaip gervė giedros.

DARATA: Sėskim. (Abu sėda). Pasakyk, ar tu rimtai galvoji apie mano dukrele?

KELEIVIS: Labai rimtai. Aš net stebiuosi, kaip tu išauklėjai tokios įdomios gyvos dvasios žiedelį. Tik tavo legionas šiek tiek šlubuoja. Jį reiktų...

DARATA: Nesityčiok, Keleivi. Aš noriu apie Miliutę...

KELEIVIS: Apie Miliutę?.. Tiesa, ji auksinė mergaitė, jautrios širdies ir turi aktoriškų gabumų. Net su manim kalbėdama, ji dažnai vaidina. Jei rimtai dirbs, gali tapti žvaigžde.

DARATA: Vadinas, supranti, kad ji tau — ne pora? (Stoja).

KELEIVIS: Suprantu, motinėle.

DARATA: Supranti ir vis dėlto burkuoji?

KELEIVIS (stoja): Kad kitaip — nešvelniai — Miliutė mano minčių nesupranta. Man reikia prisiderinti prie jos sielos ir įvairiai pažaisti.

DARATA: Reikia dirbti, o ne žaisti.

KELEIVIS: Žaismas — rojaus kūdikių darbas. Tik tau sunkiau suprasti. Tu visada susirūpinus, užimta. Bet su savo legionais tu taip pat žaidi... nors būtų geriau, kad visus didžiulės energijos išteklius paskirtum gelbėti Amerikai nuo mamonos ir komunizmo.

DARATA: Juokdarys!.. Ar tu nematai, kokia prosperity žydi?

KELEIVIS: Tik gaila, kad tame žiede pūna žmonių sielos.

DARATA: Pūna tik buomai ir tinginiai... tokie kaip tu.

KELEIVIS (pyktelėjęs): Motinėle!.. Aš nesu nei buomas, nei gangsteris, ir prašau manęs neužgaulioti. Tik mano darbų ir turto banko knygutė nepajėgia užrašyti. (Eina durų linkui).

DARATA: Palauk. Pasakyk, ką tu veiki?

KELEIVIS (sugrįžta, atlyždamas): Viską. Viską, kas reikia ir turi prasmę. Pas jus, motinėle, daugiausia laiko praleidžiu su Miliute.

DARATA: Ir dėl to Miliutė tapo nenormali.

KELEIVIS: Labai normali. Žavi, auksinė mergaitė.

DARATA: Aš tau sakau, kad nenormali!.. Seniau gulėdavo prie televizijos, krimsdavo saldainius, lakuodavo nagus, o dabar?.. Dabar užsimanė būti lietuvaite, deklamuoja eilėraščius, trunkosi į koncertus...

KELEIVIS: Tai labai gražu.

DARATA: Nenaudėli! Man bus daug gražiau sužinoti, kada tu iš mūsų išsikraustai.

KELEIVIS: Buvau ketinęs šiandien. Bet Miliutė prašo dar pasilikti.

DARATA: Ne, Keleivi. Kraustykis tuojau.

KELEIVIS: Tik prieš išeidamas, motinėle... norėčiau prašyti vieno dalyko — saugoti Miliutę nuo Skyrio.

DARATA: Niekus tauški. Mano dukteriai kaip tik šitokio reikia.

KELEIVIS: Motinėlė! Tai būtų didžiausia nelaimė. Skyrys yra marga mamonos gegutė.

DARATA: Aš jį geriau pažįstu, pavydelninke. (Įeina Maknys).

MAKNYS (pažvelgęs į vieną ir į antrą): Kas tau, Joneli, kad toks galvą nuleidęs?

KELEIVIS (eidamas į Maknį): Man reikia atsisveikinti, tėveli.

MAKNYS: Ne, Joneli, neleisiu. Aš tave mėgstu. Jei ką nors nemalonaus tau pasakė mano žmonelė, nebijok. Aš čia šeimnininkas ir turiu savo balsą.

DARATA: Nieko tu čia neturi, tėvai, o svečias nebepasiliks nė vienos dienos. (Keleivis eina į dešinės duris, bet prie jų susilaiko, sėda ir įsikniaubia tarp rankų).

MAKNYS: Ar tu dėl to, Darute, mane kvietei?

DARATA: Taip. Norėjau tau pasakyti, kad Keleivis šalia Miliutės daugiau nebeburkuos.

MAKNYS: Ką tu, Darute? Argi mudu kadaise neburkavome? Ir dar kaip gražiai burkuodavom!

DARATA: Bedievis!.. (Sėda).

MAKNYS: Kas tau pasidarė, Darute? Argi aš į Dievą netikiu?

DARATA: Tai kodėl nekalbi rožančiaus ir kritikuoji kleboną?

MAKNYS: Aš daug ką kritikuoju, Darute. Bet vyti į gatvę gerą žmogų dėl tuščio įtariamo nekrikščioniška.

DARATA (stoja): Tėvai!.. Jei tu nesiliausi gynęs burkavimų, aš Miliutę tuojau atiduosiu Napui.

MAKNYS (surimtėjęs): Tu galvoji apie tą sukčių?.. Puiku, Darute. Keleivis pasiliks čia, ir pažiūrėsime, kas laimės: gaidys, ar višta?

DARATA: Višta! (Eina prie telefono, renka numerį, bet, Keleiviui prabilus, susilaiko).

KELEIVIS (atsistojęs): Tėveli, šeimos nesan-taikos užkurti nenoriu...

MAKNYS: Kaip? Argi tu norėtum, kad Miliu-tė, tavo auklėtinė, atitektų tam falšyvam Napoleonui?

KELEIVIS: Kaip tik dėl to aš viską persvars-čiau ir nutariau pasilikti.

MAKNYS: Bravo, Joneli! Dabar vėl triese va-karais dainuosim.

KELEIVIS: Tu, motinėle, taip pat nerūstauk. Aš pasilieku taip pat dėl tavęs.

DARATA: Akiplėša!

KELEIVIS: Savo motyvus, tėveli, paaiškinsiu vėliau. Dabar bėgsiu tyru oru pakvėpuoti.

MAKNYS: Ant savo stalo rasi mano straip-snelį. Pliekiu į kailį savanaudžiams. Iš-taisyk.

KELEIVIS: Gerai, tėveli. Ištaisysiu taip, kad čiaudėtų. (Išeina).

DARATA: Tai vėl prieš mane parašei?

MAKNYS: Parašiau... prieš visus dvikojus vorus. Didelius ir mažus.

DARATA (surinkusi telefono numerį): Hallo!..

Sveikas, Nap. Kaip tavo biznis šiandien?..

Turi naujienų? Tai greit atvyk. Žinai, kad
aš naujienas mėgstu. Ir svarbių reikalų
turiu. Tik negaišk. (Padedą ragelį).

MAKNYS: Jei tu jį dėl Miliutės kvieti, tai pir-
miau, Darute, reiktų su manim kalbėti.

Juk aš — jos tėvas. Ir čia pat stoviu.

DARATA: Būtų geriau, kad gulėtum.

MAKNYS: Kur, Darute? Kapuose?

DARATA: Ant Keleivio kelių... ir gertum pie-
nelį.

MAKNYS: Kodėl man negerti?.. Kol jaunas
buvau, mokslo šviesos nemačiau, nors
knygas visada mėgau. Dabar Keleivis man
ir dukrelei, — kaip mokytojas su šviesiu
žiburiu.

DARATA: Ir su kiaura kišene... kur vėjai
skraido.

MAKNYS: Tu savų vėjų taip pat į kapus ne-
nusineši, Darute. O jei visi žmonės būtų
panašūs į Keleivį, pasaulis būtų kitoks...
visai kitoks. (Sėda).

DARATA: Liaukis, tėvai, su ta savo pilvosopi-
ja. Kitaip aš supyksiu.

MAKNYS: Tai tu dar nepyksti, Darute? (Sto-
ja ir eina prie Daratos). Dėku Dievui. Aš
jau buvau manęs, kad tuoj sprogs atomi-
nė bomba. Duok ranką.

DARATA (atsitraukdama): Nelįsk. Ir neva-
dink manęs Darute. Tai erzina.

MAKNYS: Gerai, mano raganėle. Jeigu jau grįžtam į koegzistenciją, gal paburkuokim ir susitaikym?

DARATA: Višta burkuoti nemoka, Petreli. O jei su manim nori taikos, verčiau sulai-
kyk tą savo straipsnį apie vorus.

MAKNYS: Šitaip?.. Na, dėl šventos ramybės galiu sulaikyti.

DARATA: Ir tą Keleivį taip pat išvarysi?

MAKNYS: Ar tu savo smuklę uždarysi?

DARATA: Aš negaliu juokinti Amerikos, tėvai.

MAKNYS: Tai gal nors Skyrį išvarysi?

DARATA: Skyrį?.. Ne.

MAKNYS: Tada teks kariauti, Darute. (Pasi-
rodo Skyrys).

DARATA: O laimės višta.

4.

SKYRYS: Atvykstu su naujienomis. (Rody-
damas laikraštį). Štai, rašo apie jūsų
cocktail party, Mrs. McNeen. (Pabučiavęs
ranką). Poną Maknį taip pat glosto. (At-
skleidžia laikraštį). Straipsnis pavadin-
tas „Tuščios pastangos“. (Skaito). Šešta-
dienį savo bute žinoma klerikalų veikėja
Maknienė suruošė keistą informacijų kon-
ferenciją.

DARATA: Aš — ne Maknienė, o Mrs. McNeen.

SKYRYS (skaito): Ten ji paskelbė įsteigusi
kažin kokį legioną, kurio uždavinys — už-
gniaužti spaudos laisvę. Be abejo, tas su-
manymas — ne jos.

DARATA: Kaip tai ne mano?

MAKNYS: Mielojo Napo.

SKYRYS (kostelėjęs skaito): Tikriausiai Mak-
nienė buvo prikurstyta tų, kurie svajoja
įvesti klerikalų diktatūrą.

MAKNYS: Štai, kokia tu pažangi.

SKYRYS: Palaukit. Tai tik pradžia. (Skaity).
Reporterių klausinėjama, Maknienė rai-
tėsi, kaip kepamas ungurys. Iš keblios pa-
dėties ją išgelbėjo žinomas ir daug žadan-
tis poetas Skyrys. Jos garbei jis perskaitė
savo eilėraštį su skambiu, modernišku ir
abstrakčiu leitmotyvu „ta-ta-ta“.

DARATA (trindama rankas): Čia gerai, čia
gerai.

SKYRYS (skaity): Tačiau, per dažnai karto-
damas tos dainelės — Daratos — vardą,
poetas savo eilėraštį apgadino ir apsijuo-
kino.

DARATA: Tai žalčiai, anot Napo. Pavydi ir
dar dainelė vadina.

MAKNYS: Nesireklamuok su rožančiu, ir ne-
vadins.

DARATA: Ne dėl tavęs, bet dėl klebono rekla-
muojuos.

SKYRYS: Tačiau dėl ko aš nekaltai turiu nu-
kentėti?

MAKNYS: Dėl šilkinės Daratos. Aišku.

SKYRYS (skaito): Tą juokingą konferenciją pašvairino Maknienės vyras. Seniau jis buvo pažangus. Bet sendamas pasuko į reakcionierius. Todėl Amerikos atgimimą jis piršo pradėti nuo pieno. Kryžiaus pasiūlyti dar neišdriso, nes jo atsilikimas būtų per daug paaiškėjęs.

MAKNYS (pyktelėjęs): Patys atsilikę kaip vėžiai, o dar tyčiojasi iš kryžiaus.

SKYRYS: Palaukit. Dar vienas sakinyš. (Skaito). Todėl reikia manyti, kad Maknys savo žmonos legionuose bus pirmasis karžygys.

MAKNYS: To dar betruko!

DARATA: Nenusimink. Į pažangos legioną tavęs nepriimsiu.

MAKNYS: Kas tą piktą straipsnį parašė?

SKYRYS: Nežinau. Pasirašyta: Pakeleivis.

DARATA (rodydama į dešinę): Tai jis. Keleivis. Tik jis vienas į konferenciją buvo išibrovęs nekviestas. Jį tuojau už ausų reikia išmesti, tėvai. Dėl to aš tau visas kaltes atleisiu.

MAKNYS: Žiūrėk! kaip Dievas.

DARATA: Sakau tau, nefilosofuok, o eik. Man reikia pasitarti su Napu.

MAKNYS: Tik neužmiršk, Darute, kad gaidys nebenusileis. (Išeina).

5.

DARATA: Štai, Nap, tu patalkauji pirmiejiems, o jie tave nešvariu vandenim prausia.

SKYRYS: Tokie dalykai man tik uždega kraują, Mrs. McNeen. Plaukiu į tarptautinius vandenį. Taip, ponio. Savo „Kultūros židiny“ organizuoju programą televizijai.

DARATA: Tu nori mane visai nukonkuruoti?

SKYRYS: Priešingai, misis. Kviečiu per televiziją išdėstyti savo legiono programą. Tik patį legioną reiktų pavadinti kitu vardu.

DARATA: Gal... revoliucinės pažangos dukterų?

SKYRYS: Per senos. Jūsų legioną reikia pavadinti jaunų moterų legionu.

DARATA: Gražiai skamba, Nap.

SKYRYS: Svarbiausia, į legioną reikia sutelkti visas nepatenkintas moteris: vyrų nukriaustas, divorsuotas, divorsų kandidatės. Bus daug narių ir geras biznesis.

DARATA: Jau man širdis plaka, Nap. Sėskim. (Kai abudu susėda). Ar tau neatrodo, kad per televiziją reiktų paskelbti... paskelbti, kad prezidentu turi būti moteris. O tada visi vyrai cypų... Tau, žinoma, būtų išimtis.

SKYRYS (stodamas): Pažangi idėja!.. Kada valdžia bus jūsų legiono rankose, tada visi laikraštininkai, visi pienininkai, visi konkurentai... prieš jus ant kelių atsi-klaups.

DARATA (stoja, entuziastingai): Tu — tikras Napoleonas!.. Tik gaila, kad ne generolas.

SKYRYS: Bet aš juo būsiu. Pažadu.

DARATA: Kas iš tų pažadų?.. Jei taptum generolu greit, tada kokios išskilmės būtų legionui! Pasakiškos.

SKYRYS: Išskilmėms, kaip legiono šefui, jums reiktų ordinų, Mrs. McNeen.

DARATA: Graži mintis! Bet kur jų gauti?

SKYRYS: Gal galima išnuomoti?

DARATA: Ir nušnekėjai, Nap. Aš noriu nuosavo ordino. Kokios nors žvaigždės čia, ant krūtinės. Kaip kanauninko.

SKYRYS (neva susirūpinęs): Sunkus klausimas.

DARATA: Nap, tu užmiršai, kad lietuviai pabėgėliai turi kažin koki karalių. Gal per jį tu man galėtum išrūpinti ordiną?

SKYRYS: Labai sunku. Viena, jis nėra visiškas karalius. Antra, man, demokratui ir liberalui, neleidžia principai.

DARATA: Spiauk į tuos principus, Nap. Ir karalius man nesvarbu. Man reikia ordino.

SKYRYS: Jį reikia užsitarnauti patriotiškais darbais, misis.

DARATA: Gavus ordiną, aš būsiu didžiausia patriotė.

SKYRYS: Be to, aukšto laipsnio ordinas kainuoja pinigų.

DARATA: Užmokėsiu, kiek reikės. Bet... jeigu tu man neišrūpinsi ordino, man tavo televizijos programa bus neįdomi.

SKYRYS (pagalvojęs): Jūsų teisybė, misis. Principai trukdo pažangą. Sutinku. Jums teks sumokėti už ordiną, o man duoti avansų televizijos programai.

DARATA: Sure! Sutinku, Nap. Tik man noris žinoti, kas įteiks man ordiną.

SKYRYS: Gal aš, misis.

DARATA: Ne. Tu perskaitysi man savo eilėraščių apie širdį ir Daratą.

SKYRYS: Puiku! Puiku. Perskaitysiu.

DARATA: Būtų dar puikiau, jei tu pasidarytum generolu. Tada ir ordiną man galėtum įteikti.

SKYRYS: Deja, taip greit negaliu.

DARATA: Mielas Nap. Būk geras. Pasistenk. Kai rūpinsi man ordiną, išsirūpink kartu ir generolo titulą. Už tai nepagailėsiu nė tūkstančio dolerių.

SKYRYS (liūdnokas): Būtų gražu. Bet...

DARATA: Tik tu įsivaizduok, kaip pakiltų programos grožis televizijoje. (Toliau ji vaidina). Po mano spyčiaus apie legioną, generolo uniformą tu prieini prie manęs, užkabini ordiną ir mano garbei perskaitai eilėraščių. Po to prie manęs prieina Miliutė, padaro grakštų reveransą, aš jos ranką įteikiu tau, o visi televizijos žiūrovai šluostosi ašaras.

SKYRYS (visas nušvites): Jūs man — savo Miliutę?!

DARATA: Už nuopelnus, Nap. (Ištiesia ranką).

SKYRYS (bučiuodamas ranką): Tokia netikėta laimė!

DARATA (graudindamasi): Kaip pasogą Miliutei ir tau užrašysiu savo saliūną. Po mano mirties jums atiteks ir šis namas. (Šluostosi ašaras).

SKYRYS: Jūs verkiate?.. (Priėjęs veda sėstis).

DARATA: Aš taip myliu savo dukrelę. Labai myliu. Štai dabar, pačioj garbėj jos netekti... ir mirti. Ar neskaudu?

SKYRYS: Mrs. McNeen, verčiau galvokim apie planus, kaip į televizijos programą įtraukti poną Maknį.

DARATA: Čia jau tavo sumanymo reikalas. Man svarbu, kad tu greit taptum generolu. Kitaip — Keleivis išplėš mums Miliutę.

SKYRYS: Tą mergininką reikia už ausų išmesti.

DARATA: Mėginau. Bet tėvas neleido.

SKYRYS (nervingas vaikšto): Tai pasiutimas! Pasiutimas...

DARATA: Paskubėk, mielas Nap. Gelbėk mane ir Miliutę. Kitaip gali būti per vėlai.

SKYRYS: Ar manot, kad lengva per savaitę atsisakyti principų, suruošti programą televizijai, išrūpinti ordiną ir visa kita. Tam reikia daug pinigų.

DARATA: Dėl Miliutės nesigailėk. O jei reikės, aš savo santaupas taip pat paskolinsiu.

(Įeina Maknys su telegrama rankoj).

MAKNYS: Ar svečias, Keleivis, čia nebuvo pasirodęs?

DARATA: Ne.

MAKNYS: Aš jo niekur nerandu, o čia telegrama su laimėjimu.

DARATA (pakildama): Su kokių laimėjimu?

MAKNYS: Pasirodo, kad anas straipsnelis apie tuščias pastangas pateko į „Lacto“ direktorių rankas. Ir jie manim susidomėjo. (Paduodamas telegramą Skyriui). Kaip matot, jie siūlo man važinėti į unijų susirinkimus ir ten pasakyti kelis žodžius apie pieną. Dabar neišmanau, kaip su tuo pasiūlymu pasielgti.

DARATA: Priimk. Reklamoj geras uždarbis.

MAKNYS: Man svarbiau, ar savo įsitikinimus pavesti biznierių tarnybai, ar ją pasukti Keleiviui.

DARATA: Aš tau sakau: imk pats.

SKYRYS (grąžindamas telegramą): Sutikdamas savo principų neišduosit.

MAKNYS: Būtų įdomu. Tapčiau visų saliūninkų pabaisa.

SKYRYS: Mes — ne žvėrys, tėveli. Aš taip pat dažnai geriu pieną. Aš — tolerantas ir kviečiu šeštadienį į programą televizijai. Kalbės jūsų žmona, prašom, ir jūs kalbėkit apie pieną.

MAKNYS: Ar tu juokies, Skyry? Darutė kalbės per televiziją?

SKYRYS: Kalbės. Ir drauge jai bus įteiktas ordinas.

MAKNYS: Ordinas! Už ką? Už smuklę?

SKYRYS: Už nuopelnus visuomeninėje veikloje.

MAKNYS: Ne, ne. Čia kas nors negerai... Darute, kas ten?

DARATA: Nuvyk pas Skyrį ir pats pamatysi.

SKYRYS: Labai kviečiu. Galėsit kalbėti nors ir prieš mane. Tik vieno prašyčiau: išvaryti Keleivį.

MAKNYS: Įdomu, kuo jis tau kliūva?

SKYRYS: Dėl to, kad Miliutė jau man pažadėta.

MAKNYS: Darute, tu?..

DARATA: Taip su savo Keleiviu tu pats mane privertei.

MAKNYS (valdydamasis): Tau nusileidinėjau visą gyvenimą, Darute. Ši kartą to nebebus. Skyrio smuklėj nesivaipysi.

DARATA: Gal tu man uždrausi?

MAKNYS (kietai): Jau uždraudžiau. Jei nepaklausysi, iš namų išvarysiu. (Greitai išeina).

DARATA: Ar tu girdėjai, Nap? (Tyla). Kodėl neatsakai? Ar man nusileisti vyrui, ar ne?

SKYRYS (sustoja žingsniavęs): Jūsų valia, misis. Tik nusileidus, visi mūsų planai eina šunop.

DARATA: Tai blogai. (Sėda).

SKYRYS: Kartą nusileidus, žlugs jūsų visuo-
meninė veikla, teks uždaryti saliuoną, Mi-
liutę atiduoti Keleiviui ir taip toliau.

DARATA: Įpykęs senis gali mane išvaryti...

SKYRYS: Tada jus su Miliute aš priimsiu pas
save.

DARATA (pakildama): Tu — mano apvaizda,
Nap.

SKYRYS: Tik pirmiau savo vyrui turit pagra-
sinti skyrybomis. Jis išsigąs ir nusileis.

DARATA: Tu — aukso galva. Brangesnė už
auksą.

SKYRYS: Jūsų širdis — brangesnė už dei-
mantą. (Įbėga Keleivis).

7.

KELEIVIS: Atleisk, motinėle. Turiu vienas
būtinai pasikalbėti su Skyriu.

DARATA: Atsimink, Nap, mūsų sutartį. Da-
bar einu pas vyrą. (Išeina).

KELEIVIS: Apolinarai, ar tiesa, kad ketini
vesti Miliutę?

SKYRYS: Gal nori, kad tau ją pasiūlyčiau?
(Sėda).

KELEIVIS: Apolinarai! Tu Lietuvoj turi žmo-
ną ir dukrelę. Man net jų fotografijas ro-
dei. Ar atsimeni?

SKYRYS (juokiasi): Tai Jonelis — kvailėlis!
Pagyrų nesupranti.

KELEIVIS: Patyčios tau nepadės. Aš žinau, kad Lietuvoj turi šeimą, o konsulą apgavai, prisiekei, kad esi nevedęs, single. Štai, kur tavo kiaulystės.

SKYRYS (stoja): Ko tu čia mane gąsdini? Pranešk policijai, ir klausimas išspręstas.

KELEIVIS: Policijai aš nepranešiu, broli. Tik noriu prabilti į tavo sąžinę, kad sudrebėtum nors prieš Dievą.

SKYRYS: Kam čia Dievas? Vyrų ginčų jis nesprendžia.

KELEIVIS: Broli! Tu buvai katalikas. (Grįžta Darata).

DARATA (Skyriui pusbalsiu): Vyras išsigando, kaip žado netekęs.

SKYRYS (pusbalsiu): Ar nesakiau? Tik mūsų planus laikykit paslapy. (Išėjus Daratai). Keleivi, aš tave įspėju. Jei nesiliausi su savo šmeižtais, aš tave šauksiu teisman.

KELEIVIS: Šauk, broli. Teisme turėsiu progą paliudyti.

SKYRYS (juokiasi): Juokdarys! Nuo kada apkaltintą varžovą teismas pripažįsta liudytoju?

KELEIVIS: Broli, broli!.. Man stinga žodžių. (Sėda).

SKYRYS: Sesuo, sesuo!.. kokia tu naiivi. (Ty-la). Ar tu supranti, šventuoli, kad celebtas kenkia mano sveikatai?

KELEIVIS: Eik pas gydytoją. Bet kam į savo voratinklį trauki nekaltą drugelį?

SKYRYS (atkišdamas pistoletą): Tai še! Nušauk mane.

KELEIVIS (stoja): Broli... Ar tu pamišai?
SKYRYS: Taip... Kai žinau, kad tu čia sėdi
prie Miliutės, glostai jos rankutes, geidi
jos turtų, aš siuntu, kaip pamišęs. Šauk!
KELEIVIS (prislėgtas): To nesulauksi, broli.
SKYRYS (rodydamas duris): Išeik, baily!
Tuoju išei. Tegu ji nebus nei tau, nei
man. Jei nepaklausysi, tada... arba tave
nušausiu, arba vesių Miliutę. (Ieina Emi-
lija).

8.

EMILIJA: Joneli, tavęs tėvelis ieškojo.
KELEIVIS: Jau kalbėjau, Miliute.
EMILIJA: Ko toks be ūpo? Ar su Napu susipy-
kai?
KELEIVIS (traukdamasis): Neik prie manęs
arti, Miliute.
EMILIJA (neklausydama): Kodėl? Kas tau
atsitiko?
KELEIVIS (traukdamasis): Palauk. Paskui
vėl mane kaltins. (Išeina).
EMILIJA: Nap, kas čia atsitiko su Keleiviu?
SKYRYS: Keistuolis!.. Susivaržem dėl mer-
ginų.
EMILIJA: Dėl kokių merginų?
SKYRYS: Pirmiau prašyčiau jūsų rankutės...
EMILIJA: Keleivis liepė tau neduoti nė pirš-
čiuko. Net šito, pačio mažojo. Supranti?
SKYRYS: Kodėl, Miliute? Ar aš raupsuotas?

EMILIJA: Kol neparašei man eilėraščio, nesakysiu ir gana. (Nueina).

SKYRYS: Palaukit. Jau parašiau.

EMILIJA (sugrįždama): Jau? Tai duok.

SKYRYS: Savo eilėraštį noriu įteikti iškilmingai. Prie televizijos.

EMILIJA: Kur? Kada?

SKYRYS: Ruošiu įvairią programą, kurią perduos CDE tinklas. Todėl norėčiau jus kviesti...

EMILIJA: Dalyvauti programoj?

SKYRYS: Ir mano eilėraštį jums perskaityti angliškai.

EMILIJA: O, įdomu! Ar jis toks, kaip mamai?

SKYRYS: Daug geresnis. Jis vertas jūsų ir tos reklamos, kuria noriu jums prakirsti langą į platų pasaulį. Bet kol kas tai prašyčiau laikyti griežtojo paslaptį.

EMILIJA: Sutinku. Bet kol atneši eilėraščio vertimą, tegausi tik pirščiuką. Te! Tik būk švelnus.

SKYRYS (bučiuodamas jai ranką): Kokie nuostabūs kvapai! Visą dievišką rankutę apsiaučia Paryžiaus svajone. Sakysit, ar yra vilties ją pavadinti manąja?

EMILIJA: Labai daug. (Juokiasi). Kai tapsi generolu.

SKYRYS: Kodėl juokiatės, Miliute?

EMILIJA: Man linksma... kad mamai nebeužtenka poeto, o reikia generolo.

SKYRYS: Ir aš juo tapsiu. Pamatysit.

EMILIJA: Kol dar nesi, aš galiu tapti vaidilute. Pasakyk, ar šitie drabužiai tiks vaidilutei?

SKYRYS: Ant jūsų viskas gražu. Tik negražu slėpti, kodėl Keleivis man draudžia jūsų pirščiuką.

EMILIJA: Kodėl?.. Todėl, kad pasigrobi visą rankutę. (Grižta Darata).

9.

DARATA (prie durų): Nap, atėik į saliuoną.

EMILIJA: Mama! Napas mane pakvietė dalyvauti televizijos programoj.

SKYRYS: Panele Emilija! Aš prašiau paslapties. (Išeina paskui Daratą).

EMILIJA (nusilenkdama): Klausau jūsų įsakymų, ekscelencija!.. (Nusikvatojus užšoksta ant fotelio ir žvalgosi į veidrodį. Išgirdusi skambutį, nušoksta nuo fotelio, pasidairo, atsikosi ir pasiruošia vaidinimui. Kai Klevas pasirodo duryse, ji giliai lenkiasi). Būk pašlovintas, Vytaute kunigaikšti, senelių vėlių vardu!

KLEVAS: Taip iškilingai?

EMILIJA: Aukštuosius svečius vaidilutės visada šitaip sveikina.

KLEVAS: Labai gražu. Tautiniais drabužiais tu — tikra vaidilutė. (Eina į Emiliją). Leisk pasveikinti.

EMILIJA: Prašau nesiartinti. Vaidilutė neliečiama.

KLEVAS: Duok ranką, Miliute. Užteks...

EMILIJA: Kol nesi palaimintas amžinąja ugnim, negalima.

KLEVAS (pora žingsnių į Emiliją): Miliute, prašau...

EMILIJA (neva griežta): Atsitrauk!.. arba šauksiu.

KLEVAS (šiek tiek atsitraukdamas): Po velniais! Ką tai reiškia?

EMILIJA: Tai reiškia... kad esu visa atnaujinta senolių dvasia. Kitaip sakant, priėmus širdin tavo mokslą, nuvykau pas krivių krivaitį ir tapau priimta į vaidilutes. Dabar klaupkis. Aš tave palaiminsiu.

KLEVAS: Miliute! žinai, kad pajuokų nemėgstu. Mesk tą vaidinimą.

EMILIJA: Deja, Vytautai. Arba klaupkis, arba išeik.

KLEVAS (paabejojęs): Na, gerai. Vaidinkim abu. (Priklaupia vienu keliu).

EMILIJA: Prašau klauptis ant abiejų kelių ir nulenkti galvą... Prašau nulenkti žemiau ir nepakelti, kol paliepsiu. (Greitai paėmusi kišeninę elektros lemputę, pakelia ties Klevo galva ir taria).

Perkūne dievaiti,
išgirsk mano malda, —
palaimink aukštaitį,
ši narsų bernaitį,
bet pliek raudonąjį Judą —
kinietį ir gudą, —
kaip šunelį rudą.

(Pakišdama prie Klevo lūpų lemputę). Dabar pabučiuok ir kelkis. (Padeda lemputę ir grįžta mažiau oficiali). Matai, Vytautai, šių dienų vaidilutės pareigos nesunkios. Nebereikia nei ugnies kūrenti, nei rankų susitepti.

KLEVAS (nepatenkintas): Tu pasityčiojai iš mūsų senolių religijos.

EMILIJA: Kad būtų gyvenimiškesnė, pritaikiau šių dienų techniką. (Ji paspaudžia mygtuką; užsidega palubėj žirandėlis). Dabar Perkūno galybė tave apšvietė. (Susijuokia).

KLEVAS (atsidusęs): Ar jau galima paliesti... norš pirščiuką?

EMILIJA: Vaidilutė tiesia ranką savo kunigaikščiui. (Tiesia iškilmingai, vos sulaukydama juoką; kai Klevas ją nori pabučiuoti, ištraukia). Šitaip negalima. (Imituodama Klevo balsą). „Lenkiško papročio bučiuoti rankas nepripažįstu iš principo“.

KLEVAS: Tyčiokis! ir lik sveika! (Eina į duris).

EMILIJA: Vytautai, tavo vaidilutė prašo neišeiti. (Klevui sustojus). Nepyk, Vytuli! Aš tau prisipažinau, kad esu truputį kaprizinga. Bet jaunai studentei tai pritinka. (Susijuokia). Ar ne?

KLEVAS (abejodamas, pykdamas): Ir vėl tu savo?..

EMILIJA: Vytatai! nebūk toks apsiniaukęs, kaip juodas debesis. Leisk man su tavim pažaisti.

KLEVAS: Žaisk su savo lėle, bet ne su mano širdim. (Nori eiti).

EMILIJA (sulaikydama už rankos): Vytulisakalėli!.. Tavęs laukiau nuo pat ryto. Norėjau pasirodyti tikra lietuvaite. Tau specialiai net vaidinimą paruošiau, o tu...

KLEVAS (pagrobdamas jos ranką): Tu — man? Miliute!..

EMILIJA: Oi!.. Nespausk.

KLEVAS (atsitraukdamas): Po velniais!..

EMILIJA: Ir nesikeik. Pirmiausia pagoniui keiktis krikščioniškai nepritinka. Antra, su vaidilute reikia apseiti labai švelniai ir pagarbiai.

KLEVAS: Iš kur tu visa tai išmokai, Miliute?

EMILIJA: O! Turiu du gerus mokytojus. Tave ir dar vieną.

KLEVAS: Ką dar?

EMILIJA (sėsdama ir rodydama Klevui sėsti): Jis — tikras mokytojas. Ir kitoks negu tu. Pavyzdžiui, tu man pasakojai apie Lietuvos sviestą ir bekonus. Tai man nei šilta, nei šalta. O jis, Keleivis...

KLEVAS: Tas keistuolis, kuris tada prašė pieno?

EMILIJA: Jis — idealistas šimtu procentų. Jis mėgsta viską, kas tik man įdomu.

KLEVAS: Ir šitoks vergutis tau patinka?

EMILIJA: Patinka... ypač kai iš jo žodžių pa-

junti, kad ta mažytė Lietuva įdomi, kito-
kia negu Amerika. Be to, jis moka poezi-
jos ir įvairių dainelių. Apie rūtelę, apie
obelėlę...

KLEVAS (stoja): Ar aš tik apie kiaules tau
tepasakojau?

EMILIJA: Tiesa, tu man gražiai papasakojai
apie Lietuvos senovę. Man patiko. (Sto-
ja). Ir vaidilutę, rodos, neblogai suvaidi-
nau. Bet į Perkūną netikiu ir gana.

KLEVAS: Ar tu manai, kad aš tikiu į pagoniš-
kus dievaičius? Į juos man tik nusisplauti!
Bet nacionalistų partijai žūt būt reikia
originalumo.

EMILIJA: Keleivis originalus ir be pastangų.
Jis daug išmano, o jo širdis, širdis!..

KLEVAS: Ir tu jį įsimylėjai?

EMILIJA: Nesakysiu, Vytuli.

KLEVAS (rimtas): Vėl nori mane kankinti?

EMILIJA: Ir noriu... ir nenoriu.

KLEVAS (sau po nosim): A, kad žmogus bū-
tų mašina! Būtų daug lengviau susikal-
bėti.

EMILIJA: Ką tu sakai?

KLEVAS: Sakau, atvykau išklaudyti tavo pra-
kalbos galo apie mūsų draugystę, o tu...
jau giedi himnus kitam.

EMILIJA: Kad jis man toks geras, kaip bro-
lis... kaip šilkinis sužadėtinis, kaip...

KLEVAS: Tegu jį Perkūnas!.. tokį sužadėtinį.
(Nervingas vaikšto).

EMILIJA: Bravo, Vytuli! Dabar pagoniškai susikeikėi. Bet ant Keleivio nerūstauk. Jis nekaltas. (Gerindamasi Klevui). Vytautai... Vytuli... (Paima jo ranką). Aš kalta, berneli. Prisipažistu. Truputį įsimylėjau. Bet jis manęs neves. Jam kita mergelė brangesnė. Tu... tu man taip pat niekada nesi pasakęs, ką tu apie mane galvoji.

KLEVAS: Ar tau dar neaišku? Kartą kvailą prakalbą pasakiau. Daugiau gražių žodžių nemoku.

EMILIJA: Gražius žodžius... aš kaip tik labai mėgstu. Ir su tavim žaidžiu, kad jų išgirsčiau. Keleivis neprašomas gražiausiais vardais mane vadina.

KLEVAS: Pasiųsk po velniais, tai nebevadins... Arba, kad gatvėj nenustiptų, tegu jam tėvas užrašo savo namą, o tu eik su manim.

EMILIJA (pašokdama suploja rankom): Bravo, Vytuli! Bravo!.. Dabar tai aiškiai pasakei.

KLEVAS: Miliute... kad aš gražių žodžių nemoku. Su jais man viskas sentimentalų, arba juokinga.

EMILIJA (iškėlusi rankas, sukdamasi kaip balerina): Vytuli, Vytuli, tu puikus inžinierėlis, bet tu — užuomiršėlis! Kur tavo man žadėtas eilėraštis?

KLEVAS: Mergužėle, būk gerutė... kaip vaidilutė... (Sau po nosim). Fu! kaip kvailai išeina. (Garsiai). Pakviesk man tuojau, prašau, savo tėvelį.

EMILIJA: Ne, Vytuli, mano berneli. Pirmiau aš tau atsiųsiu savo mokytoją. (Išeina).

KLEVAS (surinkęs telefono numerį): Alio! Skyras? Čia kalba inžinierius Klevas. Sakyk, tautietė, ar parašei man eilėraščių? Kodėl? Aš juokų nemėgstu. Jei už kelių minučių nebus eilėraščių, televizijos aparatų savo programai tu negausi. Taip. Aš nežinau vieną kompromisą. Leisk pasinaudoti kitu tavo eilėraščiu. Aš jį sutrumpinau per pusę, porą žodžių pakeičiau. Laikinai jis mano reikalui tiktų. Sutinki? Gerai. Okey. Jei reikės aparatų ir technikų, skambink. Padėsiu. (Padėjęs telefono ragelį, išsitraukia popieriaus lapą ir tyliai skaito. Pamatęs įeinantį Keleivį, popierių slepia).

10.

KELEIVIS: Atleisk, broli, kad sutrukdysiu. Ar tiesa, ką Miliutė pranešė? Myli tu ją?

KLEVAS: Mano jausmais nesirūpink. Verčiau pasakyk savuosius. Ar patinka ji tau?

KELEIVIS: Taip. Maloni mergaitė. Graži. Bet... vesti jos neketinu.

KLEVAS: O aš ketinu.

KELEIVIS: Tada skubėk, broli. Miliutė — nepilnametė, jau motinos pažadėta Skyriui.

KLEVAS: Į varžybas aš neisiu.

KELEIVIS: Nebūk toks oželis. Dėl Miliutės verta pasivaržyti ir ją gelbėti. Žinok, kad Skyrys nešioja svetimą pavarde, jau turi žmoną ir dukrelę, o dar nori gauti Miliutę.

KLEVAS: Jį reikia policijai atiduoti.

KELEIVIS: To aš nepadarysiu. Ir tau tą paslaptį pranešu, kad suprastum, koks Skyrys klastingas ir atkaklus.

KLEVAS: Kad jį perkūnas trenktų!.. Aš nieko neišmanau, kaip tik policiją. (Pradedą nervingai vaikščioti).

KELEIVIS: Policiją palik rezerve, paskutiniam atvejui. Tuo tarpu veik vyriškai, kad Skyrys nieko nepastebėtų.

KLEVAS: Ir tu toks pat... Galima pasiusti.

KELEIVIS: Nesiusk ir į mane kreivai nešnai-ruok. (Nori eiti).

KLEVAS: Palauk, Keleivi. Ar labai nori gauti Maknių namą?

KELEIVIS: Namas gražus. Bet jis teks mielai Miliutei.

KLEVAS: Tu vis apie Miliutę?

KELEIVIS: Argi aš tau neprisipažinau? Ji — mano įdomiausia mokinė. Toks dailus skaistus žiedelis.

KLEVAS: Keleivi, aš tau draudžiu apie ją...

KELEIVIS (pamatęs įeinančią Emiliją): Miliute-širdele, nuramink tą brolių inžinierių. Toks spygliuotas eželis, kad net baisu. (Išeina).

EMILIJA: Vytuli... kodėl tu toks spygliuotas?..

KLEVAS: Pasiusti galima. Jis apie tave vis — Miliutė, širdelė, gėlelė. Ir dar man sakai, kad tavęs nemyli tas Don Kichoto saldainis...

EMILIJA: Ir gerai, Vytuli, kad švelnus.

KLEVAS (tebesiblaškydamas): Jei kalbėtų kaip vyras, šiurkščiai, duotum rupūžei į snukį, ir reikalas baigtas. Dabar prieš tą cukrinę saldybę nežinai, nė kaip... (Sustojęs prie Miliutės). Ir mudu, Miliute, vis tiek, ar su saldybėmis, ar su rūstybėmis, turime baigti. (Paėmęs už rankos). Ar sutinki, Miliute, būti mano, tik man priklauso, su niekuo nesimatyti, nesikalbėti, nesišypsoti...

EMILIJA (nutraukdama): Su šitokiom sąlygom — ne.

KLEVAS: Ne?

EMILIJA: Ne.

KLEVAS (nusivylęs sėda): Tai blogai.

EMILIJA: Blogai. (Tyla). Pirmiausia nesutinku būti kaline — su niekuo nesimatyti, nesikalbėti...

KLEVAS: Ne visą amžių, Miliute. Tik laikinai. Kol visi rupūžės dings iš tavo padangės.

EMILIJA: Antra, tu šiurkštus ir užsispyręs. Neišpildai nė vieno mano prašymo. Pieno paragauti atsisakei, į pirščiuką nepabučiavai, eilėraščio neparašei, ir taip toliau, ir taip toliau...

KLEVAS (pakildamas): Bet aš bučiavau tau
į ranką prieš savo principus, klūpojavau ant
kelių kaip prieš šventąją ir eilėrašį taip
pat parašiau.

EMILIJA: Parašei! Tai ko nesakai? Paskaityk.

KLEVAS: Tik tu nesijuok, Miliute. Aš nepratęs. (Skaito iš popieriaus).

Emiliute, mano miela,
Man vaidilute pabūk!.. pabūk.
Vieną vakarą ar naktį vėlą
Pas tave atvyksiu juk.

Ne kaip vėjas sūkuriuotas,
Ne su trejetu žirgų —
Automobiliu dailiu šarvuotas —
Aš ir tūkstantis jėgų!

EMILIJA (suprunkščia): Vytatai... tik neprikelk numirėlių, kad už tavo drąsą nesudegintų vaidilutės.

KLEVAS (nubraukęs prakaitą, liūdnas): Man atrodo taip moderniška...

EMILIJA: Nenusimink. Truputį persūdžiau.
Duok. Pamėginsiu išmokti.

KLEVAS (atiduodamas popierių): Vadinas, sutinki būti mano?

EMILIJA: Deja, Vytuli. Galutinio „taip“ nepasakysiu, kol netapsi generolu.

KLEVAS: Emilija! Tu mane žudai ir pražudai.
(Beviltiškai sėda).

EMILIJA: Kitaip mama nesutiks, ir niekas jos neperkalbės.

KLEVAS (prislėgtas): Eiti į kariuomenę, laukti dvidešimt metų...

EMILIJA: Ar kitaip negalima? Pavyzdžiui, kodėl per savo partiją tu negalėtum prieiti prie to aukšto pono, kurį mano mama vadina karaliumi? Gal jis sutiktų tave paskirti karo attaché, arba savo sargybų viršininku?

KLEVAS (stoja): Man tiesiog galva sukasi... ir siusti norisi.

EMILIJA: Vytuli, nesiusk, bet kaip nors pasistenk. Svarbu, kad mano rankos paprašytum ir prie altoriaus tu būtum uniformotas. Kitaip mama...

KLEVAS (pykdamas): Kitaip, kitaip... Atrodo, kad tau pačiai šitoks teatras labiau rūpi negu kam kitam.

EMILIJA: Tu pats žinai, kad aš teatrą mėgstu. Aš taip pat noriu, kad mano sutuoktuvės būtų labai gražios; ne tokios kaip kitų. Ar supranti, Vytuli?

KLEVAS (tebepykdamas): Nieko nebesuprantu ir suprasti nenoriu.

EMILIJA: Kai tu šitoks užsispyręs ...bus blogai, mano berneli. Skyrys jau pasidarė poetu. Jei dar taps generolu, tada prieš mamos ir Napo spaudimą aš nebeatsilaiskyčiau.

KLEVAS: Miliute, neminėk man jo... Kitaip aš nebesusivaldysiu... ir susikompromituosiu. (Skubiai įeina Kelelvis).

KELEIVIS: Miliute-gėlele! Laimėjimas!

EMILIJA: Koks laimėjimas?

KELEIVIS: Jis liečia tave ir mane.

KLEVAS (sau po nosim): Po velniais!

EMILIJA: Vytatai, nesikeik. Ir tu, Joneli, aiškiau pasakyk.

KELEIVIS (suvaldęs entuziazmą): Tėvelis sutinka, gėlele, kad tu viena pati, supranti, pati viena pasirinktum sau bernelį. (Nuliūsdamas). Tik gaila, kad tavo tėvelis labai prislėgtas, kaip žemę pardavęs. (Skambutis).

EMILIJA: Tur būt, vėl Skyrys?

KLEVAS (sau po nosim): Trenksiu tam rupūžei į srėbtuvus, ir reikalas baigtas.

KELEIVIS: Inžinieri-broleli, valdykis. Apšimesk, kad nieko nežinai. (Įeina Birutė su iliustruotu žurnalu po pažastim).

KELEIVIS ir EMILIJA: A! Birutė!.. Pupyte!

BIRUTĖ: Atnešu jums naują mūsų žurnalo numerį. (Emilijai). Tavo mamos fotografiją mielai išspausdino. Pažiūrėk. Visai gražiai atrodo. (Žurnalą atiduoda Emilijai).

KELEIVIS: O Skyrio eilėraščių išspausdino?

BIRUTĖ: Iš karto redaktorė nenorėjo. Bet paskui išspausdino kaip curiosity.

KELEIVIS: Vis dėlto laimėjimas. Tik gaila, kad žmogus...

BIRUTĖ: Jis bus patenkintas. Mamai nauja žvaigžde sužibės, o Miliutei, ko gero, įmantrų sonetą surimuos.

EMILJA: O! jis man jau parašė.

KLEVAS: Parašė?

EMILJA: Ir viešai perskaityti paprašė.

KLEVAS: Sudiev... arba iki pasimatymo.
(Greitai išeina).

EMILJA: Pupyte, truputį palauk. Išlydėsiu inžinierių ir mamai nunešiu žurnalą.
(Išeina).

13.

BIRUTĖ (atsidususi): Universitete mokytis ir dar uždarbiauti kartais per sunku, Joneli. Šiandien net pavargau. (Sėda).

KELEIVIS: Kaip smagu, saulele, kad tu vėl pasirodei. (Sėda netoli Birutės). Taip seniai tave bemačiau.

BIRUTĖ: Kodėl manęs neaplankai?

KELEIVIS: Kad labai laiko neturiu, bitele. Net išsimiegoti nebėra kada.

BIRUTĖ: Ką tu dabar veiki, Joneli?

KELEIVIS: Įvairiai. Daugiausia laiko man pa-
ima Miliutė. O ji baisus žinių smakas. Apie literatūrą, meną, Lietuvą. Todėl skaitau, ruošiuos per naktis. Už tai ir vaisiai jau matyti. Miliutė jau įsirašė į Vyčius, kalba lietuviškai, savaitgaliais pažadėjo dėvėti tautinius drabužius. Ar nepastebėjai?

BIRUTĖ (šypsodamasi): Ar Miliutės dar nesi
įsimylėjęs?

KELEIVIS: Blogiau, Birutėle. Daug blogiau.
Neseniai pergyvenau siaubingas valan-
das... Vos netapau namų savininku.

BIRUTĖ (juokiasi): Na? Kokiu būdu?

KELEIVIS (rimtas): Išdavyste, Birutėle. Vos
per plauką. Tik laimė, kad laiku susigrie-
biau. Ir nemalonumų buvo jūrės-marės.
(Linksmas). Motina perkūnais žaibuoja,
vienas pretendentas kumštį kišenėj mik-
lina, antras grasina teisme sumalti, arba
nušauti. Žodžiu, baisi audra. (Liūdnokas).
Deja, to pasėkoj dabar — belaisvis. Ne-
begaliu šitų namų palikti.

BIRUTĖ: Blogai, Joneli.

KELEIVIS: Bus gerai, Birutėle. Turiu vilties
išsprukti. Todėl jau dabar tave prašau —
surask man kambarėlį. Gal žinai kur
nors, sesele?.. Kodėl neatsakai? Ir dar
galvelę nuleidai?

BIRUTĖ (stoja): A! Keleivėli... Nebeturiu
ūpo. Ypač po to skandalo, kurį tu čia su-
kėlei.

KELEIVIS: Bet aš dėl to nekaltas, mano bitele.

BIRUTĖ: Tu per greit susižavi moterimis ir
jas įsimyli. O paskui — skandalas...

KELEIVIS: Kad man moteris — tobiliausias
Dievo kūrinys, Birutėle. Tikras šedevras.

BIRUTĖ: Į to šedevro kojas tu taip pat pa-
žvelgi, ar ne?

KELEIVIS: Neužgauliok manęs, Birutėle. (Ty-la). Jei pasitaiko, pažvelgiu. Bet man dailiausias — veidas. Kiekvienas kitoks, ir siela kitokia. (Stoja). Pavyzdžiui, tu ir Miliutė. Abi man brangios, bet kiekviena kitaip.

BIRUTĖ: Žinau, kad tavo naujam šedevrui neprilygsiu.

KELEIVIS: Iš kur ta žinia, kai man pačiam neaišku? Tu visur darbščia bitele skrajoji ir kitiems medų nešioji. Jei įgelsi, nepyksiu, nes kažin ką gero ginsi. O Miliutė... Ji, kaip žiedelis, kaip plaštakėlė...

BIRUTĖ: Išmokyk bitele. Tada gal nors kambarį suras.

KELEIVIS: Gal kada suras, kai tavo vargus bus išgyvenusi. Dabar ji žaidžia, kad smagu Dievo pasauly pabūti. Pažiūrėjęs į ją, aš išeisiu. Kai vargas prispaus, pas tave užeisiu. Savo mokytojo vis tiek neišvarysi. Ir kur gi aš dingčiau be tavęs šitame didžiuliame pasauly.

BIRUTĖ (prieidama): Neimk į galvą, Keleivėli. Tyčiom tave paerzinau. Bet Amerikoj — tu keistesnis negu Europoj.

KELEIVIS: Gal būt. Aš čia toks vienišas. Bet niekada labiau savų žmonių nemylėjau. Ir pasaulį noris sulaikyti nuo bedugnės. (Nusišypso). Bet „kur mano moterys ir kur apaštalai“?

BIRUTĖ (paduodama ranką): Užeik kada nors manęs aplankyti. Dabar jau man laikas. (Įeina Emilija).

14.

EMILIJA: Pupyte, mano mama tiesiog triumfuoja dėl savo atvaizdo žurnale. Lietuviškais drabužiais žada mane nukonkuruoti ir dar kitokių projektų turi. Mėginau iškvosti, bet nepavyko. Tik vaikšto visa pasipūtusi ir kartoja: „Tu pamatysi, dar pamatysi“.

KELEIVIS: Miliute-širdele, reikia iškvosti. Būtinai.

EMILIJA: A, tegu žinos. Bus vėl kokia nors įdomi pieno ir degtinės dvikova. (Nusijuokia). Atsimenat?

BIRUTĖ (papurto Miliutės ranką iš viršaus): Tik tu, Miliute, mano mokytojo širdelės perdaug nekankink. (Išeina).

EMILIJA: Ar gražu, mokytojėli? Savo išrinktajai mane apskundei.

KELEIVIS: Niekas aš neskundžiau ir pats neskundžiu.

EMILIJA: Ar ji tave labai išbarė?.. Pavydi?

KELEIVIS: A, kiekviena moteris truputį pavydi.

EMILIJA (linksma): Gerai. Tegu pakenčia. Ir man bus lengviau.

KELEIVIS: Ar tu, mano drugeli, taip labai kenti?

EMILIJA: Kad tu — negeras, slaptuolis. (Eidama prie jo). Kodėl tu nenori prisipažinti, kad mane myli?

KELEIVIS (pasitraukia): Neik taip arti, Mieliute. Paskui vėl įtars.

EMILIJA: Kaip mes dainuosime? Ar šį vakarą dainų trio nebebus?

KELEIVIS (linksmėdamas): Reiktų!.. Nors audra nepraėjo, bet tu, voverėle, atskrisk pas tėvelį. Sudainuosim, kaip kiekvieną vakarą. Ir dar proga... Įsivaizduok, gėlele, tavo tėvelis man žada lengvą tarnybą. Unijų susirinkimuose man tereikės tik du sakiniu pasakyti angliškai:

„Aš karvytei — žalio šieno;

Man karvytė — balto pieno!“

Bet aš tuos sakinius ir lietuviškai pakartosiu. Pasakyk man, rūtele, ar tai nėra laimėjimas?

U Ž D A N G A

Trečias veiksmas

Tas pats svečių kambarys kaip antrame ir trečiame veiksmuose

1.

EMILIJA (vidury kambario mokosi deklamuoti. Ji skaito):

Numirė karaliui šuo — šunelis geras,
Geriausias iš šunų...

Ir sukviėtė karalius visą dvarą
Ant šunio šermenų.

(Kitą strofą skaito kitokiu tonu).

Markizai, freilinos, baronai, grafai,
Ir daug kareivių, daug tarnų
Karaliui meilinos pas šunio kapą,
Geriausio iš šunų.

Ne. Negerai. (Atsikosti ir paima kitoki toną).

Markizai, freilinos, baronai, grafai,
Ir daug kareivių, daug tarnų...

Dar blogiau. (Pažiūrėjusi kairėn, šaukia).
Keleivi! Keleivi. (Palaukus prieina prie
durų dešinėn ir šaukia švelniau). Kelei-
vi!.. Keleivėli. Ateik. (Nesulaukus atsaky-
mo, grįžta į kambario vidurį ir skaito).

Karaliui ašara nukrito ant to kapo
Geriausio iš šunų —

Markizų, freilinių, baronų, grafų
Nukrito ir tarnų. (J. Aistis).

Užteks. (Numeta knygutę į sofą ir eina
kairėn. Iš dešinių durų iškiša galvą Ke-
leivis).

KELEIVIS (neišeidamas): Miliute! Miliute, ko
tau reikėjo?

- EMILIJA** (sugrįždama): Keleivėli, pamokyk mane „Karaliaus šunį“. Apsiėmiau pasakyti Vyčių susirinkime, bet man gerai neįsėina. (Paėmusi knygutę, eina į Keleivį).
- KELEIVIS**: Neik, Miliute. Neik! (Jai sustojus). Verėiau išėik už kitų durų ir iškišk savo galvutę taip kaip aš.
- EMILIJA** (juokiasi): Tu mūsų namus įsivaizduoji, kaip karo lauką...
- KELEIVIS**: Nuo vakar dienos aš visą laiką įtemptas kaip fronte. Išėik, Miliute, už aųų durų ir papasakok, kas vakar dėjosi Skyriaus smuklėj.
- EMILIJA** (išėjus už durų ir iškišus galvą priešais Keleivį): Pirmiau pasakyk, kas naujo vyrų fronte.
- KELEIVIS**: Vyrų fronte? Nieko gero. Tėvelis toks prislėgtas, kad net apie mano tarnybą nieko nebešneka.
- EMILIJA**: Ar tėvelis matė Skyrio programą per televiziją?
- KELEIVIS**: Kad jokios programos iš Skyrio tavernos nebuvo.
- EMILIJA**: Kaip nebuvo, jei aš pati save maėiau? (Ateina vaidindama). O jaųų moterų legionas žyguoja ir ruošiasi pulti. Kai moteris bus prezidentu, vyrai vaikus augins, šuniukus maudys ir moterims kojų padus kasys. (Juokiasi). Štai, kas bus tau ir kitiems vyrams.
- KELEIVIS**: Nieko nesuprantu. Apie kokį legioną kalbi?

EMILIJA: Tai tu — nepažangus, mokytojėli, o gal moterų priešas. Ateik arčiau, tada pasakysiu. (Keleiviui išėjus aikštėn, ji kalba pradžioj pusbalsiu). Vakar mama kovai su latrais vyrais įsteigė naują, jaunų moterų legioną ir už nuopelnus gavo gražų ordiną. (Juokiasi). Ir vėl buvo juokų. Svečiai linksmi ploja, o mama ėmė verkti.

KELEIVIS (neramus): Ai-ai-ai... Dabar trenks perkūnas, gėlele, ir tu nukentėsi.

EMILIJA: Koks perkūnas? Vytauto dievas?

KELEIVIS: Tėvelio.

EMILIJA (nusijuokdama): Nebijok. Čia jau daug buvo audrų, bet tėvelio perkūnas nė karto netrenkė.

KELEIVIS: Ar Skyrys tau davė skaityti savo eilėraščių?

EMILIJA: O! jis man buvo labai mandagus. Ir šokti vedė, ir žvaigždele vadino taip, kaip tu.

KELEIVIS (neramus vaikšto): Negerai. Labai negerai. Rodos, tiek daug išminties tau į galvelę stengiaus įpilti, apie visokias problemas šnekėjau, o tu vis skraidai kaip drugelis.

EMILIJA: Kad man patinka, kai vyrai su manim švelnūs.

KELEIVIS: Kas bus, žiogeli, jei darysi, kas patinka? Tu teduosi pirščiuką, o su juo tau ir galvelę nuims. Kodėl tu negalvoji apie Klevą? Kur jis?

EMILIJA: Nežinau. Telefonu nebesurandu.

KELEIVIS: A, ir tas vėjas. Padedi, mokai, o vaisiai...

EMILIJA: Visiems išminties neįkvėpsi, mokytojęi. (Paimdama knygelę). Verčiau pamokyk mane eilėraščio. (Įeina Darata lietuviškais drabužiais, kasom sudėtom aplink galvą, rankoj dėžutė).

2.

DARATA: Tu čia, Keleivi? Dar neišsikraustei?

KELEIVIS (traukdamasis): Ilgai nebetruksiu. Išsikraustysiu. (Išeina).

DARATA: Miliute, padėk geriau pritvirtinti kasas. (Prie veidrodžio).

EMILIJA (prie motinos): Vietoj kasų verčiau užsidėtum nuometą. Būtum visai lietuviško stiliaus.

DARATA: Kasos mane jaunina, dukrele. Ir Napas man šitaip pataria.

EMILIJA: Tu per daug to Napo klausai, mama.

DARATA: Jis manęs klauso, ir aš jo klausau. Daug blogiau su tavim. Liepia nebesusitikti su tuo Keleiviu, o tu prie jo, kaip mūsų prie medaus. Atsimink, kad jau esi Napo sužadėtinė.

EMILIJA: Aš?.. Nuo kada?

DARATA: Nuo tada, kai tu davei jam žodį, o aš pritariau.

EMILIJA (juokias): Kad jis — ne generolas, mama. Aš tik juokais...

DARATA: Tau vis juokai... O jis — vyras rimtas. Aukso galva. (Išimdama iš dėžutės ordiną). Tik pažiūrėk... Lig šiol mano darbų niekas neįvertino. Jis pamatė, viską suprato, ir ordinas yra. Padėk jį man užsidėti.

EMILIJA (segdama ordino kaspiną): Į kokias iškilmes dabar ruošies? Ar pas gubernatorių?

DARATA: Į saliūną, Miliute.

EMILIJA (atsitraukdama): Ne, mama! Šitais drabužiais ir su ordinu — bus pajuoka.

DARATA: Šventadienio reklamai, Miliute. Aš dabar — patriotė. Ir lietuviškai prakalbėsiu.

EMILIJA: Negražu, mama. Jei tu šitaip pasipuošus eisi į saliūną, aš žvaigždė niekada nebebūsiu ir už generolo nebetekėsiu. (Sėda).

DARATA: Generolai ir poetai — tavo pačios mada. Tačiau nebesiginčykim. Verčiau pasakyk man, ką galvoja tėvas, pamatęs man uždedant ordiną?

EMILIJA: Kad jokios televizijos programos nebuvo.

DARATA: Nebuvo! Kaip galėjo nebūti, kad aš pati save mačiau? (Surinkusi telefono numerį). Hallo! Sveikas, Napai. Puikiausia. Kaip danguj. Tik norėčiau, kad pas mane atvyktum. Turiu skubų reikalą. Ne, mano mielasis Nap. Per telefoną galėtų išgirsti tėvas. Taip. Atvyk tuojau. Laukiu, miela-

sis. (Padedą ragelį). Tu sakai, kad mano sublizgėjimo televizijoje tėvas nematė... Gal mūsų aparatas sugedęs?

EMILIJA: Keleivis žiūrėjo. Aparatas tvarkoj. (Įeina Maknys).

3.

MAKNYS: Miliute, oras gražus. Kviečiu tave ir Keleivį pasivažinėti už miesto.

EMILIJA (atsistodama): Su Keleiviu nebega-liu. Aš jau Napui pažadėta.

MAKNYS: Kas gi tave pažadėjo? Mama? (Tyla). Nepaisyk, Miliute. Į senatvę ji kažin kuo serga. (Parodydamas sau į kaktą). Gal būt, jai čia kas nors.

DARATA (išeidama aikštėn): Niekuo aš nesusergu, tėvai.

MAKNYS (nustebęs): Darute!.. Tu dalyvavai Skyrio programoj.

DARATA: Ordiną matai! Reiškia, dalyvavau.

MAKNYS: Ar atsimeni, kad buvau uždraudęs?

DARATA: Aš tau tada atsakiau: jei drausi, pareikalausiu divorso.

EMILIJA: Mama!..

DARATA: Miliute, nesikišk.

MAKNYS: Liūdna, Darute. Ir labai man tavęs gaila. Bet dabar tau teks išsikraustyti.

DARATA: Šitie namai — mano, o ne tavo.

MAKNYS: Jie mano vardu užrašyti. O tu išvyksi dar šį vakarą. (Eina).

EMILIJA: Tėte, nesikarščiuok. (Sulaikius už rankos). Šie namai — mūsų visų, tėveli. O mamos kvailystes atleisk.

DARATA: Neprašyk. Napas mus išskėstomis rankomis priims.

MAKNYS: Jei tu — pas tą sukčią, tai išvažiuosiu už valandos. Ar supratai? Miliutė pasiliks su manim, ir ją apvesdinsiu su Keleiviu. (Išeina).

DARATA: Ji važiuos su manim, ir ją apvesdinsiu su Napu.

EMILIJA: Ne, mama. Aš už Skyrio netekėsiu.

DARATA: Per vėlu. Svarbiausia, gauni, ko norėjai. Poetą-biznierių.

EMILIJA: Verčiau duok man saldainį. Už jį aš tau atiduosiu poetą. (Surinkusi telefono numerį). Alio! Ar Vytauto Klevo nėra? Kur jis?.. Gaila. Jei greitai sugrįžtu, tegu patelefonuoja Emilijai. Jis žinos. Dėku. (Padedą ragelį).

DARATA (prie Emilijos su saldainiais): Kam tau tas inžinierius? Verčiau paimk saldainį ir galvok apie Napą.

EMILIJA (paėmusi, saldainio nevalgo ir renka naują telefono numerį): Sveika, Birutėle. Tu daug žinai. Ar nesutikai inžinieriaus Klevo? Aš?.. Laikausi neblogai. (Juokiasi). O! ne, pupyte. Keleivio aš nekankinu. Jei tu jo nepasirinksi, aš pasipiršiu. Tada gailėsies. Dabar negaišk, Birutėle. Tuoju atvyk. Vėliau gali manęs ne-

berasti. Laukiu. (Padedą ragelį, įsidedą į burną saldainį. Pasigirstą skambutis. Ji eina į duris ir įleidžia Skyrį).

4.

DARATA (stodama): A, kaip aš laukiau tavęs, Apolonai.

SKYRYS: Labai malonu. (Pabučiavęs į ranką). Prie tautinių drabužių šis ordinas jums labai tinka.

DARATA: Ir aš taip manau. Tik blogiau, kad mūsų programos CDE tinklas netransliavo.

SKYRYS (neva nustebeš): Negali būti!.. Viskas buvo atlikta, kaip sutarta. Aparatai buvo geri ir brangūs. Technikai prityrę...

DARATA: Bet ordino įteikimo ceremonijų žmonės nematė.

SKYRYS: Gal jų pačių televizijos buvo sugedusios?.. Bet aš viską ištirsiu ir jums pranešiu.

DARATA: Antras dalykas, Nap: turėsi priimti mane pas save.

SKYRYS: Ar jūsų vyras nenusileido?

DARATA: Nutariau skirtis, Nap... Kol teismas gražins šį namą, man su Miliute reikia pastogės. Nuo šiandien pat.

SKYRYS (entuziastingai): Jums su Miliute — visada. Visada!

EMILIJA: Mama... aš nevažiuosiu.

SKYRYS: Kodėl, žvaigždele? Sužadėtinei su mama leidžiama.

EMILIJA: Kad tu nesi generolas, ir aš — ne tavo sužadėtinė.

SKYRYS: Bet aš juo būsiu, Miliute. Man tik reikia laiko.

EMILIJA: Tada galėsi vesti mano mamą. Dabar į mano pirščiuką pažiūrėk tik iš tolo. Matai?

DARATA: Miliute! Nebūk akiplėša.

SKYRYS (atsidusęs): Blogai, Mrs. McNeen, Jums teks apsigyventi viešbuty.

DARATA: Man reikia pas tave, Nap. Visas sandėpas aš tau paskolinau.

EMILIJA: Mama! Gal tu tikrai susirgai?

DARATA: Nesirūpink, ožka! Napas man gražins, ir mudvi gyvensim viešbuty.

SKYRYS: Pas save aš priimu abi ir tuojau. Dėl skolos... dar reikės išsiaiškinti. Pirmiausia, programos bendrininkais buvom abu. Pati programa ir transliacija kainavo beveik dvigubai, negu numatyta. Ordinas taip pat brangus ir gražus, išrūpintas paskubomis. Tai vėl dvigubai. Už jūsų cocktail party reporterius taip pat turėjau sumokėti. Trumpai, jums tesu skolingas tik dalį to, ką man davėt.

DARATA (sėda): Blogai, Nap. Gražink tuojau nors tą dalį, kol susiskaičiuosim.

SKYRYS: Gražinsiu viską, kas jums priklausė... iki cento. Bet vakar reikėjo apmokėti visas sąskaitas, ir man pinigų nebeliko.

DARATA: Viešpatie!.. Kur mes dabar dingsim?

EMILIJA: Apolonai, tu apgavai mamą visai nepoetiškai.

SKYRYS: Niekuo aš neapgavau, Miliute. Kai turėsiu, gražinsiu.

DARATA: Dabar nors mane vieną priimk pas save.

SKYRYS: Jūsų dukrelė mane įtaria apgavyste. Aš — padorus žmogus. Negaliu.

DARATA: Prie visų svečių, Nap, mane vadinai šilkinė, mylimąja. Dabar, kai pinigų paskolinau, nė į namus nebeįsileidi.

SKYRYS: Ten buvo poezija. Ir dar už labai pigią kainą. Nepaisant to, aš savo pažado neatšaukiu.

DARATA: Miliute-širdelė, nebūk užsispyrėlė. Pagalvok, kur mes dingsim.

EMILIJA (eidama prie motinos): Nesielvartauk. Verčiau susitaikyk su tėte, o pinigų atsiimsim per teismą.

SKYRYS: Kam per teismą, kad aš nesiginu.

DARATA (stoja): Gražink, Nap. Tuoju gražink. Kitaip bus blogai.

SKYRYS: Grasinimų aš nebijau, Mrs. McNeen. Bet neteisingiems įtarimams išvengti einu pasiskolinti pinigų. Iki greito pasimatymo. (Išeina).

EMILIJA: Štai, tavo angelas, mama... Eik tuojau pas tėvelį ir atsiprašyk.

DARATA: Atsiprašyti tą kvailį kopūstą? Niekada! (Surinkusi telefono numerį). Laba diena, daktare. Kalba Mrs. McNeen. Taip. Atsitiko nelaimė. Kažin, ar būtų vietos psichiatrinėj ligonėj? Taip, psichiatrinėj.

EMILIJA (atimdama telefono ragelį): Tu visai be sąžinės, mama. (Į telefoną). Laba diena, daktare. Kalba Emilija Maknytė, duktė. Iš tikrųjų, daktare, nėra nieko rimto. Susiginčijom su mama dėl kavalierių. Aš turiu tris, o mama nė vieno. (Juokiasi). Tėvelis jau nusibodo. Bet patį stambiausią aš užleisiu mamai. Ji tuoj nurims, ir jūsų pagalbos nebereikės. Sudiev. (Padėjusi telefono ragelį). Ar tau ne gėda, mama?

DARATA: Ožka! Tu šitaip atsilygini už mano meilę?

EMILIJA: Tėvelį aš nemažiau myliu.

DARATA: Kokia tu nedėkinga, Miliute. Iš meilės tau padariau viską, kad būtum turtinga ir garsi. Kai atsirado painiavų, tu — prieš mane, Miliute.

EMILIJA (apkabina sėdinčią motiną ir pabučiuoja į žandą): Aš — truputį kalta, mama. Prisipažistu. Bet ir tu prisipažink. Skyrio liežuvėlis tau buvo saldesnis negu man.

DARATA: Ne liežuvėlis, bet vyro galva. (Įeina Keleivis).

KELEIVIS (prie durų, nedrąsus): Motinėle...
ar galima?

DARATA: Gal tėvas atsiprašyti nori?

KELEIVIS: Iš jo sužinojau, kad jūsų šeimą iš-
tiko didelė nelaimė.

EMILIJA: Perkūnas trenkė, Keleivėli.

DARATA (Keleiviui): Ko spoksai į mane? Ar
ašarų lauki?

KELEIVIS: Kokia tu nuostabiai graži ir puoš-
ni šiandien. Tik ta nelaimė...

DARATA (priekaištingai, bet nepiktai): Dėl
tavęs man dabar reikės išeiti tavo keliais.

KELEIVIS: Puiku, motinėle. Turtai iš tikrųjų
prislegia ir pririša. Bet neatsisakyk gar-
bės.

DARATA: Kas kalba apie atsisakymą? Aš dar
kiečiau kovosiu.

KELEIVIS: Ne apie šlovę kalbu — tą tuščią
vėjo garsą. Aš — apie motinos ir šeimos
garbę.

DARATA (stoja): Nesisielok. Antro kryžiaus
nebeieškosiu. Bet, jei klebonas duotų lei-
dimą, dėl svieto akių už Napo ištekėčiau.

KELEIVIS: Viešpatie! kaip aš nemoku į tave
prabilti. Bet vis dėlto prašau: nepalik
dukrelės ir tėvelio. Jie myli tave. Ypač Mi-
liutė tave myli.

DARATA: Nepasakok. Jei mylėtų, ji vyktų su manim pas Napą.

EMILIJA: Napą tau atidaviau už saldainį. O kas sutarta, baigta.

KELEIVIS (puldamas kratyti rankos Emilijai): Aleliuja! Triskart aleliuja. Napas nugalėtas. Dabar aš išsikraustau, motinėle. Bet tu tėveliui pastatyk sąlygą, kad mane išvarytų. Su šita sąlyga tau bus lengviau nusileisti ir susitaikyti.

DARATA: Gerai, Keleivi. Pakelk ranką ir prižadėk, kad išeisi... ar būsi išvarytas, ir mano dukrelės nebeviliosi.

KELEIVIS: Aš ją tik mokiau ir branginau. (Pakėlęs ranką). Dabar pažadu iškilmingai, kad už pusvalandžio manęs čia nebebus, ir Miliutės susitikti vengsiu.

DARATA: Dabar žmogus. Gal net krikščionis.

KELEIVIS: Turiu tik vieną paskutinį prašymėlį. Leisk man, motinėle, prieš atsisveikinant, čia pamokyti Miliutę eilėraščio.

DARATA: Pamokyk. Bet žiūrėk, kad neburkuotumėt. (Išeina).

6.

EMILIJA: Kur ketini vykti, Keleivėli? Ar pas Birutę?

KELEIVIS: Tur būt, ne. Nežinau.

EMILIJA: Tai pasilik. Dėl mamos akių išeik, o paskui sugrįžk.

KELEIVIS: Būtų melas, Miliute.

EMILIJA: Be tavęs man bus liūdna. Mūsų namai taps niūrūs ir tušti. Tada aš vėl suTINGSIU.

KELEIVIS: Taip nebebus, Miliute. Tuštumai užpildyti tu skaitysi knygas, tu mokysies. Tiesa, tu jau nemažai išmokai. Daug gražesnės sielos pasidarei. To tau nebeužteks. O! neprotestuok, nepurtyk galvelės. Žinau, kad dar būsi žiogelis — skrisi pasiškoti ir pasilinksminti. Tačiau bus tokių valandų, kada nubėgsi į bažnyčią... ten pasimelsti ir apsisiverkti. Po to vėl darbas. Gal tapsi aktore. Pradėsi į žvaigždes kopėti.

EMILIJA: Tu manai, kad turėčiau būti aktore?

KELEIVIS: Gabumų tam turi. Jei nuspręsi tapti aktore, tada, mano žvaigždele, pasilik vieniša, netekėk. Menininkai — blogi šeimos žmonės.

EMILIJA: Vienai sunku visą gyvenimą.

KELEIVIS: Sunku, Miliute. Žmogus — visada vienišas. Net savo šeimoj.

EMILIJA (nerami): Tai blogai, Keleivi. Blogai.

KELEIVIS: Nieko nepadarysi. Toks jau žmogaus gyvenimas.

EMILIJA (nerami): A! Aš pradedu nekęsti šio tokio gyvenimo. Patark, kaip jį nugalėti. Kuo turiu tapti, kad būtų prasminga.

KELEIVIS: Pinigų tu nelabai mėgsti. Tai daug. (Jis uždeda ranką ant jos pečių). Tu galėtum būti vienuole. Bet aną dieną man prisipažinai vieną gražią silpnybę. Ar atsimeni, apie krūvą savų vaikučių?

EMILIJA (drovėdamasi): Nesijuok iš manęs... už atvirumą.

KELEIVIS: Aš gi sakau „gražią silpnybę“... ir manau, kad surasi savo bernelį ir išteksi... Nepurtyk galvutės. Nepurtyk. Iš trijų kandidatų tau pasilieka Vytautas.

EMILIJA: Kad jis staigus ir šiurkštus, Keleivėli.

KELEIVIS: Gerai, kad nemoteriškas. Tiesa, jis — barbaras. Toks civilizuotas barbaras.

EMILIJA (sunerimusi pasitraukia): Matai... matai!..

KELEIVIS: Dabar, mano rūtele, daug tokių barbarų. Bet tu padaryk jį kultūringą.

EMILIJA: Padaryk!.. Bet kaip?

KELEIVIS: Tiesa, jis kietas ir sunkus kaip akmuo. Bet tu pamažu tašyk iš jo dailią statulą. Gal pasiseks. Žinau, kad bus sunku, daug nusivylimų. Būsi vieniša ir verksi. Bet ir laiminga būsi, ir juoksies. Tik nenorėk, mano drugeli, kad jis vienas tau laimę iš akmens išspaustų. Iš to nieko nebus. Reikia abiem. Bet pirmiau tu pati kalk savo statulėlę. Tada ir Dievas padės, ir keletą lašelių gėrio į jūrą įlašinsi.

EMILIJA: Jeigu jis su savo rupūžem?..

KELEIVIS: Rupūžes reikia balandėliais išauklėti. (Priėjęs prie Emilijos, ją vėl apkabina per pečius). Dabar, mano mokinėle, tur būt, ilgai nesimatysim. Gal po daugelio metų vėl kada užklysiu. Jau būsiu pasekęs ir palinkęs. (Emilija pamažu atsitraukia, sėda ir įsikniaupia). Tada atrasiu čia tave būry vaikučių bežaidžiančią. Vieni jau bus didoki — tokie pasišiaušę ir apsipešioję padaužos, kiti — dar švelnios galvutės. Tada man bus miela su jais pažaisiti. Ir juos pamokysiu, kaip tave, ir visada tave gražiai prisiminsiu... Lig tol man nors laiškelių parašyk. (Pastebėjęs, kad Emilija tyliai verkia, jis atsargiai paglostė jos galvą). Gerai, kad verki. Ašaros nuplauna dulkes, ir sieloj šviesiau pasidaro.

EMILIJA (atsitiesdama, nusišluosto ašaras):
A! koks tu savotiškas...

KELEIVIS: Deklamuoti apie karaliaus šunį nebeturiu ūpo. Kažin ko gaila... kad juokdario nepakartų.

EMILIJA (pačiupdama jo ranką): Tai nors „Drugelį“! Paskutinį kartą.

KELEIVIS (kai nepatenkinta Emilija nustumia jo ranką, žiūrėdamas į ją susigūžusią, jis pradeda):

Gėlėj drugelis supas
Ir žaidžia spinduliais.
Bet vakaras artėja,
Ir saulė nusileis.

O ten toli žaibuoja
Ir niaukiasi juodai.
Drebės šią naktį žemė,
Drebės visi žiedai!
Dabar drugelis žaidžia
Ir supas ant gėlės.
Bet kur, drugeli, būsi,
Kai saulė pakylės? (V. Stonis).

Ne tau tai pasakyta, mergele. Tai visų
mūsų likimas. (Eina durų linkui).

EMILIJA (stoja): Keleivėli, palik man nors
kokį daiktėlį atminimui.

KELEIVIS (stabtelėjęs): Ką geriausio turė-
jau, per tą laiką atidaviau. (Skambutis).
Belieka tik knygas susidėti. (Išeina).

EMILIJA (prie veidrodžio pasibrauko veidą,
pasitaiso plaukus. Pasirodo Klevas lietu-
vių pulkininko išeigine uniforma).

7.

EMILIJA (atsigręždama, nušvitusi): Vytautas!

KLEVAS (kariškai sveikindamasis): Pagarba
mano damai!

EMILIJA: Koks tu šaunus, Vytuli!

KLEVAS (nusiimdamas kepurę): Matai, da-
bar aš — karalienės adjutantas.

EMILIJA: Kur tu buvai dingęs? Tiek kartų te-
lefonavau...

KLEVAS: Kalnus rūpesčių turėjau. Reikėjo skubėti, kad koks nors rupūžė man už akių neužrėpliotų.

EMILIJA (priekaištinga, bet švelni): Vytuli, prie tokios dailios uniformos rupūžės netinka.

KLEVAS: Iš džiaugsmo, Miliute, kad tave pamaciau gražią ir laisvą. Juk tu dar laisva, ar ne?

EMILIJA: Laisva. Bet šiandien širdy...

KLEVAS (paimdamas jos ranką): Miliute, ar pulkininko uniformos tau užteks? Ar nebeliepsi man antro eilėraščio rašyti?

EMILIJA: Dabar... man nebereikia jokių priedų. (Kai Klevas siekia ją pabučiuoti, ji nukreipia veidą ir švelniai taria). Ne, ne, Vytuli. Dar reikia palaukti.

KLEVAS (atsitraukia, nusivylęs): A! ir vėl laukti!..

EMILIJA: Į tave turiu dar vieną antrą prašymėlį.

KLEVAS: Ką tik sakei, kad be jokių priedų...

EMILIJA: Ar prašymas ponui pulkininkui reiškia priedus? Man atrodo, kad tai laisva malonė.

KLEVAS: A, tai visai kas kita. (Atsiremia į fotelio nugarą, nerūpestingas). Dabar... ponas pulkininkas priima prašymus.

EMILIJA (su reveransėliu, švelniai vaidindama): Savo pulkininką labai norėčiau prašyti, kad mūsų santuoka būtų bažnyčioj.

KLEVAS (nepatenkintas): Sakai, bažnyčioj? Gal...

EMILIJA (nebevaidindama): Tau nepatinka?

Tu vis prieš bažnyčią, Vytuli?

KLEVAS (nevisai patenkintas): Patinka, patinka. Ir nutarta.

EMILIJA (šiek tiek vaidindama): Savo pulkininką taip pat prašyčiau paklausti: kodėl?.. kai Miliutė pasiskųs, kad jai liūdna.

KLEVAS (nebevaidindamas): Ar šiandien tavęs nepaklausiau?

EMILIJA (švelniai): Vytuli, tu manęs dar niekada nepaklausei.

KLEVAS (vaidindamas): Tada dar nebuvau pulkininkas. (Ištraukęs užrašų knygutę). Šiandien, tamsta vade, jau apsileidimas. Nemažas apsileidimas. Užsirašau, kad kitą kartą neužmirščiau. (Užsirašęs). Miliute, kodėl tau šiandien liūdna?

EMILIJA: Pasakysiu truputį vėliau. Dabar paskutinis mano prašymas. (Ji paima Klevo sagą ir natūraliai švelniai taria). Norėčiau tave labai prašyti, jei gali, nebebūti stabmeldžiu ir barbaru.

KLEVAS: Rimtai kalbant, Miliute, esu nutaręs mesti tą velnių politiką, visokius nacionalizmus ir pasitraukti nuo lietuvių. Jei norėsi, galėsiu būti toks pat amerikietis, kaip tu ir kiti.

EMILIJA: Kodėl, Vytuli?

KLEVAS: Iš minios nebenoriu išsiskirti. Be to, dėl šitos uniformos pasiutusiai pri-vargau.

EMILIJA: Per šias savaites aš taip pat privargau. Ir vargšą Keleivį visaip prikankinau, kad tik daugiau išmokčiau, kad vėl tapčiau lietuvaite, verta tavęs; dabar tu saikai...

KLEVAS: Miliute, tu dėl manęs šitaip stengels?

EMILIJA: Taip, Vytuli. Tik žaidžiau dėl savęs.

KLEVAS: Tu nori, kad aš išsiskirčiau nors šita uniforma?

EMILIJA: Nebūtinai. Aš tik noriu, kad tu minioj nebūtum nulis. Suprask, Vytuli, jei tu būsi pasižymėjęs amerikietis, tu jau būsi lašelis jūroj. Jei dar — lietuvis, jau du lašeliai. Tokie skaidrūs ir mano mylimi lašeliai. Pridėjęs du mano lašeliu, turėsi keturius. Jei...

KLEVAS (nutraukdamas): Iš kur tu visa tai išmokai?

EMILIJA (tęsdama): ...Jei dar viena graži galvelė, vėl du lašeliai. Vis dvigubi ir dvigubi lašai. Supranti? Susidarys visas kariškas būrys, pone pulkininke.

KLEVAS (vaidindamas užsirašo): Suprantu, tamsta vade. Suprantu. Mano klaida. Beveik išdavystė. Reikia užsirašyti, kad visada atsiminčiau. Ar jau visi prašymai, vade?

EMILIJA (reveransu nusilenkdama): Dėkoju savo pulkininkui už jo taurų palankumą. (Linksma, paskui apsisukdama). Dabar man viskas aišku, Vytuli... Aišku, aišku,

aišku!.. (Sustojusi, tartum nedrąsiai). Jei neužsigautum... ir norėtum, galėtum mane pabučiuoti į nosytę.

KLEVAS (šypsodamasis): Kodėl ne žemiau? Ten būtų įdomiau.

EMILIJA: Mokytojas tam nepritartų, Vytuli. Šiandien aš norėčiau pagerbti jo mintį.

KLEVAS: Tegu tik jis nesikiša po...

EMILIJA (užimdama jam burną): Susilaikyk. Jis — tavo ir mano didžiausias draugas. Man liūdna, kad šiandien jis išvyksta. (Įeina Birutė ir Darata).

8.

EMILIJA (eidama į Birutę): Kaip aš tavęs laukiau, Birutėle!

DARATA (išvydusi Klevą, nustebusi): Ką aš matau?!

KLEVAS (kad ir be kepurės, pridėda ranką prie galvos ir sumuša kulnėmis): Mano pagarba damoms. (Bučiuoja ranką Daratai, sveikinas su Birute).

DARATA (stebėdamasi Klevu): Tai gražumėlis! Ir juosta per liemenį... beveik tokia pat kaip mano. Koks tavo titulas, inžinieriau?

KLEVAS: Pulkininkas, karalienės adjutantas, madame.

DARATA: Dar ne generolas?

KLEVAS: Dar nesu senas, madame. Ir noriu gauti jauną žmoną, madame.

DARATA: Tu spykiuoji... net prancūziškai?

KLEVAS: Dvaro diplomatas, madame. Ir senas ponias palieku generolams, madame.

DARATA: Ar nė manęs nepriimtum atvirame kare pasivažinėti? Mano ordinas prie tavo uniformos pritiktų.

KLEVAS: Très bien, madame. (Įeina Maknys ir Keleivis).

9.

MAKNYS (iš dešinės atbulas): Leiskit, leiskit. Truputį padėsiu.

KELEIVIS (atbulas, tempdamas lagaminą): Reikia atsargiai, kad nesuplyštų. (Pastatęs prie durų, pataiso virvutes). Būtų geriausia nieko neturėti. Dabar... be knygų neapseisi. Dauguma jų dar iš Lietuvos. Kai prisieina kraustytis, tiesiog lenkia prie žemės. (Skambutis. Emilija išeina).

MAKNYS (atsigręžęs): A! inžinierius...

KLEVAS (eidamas į Maknį): Laba diena, tėveli.

MAKNYS (apžvelgdamas Klevą): Šaunus vyras. Ir rimtas. Tik ar šitie povo priedai reikalingi?

KELEIVIS (įsiterpdamas): Grožis niekada nekenkia, tėveli. Tam tikrais momentais net būtinas. (Įeina Skyrys lietuvių generolo išeigine uniforma).

DARATA (klestelėja į sėdynę): Generolas!..

SKYRYS (kariškai sveikindamasis): Mano pagarba ponioms ir ponams. (Ištiesia ranką Klevui). Laba diena, pulkininke.

KLEVAS (neduodamas rankos): Labas... (Sau po nosim). Ir vis dėto išdriso, rupūžė!

SKYRYS: Neišgirdau, pulkininke.

KLEVAS (pusbalsiu): Sakau, kad tavo generoliška uniforma velniškai graži.

SKYRYS (pusbalsiu): Siūta pas tą patį siuvėją. Bet aš vis tiek tave pralenkiau.

DARATA: Ar negalima garsiau? Ką jūs ten šnibždate?

KLEVAS (normaliu balsu, piktokas): Ar supranti, kaip tu pasielgei su šita garbinga uniforma, kuri laisvės kovose...

SKYRYS (nutraukdamas): Nesisielok, pulkininke. Išeiginių uniformų joks kraujo lašelis nesulaistė. (Klevas piktas išeina). Matot, Mrs. McNeen, savo vieną svarbų pažadą išpildžiau. (Bučiuoja ranką Daratai).

DARATA: Kodėl vakar nebuvai generolas? Visa salė būtų verkusi.

SKYRYS: Buvo tragiška. Paskyrimo raštą turėjau, bet uniforma buvo dar nebaigta.

MAKNYS: Ir dėku Dievui. Darutės širdelė nebūtų ištūrėjusi.

DARATA: Tėvai, aš ne su tavim kalbuos.

MAKNYS: Ir aš ne su tavim, Darute.

DARATA: Nap, ar jau ištyrei mūsų transliacijos kliūtis?

MAKNYS: Kažin koks niekšas padarė kiau-lystę — nukirpo vieno aparato laidą. Dėl to programa nebuvo perduota į tinklą.

DARATA: Tai žmonių pavydas!

BIRUTĖ: Buvau sutikusi vieną jūsų žiūrovą. Jis pasakojo, kad programa buvusi pa-kenčiama. Bet ji, vietinė, tebuvo perduota tik tavernos kambariuose.

SKYRYS (neramus): Kaip pavardė to jūsų žiūrovo? Tikriausiai jis — tas kenkėjas. Tokį žaltį aš tuoju — į policiją.

DARATA (stoja): Vadinas, per televiziją ma-nęs niekas nematė, generole.

SKYRYS (prie Daratos): Netiesa, Mrs. Mc-Neen. Netiesa. Jūs pati save matėt, visa mano publika stebėjo jūsų ašaras ir su-prato geriau už visą tinklą. Ar nepaste-bėjot, kad mano „Kultūros židinio“ publi-ka labai kultūringa? Todėl nesijaudinkit, sėskit. (Pasodina Daratą).

DARATA: Ar tu neperdaug giries, Nap? Vis „kultūra“, „kultūringa“. Mano saliūnas taip pat šviesus. Aš taip pat kultūringa patriotė. Šiuo ordinu tu pats patvirtinai.

SKYRYS (sėsdamas netoli Daratos): Tai ko jūs jaudinatės, misis? Kultūra — šių lai-kų dievaitė. Pavadinokit savo taverną kul-tūros šventove.

DARATA: Tu man patari?

SKYRYS: Dabar visi ištroškę kultūros.

MAKNYS (pusbalsiu): Ir tegeria wisky.

SKYRYS (Daratai): Lankytojų nestigs nei man, nei jums. Todėl viribus unitis! Aš jums padėjau laimėti ordiną. Dabar jūs man padėkit. Ar galiu tikėtis?

DARATA: Padėsiu, Nap. Padėsiu. (Grižta Emilija ir Klevas).

SKYRYS (stoja): Dabar paskutinis žingsnis. Panelei Emilijai atnešiau naujausią savo eilėrašį.

BIRUTĖ: Miliute, ar aš tau nesakiau?

SKYRYS: Savo kūrinį noriu čia, šios garbingos šeimos židiny, perskaityti visiems.

(Pasitaisęs apykaklę, skaito):

Emiliute, mano miela,

Tu vaidilute pabūk.

Kai mėnulis žvelgs į sielą,

Ilgestingai pasvajok. (Klevas tyliai išeina).

Kaip paklydęs piligrimas

Nevaisingoj dykumoj

Dėl tavų akių kankinas

Maldose, taip aš dainoj.

Bet kai tavo svajų siūlas

Jį per meilę palytės,

Kaip žvaigžduotas generolas

Į tave jis atskubės.

Ne kaip vėjas sukuriuotas...

EMILIJA: Pone generole... ši eilėraščių norėčiau aš užbaigti. (Ji deklamuoja, imituodama Skyrio balsą).

Ne kaip vėjas sūkuriuotas,
Ne su trejetu žirgų —
Automobiliu dailiu šarvuotas —
Aš ir tūkstantis jėgų!

SKYRYS (eidamas į Emiliją): Panele Miliute!

Kaip jūs atspėjote mano jausmus!

EMILIJA: Neatspėjau, jūsų ekscelencija, bet išmokau iš Vytauto... inžinieriaus Klevo.

SKYRYS (susierzinęs): Tai žaltys! Nuplajavo mano kūrinį.

KELEIVIS (nuo savo lagamino): Nerūstauk, broli. Tu kitus taip pat plagijuoji.

SKYRYS: Keleivi! Už šmeižtus tave į kalėjimą pasodinsiu.

MAKNYS (atsistodamas): Neskubėk, mielas generole. Verčiau paaškind, kaip ten buvo su tuo piktu straipsneliu apie mano Darutės tuščias pastangas. Ar tu jį parašei?

SKYRYS: Ne. Aš nieko nežinau.

MAKNYS (ištraukdamas raštą): Kodėl redakcija teisinasi, kad ne Keleivis jį parašė, bet tu?

SKYRYS (sumišęs): Gal koks apsirikimas ar kas... Aš nežinau.

MAKNYS: Ar tavo tikroji žmona ir dukrelė žino, kad tu kėsiniesti vesti mano Miliutę? (Tyla).

DARATA (stoja): Nap, tai šitoks tu — šilkinis... ta-ta-ta?

SKYRYS: Netiesa, misis. (Ištraukdamas popierių). Štai, dokumentas. Jis liudija, kad aš — nevedęs.

DARATA: Tėvai, ko tu nekaltai užsipuoli?

MAKNYS: Ką pasakys emigracijos įstaiga sužinojusi, kad tu čia atvykai su suklastos dokumentais ir kreiva priesaika apgavai konsulą?

SKYRYS: Juokai! Dievo vardu aš neprisiekiau. Aš tik pakėliau ranką.

DARATA: Na, nušnekėjai! (Sėda nusivylusi).

KELEIVIS (stoja): Prisipažink, broli, kad kreiva priesaika tu iš konsulo pasijuokei.

SKYRYS: Ir vėl tu mane šmeiži, avinėli nekaltasis?

KELEIVIS: Aš tavo paslaptį, Apolinarai, tepasakiau Klevui ir tėveliui. Ir jiems teledau ja pasinaudoti tik paskutinį momentą. (Sėda ant lagamino).

EMILIJA: Kaip dabar bus su manim, generole? Ar užteks mano pirščiuko tik pažiūrėti, ar norėsi dar visos rankutės?

SKYRYS: Jie — mano priešai — puola mane susitarę, iš pavydo. Tikėkit, panele Miliute.

EMILIJA: Kuo tikėti? Tavim, ar šituo kilnaširdžiu mano mokytoju?.. O gal man mamytė patars?.. Mama, tau poetą buvau atidavusi už vieną saldainį. Dabar pasakyk, kiek saldainių vertas tavo generolas Napoleonas?

DARATA: Tegu sugrąžina mano santaupas ir tegu eina...

SKYRYS: Aš jums viską sugrąžinsiu, misis.

EMILIJA: Nusivilk savo uniformą, ekscelencija. Tavim nė mama nebepasitiki.

MAKNYS: Teisybę sakai, dukrele. (Eidamas į Skyrį). Nusiimk, Skyry, savo kaukę. (Tyla). Ar tu girdėjai? (Tyla). Ateik čia, Keleivi. Mudu ekscelencijai padėsime. (Keleivis eina).

SKYRYS: Nelįskit! Aš — neliečiamas diplomatas.

MAKNYS: Koks diplomatas? Smuklių?

SKYRYS: Karo attaché prie ambasados Vašingtone.

BIRUTĖ (nusikvatodama). Tai Dievo galybė! Kas gi ten tave paskyrė? Nebent pats save.

KELEIVIS: Nusivilk pats, Apolinarai. Lietuvių kario uniforma mums brangi. Savo suktybių ja nedangstyk ir neversk pavartoti jėgos.

SKYRYS: Nedrįsk, tu... Jei tik mane paliesi, aš šauksiuos policijos.

EMILIJA: Tu išradingas, mano sužadėtinai. Policijai aš pati paskambinsiu. (Eina prie telefono).

SKYRYS (puldamas prie jos): Panele Miliute, pasigailėkit! Jūsų burtai mane apsvaigino.

EMILIJA: Kokiais burtais tu apsvaiginai mano mamą?

SKYRYS: Jai aš viską gražinsiu. Viską su kau-
pu. (Klaupdamas ant kelių ir siekdamas
rankos). Jums, Miliute, visus pirščiukus
išbučiuosiu, tik prašau neskandinti.

EMILIJA: Jei generolas kapituliuos prieš mer-
gaitę ir mamai paliks uniformą, tada...
gal ir pasigailėsiu.

SKYRYS (greitai atsisėgiodamas uniforminį
švarką): Suniekinot mane, panele Emili-
ja... blauriau kaip šunį... nors aš tik dėl
jūsų burtų į painiavas patekau. (Trenk-
damas švarką į Keleivio pusę). Te, žalty.
Ryk! Bet patriotu daugiau nebesivadink.
(Greitai išbėga pro duris kairėn).

KITI (išskyrus Keleivį ir Daratą, juokiasi).

MAKNYS (linksmas, vos ne dainuodamas):

Nors apgautų šimtą kartų
Tave, miela Darata,
Jam liežuvis nepavargtų —
Ta-ta-ta ir ta-ta-ta!

Ką dabar darysim, Darute?

DARATA (suglumusi stoja): Tokia galva...
tokia kultūra!.. Ir šitaip man apsikiau-
link...

EMILIJA: Iš tikrųjų tokia kultūra, kad net
saldainius užmiršau. (Pasigrobdama dė-
žutę). Birutėle, pasivaišinkim. (Skambu-
tis).

MAKNYS (linksmas): Man rūpi uniforma.
Darute, gal tu ją pasiimsi atminimui.

DARATA: Nesityčiok, pavydelninke. Ta uniforma labai kultūringa. Ji bus reikalinga Miliutei naujai žvaigždžių madai pradėti. (Įeina du policininkai pro duris tiesiai).

10.

I POLICININKAS: Inžinierius Klevas pranešė telefonu, kad čia yra Apolinaras Skyrys. Jis mums reikalingas.

MAKNYS: Jis ką tik pabėgo ir čia tepaliko savo švarką. Jei norit, prašom pasiimti.

II POLICININKAS (pasiėmęs švarką): Atleiskit už sutrukdyimą. (Išeina).

DARATA: Tai nelaimė! Dabar nė santaupų nebeatgausiu.

MAKNYS: Už tai greit susidėk lagaminus, Darute, ir vykis savąjį generolą.

DARATA: Kaip gi tu be manęs gyvensi, tėvai? Todėl sutinku nusileisti. Bet su sąlyga, kad tuojau išvarysi Keleivį.

EMILIJA: Ne, mama!..

KELEIVIS: Aukso žodžius pasakė tavo motinėlė. Tam ir savo daiktus atsinešiau. Dabar, dėku Dievui, Skyrio avantiūra pasibaigė. Ir aš galiu keliauti. (Tempia savo lagaminą į priešingų durų pusę).

MAKNYS: Iš kur tu žinai, Keleivi, kad aš žmonos sąlygas priimu? Aš nesutiksiu ir tavęs neišleisiu.

KELEIVIS (pastatęs lagaminą kairėj): Ne, tėveli. Dėku ir sudiev. (Spaudžia ranką Makniui ir eina prie Daratos).

DARATA: Dėl tavęs netekau savo santaupų. Už tai rankos negausi.

KELEIVIS: Viskas — vėjai, motinėle. Svarbiau Miliutė. (Eina į ją).

EMILIJA: Pabūk dar valandėlę. Dabar sekmadienis, ir Birutėlė laisvesnė. Gal dar Vytautas sugrįš kepurės pasiimti. Padainuosim gražiai visi drauge...

KELEIVIS: Deja, Miliute...

Mūsų džiaugsmo dienos žemėj baigias,
Bet kelionė mūsų — nesibaigs.

(B. Brazdžionis).

(Keleivis spaudžia Emilijai ranką ir greitai žingsniu eina prie lagamino ir su juo išeina, lydimas Birutės).

11.

MAKNYS: Tavo sąlygą, Darute, priėmiau: gerą žmogų išvariau. Dabar klaupkis.

DARATA: Nesuprantu... ko tu nori iš manęs?

MAKNYS: Noriu pamokyti diktatorę.

DARATA: Tu — ne demokratas, tėvai.

MAKNYS (truputį sumišęs): Aš — ne demokratas?.. Visą gyvenimą kovojau prieš diktatūrą, ir dabar...

DARATA (nutraukdama): ...tikras diktatorius!

MAKNYS: Jei tu šitaip mane plūsti, tai išeik!
(Jis parodė duris).

DARATA (eina ir sustoja): Bet... kur man eiti?.. Kur?

MAKNYS: Paskui generolą ar kur nori. Aš — demokratas.

DARATA (beveik verkdamą): Kad aš nebeturiu, kur eiti.

MAKNYS: Tai klaupkis.

DARATA (klaupdamasi): Beširdis!

MAKNYS: Pakelk ranką į dangų ir į mano klausimus atsakyk: pažadu!

DARATA (beveik verkdamą kelia ranką): Šitaip pažeminti nusipelniusią patriotę...

MAKNYS: Darute-patriote, ar pasižadi mano patarimų visada klausyti?

DARATA: Pažadu.

MAKNYS: Ar pasižadi pusę savo santaupų atiduoti lietuvių kultūros reikalams ir nebereikalauti, kad už aukas tave laikraščiai girtų?

DARATA: Pasižadu.

MAKNYS: Ar pasižadi uždaryti savo smuklę ir jos vietoj įsteigti pieninę?

DARATA (dejuodama nuleidžia ranką ir griebiasi už kelio): Oi-oi-oi! Nebekankink, Petreli. Baisiai suskaudo reumatizmas.

MAKNYS: Ar pasižadi, Darute?

DARATA (nepakeldama rankos): Pasižadu.

MAKNYS: Dabar duok raktus. Reikia uždaryti saliūną.

DARATA (pusbalsiu): Dėl tokios kvailystės
visa Amerika juoksis.

MAKNYS (gavęs raktus): Kas dabar laimėjo:
višta ar gaidys? (Išeina).

DARATA (atsikeldama): Višta!

EMILIJA (priekaištingai): Fi!.. mama!..

DARATA: Tylėk, Miliute. Dėl tavo kaprizų
man buvo galva apsisukusi. Dabar aš ne-
pasiduosiu.

EMILIJA: Tu pažadėjai.

DARATA (linksmėdama): Ne viską, Miliute.
Pirmiausia, santaupų nebeturiu. Todėl
aukoti nieko nebereikės. O saliūną su an-
traisiais raktais atidarysiu.

EMILIJA: Ne raktai čia svarbu, o priesaika.

DARATA (juokiasi): Ir tu nepastebėjai!.. kad
aš neprisiekiau... Kai tėvas paminėjo
smuklę, vaitodama savo ranką aš tuoj po
keliu! Prispaudžiau ir nebepakėliau, o tė-
vas nepamatė... Taigi, dukrele, savo sa-
liūną dar galiu kultūros šventove pava-
dinti.

EMILIJA: Jei tu šitaip, mama, sukčiausi, tai aš
movies žvaigžde niekada nebebūsiu. (Su-
grįžta Maknys su Klevu).

12.

EMILIJA: Vytautas!.. Kur tu buvai dingęs,
Vytuli?

KLEVAS: Man buvo be galo gėda... to eilėraš-
čio.

DARATA: Bet kam įskundei tą Napą?

KLEVAS: Pamaniau, kad paskutinis momentas su tuo rup... (Griebiasi už burnos). Oi!.. atsiprašau.

MAKNYS: Ar pabijojai, kad generolas nenuvilktų uniformos?

KLEVAS: Nelabai, tėveli. Atvažiavau dengtu automobiliu, apsivilkęs lietpalčiu. (Pusiau ištraukdamas popierių): Štai, kišenėj turiu šioki toki popierių, ne blogesnį už kitų dip... (Užsiima burną ir atsikosėja). Dabar mano rimčiausias reikalas. Norėčiau tėvelius prašyti Miliutės rankos. (Tyla).

DARATA: Ko tyli, tėvai? Kalbėk.

MAKNYS: Užmiršau, kad į gyvenimo pabaigą tapau šeimos galva... Apskritai paėmus, inžinieriau, prieš tave nieko neturiu. Tiesa, man truputį nepatinka tas drabužinis patriotizmas ir tavo linkimas tvarkyti žmones panašiai, kaip mašinas. Prisibijau, kad ir su mano Miliute tu šitaip...

EMILIJA (nutraukdama tėvą): Nebijok, tėveli. Aš nemažai išmokau iš Keleivio, o dabar dar gaunu Vytauto galvą, štai... (Ištraukia paslėptą Klevo karišką kepurę, ją užsideda ir kariškai sveikina, bet, pamąčiusi grįžtančius Birutę ir Keleivį, vėl kepurę nusiima ir surimtėja).

13.

DARATA: Štai, tau! Ir vėl mano liga sugrižta.

MAKNYS: Darute, pažadėjai...

BIRUTĖ: Išėjome į gatvę... ir ten su Keleiviu sutarėm vestuves.

EMILIJA (linksma): Sveikinu, Keleivėli, sveikinu.

KELEIVIS: Aš — toks menkas apaštalas, Miliute, o Birutėlė tokia labai gera...

EMILIJA: Apaštalauti tu nesiliausi nė po vestuvių, o su Birutėle nebebūsi vienišas.

BIRUTĖ: Tik mūsų pradžia, Miliute, sunki. Lig mūsų santuokos Keleivis turi eiti į viešbutį, o abiejų kišenėse — tik centai.

DARATA: Ir dėl to Keleivį atvedi pas mus?.. Ne!..

MAKNYS: Darute, aš — šeimos galva. Keleivis už savo gražų darbą su mūsų dukrele uždirbo daugiau, negu aš galiu užmokėti. (Ištraukęs banknotą, duoda Keleiviui). Priimk, bičiuli, nors šitiek.

KELEIVIS: Tokią sumą!.. Ne, ne, tėveli. Negaliu.

DARATA (nerami): Matai, jis nori pasilikti.

MAKNYS: Tada tu, Birutėle, pabūk Keleivio bankininku. (Atiduoda).

KLEVAS: Prašyčiau ir mano dalį Keleivio viešbučiui. (Paduoda banknotą Birutei).

BIRUTĖ: Iš tavęs, inžinieriau, norėčiau mažo priedelio jaunimui. Įsirašyk į gimnazijos rėmėjų būrelį.

KLEVAS: Malonu. Tik man atrodo... kas neturi pinigų, tegu nesimoko.

EMILIJA: Vytuli!.. nebūk toks...

KLEVAS: Na, jei mano būsimoji galva kitaip
mano... rauk ją galai! Avansu užsimoku
už visus metus. (Paduoda banknotą Biru-
tei).

BIRUTĖ: Dėku už mano žingsnių santaupas.

DARATA: Deja, aš jokių santaupų nebeturiu.
Galėčiau, Birutėle, tau dovanoti nebent
šį ordiną. Bet ką tu veiksi? Man jis labiau
tinka.

EMILIJA: Klausimui gražiai išsisprendus, Ke-
leivėli, paduok ranką savo sužadėtinei, o
aš jums prakalbą pasakysiu.

KELEIVIS: Man labai neramu ir nedrąsu,
žvaigždele.

EMILIJA: Ta prakalba tavo paties išmokyta.
(Paėmusi parankiu Klevą).

Širdies pavasari auksinis,
Esi purienoj tu žalioj,
Esi tu žydinčiuos žvaigždynuos
Ir meilės pasakoj gražioj.

DARATA: Tai kultūringa prakalba! Ir neilga.
Šitokia reta proga siūlyčiau išgerti.

KLEVAS: Iš tikrųjų būtų neblogai, motinėle.

DARATA: Turiu bonką puikaus šampano.
Dvidešimties metų senumo.

MAKNYS: Ir aš turiu bonką labai šviežio pie-
no. Dar beveik šiltas.

DARATA: Tėvai, man vėl skelbi karą?

MAKNYS: Darute, tu pirmoji pradėjai. Tik
klausimas, kas laimės.

DARATA: Višta!

MAKNYS: Gaidys! (Replikos „višta — gaidys“ pakartojamos. Joms prasidėjus, Keleivis sprunka pro duris, Birutė juokiasi, o Emilija sudraudžia).

EMILIJA: Tėte, mama! Negražu. Ir dar sužadėtinių akivaizdų.

DARATA: Mokykis ir tu, kaip reikia kariauti su savo vyru.

MAKNYS: Nėra ko, Darute. Jiedu išmoks po vestuvių.

KLEVAS: Tai kas dabar daryti? Nebegerti?

BIRUTĖ (nusijuokdama): Nieko nebedaryti. Tada bus vienybė ir ramybė.

EMILIJA (liūdnoka): Kur gi mūsų Keleivėlis?

BIRUTĖ: Pabėgo.

VISI KITI (nustebę, šiek tiek nuliūdę): Pabėgo?..

BIRUTĖ (juokiasi): Nėra ko nuliūsti! To aš ir tikėjausi.

EMILIJA: Nesijuok, pupyte. Man jo labai gaila.

BIRUTĖ (linksma): Nesijaudink. Jis įsimyli gana greit ir kankinasi. Bet, kai šeimos laimė pasibeldžia į duris, jis bėga apaštalauti.

DARATA: Sakiau, kad su juo negalima susikalbėti.

EMILIJA: Birutėle, ką tu dabar?..

BIRUTĖ: Parsigabensiu namon, štai, Keleivio knygas.

U Ž D A N G A

ŠAUKSMAS

*Mes šaukiamės taikos —
Išgelbėki nuo karo —
Nei karas, nei taika
Mūs neišgirdo.
Valdovai kalbasi drauge
Už žalio stalo,
O žodžiai jų
Bombonešiais pilnais
Pavirto.
Kai Migai vaiko Phantomus
Po svetimu dangum
Ir dega žemėje
Abiejų nesavi namai —
Tai Tu viena, pasaulių Motina,
Mūs ašarom verki,
Tai Tu viena mūs šauksmas —
Ir mūsų laisvės ašara
Likai.*

HAVAJUOSE

Tai ar labai gražu Havajuose,

Sūnau? —

Kaip žemės rojuje —

Manau.

Širdis apsunkusi labai

Žydėjime tokiam.

Širdis apsunkusi labai...

Ir nežinau

Ar tokią pasaką gyvenimui

Aš tau mažam

Sekiau.

Atsižiūrėki žemės, palmių

Ties saulėtu krantu,

Kai vandenynai taškosi kalnais

Ateinančių,

Nenumaldomų —

Visų naktų,

Visų dienų.

Tai ar gražu Havajuose,

Kalėdose? —

Be mūsų balso.

Tau jo atsiųsti negalėjom...

Atsiųski mums lavos

Ugniakalnio —

Ir mūsų šventės kaip lava

Juoda.

ANT KRANTO

*Pabūki, Motina, ant kranto,
Kai niekas mano vaiko vienišo
Neišlydės.
Pabūki, Motina, audrose
Ir, kai dangus ne žvaigždėmis,
Bet mirtimi
Žydės.
Pabūki, Motina,
Su jais
Visais!*

PELENAI

1

*Viskas pelenai,
Tik dulkės:
Žmogus, gavėnia, atgailos,
Velykos.
O, mano Viešpatie,
Kaip nuostabiai pikti
Velniai! —
Tik jie vieni
Dar neišnyko.*

2

*Ir bėga praeitin istorija,
Kai mano protėviai
Raudoja vergiami*

*Taip svetimo, taip svetimo jiems
Kryžiaus;
O mano broliai miršta už Tave —
Su kryžiumi —
Tą patį mūsų Dievą
Ir mūs tėvų tėvų.*

3

*Nes Tu esi — kaip buvęs
Dievas —
Visų
Ir mano žemės
Pranašų.
Mes neįtikome
Vergijų kunigaikščiams;
Mes neįtinkame
Žudytojams
Beginklių ir mažų.*

4

*Viskas pelenai,
Tik dulkės —
Gavėnia, atgailos,
Velykos.
Altoriai sukasi aplink
Ieškodami savęs.
Tiktai velniai,
Tik jie vieni
Iš niekur neišnyko.*

KOTRYNA GRIGAITYTĖ

MERGAITĖ LIETUJE

*Eiki neskubėdama,
tegul lietus teka
nuo liaunų pečių,
kuriuos dengia
tamsūs, palaidi plaukai.
Eiki neskubėdama,
po tavo namų slenksčiu
šaiposi praraja.
Neskubėk, pabūk dar lietuje...
Kai jis plauna
bepalvį tavo veidą,
nematau ašarų,
kuriomis girdai
degančią smalsumu
minią.*

GEGUŽĖS RYTMETYS

Saulės pabudintas
laukinės kriaušės spurgas —
— prasiveria...

Balti žvilgsniai susminga
į žydumą.

Saulės ašarom žolė žėruoja,
saulės rausvumu ežerai žydi.

Tyla linguoja šaką
virš bundančio šešėlio.

Tyla dangaus žydrume
rašo Viešpaties vardą
žiburiuojančia kreida
gyvo medžio.

PASAKA REIKIA TIKĖTI

Kaip siela atsiskiria nuo kūno,
taip jaunystė atsiskiria nuo tavęs.
Dabar žinai, ką tu mylėjai,
mylėjai ją labiau už gyvenimą.

Anūkai joja ant medinių arkliukų,
jų kaktos atgręžtos į saulę.
Jie nepažįsta nykumos —
gyvena pasakoj.
Bet pasaka reikia tikėti...
O tu neišlaikai jų žirgo kamanų
drebančiose rankose.

DABAR IR NIEKADA

*Vaizduoti nieką, praradimą —
dabar tokia mada.*

*O nuo mados atsiriboti
neverta niekada.*

*Sutryps tavo įtūžus gilda —
nuo bokštų nuridens.*

*Sulaužys atramas ir tiltus,
kol žodį iškedens.*

*Dainuok, širdie,
dainuok, kaip moki.*

*Mada ar nemada —
pasens, išbluks laikai visoki.
Paliks tiktai daina.*

ARAS

Aras išskrido.

Jauna viltis išseko,

Ir nebesimato

Mėlynojo padangėj

Ledinių debesų.

Nuskrido raudonon padangėn Aras.

Ir negriš.

Tamsūs kalnai granito

Juodom akim

Jį palydėjo.

Gintarinė saulė

Jį paglamonėjo.

Liko dykuma;

Neaprepiama

Visatos šaltybė

Ir didybė.

Kai Aras mirė,

Padangės atsidarė,

Žemė sumurmėjo,

Siela vien Tavo tapo.

TRAUKINY

Naktin šauna traukinys —

Laukan žvelgiu

Ir suodinam lange regiu:

— Naktį, mirgantį pasaulį,

Paskendusį tamsioj migloj.

Karšta.

Tvaikūs dūmai, tuščios kalbos

Prislėgia mane.

Stoviu vagono prieangy,

Kad girdėčiau ratų balsą,

Jausčiau žiemos žadą.

Tamsu.

Miestinių dūmų fone

Regiu įvairius judesius.

Blizganti karavanai mašinų

Rieda namų link.

Šiltos šviesos atvirų langų

Mena ramumą savųjų namų.

Ir nuostabu,

Kad tiek daug pasaulyje žmonių,

Kurių aš nematau,

Kurie slaptai gyvena

Miesto olose.

AD**
*Sulinkęs senelis šlubuoja
Tamsiąja alėja.
Sunkiais žingsniais krivuliuoja
Nešdamas skeletą.*

*Nuslenka nakties rūkan,
Lyg tamsus vaiduoklis,
Atsiųstas parodyt man
Būsimus rytojus.*

**
*Vargonai senieji
Užkimę alsuoja.
Lyja miestuose —
Drumzlini bokštai.*

*Laivas be stiebo.
Mariose klaikiose
Burės nublokštos
Švaistomos vėjo.*

*Lapai krinta —
Rudi ir sudžiuvę.
Gruodas šaltas.
Gruodas juodas.*

*Greitai veikia
Šalti nuodai.
Nualinta žemė,
Gal būt, neatbus.*

PRIEBLANDA

*Tik prieblanda, ta amžina,
Tik rūkas, šaltis ir rasa
Kelius mūsiškius kloja,
Visus kalnus apgaubia.
Tik sutema ir gretima
Naktis mūs slėniais žengia.
Neapykantą ir baimę skleidžia,
Žydrias akis uždengia.
Tik ta širdis, ta amžina
Vis nesustabdomai tikseną
Ir laukia sapnuose regėtų
Šviesiosios pasakos pasaulių.
Tik ji viena, linksmai akla
Nesugeba regėt apgaulių.
Tik ji viena, nors vaikiška,
Galės nušviest pasaulį.*

* *

*Tamsėja, tamsėja alėja.
Švelni naktis artėja.
Išblėsusio pasaulio veidą
Naktinės ašaros užlieja.
Antklodė juodoji kloja
Kasdienybės purviną tikrovę.
Melagingos žaros mirga
Miesto suodinam skliaute.*

MIESTAS

*Virš siaurųjų gatvių sūkuryse;
Raudonai pilkas debesys.
Niekas nematys
Mėlyno oro
Mieste.*

*Minių minios negalvojančių galvų,
O jų šauksmų garsai,
Kaip vabalų balsai,
Teršia ramumą oro
Mechanizuoto miesto
Viduriuose.*

*Apskaičiuotai, sinchronizuotai sukasi
Suskaityti, sugrupuoti
Piliečiai visi —
Šviesoje liūdnos
Saulės dirbtinės
Mieste.*

PETRONĖLĖ ORINTAITĖ

ILGATROBĖS PASTOGĖJ

(APYBRAIŽA)

Daktaro ilgatrobė — tantum storapilvis žaltys, išpampusiu liemeniu pailgai pagulęs palei Bažnyčios gatvę, savo aptriušiusią uodegą atiduria stačiai į pat šventoriaus kertę. O priešingame gale — to mūrinio žalčiūno galva, raudonu stogu apkepurėta, ties Tiltų gatvės kampu jau pakelia sprandą aukštyn dvigubų svoriu: staiga išsišauna dviaukščiu rūmu, su šviesiai spoksančiais langais ir dailiai nubaltintom sienom, gi savo buką nosį ūmai užgręžia link Meištų pusės, dar kairiame žan-de pravyrant iškilmingais palubiniais vartais, kurie, tarsi paslaptina, senatve apspangusi akis, tamsia anga nuveda gilyn į siaurutį, bet gana ilgą kiemą.

Šitasai gyvatinis trobesys, veik sieksnio storumo sienom įmūrytas, nusidriekia per visą pusę bažnytinės gatvės, o jo galvūgalis išdidžiai dailosi ties pirmaverčiu kryžkelės kam-

pu: pro šią kertę visi visutėliai keleiviai ir prašaleiviai prasibraukia linkui šventadienio varpais kviečiamos maldos namų; pro čia pralydimi visi garbingi ar turtingi velionys paskutinei gaudulio apeigai priešais Dievo altorių; pro čia prabildena šaunūs vestuvių palydai su rūtomis plazdančiom nuotakom...

Kiek tolėliau žemyn gatve, priešais šventoriaus vartus (jose jaukia stūkso baltutėlės statulos gaubtose idubose) — kitapus grubaus akmenų grindinio ir šiokių tokių švarplotų šaligatvių kasdieniškai pakyla pašto laipteliai, dažnai žmonių mindomi. O dar keletą gerokų žingsnių gilyn — puikiame mūrelyje, su gro-tukėm duryse, įsitaisęs notaras, kur visų apy-linkės ūkių žantai ir marčios, sugaišdami dieną kitą nuo aušros lig saulėlydžio, ginčiuose ir liežuviais apsišaudymuose su būsimos giminės atstovais — galop pasirašo savo naujos buities žemiškų raktų popierius.

Ilgatrobės galvos pabarzdėje, pačioje apačioje, įsinamudinęs pats daktaras. O jo buto viršuje talpinasi mūsų gimnazija — staugiai atgautos laisvės džiaugsmu gimdyta, tas tikrasis „Žiburyš“, naujai sušvitęs šešupės miestui ir plačiom valstiečių apylinkėm. De-ja, džiugesio sraunumo bangoms nusekus, ne-trukus išblėso šis gaivus žibintas, vos ligi pen-keto klasių pliskiai atžiburiavęs. Ir Kudirkos išaukštinto Tilto vietovė vėlėk likosi tūnoti slėsname prietėmyje, tartum nuo veržlios upės vagos staiga pašalin atitvenktas dūbu-

rys su tingiais maurais apsitraukiančiu paviršium.

Tačiau anuomet, kai „Žiburio“ židinys dar virė kunkuliavo pačiame prakuro išiliepsnojime, Naumiestis buvo žvitriai atgijęs gyviem darbam ir puošniom šventėm. Buvo beįsistiebias tikrai prašmatniu miestu — su savos kultūros žiedų pumpurais, su lietuviškos respublikos įstaigų oria rimtimi, sykiu ir su grakščių merginų šypsenom bei naujamadėm šukuosenom. V'isokių draugijų, susibūrimų ir sueigų bruzdesys savaime masino žmones dviguba įtampa spirtis aukštyn, ir buitį suspindo naujais želmanimis, lyg tik ką iš kevalo išsiaižius, lyg ankstybos aušros rasoje skaisčiau apsiprausęs.

O popietėm moksleivinis jaunimėlis gaju klegesiu pasipildavo šaligatviais, šankiai žingsniuodavo linkui tilto, stoviniavo poromis ar būreliais, ramstėsi į turėklus, šešupės tėkmę svajingai nusnapsodami. Gi vakarais šen ten sutryliuodavo lūpinė armonika, o nuošalesnių gatviūkščių paunksmėse šnarėjo jaunuoliški dūsavimai, pirmosios meilės žodžių šilti šnabždesiai...

Ir niekas dar tuomet nenorėjo tikėti, kad pirmagimio paveldėjimą — apskrities viešpačio vainiką tikrai paverš ten anas, netoli sakuotnugarių girių slėsoje pelkėje išimurdęs lūšnamiestis — Žydpilės vardo tevertas.

Bet žiūrėk, ar ne stebūklas: toji pasiesarties apsrutusi Pelenė, caro Deržimordų ir Kru-

glodurovų ilgokai skriausta bei niekinta, purvinai užuita — staiga vos per 10 ar 15 metų taip atsipustė ir išsigražino, kad neatpažinsi! Naujutėlės, žalumynais apsvirusios gatvės su žvilgančiais trobesiais ir kvimpančiais sodais, su oriais kultūros namais ir linksmų pramogų vilionėm. O erdvūs pakraščiai vešliai apsisukė tik ką išdygusiais gėlėtais priemiesčiais, tarsi šventiškos išeigos prabangiom skraistėm. Net išdidžiai pasispyrė aukštyr naujagimė bažnyčia — šviesiabokštė miesto valdovė.

Taip šita apskrities sostinė gambiai pasisoko pralenkti anąją varžovę — amžinai nesugriaunamo Tilto šventavietę, kuri kukliai tebekiūto prie širvintos upelio santakos su Maironio išgarbinta srove. Betgi tenai — neprilygstamą garbę neša mūsų himno autoriaus paskutinės pėdos. O ir Siesarties jauki sraunuma niekados nenusmelks šešupėlės dainavimo...

Mes, šešetas gimnazisčių (dar ir septintoji — iš kaimo drauge atsigabenta šeimininkė), įsitūpėme įnamiu į pat vidurį žaltinės ilgatrobės, kurioje lig pat uodegos būta virš pusės tuzino atskirų butukų: dažniausia tik vientisos erdvės kambarys, pailgas ar keturkampis, kuriuose kukliai tūnojo tylūs viengungiai arba mažos šeimos. Taip ir mūsų septynetas įsitalpinome į erdvoką keturkampį, kur savaip — lentomis ir audeklais išsitvarstant — buvo sukurti tartum trys kambariukai su vir-

tuvaite, mažutyčiai, kaip kišenaitės. O ir tie pertvarai styrojo tikrai dėl akių — toli nesiekė lubų, vos kiek aukščiau nosies.

Tai čia dabar buvo mūsų namai, lyg nuosava karalystė. O mes alkanai pasinešėme į mokslus, godėdamies naujų, nežinomų padairų rytdienos džiaugsmams, naujų raktų pasaulio paslaptims. Ilgom pavakarėm vadovėlių išmintį balsu kas sau į minkštas smegenis kalėmės, o dvasinių penu paspringę ar persiriję ligi riemens atrūgų — urmu įnikdavome kokiais kiaurais kivirčiais tarpusavy smagintis, šundainėmis pasijuokauti, šokiais pasišokčioti arba kokių klastingų išdaigų žaidimais pasigudrinti. Niekas čia mums netrukdy iš kaimo atsigabento siausmo pomėgių, niekas dar nevaržė ankštai į siaurus rėmus išprausto miesčionių mandagumo prietarais. Nors labai greitai ėmėme jausti, kad mūsų atsineštiniai sodietiški įpročių kraičiai — miesto mūrų ir cemento graižuose — šiukšlių niekalo teverti.

Kada elektra dažnokai mirkt mirkt užsimerkdamo visam ilgam vakarui, tai kurios buvo maisto savaitė — toji statėme vidur stalo lajinę spingselę. Na, kaip tik tuomet įsidedavo pačios gudriausios išmonės ir išdykavimai, nes — į knygą žlibakioti tikrai per tamsu, taigi — sąžinė visai rami, nors pamokos neišaižytos, uždaviniai neišgvaldyti.

Linkui daktaro buto už sienos siaurame, nelyginant rankovė, kambaryje amžių baigę pusiau paraližuota senutė. Visą laiką ji

tvarsojo lovoje, veik ligi lubų prikupeliuotoje baltais patalais ir pagalvių šusnimis, tik šen ten šonais pasivartydama arba rankom pasiskėsnodama. Jos drobe nublyškęs smulkutis veidas visuomet tviskėjo skaidria šypsena — tartum šventos kantruolės, kūno sopulį dvaisios malone aptramdžiusios.

Naktovidžio spengiančioje tyloje, kai miesto skruzdėlynas kietai įmigdavo, pro sieksninę mūro sieną mes kartais pragirsdavome trapų senutės giedojimą, vos-ne-vos atsisibeldžiantį, ploną ir virpantį, lyg iš tolimų žvaigždynų atsruvenantį...

Žmonės kalbėjo, kad ligonei Dievo pavesta atkėsti už mūsų visų suktas šunybes ir nuodėmes, kad ji savo kančios auką ir tyrą maldą siuncia aukštybėn už mus, kurie dangaus dovanų gėriui esame gerokai apžlibę, kurių širdys doriems pomėgiams kurčios. Todėl visi, turtingi ar vargšai, stengėsi bent kuo jai atsi-lyginti. Vienas po kito nešė, po pažastim pasispraudę, kokio skanesnio valgio gniūžtę, koki pagardinimą ar šiaip naudingų reikmenų, o sykiu vis prašė dar ir dar pasimelsti:

— Tavo lūpų malda, Paulionėle — tikriausiai siekia Dievo ausį!

Taip ir aš porą ar gal trejetą kartų įslinkau pakulniui paskui mamą, kiaušinių ar sūrio ligonei atnešusią, pasižiopsoti.

Vieną sykį, deja, pro sieną iš tos pusės naktį mes nugirdom visai kitokią balsą. Ten skaudžiai klykė, dejavo jauna moteris! Ir pro-

tarpiaus taip plėšomai riksmu draskėsi, taip klaikiai sušukdavo, tartum smaugiama ar peiliais režoma — net šiurpas mums nugaras nugraibstė.

Žinoma, ryto metą mes tuoju gudaragališkai išuostėme paslaptį: gimdymas!

Mūsų ilgatrobės gale, pačioje uodegoje, kur namas dūrėsi į šventoriaus tvorą, gyveno maža, padori šeima. Tai jų skaistuosė dukrelė, vos iš piemenės dienų prasikalusi į pusmerges, tokia dailiai apvalaus veido ir įdomiai didelių, mergiškai drovių akių, pavydėtinais laibučiuko liemens (ypač kai juosėdavo glotniai klostytu tamsmėliu sijonėliu!) — tai ją ištikio ši baisi nelaimė... Sako, išimylėjo, žioplelė ir — pramergo... Ir toki klaikūs meilės vaisiai! O gal nė ne meilė — tik jauno neišmanymo klaida, tik — romantinis apsigavimas?

Dabar ji klykia stūgauja skausmo gniuždoma, įkišta į siaurą paliegėlės patalpėlę — atkampiai nuo žmonių akių. Savo apklydusios meilės gemalą ji gimdo gėdoje ir paniekinime. Per šiurpų sopulį atžengia kūdikis pasaulin gyventi — ne tik nelaukiamas, bet dar neapykantos spyriu ujamas, nelaimės dėme kaktoje nešinas... Nepasitinka jo nei nuosavo tėvo rankos globa, nei namų gūžtos jauki šilima. Tartum kas, jam dar iščioje miegant — begėdiškai pavogė Dievo skirto likimo laimę... Ir dabar visą ilgąs buitįs kelionę ligi kapo kauburio — jį degins neišdildomas prakeiksmo ženklas, lyg juodo deguto spiūvis veide: tu — mergvaikis!

Taip tuomet ši visą parą už sienos klykusi jauna gimdyvė mums, šešetui pramuštgalviškai padykusių gimnazisčių, atnešė brangiai naudingą pamoką — gal būt, pačią didžiausią pamoką iš visų gimnazijos mokslų...

— — —

Ankštame butelyje susiglaudinę, mes, sodietės mergiūkštės — jautėmės tartum jaunuos kregždaitės narvan užspeistos. Staigus persodinimas į siaurai ribotą miesto ežią veikė iš sykio slėgiamai. Čia vos tu žingsnį išsprūsi pro duris — jau viskas svetima, ne tavo, nevalia, nemandagu, uždrausta. Ir todėl godžiai pasigesdavom savo neužmatomų lauko platybių plynose lygumose, savo ilgaruožių žalio javo užuoganų, geltonpienėm žėruojančių pievų, tarpiais medynais apkerojusių kiemų bei sodybų — su šlamančiais jovarynais, su agrastų ir aviečių prižėlusiais sodais, su palangių kvepiančiais darželiais, ančių ir žąsų bei galvijų klegėjimu patrobiais...

Ir dabar vos tik atitrūkdavom valandėlei nuo botagu kertančios lotynų gramatikos ar įkyriai protą sausinančios algebros — urmu išsigrūsdavome laukan. Tiktai ne į gatvę! O ne! Čionai toji pagarbinta miestiška gatvė — jau tavo sužnyba iš karto įstatymais, lyg šilkinio pančiu suriša sparnus ir pažaboja tavo jauną lakumą.

O, taip, šaligatviu turi pėdas dėlioti vienuodu tiesumu, tartum būtum virve per nosį pavertas, lyg kniseklis paršas! Nei tu rankom

šiaip ar kitaip pamosikuosi, nei tu akimis į šalis daug snapsinėsi. O tiktai — judėk lygiai, tarsi iš medžio išdrožtas stabukas, pakauši goželiu aukštyn užlaužęs. Slink, tapsėk dailiai mandagiai pirmyn — nei per skubiai, nei per lėtai, kaip iš popierio iškirpta lėlė. Nepritinka ir negražu čia laisvai pasiskėtrioti arba gerkle linksmai pasiskardenti, kulnėmis pasišokuoti. Čia tau ne Ramoniškiai ar Tupikų kiemas, kur ties prieklėčio baltais takelias gali šūkauti vištas vaikydamas ir dryksėti į visas puses, kregždes pasimėgdžiodamas. Ir ten niekas nesistebės, nepašieps, kaimo žiopliu dėl to nevadins.

Tad štai, viliūgiškai juoku suprunksėtę, dar susimokėliškai mirktelėję viena kitai ar pasikumšėję alkūnėmis — galvotrūkčiais iškiulduojame didakmeniais grįstu daktaro kiemu pašventorio linkui. Ir strykt pastrykt į siaurą pailguotinį užgatvį, kuris nuožulniai sklendžiasi dešinėn ligi pat šešupės. Čia tylu ir tuščia, tik ošia didieji klevai, tik šnara maldomis seni ąžuolai.

Nustriksėję ligi rantuoto upės pakraščio, kur tėkmė dar jokiais varžtais nesudrausmintą, mes — tartum atgauname sklypelį kaimiškos pievutės su pienėm ir sravažolėm. O ties kunigų sodo pakraščiu, kur šakoti medžiai gultinai išsišovę pro tvorą, plačiai atsikvepiame pasilepindamos, tartum tėviškės kiemo nuošalia užuovėja.

Čia galima ir basomis pasidrykčioti, dar kokį judrų ir balsingą žaidimėlį sužaisti —

lakstant šen ten ar kūliu virstant gaudynėse, paukščių medžiojimo spėlionėse... O dažniausiai vaikomės vilioku: šili vili te grūdų, gausi saują pinigų...

Sočiai išsidūkę ir mokslų nuobodulius iš gležnų galvelių išsivėdinę, kai akys žybso nuoalsio smagumu, o blauzdos bėgčiojimu pamuštos — pamažu keliamės aukštyn.

Šventoriaus mūro tvora vėsia rimtimi galutinai apmalšina mūsų išdykėliškas nuotakas. Ir vėl galėsime galvoti apie vokiškas linksniuotes arba Egipto dievų istorijas.

Grįžtant atgal lėtu žingsniu, mes ramiai dairomės aplinkui. Kairėje stūkso dailus baltutis namelis — toks ramiai švarus ir toks vienišas, tartum geroji pasakų laumė čia savo vaikus migdo. Už skaidriais mezginiais uždangstyty langų, tiesiai atkištų į šventoriaus mūrą, gyvena nedidelė šeima. Kažkur girdėjome, kad tie žmonės toki geri, taip dori ir krikščioniški, jog jų pavyzdžiui niekas mieste neprilygsta. Svarbiausia: niekur jie nelenda į priekį, niekam į akis nebruka savo dorumo, balsiai neakariekoja apie savo tobulus darbus. Nesiskverbia į pagyrimus nei pasirodymus, nesigodi užmokesčių. Todėl jų dorybių veik niekas ir nežino. Tik patsai Dievas, kuris ir paskyrė jiems šitą vietą; nė kojos per slenkstį nekėlę, jie visas mišias su vargonais vietoje išklauso... Jų namuose ataidi graudžių giesmių žodžiai su šventom suplikacijom, iškilmingos psal-

mės ir litanijos su kirie eleison, rožiniai su antiponom.

Net ir šeimos vaikai — tartum dangaus malone pašventinti. Dvi dukros, grakščios ir rimtos, augo nuošaliai — niekur į pirmas vietas nesišoko, niekam garbių nei grožybių nepavydėjo. Ir luomus pasirinko, kur nelobingas uždarbis, o daug nuolankaus tarnavimo žmogui. Viena išėjo į mokytojas, kita tapo uoli pašto tarnautoja.

Savaimingas išaugo ir sūnus. Tiesus ir aukštas, kaip atlaidų vėliavos kotas, iš jaunumės vyriškai išmanaus proto ir brandžios iškalbos — lyg apaštalo krivulei nešti skirtas. Pirmo Didžkario laiku pasibastęs po platesnes pagaires, prisisėmė galvon gyvenimo mokslų, kokių iš jokio vadovėlio neišgausi. Ir įsidėjo sąmonėn grynios evangelijos grūdą: žengti per pasaulį žmogui gėrį kuriant, artimą iš skriaudos vaduojant. Kad išdiltų viešpačių ir vergų luomai, kad pragarmėn prasmegtų puikybės ir prabangos dievai, kurie daigina neapykantos piktžoles dorų žmonių širdyse...

Kai netrukus užėjo savivaldos seimų laikai, dažnai liežuvingi ir mokyti vadovai, pasišokę kur ant laiptelių arba tuščios statinės, ėmė minioms gudrias prakalbas režti, vis į savas puses teisybės svorį nuspaudžiant, o kitą pusę galastais žodžiais pelkėn sumurdant... Tai, būdavo, tik pakils virš visų galvų tasai laibasis vėliavkotis, tik pravers burną — ir gyvenimiška išmintim visus knyginių perlų

gražbylius sumala į miltus! Žmonės ploja, delnus atsiplakdami, statų tikrovės žodį išgirde. Ir kiti šnekūnai traukiasi pašalėn, lyg sparvą tarpudanty pakandę...

Taip tam pašventorio šeimos sūnui iš mažens įsidiegtą noras tiesumu tarnauti žmogui: kad buitį ir sąžinė būtų gryna, kaip rasos lašas nuo šventoriaus klevų, kurie šlama ties didžiuoju altorium; kad protas žvelgtų į daiktus ir žmones stačiai ir atvirai, be užuolankų, be apgaulingų prietarų, be luominio apinasrio...

Kai tylutėliu, bažnytinio mūro pavėsiais dvilkskančiu užgatvėliu atsispiriame ligi savojo kiemo, dar pačiame jo gale, šonu priešais šventoriaus tvorą — niūkso griozdiškai tamsus, didelis trobesys, regis, visai nenaudojamas. Kluonas ar koks atlikęs sandėlys. Pro šalį prasliūkinant mums visuomet kniosteldavo kažkoks nejaukumas — net akis vengė ilgėliau užkliūti ties apdulkėjusiom sienom, voratinkliais prižėlusiom pastrykėm... Net paspartindavom nešti basas kulnis vikriau tolyn, lyg čia koks baubas tyko griebti už pakinklių... Ir ne be reikalo. Šitas senas, pajuodusių plytų kluonas, lyg užkeiktas milžinas — mus gąsdino savo legenda. Gal būt, tai buvo tik kieno vingiuotos vaizduotės slidi pasaka apie susapnuotą istoriją, bet mums anuomet, lakių jaunystės skrydžių dienom — kiekviena pasaka tvinkčiojo gyvenimo tikrove.

— — —

Prieš eilę metų mūsų daktaras, dar jaunutėlis medikas, vos čia įsisėdęs, parsivedė žmoną. Tokio skaistaus veido ir taip dailią, kad — visas miestas nuplisko tartum sietynu pažertas. Ir taip juodu mylėjosi, taip balandžiais burkavosi, abu laimingi, jaunos meilės ryšiu sujungti — net kitiems šviesiau darėsi, judviejų sandėriu besigėrint. Rodos, ir nuosavi vargai tirpo prieš tą jų laimės žėrėjimą.

Kaip dažnai atsitinka, po giedros perteklių — atsiaučia vėtros su perkūnijom, ir audra išlaužo rožių pumpurus, išvarto, išrauna balтус beržus pakelėse.

Mieste stovėjo caro valdžios pasienio kareivių kuopa. Viršininkas — grakštaus liemens kapitonas, smailai pakirptais ūsais, išdidžia kakta, o jo juodos akys žvitriai šaudė savi garbos ugnim ir vyrišku įsivaizdavimu. Ties krūtine auksu tviskėjo munduro sagos, kilnūs antpečiai spindėjo šilku, o ilgų batų aulai pliekste plieskė kaip veidrodžiu nušvitinti.

Juodaakis kazokas strampinėjo per dienas dykas, kaip eržilas, be jokio rimto triūso. Kareivius apstumdyti ir pakumščiuoti sugebėjo ir jo padėjėjas, plačveidis maskolius.

Mūsų jaunutis gydytojas tuomet visa aistra ir sąžine buvo įsimarinęs į savo bedugnio amato darbus ir pareigas. Protekinis lakstė skubėjo pas ligonius, kad spėtų pralenkti Giltinės smaugiančią leteną; tyrinėjo ligų šaknis ir uoliai ieškojo jų perų lizdų. Jis vylėsi savo veržliu įsidegimu ši dailų pašešupio miestą

su apylinkėm taip išvalyti nuo negerovių, kad kūno negalių daigai išnyktų, tartum piktas varputis stropiai išakėtoje dirvoje.

Jisai naktimis kruopščiai skaitė didžiules svetimom kalbom knygas, parsisiųsdintas iš įvairių šalių, kurios rašė apie naujus išradimus, apie staigiai pažabotas ligas, apie sudėtingus vaistus ir priemones žmogaus kūno gyvybei gelbėti.

Todėl jam labai trūko laiko... Nebuvo kada daug džiaugtis skaistute žmona, nei kada gaisuoti ilgiau užsisėdint prie vyno taurės arba pijano muzikos klausantis, lakštingalų giesmės pašešupiais gėrintis arba gerų bičiulių svetainėje svečiuojantis...

Gražioji jaunamartė dažnai sau viena tūnojo ties galiniu langu, kaip vos pražydusi lelija, vazone įsodinta. Ir pro baltų užuolaidų mezginius ilgesingai žvalgėsi į Tilto gatvės praeivius.

Grubiu akmenų grindiniu pro šalį bildėjo sunkūs vėžimai, šaligatviu šen ir ten protarpiais žingsniavo kasdienės išvaizdos žmonės, o vakarais kerdžius iš ganyklų pargindavo pačiu gatvės viduriu baltnugares ir žalmarges karves sklidiniais tešmenimis. Toks tebuvo čia įvairumas, akims pasiblaškymas, godžiai vaizduotei nuobodžių dienų pamarginimas.

Ir vieną dieną tos pagundų nepatyrusios akys susitiko su šaunaus kapitono juodai šaudančiu žvilgsniu. Šūvio strėlė pataikė į širdį... Nors negreitai auka krito po laimėtojo kojom,

nors ilgokai truko, kolei geidulio nuodas įsigėrė vidun ir urmu apsėmė visas gyslas ligi beprotiško svaigulio...

Iš pat pradžių juodu tik trumpą valandėlę žiūrėjosi į vienas kitą, kolei kazokas, atlašiai balne atsikraginęs, sidabro pentiniais išspyręs, lėta žingine prakilsnodavo pro daktaro langus. Paskiau — nejučiom gimė šypsniš po droviai privertais vokais, dar vėliau — nerimu virptelėdavo lūpos ar smakras, o krūtinė staigiai užsitvenkdavo alsiu kvėpavimu. Moteris tuomet blakstienom užverdavo savo vyzdžius ir — traukdavosi atbula vidun, savo paslaptį savin užrakindama. Bet kapitonas vis dažniau ties tuo gatvėkampiu sukosi, vis žergsnojo, blizgančiais aulais puikuoliškai pratauškėdamas. Arba raitas ilgakarčiu juodbėriu atidundėdavo nuo tilto — vis ir vis kaklą į lango užuolaidas atgrėžęs, juodai gruzdinančiu žvilgsniu, lyg aistrios liepsnos nuodėgulių, jos akių ieškodamas...

Kada daktaras galop pajuto nelaimę — apstulbo, žado neteko. Susvyravo jo kietas tikėjimas pasaulio darna ir teisinga žmogaus laime. Buities taurė, ligi šiol giedriu džiaugsmu sklidinai sotinusi — staiga subiro į tūkstantį skeveldrų... Tartum chirurgo peilis smigtelėjo tiesiai širdin ir — mirtinu sopuliu skrodė gyslas, marino raumenis. Ir, deja, šitoj žaizdoj niekas negalėjo pagelbėti — nei storulės mokslo knygos, nei garbingų medikų diplomai, nei žymių gydytojų patarimai. Nie-

kas, niekas... Čia jis buvo priblokštas vienui vienas su savo skauduliu, kuris vėžio graužatim ėdė kūną ir slopino smaugė sielą neapmaldomai. Kas, kad tu dar turi ją, savo žmoną, jeigu jau nebetekai jos širdies?

Dieną naktį svarstė jis, kaip surasti būdą savo vystančiai laimei pagydyti, žmonos nuklydusiai meilei susigražinti. Ir nieko kito nesumastė, kaip — savo meilės ugnim gęstančia žarijas įpūsti, savo aukos dovana nuodėmę nusmaugti. Gal pavyks? O gal bus tik beprasmiškas mėginimas, tik dar aitiesnė pakurą nedoros meilės žaizdru... Bet — skęstas ir už šiaudo griebiasi...

Ir patapo jis dabar jai dešimtį sykių meilesnis, šimtą kartų švelnesnis, nei anksčiau. Glaudė ir globojo kaip nuskriaustą kūdikį, ant rankų nešiojo, žodžiais glamonėjo. Dabar surado jau ir laiko, ir patapo pastabus bei jautrus — matė kiekvieną šešėlį jos skruostuose, jautė kiekvieną jos nerimo atsidūsėjimą.

Bet jinai tik tylomis kentėjo savo aistrą, ir lyso jos gležnutis kūnas, blyško rausvumas veide. Perskilusio džiaugsmo branduolio ji niekaip nepajėgė atgal draugėn suvožti. Akys dubo gilyn, kaip šuliniai, kuriuose paskendo siddabrinis laimės žiedas...

Daktaras telkė savy ištvermės jėgą, nes ties šiuo tašku — svėrėsi visas jo gyvenimas. Jis vis karštesniu uolumu globstė žmoną, vis jautresniu paslaugumu supo ją, nors matė, kad jinai — nė per siūlą neatitoksta iš savo

nuodėmingo svaigulio, nė per lašą neatgražina širdies... Ir jis vis tebegalvojo, ką įvairėnio suradus, kuo tikriau ją pradžiuginus, kaip pirmąkart laimės vagon atitraukus...

Kai strazdai pasipila linksmais čiaušėjimais skardžiai skrybauti kiemo sodelyje, jis praveria langus ton pusėn, kad paukščių ulbesys malšintų jos kraujo kvaitulį. Kai pilnavidurių rožių krūmas prasprogsta rausvo skais-tumo pumpurais, daktaras išskuba darželin, aštriom žirkklėm nešinas, ir kerpa dygliuotus stiebus — neša gėles vidun, kad sodriai kvepėtų ir jo mylimajai akį bei uoslę gaivintų...

O kai po tirštai nučėžėjusio lietaus sutviska ties Baltkalniu vaivorykštė, dailiai rai-nu piautuvu dangų apriesdama, jis ima moterį už parankės ir vedasi pasigėrėti: kaip turtingai dosni yra Dievo padangė, kokių gražmenų pasaulis pažeria žmogaus buičiai...

Rytais jis klaupdavosi prie jos kojų, pasiėmęs saujon aksomo kurpaites, ir savo rankom audavo jos grakštutę pėdą, kad — rytmečio vėsos nei aslos šiurkštumo nepajustų. O žengiant per slenkstį gatvėn, jis rūpestingai apsiausdavo gležnus pečius šilko siauste ar minkštučiu kailiu, kad vėjas neperpūstų, jos liauno kūno nesusargdintų. Ir nepamiršdavo paduoti ožiuko odos baltas pirštinaites, kad tik ji būtų saugi nuo visko, kas grubiai žeidžia arba purvo dulkėm apneša žemišką grožį.

Neišseamiu šaltiniu tvino daktaro meilė jaunajai žmonai, bet jos širdis tebeeizėjo ir

skilo pusiau, svetimo jausmo ašmenimis skrodžiama. Ir moteris nyko, tarsi kirmino pagrauztas Sekminių žiedas. Vis labiau blyško skruostai, o po antakiais gilyn smelkėsi svajingai liūdnos akys. Kur ėjo, ką beveikė — vis jai regėjosi šaunaus kapitono pagundiškai drąsus veidas su smailiai pakirptais ūsais, puikūniškai aukštyn užlaužta kakta. Ir, rodos, — vis į ją žiūrėjo, kiaurai ligi paširdžių nuverdamos, tamsios raitelio akys... Net nakties aklume sapnan grimzdama, ji ausimis tebegirdėjo šankaus juodbėrio atkaukšėjimą nuo šėšupės tilto ir smagų risnojimą pro langą, kur mezginių užuolaidos suposi virpėdamos nuo jo karšta liepsna pritvinusio žvilgsnio... Kazokas buvo taip gražaus stoto, ir taip vyriška narsa, tokiu beatodairišku atkaklumu nešėsi jo visa išvaizda ir mostai, kad — niekas jam negalėjo prilygti. Ir moteris niekaip nepajėgė savo paklydusios širdies atgalios atlenkti...

O ją ypač skaudino ir žeidė, tiesiog piaute piové jos vyro angeliškas gerumas! Jo meile paslaugios rankos, jo begalinės aukos ženklai tik dar baisiau ryškino ir pabrėžė jos nuopuolį bei gėdą, lyg virbalų ylomis varstė drumstą sąžinę. Ir ji pati ėmė savęs neapkęsti, net savimi biaurėtis.

Ilgoką laiką taip grūmėsi pati su savim, prieštaringuose geismuose sumišusi, it narvan sugauta zylė — čia smerkė save, čia vėl nuodėmingu ilgesiu alpo... Bet tik seko jėgos, ir niekur nebuvo išgelbėjimo. Geidulio daigas

apgauliai nieku pavertė šventus pažadus, sudaužė buvusio laimės džiaugsmo veidrodžius...

Ir vieną niūrų rudens vakarą, kai šiurpi vėtra lankstė vinkšną viršūnes ir draskė klevų lapus šventoriuje, o daktaras buvo išvežtas toli, už dviejų mylių, pas gimdyvę (tą naktį sulaukusią dailiai sveikų dvynių berniukų), jinai — pasidarė sau galą... Rado kluone ties sija kybančią, žydra šilkvilnių juosta pasismaugusią...

— — —

Daktaras, didžiai susikrimtęs, išvyko į šiltų kraštų vandenį.

Už poros mėnesių grįžo aprimęs ir sutvirtėjęs, bet — tartum dešimčia metų senstelėjęs, staiga jaunystę praradęs. Ir likosi jo veide tvilksoti mįslingas liūdesys, kaktoje išibrėžė dviguba raukšlė, o akyse — sužibo lyg kokio regėjimo paslaptis.

Dabar jis dar širdingiau globė žmones, iš miesto ir apylinkių atplaukiančius su žaizdotom ligom ir sopulių negaliom. Dar uoliau gydė nelaimingus, ramino ir meile guodė, tartum visi būtų jo šeimos nariai. Tai buvo jo buities dienų džiaugsmas, jo viso likusio gyvenimo prasmė.

Jo svetainėje, ties pačiu sienos viduriu, kabojo stambus italų dailininko paveikslas auksuotais rėmais, vaizduojas žmogų iš Nazareto, kurio veidas spindėjo giedra šviesa, o akys sruvo neapbrėpiama meile pasaulio varguolių miniai... Gi dešinė ranka buvo išties-

ta priekinė — dieviškos palaimos gėriui dalinti...

Patsai daktaras buvo — semitų tautos sūnus.

Kai Hitlerio gaujos nepasotino žvėries nasrais apžiojo kraštą ir ėmė begėdišku žiaurumu žudyti, net gyvus deginti žmones — ir žilagalvį, beveik šimtametį senuką daktarą nuvežė prie iškastos duobės, pastatė prieš šautuvų žiotis... Prieš pat smurtingą mirtį jis teištara:

„Ilgus metus ištarnavau žmonėms, mylėjau visus be skirtumo ir gydžiau nelaimingus, širdį ir jėgas aukojau jų sveikatai ir šviesai...“

ANTANAS GIEDRIUS

KILOMETRAS KELIO

Laukiu autobuso.

Vos kilometras į miesto centrą, bet nei-
siu pėkščias. Veikia noriu pasiekti centrinę
parką, kur trykšta šakotas fontanas, kur žy-
di puikios gėlės, kur susiglaudę tiršti medžiai
tiesia malonius pavėsčius.

Žmogus neturi sparnų, tai išsigalvojo ma-
šiną...

Ir tasai senis laukia. Per sunku jam būtų
toli eiti. Sukiųžęs, negalingas. Koks buvo jis
jaunas?..

Ir vaikas laukia. Kodėl jis nelakacuoja
savo tėvo kumeliais? Kur jis nori suspėti jau-
nutis būdamas?..

Moteris vedasi šunį. Biaurus tasai šuo,
bet retos veislės ir brangus. Moteris jį myli,
skaniai šeria, minkštai guldo, glamonėja, bu-
čiuoja ir išeina su juo pasivaikščioti. Ji ten-
kina visus jo norus...

Kam geriau: tai moteriai ar šuniui?..

Atvažiuoja 26—sis. Man vis tiek: iš šitos vietos kiekvienas nuveža į miesto centrą.

Vaikas pirmutinis išoko į autobusą. Senio ilgu laukti. Senis pamaži lipa: kelia vieną koją, kelia kitą, abiem rankom įsikibęs laikosi...

Aš laikiu, kol įsirabantuos senis. Pagaliau. Drebančia ranka graibosi po kišenę, ieško pinigų...

Ar aš būsiu toks? Ar kuris kitas gyvis to prigyvena?..

Važiuojam. Mašina kriocte kriokia. Ir užpakaly savęs leidžia srovę perdegusio benzino. Gydytojai sako — tai kenkia plaučiams. Mašinai nerūpi žmogaus plaučiai...

O paukštis patyliai lekia. Be dūmų. Ir jis kartais išmeta perdegusį kurą, bet gydytojai nieko dėl to nesako.

Sustojam. Įlipa trys jaunutės mergaitės, garsiai kalbėdamos ir kikendamos. Jų — laikas, jų — žemė.

Jos visos rūko cigaretes. Jos daug jau išmano ir nepaiso gydytojų patarimo. Gydytojai kvaili: jie nesupranta jaunystės malonumų...

Atšvilpia gaisrininkai. Mes stabtelėjam, praleidžiam juos. Jie labai skuba. Kas nors užsidegė. O gal tiktai mylimas ponios katinas, panūdęs gyvos paukštienos, neišlipa iš šmaikščios beržo viršūnėlės? Jis turi būti iškeltas. Anąsyk vaikas iš aukščiau pats išlipo.

Kam geriau: ponios katinui ar vaikui?..

Geras tasai mūsų šoferis: tarpstotyje vyras kilstelėjo ranką, ir sustojo jo paimti. Tasai vyras — apsiblaususiom akim ir mažumą svyruoja. Jis tikrai negali toli eiti. Repečka įsirabždina į autobusą. Lyg pamušta ranka išima iš kišenės 15 centų ir nepataiko įmesti. Paduoda šoferiui. Bet reikia 25-kių. Gerasis šoferis pasiūlo jam išlipti. O tam toli eiti. Jo laukia žmona. Prieš 25-rius metus vedęs. Sukaktuvės...

Viena sena moteris uždėjo 10 centų.

Katras juodu laimingesnis: ta moteris ar bomas?..

Antai tie padumbliję mūro namai, tur būt, jau pusantro šimto metų. Iš priekio kolonomis paremti. Langai pridengti sunkiomis užuolaidomis. Tur būt, naktimis ten vaidinasi. Šalia platus ir aukštas medis visai prisikišęs žiūri pro langus. Žiūri ir žiūri...

Ar to namo ponai pasiilgsta saulės?..

Sustojam. Mes turime valandėlę palaukti. Skersgatvyje — spūstis. Vienas netaip važiauvo. Jis dar gyvas, bet su niekuo nebekalba. Jį kelia į sanitarinę mašiną.

Ar buvo jis kaltas? Rankos laikė vairą, o mintys skrajojo po dausas...

Kam geriau: paukščiui lakiojančiam ar žmogui važiuojančiam?..

Dviejuose sustojimuose 26-sis netinka laukiantiesiems. Jie laukia kito. Viena moteris šventiškai pasipuošusi. Vyras atleista marškinių apikakle ir nukarusiu kaklaraiščiu, o

rankas susikišęs į kišenes. Mergaitė laiko rankoje pluokštelį gėlių. Kur jie pasikėlė?..

Žmogus viską nori žinoti.

Jau bene septinta stotis. Įlipa moteris su gyvu nešuliu savyje. Iš veido — ketvirtu kryželiu paženklinta. Ji jau numano, kas yra pasaulis. Ar numano, kas yra žmogus?..

Mažas būdamas ganiau bandą. Kaimo vaikai pratino mane rūkyti. Gundė paimti kvepiančio tėvo tabako. Aš nediršau. Jie mane kvailino.

Jie rūkė samanias arba sausus kopūstlapius. Šitų mergaičių rūkalų dūmai primena anuos kopūstlapių dūmus...

— Tabaką smagiau rūkyti, — kalbėjo tada mano bičiuliai.

Į kaimyno kiemą įvažiavo vyras ir moteris. Kaimyno vaikai man pasakė:

— Tai Būtrimas atvežė mūsų močiutę. Būtrimienė atvedė vaiką. Močiutė buvo priimti. Mūsų močiutė visoms priima...

O mano brolius ir seseris ta pati močiutė sugaudavo iš upės. Jie juokės iš manęs.

Namie negalėjau pakelti akių į savo motiną. Ir dar kelias dienas vaikščiojau, nesavo akimis žiūrėdamas į dangų ir žemę.

Kam geriau pasaulyje?..

— Ėi!..

Aš pravažiavau savo stotį.

1966. XII. 7.

ALFONSAS GIEDRAITIS

NOVENA

*Palikome toli
Namus juodoj nakty,
Kai šuo ir vėtra kaukė...
Atrodo, niekad vis
Jau rytų nenušvis
Aptemusi palaukė.*

*O laukiame kantriai
Tik to, ko nežinai —
Ką tau likimas lemia:
Ar viesulu pakilt,
Ar viltį nuramint —
Sugrižt vergu į žemę.*

*Vėl būti beteisiu
Tarp išduotų tautų
Ir prakaitą kielikinėjant...
Tegu auka kančios
Kartų kartom kartos:
Palaiminti Laisvės Gynėjai!*

VIZIJA

*Mintim skrendu aš į tėvynę —
Į baltas pasakų naktis.
Ten sesių austas sutartines
Čia man dainuoja ilgesys.*

*Ten Nemunas šaltai išbąlęs
Su nendrėmis tarias atsargiai,
Ir skęsta sutemon trobelės,
Ir kvepia dūmais kaminai.*

*Ten mėnuo lydi mane basą
Jaunystės sodo takeliu...
Ir auštant nubraukiu ten rasą,
O čia — tremty atsibundu.*

*Atsibundu ir tokiais žodžiais
Skubu jums sapną išsakyti:
— Pavasaris jau eina sodžiais
Ir baigia laisvę pasivyti!..*

SAVAITGALIS SVETIMOJ PASTOGĖJ

*Likimo apgaulė
Plačiai po pasaulį
Išblaškė garbingos tėvynės vaikus.
Visuos kontinentuos
Bus mūsų gyventa,
Kur bangos skalauja žemynų krantus.*

*Kurorto žavingo
Sidabru sužvilgo
Vilnių viršūnėlės ir brolių plaukai.
Koralais štai juda
Ir ši liemenkūdra
Savaitgalinėjant visiems vieningai.*

*Vienybė — galybė,
Kovoj lietuviybė
Telydi benamius šio krašto keliais!
Sutrenks tuoj perkūnai —
Žus žemių plėšrūnai,
Ir mūsų Tėvynėn vėl laisvė pareis.*

KETURIOS VIEŠNIOS

*Vos tik pasaulį šį išvydus,
Viešnia vaikystė tave lydi.
Nerūpestingai ir linksmai
Tave ji lydi neilgai.*

*Žiedų vainikais išsipuošus
Viešnia jaunystė tavo puotoj —
Palieka pokilį pilies,
O tu ilgai dar jos gailies.*

*Senatvė — viešnia iš Šiaurės
Ilgokai su tavim sėdės:
Guos išmintim, patyrimu,
Atsiminimų gausumu...*

*Ir paskutinė — tai mirtis.
Ji saulei leidžiantis aplanko,
Slapčia išsiveda po ranka,
Ir tu jau niekad negrįžti.*

BŪSIMOJI

*Gal būt, greit, gal pamažu
Tu ateisi pas mane,
Ir mes būsime kartu —
Aš pavirsiu į tave.*

*Puošis žemė žiedais,
Ir pavasariai gros.
Ružavais vakarais
Aplankysime juos...*

*Ir pasaulis spindės
Mėnesienų sapne:
Švies paminklai garbės
Paverstų į mane.*

DANGUOLĖ SADŪNAITĖ

ŽIEMA!

*kiekvienas tavo stogas
yra skriejantis, baltas
paukštis*

*Nuolat kintančiais,
fantastiškais mitų
sparnais — —*

*Tavyje
vienatvė namų
išaugo greta vienatvės
medžio.*

*Ir sniegas
atplaukęs
lengva ranka
įtvirtino juos erdvėje —*

*Tarytum vientisą,
tobulą
ir nepakartojamą aidą.*

MEDŽIAI

*Medžiai!
Jūs iškeliat pavasarį
aukštai — —*

*Ir savo kūną žemei
padovanojat.*

*Sugrižtantys svečiai!
Šešėliai medžių —*

Ū žąsųs ilgakaklės,

*Savo balsais — — — — —
Jūs priviliojat naktį*

SŪKURĮ

*Aš pamačiau tave —
ir kiekvienas medis
atspindi man
tavo grožį. — —*

*Žolė,
kiekviena kalva,
džiaugsmingas
žemės iškilimas —
šaukia,
sveikina mane,
savo seserį.*

*Ir šviesa, kuri krinta
dienai baigiantis
iš langų į gatvę — —
yra dieviškoji aukso
šviesa — —*

*Šį rytą
buvau trapi ir nepastebima.
Dabar
net ir jūra manęs nesutalpintų —*

TREMTINIAI

(Vyras ir Žmona)

*Nors tu esi
artimesnis man
negu lietūs žemei — —*

*ir kiekvienas
tavo judesys
apdovanoja mane
daugiau
negu viso pasaulio
auksas atsvertų — —*

Mes esam amžinai atskirti.

*(Kaip jūros horizontas
ir nuolat tolstanti
pakrantė) — —*

.

*Žaizda,
negyjančia stigmata
susitikom —
Seniai,
audrai besiaučiant.*

TYLA

*Tyla,
kurią tu atnešei
kaip orchidėją —*

gaisru

išaugo. — — —

*Žiemos saulėleidžiuos
užpildydama
visas tuštumas.*

*Tik kai naktis,
it juodas vario
paukštis*

*atsimuša
į vario langą — — —*

*Sakau jai:
„Atgręžk mane į saulę“.*

Iš ciklo: KARAS IR SENTIMENTAI

1. KAVA VARŠUVOJ, O ARBATA KAUNE

1920—jų metų liepos mėnuo. Lietuvos padangė tebėra miglota. Su dviem priešais karas kaip ir baigtas. Tai bolševikai ir bermon-tininkai. Su trečiuoju nei karas nei taika. Darbuojasi Alijantų Komisija, bet ji nieko nedaro lenkams. O lenkai tebelaiko užgrobę visą trečdalį Lietuvos teritorijos su sostine Vilniumi.

Laisvoje dalyje kraštas tvarkosi. Gydomos neseniai praūžusio karo žaizdos. Sparčiai varomas atstatymo darbas. Kariuomenė vis dar tebelaikoma kovos parengtyje. Daliniai papildomi ginklais, žmonėmis. Šaukiami naujokai ir skubiai apmokomi. Miestų aikštėse plyšta nuo karinių komandų ir skardžių jaunų krūtinių dainų.

Nelauktai visas dėmesys nukrypsta nau-

ja linkme. Bolševikai užpuolė lenkus ir baigia artėti prie Varšuvos. Vienas bolševikų korpas, supdamas lenkus dešiniuoju savo sparnu, praeina Lietuvos teritoriją. Bolševikų kareiviai nudriskę ir alkani. Jie plėšia ir grobia iš pakelės gyventojų viską: maistą, avalynę, drabužius. Dažnai įsiveržia į tolesnius kaimus, kur turtingesni ir dar neapiplėšti ūkininkai. Tenka susirūpinti ir gintis.

Mūsų pulkas (7 pėst.) gauna uždavinį sudaryti užtvarą ir pastoti kelią bolševikų banditizmui. Lietuvos karas su bolševikais buvo baigtas. Iškilmingai pasirašyta taikos sutartis (liepos 12 dieną). Išeitų, kad gyvenam geruoju. Bet argi bolševikai ką nors paiso? Jie vistiek žygiuoja per Lietuvą. Žygiuoja ir dar grobuonišku būdu stengiasi apsirūpinti.

7—as pėst. pulkas, vykdydamas apsaugos arba užtvėrimo uždavinį, apsistoja Pabradės miestely. Gretimam name, šalia mūsų pulko štabo, įsitaiso ir bolševikų divizijos štabas. Aukštai viršum stogų plevėsuoja vėliavos. Mūsų trispalvė tautinė, anųjų — raudona revoliucinė, su geltonos spalvos kūju ir piautuvu per vidurį.

Senieji mūsų kareiviai išsiųsti į užtvaras pagal kelius, kad sudraustų bolševikų dalinius ir neleistų jiems nukrypti į šalį. Naujokai apmokomi miestelio palaukėse.

Bolševikai plūsta iš rytų kaip tvanas — skubiai, galvotrūkčiais. Praeina žmonės, arkliai, gurguolės, pabūklų voros. Daug kas silp-

na, nepatvaru. Genda ir lūžta pakeliui. Viskas sena. Seni buvusio 1—jo Pasaulinio Karo likučiai, paskubom surankioti ir panaudoti. Kas nespėja su žygio tempu, metama ir paliekama be atodairos. Praeitame kelyje gausu arklių lavonų, vežimų, pakinktų laužo, iklampusių patrankų, ligotų basų kareivių. Žiūri ir vaidenasi, kad vėl bepasikartojas mongolų plūdimas Europon, kaip anais senaisiais laikais.

Kartą pravažiuoja keleliu pro naujokus bolševikų ryšininkų komanda. Triukšminga ir linksma ji. Vežimuose vienplaukės kirptos mergos, armonikos, pakeliui nudžiauti gramofonai. Vežimuose siutas, chaotiška muzika, dainos, girti šūkavimai. Ryškėja rusas — atsilapojęs, kvaišuliu apsvaigintas.

Staiga pamato mūsų naujokus. Kaip bombos trenkti sustoja, nutyla ir sumišę spokso. Vienas jų kerštingai prakošia pro dantis:

— Yšš antantiniki (entente — politinė valstybių sąjunga)!

Iš savo politrukų, matyt, jie žinojo, kad Amerika, Anglija, Prancūzija padėjo visoms tautoms kariauti prieš bolševikus. Kitas raudonarmietis, laikas save daugiau nusimanančiu, kritiškai pataiso:

— Netroš, Mitka! Taper any našy sąjuzniki. Vmieste liachov bjom (Neįžeidinėk, Mitka! Dabar jie mūsų sąjungininkai, drauge lenkus mušam)!

— A kodėl jų uniforma amerikoniška (tuomet vilkėjom tokia)?

— Čia jau pasiklausk mūsų politruką...

Pasikalbėdavom ir mes su jų politrukais, komisarais ir komandirais. Pamatę mus (karininkus) patys ieškodavo progų užmegzti pokalbius.

Kartą joja, tabalojasi ant prasto kaimiško arklio bataliono komisaras. Pavaizdas karingas, napoleoniškas. Ypačiai pasitempia, prijodamas prie mūsų būrelio miestelio aikštėje. Veidas ir akys iškalbingai sako: „Jūs visiškai nežinot dar, koks aš didvyris ir nusipelnęs bolševikas!“

Bematant pradeda veikti jo liežuvis. Priesistato jis tiesiog be jokių įžangų.

— Aš sibiriokas! Ar jūs suprantat, ką tai reiškia? Ar esate ką nors girdėję apie tą kraštą? Sibiras — ech, broleli tu mano! Jis labai rūstus, bet įdomus ir didelių galimybių kraštas. Jis tebėra nesuprastas, neįvertintas. Bet turės garsią, reikšmingą ateitį. Žmonės ten valingi, sveiki, plačios iniciatyvos ir ryžto.

Staiga peršoko į kitą temą. Mes vis klausėmės.

— Ar esate ką nors girdėję apie Orenburgą? Ten, Uralo kalnyno papėdėj. Taigi ten Orenburgo požemiuose susilaukė sau galo caras Mikalojus su visa šeima (smurtas įvykdytas 1918 m. liepos mėn.). Aš pats visus juos nugalabijau. Gal netikit? Šitomis va rankomis. Oi, įdomu buvo...

Savotiškai palingavo jis galva ir užsimerkė truputį, lyg prisimindamas visą egzekucijos sceną.

— Na, žinot, tokio niekšo ir bailio, kaip Nikolaška, niekad nebuvau dar matęs. Visai kitaip laikėsi carienė. Tuoju buvo matyti šaltas, išdidus vokiškas kraujas. Kai Alioša caraitis, tai toks suzmekėlis, kad net nesinorėjo rankų sutepti. Vadinasi būsimas sosto įpėdinis. Įsivaizduojat dabar, kas mus būtų valdęs?

Valandėlę nutilo. Akylai pasižiūrėjo į mūsų akis, veido išraišką. Vėl kalbėjo.

— Įdomesnės buvo caraitės. Jaunos tokios, išlepintos panelės. Be galo norėjo jos dar gyventi. Vadinasi, kekšauti. Visaip maldavo, verkė, kojas bučiavo, brangenybių siūlė. Bet aš bolševikiškai atsispyriau! — parietė sprandą, išpūtė krūtinę ir trenkė sau kumščiu.

Nujodamas ilgai mosavo ranka, kol dingo už kalnelio. Visai aišku, kad likosi patenkin-tas išsipasakojęs.

Diena po dienos mūsų būklė Pabradėj darėsi kebli ir labai opi. Bolševikų daliniai masėmis plūdo. Vieni praeidavo, o kiti pasilikdavo. Mes skendėjom jų jūroj ir pasijutom, kaip skiedra beplūduruojanti. Turėjom būti šeiminkai, o tapom įnamiais tame miestelyje. Bolševikai visur šaukė, rėkavo ir mitingavo. Karas ir propaganda bolševikų veiksmuose integraliniai dalykai. Visur eina kartu. Mies-

telio namus ir tvoras nulipdė rėkiančiais plakatais su bauriausiom karikatūrom.

Plakatų šūkiai iš tolo badė akis:

— Šalin baltagvardiečius karininkus su auksiniais antpečiais!

— Šalin popus, kunigus ir visus tikybų mulkintojus!

— Gana vergijos, ponų ir kulokų jungo!

— Patys darbininkai sudarykime savo valdžią!

— Tegyvuoja socialistinė Lietuvos kareivių ir darbininkų tarybų respublika!

Mūsų pulke atsirado tarptautinio plauko naujokų iš Kauno priemiesčių. Keli jų, plakatų, mitingų paveikti, susigundė ir prisijungė prie bolševikų dalinių. Tada nebeiškentė 8-os kuopos vadas, vyr. lttn. B. Savo kilme rusas. Gera mokėjo rusiškai ir puikiai pažino jautriausias bolševikų vietas. Jis išėjo su kontrpropaganda. Jeigu laisvė, tai visiems laisvė. Grynai demokratiškai suprato tą palaidumą.

Sėdo ant savo keistos keršais lopais kumelės ir išjojo į miestelio aikštę. Jodinėdamas šnekino raudonarmiečius ir kvietė į mitingą. Tie susidomėjo, ką pasakys šis pasmerktojo pasaulio žmogus, kurį taip dergia bolševikų pamokslininkai. Didžiausia minia susirinko pasiklausyti. Čia pat prisijungė ir mūsų kareiviai. Na, ir drožė vyr. lttn. B., smogdamas į pačią sopamąją bolševikų vietą.

— Piliečiai! Draugais nevadinsiu, nes jūsų elgesys ne draugiškas. Jūsų švietėjai ir ko-

mandirai tvirtina, kad mes nesusitvarę, kad mes neturime tikrosios valdžios. Melas ir apgavystė! Tik neišmanėlių mulkinimas! Mes turime pačią geriausią valdžią. Ji demokratiška, ji visų žmonių išrinkta. Dabar pasakykite jūs man, kas gi jūsų toji valdžia? Kas ją rinko ir pastatė? Niekas! Patys užsėdo ant jūsų sprando ir jodo, kaip nuverstas caras ir jo ministrai. O turėjęt valdžią — gerą, tikrąją. 1917 metais buvo Steigiamasis Seimas. Kur gi jis šandie? Šautuvais ir durtuvais išvaikė bolševikai. Sakysit, kad meluoju? Tikras faktas! Pasiklauskite ko tik norit.

Masė sukaustyta, pavergta. Akys išplėtos, kaip į burtininką susmeigtos. Tylu, statiška, lyg apleistose kaimo kapinėse. Skardžiai girdėti, kaip gurgia pro akmenis srauni, sekli žeimena. Kalbėtojas, baigęs crescendo, vėl pradėjo diminuendo.

— Kad ir štai. Tamsiausias miglas jums pučia, kad karus sukelia kapitalistai, buržujai. Čia tik baubas vaikams gąsdinti. Nagi atvirai pasakykite, kas šandie puola? Argi ne jūsų taikingieji vadovai? Ir kaip puola? Nepasirengę, nesusitvarę. Štai, pasižiūrėkit į Žeimeną (ji teka pro pat Pabradės miestelį, mitingas vyko netoli nuo tilto). Argi nematote, kaip upė patvinusi nuo arklių lavonų, vežimų laužo, visokių atmatų? O kodėl gi taip? Argi tai tvarka ir protas varyti kaimiečius su kariu turtu po keturis ir šešis šimtus kilometrų? Varyti be maisto, pašaro ir poilsio? Vyko žmo-

nės nuo Vitebsko, Smolensko, Oršos. Dabar štai grįžta išbadėję, išvargę, su botagu rankoj ir su pavalkais ant kaklo. Arklių nebėra jau. Argi jums negaila tų žmonių? Juk tai ne turkai, ne musulmonai kokie, bet savieji tautiečiai?

Vėl tylą. Ilgoka tylą, bet nirštanti — artėjančios audros kaupimasis.

— Pirmomis dienomis, nuvertus despota carą, tuojau buvo paskelbtas laisvas visų tautų apsisprendimas. Kame gi šandie tasai tikrai žmoniškas šūkis? Ir kas nuo jo atsisakė? Nagi jūsų garbinamieji vadovai! Jie vėl, kaip caras, išgeidė visą pasaulį apžioti. Tad pasakykit dabar, kas kursto karus ir kas dėl jų kaltas? Ir iš viso, kam jus basus, apdriskusius gena čion ir žudo? Ar jums plotų mažai? Ar oro neužtenka? Pasukit už Volgos ir nustebsit. Kiek ten erdvės, ploto, nepaliestų turtų ir gėrybių! O mums palikite taip tvarkytis, kaip patys randame geriau.

Kalbėtojai netrūko nei žodžių, nei nuotaikos. Gestai energingi, sugestyvūs. Minia tolydžio didėjo, kalbančio balsas kaskart stipresnis, karštesnis darėsi.

— Dabar štai (plačiai užsimojęs tvirtai dūrė rodomuoju pirštu sau į krūtinę): gerai išsižiūrėkit į mane. Aš — Lietuvos respublikos karininkas ir kuopos vadas. O kuo gi aš skiriuos nuo savo kareivių? Tik keturiom žvaigždutėm pakaklėj. Tai ir viskas! Jokių auksinių pogonų (antpečių). Jūsų komandirai ir polit-

rukai daug daugiau visokių ženklų prisika-
binėję. O štai gyvulys (parodė į kumelę), ku-
rį aš dabar apsižergęs. Kas jis toks? Ar jūs at-
skirtumėt iš tolo? Tikriausiai pasakytumėt,
kad tai bauža karvė. Dabar pažvelkite į aną
plakata per visą namo sieną, kur tikrai šlykš-
tus nutepliotas baltagvardietis karininkas, ir
palyginkit su manim. Randat kokį nors pa-
našumą ar ne? Taigi matot, kame čia toji tie-
sa ir teisybė?!

Mitingas pavyko puikiausiai. Įspūdis pa-
siliko triuškinantis. Ligi ryto nė vieno plakato
nebebuvo matyti viešumoje. Vėjas blaškė po
miestelį tiktai popierių kudulus ir skutus.

Antrą pavakarę vėl išjojo vyr. lttn. B. Čia
įvyko tai, ko visai nesitikėta. Aikštėje stovėjo
bolševikų divizijos vadas. Nekantriai svaidė
piktus žvilgsnius. Pirmam pasitaikiusiam mū-
sų kareiviui paliepė, kad pašauktų pulko va-
dą. Laukė. Stovėjo aukštas, lieknas ir dailus
kaukazietis - gruzinas. Žymiai skyrėsi nuo vi-
sų savo štabo pareigūnų, asistuojančių jam.
Jis buvo vienintelis, kuris vilkėjo juoda puoš-
nia Kaukazo raitininkų uniforma. Ant galvos
aukšta papacha su sidabrinio galionu. Nauja
čerkeska, perjuosta siauru sidabriniais pa-
puošalais nusagstytu diržu. Plačios kazokiš-
kos kelnės su plačiais sidabro lampasais. Au-
liniai batai žvilgėjo kaip nupoliruoti. Ant
diržo lenktas kardas ir čečencų durklas. Abie-
jų makštys kaustyto sidabro.

Mūsų pulko vadas irgi ne vienas atvyko.

Lydėjo jį adjutantas, padėjėjas ir dar keli karininkai. Kaukazietis pirmu žodžiu (be jokio pasisveikinimo) rūsčiai paklausė:

— Kieno įsakymu nudraskyti plakatai? Kas leido tam pusgalviui jodinėti po miestelį ir pykdyti raudonarmiečius?

Pulkininkas Adamkavičius (vėliau generalas), senosios caro armijos kadro karininkas, visada būdavo šaltas ir ramus. Drąsiai, laisvai stovėjo priešais smarkųjį gruziną. Pasipustė, paraitė savo puošnius žemaitiškus ūsus ir su panieka atsakė:

— Niekas niekam neleido ir neliepė. Tai savaime įvyko, kaip masinis protestas ir pasipriešinimas.

— Kaip tai pasipriešinimas? — smarkiai pašoko gruzinas: — Jūs kariauti norite!?

— Aš to nesakiau. Aš norėčiau tik paklausti (priešininkas dar pikčiau sužaibavo savo paraudusiomis akimis). Argi leistina agituoti mūsų kareivius ir vilioti į jūsų dalinius? Juk mes nebesam priešai? Visai neseniai gražiuoju Maskvoj susitarta ir pasirašyta taikos sutartis. Todėl ir santykiai turėtų būti kaip lygaus su lygiu.

— Kche! — kaukazietis rūgščiai nusišypsojo ir tartum pasigailėdamas palingavo galva: — Svirpleli mielas... Kaip lygaus su lygiu (ironiškai kartojo)... Berods, mokytas esi ir žinai, ką tai reiškia: Quod licet Jovi, non licet bovi!

Po to išsitraukė kardą ir pakėlė, kaip į ataką šuoliu šokdamas.

— Štai kas viską nulemia ir diktuoja, o ne diplomatai, kurie sėdi už ilgų stalų ir derasi.

Valandėlę žaidė, švitavo savo kardu ore. Kartais šyptelėdavo juodi smulkūs jo ūsiukai, o kartais tamsus, persikreipęs pasidarydavo jo veidas, lyg dantį geliant.

— A žinai, pone vade, ką aš tau pasaky-siu? Šiuo metu yra taip. Trockij vozval—Kav-kaz povstal, a my pošol (Trockis pašaukė, Kaukazas sukilo, ir mes einame)! Einame ir veržiamės, kaip vulkano lava, kaip potvynis. Niekas to veržlumo nesustabdys ir nesulaikys. Ir eisime! Šiandie kavą geriam Varšuvoj, o ryt **arbatą gersime Kaune** (ypatingai pabrėžė)! Tatai įsidėmėk! Antras dalykas: kol aš čia esu, aš ir viršininkas. Jokių nesąmonių nepa-kęsiu! Jei kas nors vėl atsitiktų, atsakysi savo galva. Aišku?

Staigiaiai kariškai pasisuko ir nuėjo pliauk-šindamas braukčiu į bato aulą.

Mums patiko tasai kaukazietis. Tai buvo pirmasis bolševikas, mūsų sutiktas, kuris taip aiškiai ir atvirai pasisakė, kas numatyta ir siekiama padaryti.

Tuomet jo žodžiai, be abejo, nepasiteisino. Tačiau po dvidešimt metų tikrai taip įvyko: gėrė ir valgė Kauno mieste. Vadinas, teisybė buvo pasakęs.

2. VIRŠILA PASILIKO NENUBAUSTAS

Bolševikai išėjo iš Pabradės ir žygiavo toliau. Mes vis sekėme juos ir neišleidome iš akių.

Vienu tarpu pulko vadas įsako man užimti ir saugoti barą nuo Svyrių miestelio ir toliau į pietus pagal Neries krantus. Baras didokas, jeigu ne per didelis. Maždaug penkiolika kilometrų. Mano kuopoj arti šimto kareivių. Karininkas tik aš vienas.

Atsiskiriu nuo žygiuojančio pulko ir vedu savo kuopą, vykdydamas gautą uždavinį. Raitas jodamas studijuojų žemėlapi ir apmetu planą: kur išdėstysiu būrius, kur patogesnė vieta visai nerikiuotės komandai — kuopos „štabas“, virtuvė ir ūkio priedai.

Tenka vadovautis vien tik žemėlapiu. Vietovė nežinoma ir nematoma. Visu Neries papui, kur mano baras, didžiausias miškų masyvas. Gyvenviečių kaip ir nėra, bent žemėlapyje.

Nagrinėdamas žemėlapi, vis dėlto surandu tame masyve nedidelę aikštelę. Čia pat parašas: Vv Weselowka. Vadinasi, polivarkas.

Išmatuoju pagal mastelį. Jeigu tą polivarką laikyti centru, tai spinduliai į visus mano baro taškus būtų apie septynis kilometrus. Maždaug tinka, jei geriau nėra.

Viršilai įsakau: „su nerikiuotės komanda žygiuoti tiesiog į polivarką Veselovką; ten

apsistoti, susitvarkyti ir parūpinti man kambarį“. Aš vedu būrius ir išstatinėju užtvaras, pats susipažindamas su vietove.

Kol apjočiau visą savo barą, kol būrininkams nurodžiau jų vietas, saulė beveik prisimerkė. Grįžtant mišku vis tamsyn ir tamsyn. Arklys, visą dieną išnešiojęs mane balne, nebelabai jautė pentinus ir braukčio užkirtimus į šoną. Kelias trumpėjo nežymiai. Prie polivarko visai sutemo. Niekur nei gyvos dvasios. Vieniša ir glūdu, lyg velnių apsėstoj pilyje, iš kurios naktimis pasprunka visi gyventojai. Tik šunys-britonai plėšosi ties arklio kojomis ir skalija kaip pasiutę.

Prijoju prie minimų rūmų durų. Beldžiu su braukčio drūtgalio. Ilgai beldžiu. Pagaliau pasirodo silpna šviesa. Pasigirsta šlepsenimas ir neramus balsas už durų.

— Kas ten?

— Lietuvos karininkas.

— Negali būti!? Netikiu!

Ir nustebimas ir piktas nepasitenkinimas atvirai iššoksta. Stovėjo čia lenkų kariuomenė, paskum bolševikai, dabar veržiasi lietuviai. Pikčiausia, kad lietuviai — šitie buvę dvarų ir klebonijų pastumdėliai. Irgi, mat, išivaizduoja, kad turi valstybę, politinį svorį, savąją karinę jėgą. Visa tai kvailas neišmanėlių žaidimas, panie tego. Taip maždaug dabar nujaučiu šito nematomo išdidaus pono nusiteikimą.

Po valandėlės vėl paklausia:

- Ko norit, panie tego?
- Prašau atidaryti, tada pasikalbėsime.
- Visi jau miega, ir aš neapsivilkęs...
- Tatai man visai nesvarbu!

Atsargiai praveriamos durys. Lajinė namų darbo žvakė dreba rankoj. Tos žvakės šviesoj atsistoja prieš mane stambus apyžilis vyras, užsimetęs spalvotą šilkinį chalatą. Gavosi tokia iliuzija, lyg tai būtų išsinėręs iš rėmų lenkų dailininko Matejkos paveikslas, kur ryškiai drobėj pavaizduotas šešioliktojo amžiaus bajoras anų laikų stiliuje. Tik dabar apsmukęs ir gerokai išvargintas, kaip Sizifas, įkinkytas į bergždžią darbą.

Kalbamės lenkiškai:

- O kur mano kareiviai?
- Kokie kareiviai?
- Kaip tatai? Ar jų čia nėra ir nebuvo?
- Pora buvo užėję... Pasisukaliojo ir vėl išėjo...
- Kur?
- Nei man rūpi, nei aš sekioju, panie tego.

Visos mano kepenos susiplakė. Jaučiu, kad ir tulžis pasiliejęs. „Na ir gaus tasai viršila, neįvykdęs mano įsakymo!“ — ryžtingai nutariu sau vienas. Po valandėlės susitramdau ir gangreit ramiai, bet reikalaudamas sakau ponui:

— Aš pasilieku čia nakvoti! Dėl manęs prašau daug nesitrukdyti. Bus kampelis ir už-

teks. Svarbiausia arklys. Jis reikia pašerti, pagirdyti ir užuovėjoj pastatyti.

Ponas pakluso, pažadino kambarinę. Toji išėjo berno pašaukti, kad sutvarkytų arklių. Mane ponas nuvedė į mažą kambarį, vadina-
majį svečių miegamuoju. Prie lovos ant sta-
lelio padėjo tokią pat smilkstančią lajinę
žvakę.

— Čia galėsit, pone karininke, pernaktuoti...

Jis sustojo tarpduryje. Susimąstė ir niū-
riai žiūrėjo į mane, atsipalaiduojantį nuo viso
karinio krūvio. Piktai paklausė:

— Ar daug čia tos jūsų kariuomenės? Ar
ilgai manot pasilikti? Mes dabar nieko netu-
rim. Visai biedni... Praeidami bolševikai bai-
siai apiplėšė...

— Man labai gaila. Bet vien tik užuojau-
ta nedaug tegalėsiu padėti.

— Suprantu, panie dobrodzieju...

— Labai gerai. Nors vieną kartą supras-
kit ir tai, kad dėl jūsų ponų nepasotinamų ape-
titų ir mes smarkiausiai nukentėjom. Per daug
jau buvot įsiknišę į svetimas žemes. Didingu-
mo manijos apakinti, kitų tautų laisvę panie-
kinę, užsispyrę veržėtės atstatyti senąją isto-
rinę Lenkiją — od morža do morža! Argi ne
taip visur šaukėt ir skėryčiojotės? Štai dabar ir
atėjo atsiskaitymo valanda. Todėl nėra ko čia
ant kitų pykti ar rūgoti.

— Tai Pilsudskis taip padarė. Jis dėl to
kalčiausias.

— Pilsudskis ar jūs — to pat krūmo uogų. Kol sekėsi, visi siundėt ir vivat šaukėt. Dabar, kai sėkmė pašlijo, Pilsudskis kalčiausias...

Ponas tylėjo. Nervingai trūkčiojo tankūs užkritę jo antakiai ir nepatenkinti kraipėsi ilgai nukarę ūsai. Aš pridėjau:

— Dėl mūsų kariuomenės prašau nebūgštauti. Mes čia žygiuojam ne kaip užkariautojai, bet kaip tikrieji šito krašto šeiminkai. Tai didelis skirtumas. Dėl to nenorim nieko nei skriausti, nei kitų nemalonumų daryti.

— Žinau... Visi taip sako, kol apsistoja. Bet paskum tik ir gnaibo iš visų pusių. Kad dar prašytų ar paklaustų, panie dobrodziejau.

Aiškiai pamačiau to pono sielą, kad bolševikai jam siaubas, bet kad lietuviai irgi ne prie širdies. Išalkęs buvau, kaip vilkas per adventų šalčius, tačiau neišdrįsau prašyti ko nors užkasti. Tik pamanius apie tai jau springo mano gerklėje to pono valgių kšneliai. Paprašiau vandens. Žygio metu buvau įpratęs turėti milinės kišenėje šokolado ar duonos sausainių. Dabar susiradau ir malšinau seilę užsigerdamas vandeniu.

Miegas neėmė. Duso plaučiai. Pargrįžus iš miško, kur toks sodrus, gaivus spygliuočių kvapas, čia smaugė priplėkęs niekad nevėdinamų baldų ir patalynės oras. Šalta drėgmė sunkėsi į kaulus. Visa to polivarko sodyba tirštai buvo apgulta senų aptrešusių lapuočių.

Varčiausi lovoj, kaip į gilią, šlapią duo-

bę įkritęs. Nuotaika biaužiausia, stačiai nepakenčiama. Dar labiau siutau ant viršilos: „Na kur dabar velniai būtų jį nujodę? O gal pasiklydo miške ar nelaimė kokia atsitiko? Bet ne! Tokių dalykų negaliu įsivaizduoti... Vistiek turėjo šėtonas susirišti ir laukti manęs nurodytoje vietoje. Ryšiams palaikyti palikau jam du raitus pasiuntinius. Smulkiai išaiškinau laiką ir vietą, kada aš apytikriai atsirasiu tame polivarke. Na koks dabar biesas būtų!?“

Anksti rytą iš tikrųjų prisistatė mano viršila. Raudonas, nušvitęs, kaip rudens saulėj gerai nunokęs obuolys. Jokių nusikaltimo ar atsakomybės žymių. Man palengvėjo, kad atsirado. Bet tasai įžūlus laikymasis ir savo vertės demonstravimas vėl supurtė.

— Kaip gi čia dabar, tamsta viršila?

— Viskas tvarkoj, pons vade! Ale kuonai puikiausiai!

— Kaip tai tvarkoj? Kame virtuvė, kuopos raštinė ir kiti dalykai?

— Ten, — parodė ranka, — truputį toliau, už šito miško.

— Kiek toliau?

— Na, pora kilometrų gerų bus... Tikrai bus.

— Kaip gi galėjai taip padaryti?

— Matai, tamsta vade...

Pažvelgė man į akis. Susidūrė su aštriai įremtu žvilgsniu. Tartum sumišo. Nuolaidėsnis pasidarė.

— Leiskit pasiaiškinti, pone vade...

— Na!?

Rūsčiu įspėjimu atsiliepė mano balsas: „Ar tu čia aiškinsies, vyreli, ar nesiaiškinsi, vistiek būsi nubaustas. Gausi pačią aukščiausią normą“.

Viršila pasakojo traškiai, užsispringdamas:

— Tamstos įsakymą vykdydami atvykom čion ir apžiūrėjom. Juk suskiai! Ir ne žmonės tie ponai, ale kažkokie vaiduokliai, baidyklės. Tada pasiklausinėjom pas kumečius. Jie mums ir nurodė aną kaimelį. Ir vardą pasakė: Okolica. Nepalyginsi, tamsta vade, su šituo polivarku! Grįčios šviesios, švarios. Žmonės malonūs, vaišingi. O sodai, sodai! Kokie jų sodai ir kokie skanūs obuoliai... Vaišina ir duoda, kiek ten lenda. Visi kareiviai labai patenkin-ti. Tik su ta jų kalba kiek sunkoka. Vis čia-čia! džia-džia! Kai kurie graibosi ir lietuviškai, tik krūvon suėję tartum varžosi savųjų. Ale visus išmokysim!

Kiek dar būtų besidžiaugęs viršila, nežinau. Aš jį nutraukiau.

— Matai, viršila. Vieniems labai gerai, o kitiems blogiau.

— Kam blogiau ir dėl ko? — nekalčiausiai stebėjosi.

— Pamanyk, kaip dabar toli bus aniems būriams maistas, ryšiai palaikyti ir kiti reikalai. Mes juk esam karo būklėj, o karas visada pasilieka karu. Reikia žiūrėti bendrųjų reikalų ir tikslo, o neieškoti sau malonumų.

Pas mamą, aš manau, dar geriau būtų. Argi ne taip?

Viršila surimtėjo. Atrodė nusiminęs. Bet po valandėlės vėl atsigavo.

— Bus ir aniems gerai... Truputį pavargs dėl tologo, užtat nusišim jiem obuolių. Ir pieno žadėjo ūkininkai. Ale tamstai, pons vade, koki puikų kiemą aprinkom...

Viršila plačiai visa burna nusijuokė ir užbaigė pabrėždamas: — **Su poniška pana!**

— Kaip tai poniška?

— Agi su auginsiu dančiu. Ir jauna dar, visai nešpėtna... Aš čia daugiausia savo iniciatyvos ir sumanumo parodžiau.

Viduje kuteno mane juoko kipšiukas, ypač dėl to auksinio danties. Supratau, kad, viršilos nuomone, tai reikšminga didesnės žmogaus vertės ir pranašumo savybė. Sunkiai laikiausi, kad neiššoktų tas kipšiukas aikštėn. Pyktis ir apmaudas, kaip žaibolaidžio nutraukti, nušliaužė per kojas ir buvo sulindę kažkur į žemę. Vis dėlto gana rimtai pasakiau:

— Matai, mano mielas. Visa tai gerai. Stengėsi, tik kreivai. Įsakymas vistiek pasilieka įsakymu, kol jis neatšauktas arba nepakeistas kitu. Juk taip kariniai mūsų statutai reikalauja?

Viršila nuliūdo. Apsmukęs paklausė:

— Tai kaip, tamsta vade? Turėsime grįžti čion?

— Pažiūrėsiu dar... Šiandie ar ryt, ma-

nau, paaīškēs, kiek ilgai teks mums šis baras saugoti.

Panelė Jadzė sutiko mane šviesia, lengva šypsena. Josios tėvas, brolis irgi palankūs ir mieli pasirodė.

Visa toji apylinkė lenkiškumu dvelkė, bet žmonės iš tikrųjų gerą lietuvišką širdį turėjo.

VASARA PASIBAIGĖ: CIKADOS NUTILO

Juozas stovi susilenkęs prie mašinos, kuri žviegiančiu bilesiu, visokiomis kryptimis besisukančių įvairių volų ir piūklų pagalba išsuka iš geležies tam tikros formos dalį, o ta, sujungta su kitomis atitinkamomis dalimis, bus sumontuota į mašiną, atliekančią žemdirbystės darbus.

Išsuktąją dalį Juozas geležinėmis replėmis išima iš mašinos ir tuoj pat kelis kartus įkiša į čia pat stovinčio muilino vandens kibirą. Dar karštą ir garuojančią iškelia į viršų ir, laikydamas prieš aštrią šviesą, tarsi matuoja plika akimi, ar tiksliai, ar ne.

Mašiną prisuka, bet jos viduj palieka purškiantį muilną vandenį. Triukšmingas mašinos bilesys dingsta, ir lieka lyg kokio įkyraus vabzdžio zirzimas.

Vėl ilgokai pamirkęs išsuktąją dalį kibi-

re, ištraukia ir, pirštais pabandęs, ar jau atvėsus, paima į rankas ir stropiai apžiūri.

Ateina prižiūrėtojas ir, paėmęs iš Juozo rankų, su tam tikru fabriko matu išmatuoja įvairius jos išsikišimus ir apvalumus.

— Puiku. Vėl vienas pavykęs jungtuvas. Naujo gabalo nebepradėk, tuojau laikas namo.

Juozas žino — tą likusį penkiolikos minučių laiką jis turi prasikrapštyti prie mašinos.

Patepa mašiną alyva šen bei ten ir pabaigęs plaunasi rankas muilinu vandeniu, mašinoje tebepurškiančiu.

Prisimena nuolatinį žmonos niurzgimą:

— Ir pabūk tu namuose švariai! Pareina suodinomis rankomis, lyg būtų kaminus krėtęs, ir išpurvina visus mano rankšluosčius. Kiti vyrai švariomis rankomis, nes moka geresnį darbą susirasti.

Juozas jaučia kartėlį. Paskutinius kelesius metus jis iš jos nieko kito ir nebegirdi, tik priekaištus, kurie prasideda ir pasibaigia: „Kiti vyrai moka tą, kiti vyrai moka aną... kiti vyrai viską žino geriau, uždirba daugiau...“

Taip ir tęsiasi, kaip kokia giesmelė, kuri yra be pradžios ir be pabaigos.

Rodos, ir mašina įsijungia į taktą, ir prislopintam jos bildesy girdisi: kiti vyrai, kiti vyrai, kiti vyrai...

Skambutis nutraukia jo mintis. Išjungia vandenį. Dar kartą peržiūri visus išjungtuvus ir, pasiėmęs iš persirengiamojo kambario bre-

zentinį krepšį, kuriame atsineša pietums sumuštinį, išeina į tvankią, apniukusią vasaros popietę.

Grižta namo autobusu. Išlipa sustojimo vietoje, netoli namų, ir eina pamažu. Jaučia neišaiškinamą ilgesį, lyg norėtų eiti ir eiti tolyn — ir nebegrįžti.

Drėgmė tokia sunki, kad vos gali alsuoti. Cikados aplinkui cirpia taip skardžiai, kad, rodos, plėšia ausų būgnelius.

Kuo arčiau namų, tuo pamažiau Juozas eina.

Jis jau yra daug kartų pergalvojęs, ką žmonai pasakyti, jei nepradėtų mikseti. Jis žino, nėra nė prasmės pradėti, nes vistiek nepajėgs savo minčių sklandžiai išdėstyti. O ji taip moka jį žvilgsniu nutildyti!

Atidarant vartelius, atleikia vyresnioji duktė Laima, išskėtus rankas, jo pasitikti ir kažką pasakoja. Jis pagriebia ją į glėbį ir išbučiuoja.

Žmona išeina į kiemą ir pradeda piktai rėkti:

— Na, ką tu darai!? Tik ką švariai ap-
rengiau, o tu ją į glėbį su savo tais purvinais drabužiais, suodinomis rankomis. Ir taip tu man nesuprask.

Laima atsitraukia nuo tėvo ir pradeda verkti, kumšteliais trindamasi akis.

Žmona paima už rankutės antrąją dukterį, Audruteį, pasivadina Laimą ir praeina.

pro jį, vesdamasi abi dukteris, nė nepažvelgdama į jį, tik skubiai išpildama žodžius:

— Valgis paliktas krosnyje, dar šiltas. Vaziuojam pas mamą, grįšim tik sekmadienį popiet.

— Sudiev, Danute, — išgirsta Juozas savo paties balsą, kuris virpa gaudumu, ir dėl to jis supyksta pats ant savęs. Stebi visas tris, einančias gatvele iki plačiosios gatvės, kurioje gaus taksi.

Laima grėžiojasi į jį. Jis pamojuoja.

Laimai be paliovos sukiojantis, Juozas mato žmoną, suduodančią jai į nugarą. Po to Laima nebeatsigrėžia, ir, joms dingus užsisukime, Juozas įeina vidun.

Nors tiek, galvoja jis, bus ramybė ir tylą. Jei kartais taip atsitiktų, kad Laima liktų su juo vienu du, tai būtų džiaugsmo. Jis jai daug pasakų pripasakotų, o ji krykštautų, ir mėlynos akutės spindėtų džiaugsmu. Keista, Laima švelnumu taip primena jo motiną, nors negalėtų pasakyti, kad jos veidelio bruožai būtų panašūs į motinos.

Audrutė, deja, visai kitokia — nusidavus į Danutę, tokia pat irzli. Juozas, nusimaudęs ir persirengęs, šiek tiek užvalgo jau atvėsusio maisto, o likusį išmeta į šiukšlių kibirą.

— Vienam ir valgyt nesinori, — pasako pats sau garsiai.

Nueina į garažą, apžiūri mašiną ir pagal-

voja, kad reikėtų ją valyti ir plauti, betgi rytoj marios laiko.

Pasivaikščiojęs po kiemą, grįžta į vidų ir sukrenta minkštoje kėdėje su knyga rankose.

Skaitydamas negali susikaupti, nes kelios cikados, rodos, čia pat už lango, lygiai taip pat žviegiančiai cirpia, kaip ir jo mašina fabrike.

Juozas pradeda jausti neišaiškinamą irzlumą. Ko gi norėti, mąsto jis, kad moteris dėl vyro žodžių nesierzintų, jei cikada, tokio dydžio, kaip rankos nykštys, savo nepaliojamu cirpimu moka išjudinti pačius slapčiausius sielos kampelius ir suformuoti juos tokiomis aštriomis smailumomis, kad jos pradeda skaudžiai durti.

Kartą pernai, radęs vieną cikadą gėlėse, paėmė į rankas. Jos cirpimas tiesiog drebino jo delną. Audrutė, žinoma, tik atidarė burną ir ėmė rėkti, bet Laima, užraudus dėl nedrąsos arčiau prieiti, pagaliau prislinko ir blizgančiomis akutėmis cikadą stebėjo.

Juozas ją drąsino ir priprašė atsargiai paglostyti cikados žalsvus, permatomus sparnus. Laima perbraukė švelniai piršteliu kelis kartus cikados nugarą ir linksmi juokėsi.

Juozas cikadą vėl padėjo į gėles ir aiškino jai apie meilę visokiems gyvulėliams, paukščiams, vabzdžiams. Papasakojo apie cikadą, kuri perisi žemėje, prie didelio medžio šaknų nuo septynių iki septyniolikos metų, o išsiperėjus žalsvasparniu vabalu, paskraido kokias tris dienas, skardžiu cirpimu drebindama orą...

Paskraido tik tam, kad padėtų kiaušinėlius, ir miršta.

Juozas prisimena — kalbėjo gražiai, nemiksėdamas. Jam aišku, kad jis gali kalbėti mažai miksėdamas, jei prieš jį yra klausytojas, kuris domisi jo žodžiais.

Danutė prieš ištekdama puikiai žinojo, kad jam kartais užsikerta kalba, ir atrodo, kad ji nebuvo priešinga, o dabar abi su motina jį tik miknium ir vadina.

Juozas išima iš skaitomosios knygos sers laišką, prieš kelias dienas gautą iš Lietuvos, ir vėl pradeda skaityti. Ypač skaudžiai nuteikia jį viena laiško vieta: „Vyras išėjo į kolchozą dirbti, o man šiandien laisva. Taip gera, kai jo nėra, nes riejas ir riejas, galo nėra. Nėra gyvenimo, Juozeli, nei Tau, nei man. Mūsų mama irgi laimės vedybiniam gyvenime neturėjo...“

Juozas paskęsta atsiminimuose apie vaikystę. Vienas epizodas ryškiai sugrįžta...

Prisimena, kaip kartą, visiems pavalgius, motinai nukraustant stalą, tėvas liko su darbininkais prie stalo parūkyti ir išjuokti motinos:

— Tik pažiūrėkit į močios nosį — ilga, kaip gandro snapas! Su lėkštėmis į virtuvę išėjus, o nosis čia likus...

Juozas, tada tik dešimties metų amžiaus, prišoko prie tėvo ir suriko:

— Netiesa, mamos nosis neilga. Mano mama graži, mano mama labai graži!

Tėvas su darbininkais pradėjo taip kvatotis, kad jau net nebesigirdėjo Juozuko nepaliaujamo kartojimo, jog jo mama esanti labai graži.

Juozas ir dabar pajunta siūbtelėjančią tą pačią pykčio bangą, kaip tada, dėl to, kad buvo visiškai bejėgis ką nors daryti ar koku nors būdu tėvą paveikti. Kažkas jo širdelėje tada plyšte plyšo, bet pravirkti negalėjo...

Juozas karčiai šypsosi. Lygiai taip ir su Danute — su ja negalima nei susišnekėti, nei išsiaiškinti. Kartais jam atrodo, kad ją yra apgaubus kažkokia apjakimo uždanga. Jei galima būtų jos sielą koku nors būdu pagriebti ir gerai papurtyti — gal ta uždanga nukristų ir ji praregėtų. Daug kartų jis yra bandęs jai aiškinti, kad, tekėdama už jo, žinojo — jis joks turtuolis, o lietuvis tremtinys, karo bangos atbloškėtas į Australiją. Ji yra tokia pat, kaip ir jis. Šiame krašte jie gali turėti tik tai, ką jis uždirba. Juk viską jai atiduoda — ko gi dar reikia?

Juozo mintys vėl nuklysta į praeitį, nes sieloje tas pats niūrumas, kaip tada, kai jis kartojo ir kartojo „mama labai graži“, palydimas niekšingo vyrų juoko.

To įvykio atsiminimas jo sieloje likęs tiesiog smulkmeniškias.

Motina pagriebė jį už rankos ir išsivedė į laukus ežia, iki pamiškės, tarpais paglostydama jo galvą ir sunkiai atsidusdama. Ežios galė atsisėdo, pasisodino jį šalia savęs, išbučia-

vo jo veidą, apžiūrėjo rankas ir kojas, kiekvieną įdrėskimą rūpestingai ištyrė, paskui priglaudė prie savęs ir ėmė kalbėti tokiu tyliu, tyliu, lyg pavargusiu, balsu:

— Tai mielas mano sūnelis... užstojo mane, gražia pavadino. Manęs iki šiol niekas gražia nevadino, o mano Juozelis pavadino. Niekada to nepamiršiu, nes mano širdyje tapo šviesu ir gera. Žinodama, kad esu savo sūnelio mylima, nebesijaučiu tokia užuita.

Augau su penkiaais broliais. Buvau pati jauniausia. Tėveliams anksti mirus, teko priklaustyti nuo brolių. Negeri jie buvo, ypač vyriausias. Kiekviena proga vis išjuokdavo mane. Visiems rodydavo mano kojas ir sakydavo: tai ne kojos, o geldos, tokios didelės ir nepaslankios. Per metų metus tiek prisiverkiau, tiek prisiverkiau... Vyriausias brolis, susimanęs vesti, stumte mane už tėvo išstūmė. Pasogą gerą davė, kad tik imtų.

O dabar vėl... Tai nosis per ilga, tai šiaip negraži, tai niekam verta.

Gera, sūneli, kad tu prie manęs taip prisirišęs — esi man visa paguoda. Kur tik einu, ką darau, vis apie tave mąstau... Taip linkiu tau gero gyvenimo... Bijau, bijau, kad tu nesulauktum mano likimo — būti ujamu, nekenčiamu. Meldžiuos ir meldžiuos, prašydama Dievo tau laimės ir stiprybės, nes gi žmonių gyvenimo kelias akmenimis ir dygliais klotas.

Kai nuo kuliamosios mašinos nukritai — mano širdis nuščiuvo. Nuo stipinų nulėkda-

mas, galva atsitrenkei į mašinos maniežą. Štai, dar ir dabar toks kaip ir guzas tebėra galvoj. Nuo to laiko vis mikčioji kalbėdamas ir verkti nebegali. kažkas ten tavo galvelėj pasidarė.

Jis prisimena, kad motinai kalbant be paliovos žiūrėjęs į laukines oranžines aguonėles. Ir dabar, motiną prisiminus, skaisčiaspalvų aguonėlių žiedai, rodos, virpa lengvame vėjelyje — tokie švieži ir gaivinantys.

Iš atsiminimų atklydusioms aguonėlėms akyse tebešvytint, viena kitą pavaduojančių cikadų cirpimas, lyg koks geležinis sraigtas, pradeda sielą gręžti, grubiai atbudindamas realybėn. Juozas prieina prie bufeto, išpilia viskės ir geria dar ir dar po stiklelį. Naktis įvingiuoja vidun pro atvirus langus, persisunkus slogia drėgme.

Juozas pajunta nenugalimą norą pasižiūrėti savo vedybinės nuotraukos. Užsidega kertinę lempą ir paėmęs albumą sklaido. Atvertęs lapą su vedybine nuotrauka, žiūri, lyg netikėtų savo akimis. Danutė, nuotakos draubūžiuose, maloniai besišypsanti. Tokią jis jau seniai bematė. Dabar jos veidas visada susiraukęs; prašvinta tik svečiams apsilankius.

Jo ausyse netikėtai suskamba draugo Petro Pavalkio žodžiai, jam su Danute pradėjus draugauti:

— Juozai, tu gerai apsižiūrėk, nepulk, kaip akis išdeges. Danutė graži, tai tiesa, bet būdu gali būti į motiną nusidavus. Vokietijoje gyvenau su jos tėvais viename barake, tai

nieko kita jų šeimoj ir negirdėjau, kaip nepaliaujamus barnius. Tą vargšą tėvą taip užužo, kad ir mirė dar apyjaunis. Žiūrėk, kad tau taip nebūtų. Tu gan minkšto būdo — pamins tave po puspadžiu.

Juozas verčia toliau albumo lapus, apmąstydamas Petro išpėjimą. Kokia žiauri tiesa buvo pasakyta, bet jis tada buvo aklas meile ir nesugebėjo to perspėjimo nei rimtai persvarstyti, nei būtų galėjęs nuo Danutės atsiplėšti.

Betiksliai albumą vartydamas, randa seną, daug kartų skaitytą sesers laišką ir vėl skaito tą vietą, kuri liečia jo motiną:

„...sovietų kareiviams į trobą suėjus, ir vienam pradėjus man meilintis, motina atbėgo iš užustalės ir ėmė ginti mane, nagais draskydama kareivio veidą, lietuviškai šaukdama: — Palik mano dukterį ramybėje, purvinas ruski. Tebūnie prakeikta visa niekšinga tavo giminė. Šalin iš čia... Kol aš gyva, mano dukters tu nepaliesi.

Kareivis, paleidęs mane, traukėsi atgal išsigandęs, kruvinai sudraskytu veidu, murmedamas: — Aš nieko... aš norėjau tik truputį pakibinti...

Šalia jo stovėjęs draugas pakėlė šautuvo buožę ir trenkė visa jėga motinai per galvą... Ji susmuko. Visi kareiviai atatupsti išėjo.

Tėvas viso to įvykio metu sėdėjo užustalėj nejudėdamas.

Motina pasirgo savaite ir mirė. Daktaras

nebegalėjo išgelbėti, nes kraujas apliejo smegenis — smūgio būta per stipraus.

Prieš mirdama ji atgavo sąmonę, pasidžiaugė, kad man nieko blogo neatsitiko, ir prašė Tau pasakyti, jei kada grįši į tėviškę, nueik ežia, kuria visada į pamiškę eidavot, ir pasikalbėk su laukinėmis aguonėlėmis... Jos pasiilgimas savo mylimojo sūnelio paežė bus laukinėmis aguonėlėmis pražydes...

Tėvas, klūpėdamas prie motinos kojų, besiklausydamas motinos šnekos, kramtė sau rankas.

Ji nė vieno žodžio jam nepasakė, gal nematė...

Po motinos mirties tėvas pasikeitė. Pasiidarė tylus, niekada nebesijuokė. Eina ir eina, būdavo, ežia į pamiškę. Radom jį kartą, vasaros metu, ežioj sukniubusį — mirusį. Rankose jis laikė kietai suspaudęs rausvą aguonėlę... Ir palaidojom jį su ta aguonėle..."

Juozas meta laišką į šalį. Jam pasidaro taip sunku, kad krūtinėje, rodos, kažkas skyla pusiau. Jame atsiranda noras kur nors važiuoti, nesvarbu kur... Įsėda į mašiną ir išvažiuoja, trokšdamas skrieti neapsakomu greičiu tolyn. Tolyne nuo skaudžių, sielą deginančių atsiminimų, nuo rausvų aguonėlių švytėjimo akyse, nuo Danutės nepaliamamų priekaištų.

Mašinai skriejant, Juozo sieloje atsiranda tas pats pasitenkinimas, kaip tada, kai šešerių metų amžiaus sėdėjo ant kuliamosios ma-

šinos stipinų, kuriuos arkliai traukdami suko maniežą.

Vėjas švilpia pro ausis. Taip gera — visi rūpesčiai kažkur nuslinkę, o kūną valdo malonus nuščiuvimas.

Nežino, kaip ilgai skrieja. Laiko suvokimas dingęs, taip gera, gera...

Staiga žnekt... Viskas nutrūksta.

Iš kažkur toli pradeda girdėtis nenutrūkstamas, lyg kokio vabzdžio zyzimas, lendas į ausis vis ryškiau. Ar jis iš tiesų tą zyzimą girdi, ar jo galvoje spengia? Ar jis nukrito nuo kuliamosios mašinos?

Tada jis juto švelnų motinos glėbį, vėsius ašaras, krentančias ant veido... Čia kažkas kita. Girdi kalbant angliškai. Zyzimas dingo taip staiga, lyg kas iš ausų jį būtų išėmęs. Pajunta, kad jį suėmę kelia už kojų, už rankų, už galvos... Skausmas toks slopinantis, kad jis jau nieko nebežino.

Juozas pabunda ir girdi kažką šalia jo verkiant. Negali praplėšti akių — taip silpna. Norėtų paklausti:

— Mama, ar tai tu?

Išgirsta vyro balsą, angliškai sakantį:

— Tikėkimės, ponija, kad atlaikys. Nepaprastai tvirtos fizinės sudėties. Širdis plaka lygiai ir tvirtai.

Juozas norėtų pajudėti, ką nors pasakyti, bet junta kūne skausmingą sustingimą. Nesuvokia nė kaip ilgai tame sustingime tūno.

Kartą junta švelnią rankutę, glostančią jo veidą. Iš minčių atklysta žodis, ir jis sušnibžda:

— Laima...

— Mama, jis pasakė mano vardą, — išgirsta jis džiaugsmingą mergaitės balsą.

— Juozai, ar tu girdi mus? — klausia balsas, kurio nepažįsta. Jame virpa baimė ir ašaros.

Didžiulėmis valios pastangomis pakelia sunkius akių vokus. Laimos mėlynos akutės švyti, lyg du rasoti žiedeliai. Jo žmonos akys didelės, susirūpinusios.

A, tai jos balsą girdėjo, pagalvoja Juozas. Toks pasikeitęs, anksčiau skambėdavo kitaip...

— Tėveli, ar tu jau sugijai? — klausia Laima.

— Taip greit negali sugyti, bet jis jau pasižiūrėjo.

Juozas pamato ateinantį daktarą su gailėstingąja seserim. Daktaras sako Danutei:

— Ponia, krizė jau praėjo. Tačiau užtruks ilgą laiką, kol sugis keli sulaužyti krūtinės šonkauliai, koja, galva. Galva buvo žiauriai sutrenkta. Tikėkimės, kad jokių komplikacijų nebus. Geriau, ponია, jūs jam nieko neprikaišioti, nenervinkit. Kai pakankamai atsigaus, tada bus galima išsiaiškinti.

Juozas užmerkia akis. Bando prisiminti, kas buvo, nes daktaro kalbą puikiai suprato. Ką gi jis padarė?

Gailėstingoji sesuo pataiso sugipsuotą jo

koją, ir nuo aštraus skausmo jam pasidaro silpna. Mintys pranyksta.

Diena iš dienos atsibusdamas, Juozas pamažu viską prisimena ir supranta, kad, jam greitai važiuojant mašina, įvyko katastrofa.

Kartą, atmerkęs akis ir pamatęs prieš save Danutę, vos-ne-vos išsunkia pro lūpas žodį:

— Mašina...

— Juozeli, viskas subyrėjo. Gerai, kad dar tu gyvas išlikai, nes atsitrenkei su mašina į stulpą.

Juozas neatsistebi — Danutė kitokia. „Juozeli?“, nebepprisimena, kada paskutinį kartą savo vardą taip švelniai ištartą begirdėjo.

Laima suteikia jam nepaprastai daug džiaugsmo. Jos rankutės, glostančios jo veidą, teikia jam kažkokio saldumo, ir ašaros lyg norėtų išriedėti.

Keista, paskutiniu laiku jaučia, kad ašaros dažnai pasiruošusios išbyrėti. Tokio jausmo nebuvo nuo to laiko, kai nuo kuliamosios mašinos nukrito.

Diena iš dienos eina geryn — jau pusiau guli, pusiau sėdi lovoje. Daktaras kartą ilgokai su juo kalbasi — aptaria jo fizinį stovį. Jis ypač susirūpinęs Juozo galva.

— Atrodo, kad jokių komplikacijų nėra. Jūsų kalba plaukia laisvai, mintys dėstomos aiškiai ir logiškai.

Juozas daktarui pasidžiaugia, kad ank-

sčiau jis miksėjo. Papasakoja, kad nukrito nuo kuliamosios mašinos ir sutrenkė galvą. Daktaras pasako: kartais atsitinka taip, kad sekantis sutrenkimas lyg ir atitaisas anksčiau padarytąją žalą.

— Ateitis parodys, — užbaigia daktaras pasikalbėjimą.

Visas dienas Juozas praleidžia mąstydamas apie savo gyvenimą su Danute. Ji, deja, vėl pamažu grįžta į pirmykščią laikyseną: „Juozeli“ dingęs, lūpos vėl kietai sučiauptos, ir, nors dar laikosi, bet jis žino, ji greitai jį puls. O jis yra pasiruošęs, dievaži, pasiruošęs. Jis nebėra jau tas „miknius“, bijas ir žodelį priešais pasakyti. Oi, kaip jis išdėstys jai viską — žado moterėlė neteks!

Kai Juozo koja jau išimta iš gipso, galvos ir rankų sutrenkimai išgiję, likusios tik didžiulės, žalsvos mėlynės, ir ramentų padedamas jau bando pavaikščioti, Danutė aplanko jį kartą viena, be mergyčių. Juozas iš karto supranta jos nuotaiką ir laukia.

Danutė, vengdama jo žvilgsnio, pradeda:

— Tai ką! Kas dabar bus? Imu ir imu iš banko pinigus: tai už elektrą užmokėti, tai už šį, tai už tą. Maistas daug kainuoja.

Pagalvokite, susimanė ponas pasivažinėti ir atsitrenkti į stulpą. Koks velnias tave su mašina nešiojo? Kodėl tu negalėjai namuose ramiai pasėdėti, išsimiegoti, rytojaus dieną su tuo Antanu pažuvauti?..

Ne! Viskės, kaip šuva putros, prisilakė, kaž-

kokius senus laiškus skaitė... Visus sudeginau! Seseriai pasiguodęs, kad nesugyvenam. Jei būtum šaunesnis vyras, turtingiau gyventumėm, tai ir sugyventumėm! O dabar kas iš tavęs, tokio laužo?! Kada gi manai į savo tą fabriką grįžti? Gal duotų kokį sėdimą darbą, iki koja galutinai sugis?

Juozas jaučia savo įtūžimą ir kurį laiką tyli, žiūrėdamas į ją. Jis žiūri į ją, lyg matytų pirmą kartą ir permatytų iki pat sielos gelmių.

Tai štai kokia jo Danutė?! Ne, ji nebėra anų laikų dailutė nuotaka, kuriai jis priskyrė tokias sielos savybes, kaip taurumą, švelnumą ir pasiaukojimą. Šis gražus fizinis kiautas slepia savy šaltą apskaičiavimą, šiurkštumą ir norą išnaudoti kaip galima daugiau.

Jis primerkia akis ir pradeda kalbėti ramiai, truputį kietai ir neįtikėtinai sklandžiai:

— Ar, gerbiamoji ponია, baigėte kalbėti? Ačiū. Dabar aš kalbėsiu. Čia gulėdamas, turiu daug laiko viskam pergaltoti, taigi ne pro šalį būtų tau mano mintis sužinoti.

Labai gerai, kad Australijoje vaikai taip anksti pradeda eiti mokyklon, tai ir Audrutė už kelių savaičių pradės, o tu pasiieškok darbo. Kuo greičiau susirasi darbą, tuo daugiau pinigų liks banke. Vėliau, abu dirbdami, pataupysim, ir galėsi pirkti tą savo išsvajotąją vilą, dėl kurios mane draskei ir draskei, kaip katė nagais.

Tavo amžiaus moterys visos dirba. Aš, tavo vietoj, jau seniai būčiau dirbęs, vaikus pas

motiną palikęs. Per dienų dienas ta mano numylėtoji uošvelė užsiima plepalais ir barniais. Tikriausiai ir antrąjį vyrą savo blaurumu greitai mirčiai į nasrus pastūmės.

Tuoj pat, nuo pirmadienio, eik dirbti. Paklausk savo draugų, tikriausiai kuri nors fabrike paprašys savo bosą ir tau darbo. Aš čia, ligoninėj, dar pabūsiu, kol sustiprėsiu — krūtinė iš gipso dar neišimta, koją reikia gerai pramankštinti.

Juozas nutyla ir stebi Danutės veidą. Pirmą buvo pabalęs, o dabar jau išmėtytas raudonomis plėmėmis, akyse nustebimas.

Juozui aišku — visą laiką nedrįsus jai nė žodžio pasakyti, sunku bus ją pripratinti klausyti, bet, dievaži, jis ją pripratins.

Danutė praveria burną:

— Tai palauk, tai kaip gi čia dabar?

— O taip, kaip sakiau. Kunigas pamokslą du kartu nesako, tai ir aš veltui burnos neaušinsiu. Aš tau patariu dabar važiuot namo ir pergaltvot mano žodžius. Manau, kad jie verti dėmesio.

Danutė atsistoja, žiūrėdama į jį keistu žvilgsniu, paskui staiga nosisuka ir eina į duris.

— Pasakyk mergytėms, kad esu jų labai išsiilgęs, — lyg sumišęs šūkteli Juozas išeinančiai.

Danutei dingus duryse, Juozas sėdi, lyg pritrenktas. Jam pasidaro neapsakomai graudu, ir jis užsiima rankomis akis. Jo pirštai pra-

deda drėkti. Nustebęs atitraukia rankas, atsargiai liečia skruostus — jais liejasi ašaros, o krūtinėje lengvas pakilus jausmas.

Ramentų padedamas išeina į kiemą ir atsisėda suolelyje prie gėlyno. Kurį laiką sėdi šlapiais skruostais, puoselėdamas savy tą pakilų jausmą. Vėliau pajunta jį nusiūgstant ir įsivyraujant kažką vėsaus. Ilgai sėdi paskendęs mąstyme apie ateitį.

Nusprendžia, kad toks biaurus Danutei, koks buvo jo tėvas motinai, nebus, bet jis jai parodys, kad yra vyras. Jis privers ją su juo skaitytis!

Į mintis atklysta pašnekesys su draugu Antanu žvejojant. Antanas pasakojo apie savo gyvenimą su žmona: kartais jiedu nesikalbą savaitėmis. Juozas pasibaisėjo — jis negyventų be meilės, be sutarimo.

— Gyvensi, Juozai... Meilė praeis, bet liksi gyventi dėl vaikų, dėl turto. Tavo meilė Danutei tikrai praeis. Kad ir ši rytą, mums išvažiuojant žvejoti — na, ko jai taip rėkti?!

Vieną kartą rėkimas nusibos, užduosi jai per snapą...

Nenusimink! Mes, vyrai, susirandam nusiiraminimą žuvavime, išgėrime, o, be to, čia milijoninis miestas — už pinigą nueisi pas moterį, kuri tave sutiks meiliai, koketuojančiai.

Koks skirtumas? Žmonai irgi atiduodi uždarbį... Jei kartais sau daugokai pasilieki — suraukia veidą, kaip naginę.

O ką kita darysi? Kai tu esi romantiškai nusiteikęs, ji jaučia tik pareigą — dargi nemalonią pareigą...

Juožą tie žodžiai tada taip skaudžiai kandžiojo, kad dabar jie sugrižta pasiutusiu šuns lojimu.

Kokią skaudžią tiesą Antanas pasakė! Juozas prisimena ir kitą Antano išsireiškimą, aptariant žmonių romantiškumą: girdi, tas romantiškumas moteryse dingsta; jos nežino abejingą veidą į sieną nusukti.

Iš tiesų kelinti metai jis nieko kita iš Danutės ir nebesulaukia. Bet dabar taip nebebus — ne! Jis nebeims visko, ką ji pakiša — jis pasirinks!

O jei nepajėgs jos pergalėti? Argi svarbu? Antano žodžiai tarsi paguodžia: gyvens dėl vaikų, dėl turto, nusiramina susirasdamas kitur.

Keista, galvoja Juozas, taip ramu ir gera paverkus. Ar ašaros nuplovė tą maudulį, kuris, kaip cikadų cirpimas, jo sieloje nepertraukiamai virpėjo? Taip tylu, ramu ir nyku!

Labai nyku.

Juozas staiga pabunda iš minčių ir apsidairo. Gėlynas pilnas peržydėjusių gėlių stagarų. Prisimena, kad prieš katastrofą, kur tik pažvelgsi, visur buvo pilna žydinčių gėlių, o cikadų cirpimas tiesiog bauriai erzino.

Pasiklauso — tylu. Keista, jis lyg norėtų, kad jos tebecirptų.

Juozas atsikelia nuo suolo ir, pasiramsty-

damas ramentais, grįžta į patalą. Atsigula į lovą ir žiūri pro langą, stebėdamas gamtovaizdį.

Eukaliptų siauri, smaili lapeliai nuo vasaros karščių ne tik kad yra praradę savo neryškųjį žalsvą atspalvį, bet tapę tiesiog pilkšvai rusvais.

Juozas pagalvoja, kad net ir tie kerėpliški australiškieji medžiai rodo vasarą jau pasibaigusią.

Jam kažkodėl pasidaro neapsakomai liūdna. Jis sunkiai atsidūsta ir užsidengia rankomis pilnas ašarų akis.

VLADAS ŠLAITAS

PRASČIOKĖLIS

Gimiau paprastas

ir paprastas prasčiokėlis numirsiu.

Ir padėk man, Dieve, būt paprastam.

*Duok mano širdžiai laukinės žolės paprastumą
ir dangaus vyturėlio čirenimą.*

NESU VIENIŠAS

*Mano kūnas man buvo duotas mano gyvenimui ir
[mano džiaugsmui.*

Jeigu nebūčiau gavęs kūno,

nebūčiau niekad žinojęs,

kad yra žemė ir saulė,

dangus ir žvaigždės

ir realybė,

kurią mes,

mirtingieji,

vinam gyvenimu.

Būčiau labiau apgailėtinas,
nei akmenėlis pas viešą ir didelį kelią.
Būčiau mažiau negu sausas viksvos šešėlis.
Mažiau negu niekas.
Būčiau kaip tie, kurie niekad nebuvo buvę.
Mano džiaugsmo pradžia
yra mano priklausomybė žemei ir saulei,
dangui ir lietui,
pavasariui,
vasarai,
rudeniui
arba žiemai.
Tai reiškia,
kad aš esu dalelytė pasaulio,
esu dalelytė didžiulės, nežemiškos meilės,
nes jeigu būtų kitaip,
tai aš niekad nebūčiau suradęs nei džiaugsmo,
nei meilės gyvenimui.
Būčiau kaip smėlio vienvėžė viksvos šešėlis.
Būčiau kaip miręs laukų šulinys,
kurio niekam daugiau nebereikia.
Būčiau kaip tie, kurie niekad nebuvo buvę.
Esu vienas,
tačiau nesu vienišas.
Esu jokiam geresniam darbui netinkamas,
tačiau nesijaučiu niekam nereikalingas,
nes Jisai,
kuris pasirūpino metų laikais,
kuris pasirūpino žiemą pakeisti pavasariu,
Jis ir manim pasirūpins savo malonėje.

RUDENIO SAULĖ

*Aštrūs šešėliai trenkė į mano veidą.
Mano jaunystė
kaip pernai metų laukų žolynėliai yra praėjusi.
Tai kasdienybė, sekmadienio džiaugsmui praėjus.
Džiaugiuosi,
kad išmokau žiūrėti į dangų ir neliūdėti,
kai siūbuoja dangus ir kai saulė ruošiasi žiemai.
Kaip gera
rudenėjant gyventi
ir žiūrėti, kaip rudenio saulė rieda pakalnėn.*

UKMERGIŠKIS DANGUS

*Smulkmenuų
neprisimenu.
Tik žinau, kad jisai,
ukmergiškis dangus,
buvo tūkstantį kartų platesnis už mano gyvenimą.
Ypač tas ukmergiškis dangus,
kuris vasaros naktį
tyliai plaukė virš seno ir snaudžiančio miesto sodo.
Tai jisai,
ukmergiškis dangus,
šviesią vasaros naktį
man įdėjo širdin didžiai platų aukštaičio mostą.*

ŽOLYNĖLIS

*Esu žolynėlis,
pervežtas iš savo krašto
į svetimo krašto žemę,
ir už tai man sunku siūbuoti be savo žemės,
ir už tai man sunku siūbuoti be savo krašto.*

PAVASARĮ

*Tai ne žali debesėliai danguj.
Tai lapai.
Tai pavasario medžių lapai danguj siūbuoja.
Būtų gera sudėti širdį į vieną lapą
ir daugiau nebegrįžti.*

AGUONŲ GAISRAS

*Tos aguonėlės perdegė ir dingo.
Bet širdy
paliko vasaros graudus prisiminimas:
aguonos supasi,
ir vasaros danguj
liepsnoja didelis aguonų gaisras.*

STASYS SANTVARAS

PORTRETAS

Auksiniai rėmai,
aprėžti juodu aplanku,
lyg kraujo nuosėdom —
sudraminti!
V. Vizgirda — portreto autorius,
atliepia XX amžių.
Daug spalvų:
ruda, žalia, raudona, mėlyna, gelsva...
Po tom spalvom,
lyg tarp akmenų —
Žmogus,
giliai įsmukęs kėdėn,
gal sielvarte, o gal minty suakmenėjęs...
Žmogus jau nebejaunas,
prigesusiom akim,
kaip graikų dievas...
Ilgi, nutįsę pirštai,
gyvenime palietę daug žiedų,
daug liepsnojančių plaštakių, —
ne kartą, kaip širdis,

aštriom vinim perkalti...
Mintis liūdna,
sunki,
neišsakyta...
Tai gal jinai į erdvę skrenda?
O, ne!

Pro petį kyla paukštis,
primenęs Benitą Mussolinį
ir jo galingą arą...

Augustinas Gricius,
portreto kopiją pamatęs,
iš Lietuvos atrašė:

„Tu taip atrodysi po 20 metų!“

Nebloga būtų taip atrodyti
po tiek pavasarių,

po tiek audrų,

kurių širdis tebėr išalkus!

Tik... jei,

visai netyčia,

portretas atsidurs kur nors muziejuje?

Žmogus iš savo laiko,

kur sudegė, kaip medis,

tą sielvartą,

tą sunkią mintį —

nuneš į kitą,

gal net į trečią ar į penktą amžių...

Ir kas tada norės pažinti

XX amžiaus žmogų

ir jo portreto dramą?..

KAZIMIERAS BARĖNAS

BURMISTRAS

(Ištrauka)

Jurgis Katėnas, vargšas, mirė, ir jį palaidojom mes, tas mažas būrelis, ir tegu jam būna dangaus karalystė. Ne aš pažadėjau jam tą karalystę: kunigas šitaip jam linkėjo, bet tai, tur būt, net ir nesvarbu. Daug svarbiau, man rodos, kad vis dėlto susidarė būrelis, kuris žygiavo paskui karstą, nes Katėnas jau buvo miręs ir palaidotas prieš būrį metų. Mes jį laidojom dabar lyg ir antrą kartą, gabenom jo tuos žmogiškuosius palaikus, gyvybės neturinčius mėsą ir kaulus, ir jeigu mane kas nors galėjo ta proga stebinti, tai tik šitas laidotojų būrelis. Skaičiavau, kiek ten mūsų buvo. Eidamas paskui karstą, grįžtelėjau į vieną pusę ir į kitą, bet tuo žvilgsniu nepajėgiau suskaičiuoti. Tur būt, aštuoniolika ar devyniolika mūsų lydėjom, pasakė kalbą klebonas, pasakė pirmininkas Činga, ir ant karsto duobėje krintantieji grumstai išskirstė mus. Jurgis Katėnas baig-

tas! Kol prie duobės buvo sakomos kalbos, man atėjo į galvą pasidairyti, ar yra tarp laidotuvininkų velionies buvusioji žmona. Pasirodo, ne, nėra, neatėjo.

Man visada gaila mirusiųjų, bet aš nemėgstu laidotuvių. Kai žmogus miršta, aš stengiuos išsisukti ir nenuieiti į laidotuves. Mirusiųjų aš nemėgstu. O jeiguėjau paskui Katėno karstą, tai tiktai vedamas negero tikėjimo, kad gali niekas nesusirinkti. Aš juk sakau, kad Katėnas seniai mums buvo miręs. Aš nežinau, kas iš tų lydinčiųjų pastaraisiais metais buvo jį matęs. Jis gyveno vienas, niekur nesirodė tarp žmonių, o jeigu net ir aš atėjau jo palydėti, tai tiktai dėl to, kad buvau tasai retas, senas jo pažįstamas, kuris kartais užsukdavo jo aplankyti.

Taip, Katėnas buvo senas mano pažįstamas.

Gal jau ir Lietuvoje buvau girdėjęs jo pavardę, bet tikrai ten niekada jo nesutikau, nemačiau ir nežinojau, kas jis per žmogus. Pamačiau jį pirmą kartą stovykloje, kai po karo mus sušaukė į ją anglai. Mes jau kelios dienos naudojomės barakais ir bendros virtuvės katilu, bet dar vis nepajėgėm apsisėdėti. Komendantas būdavo šaukiamas čia į vieną, čia į kitą baraką, nes kas nors reikalaudavo, kad jam išklipusi lova būtų pakeista į geresnę, kas nors išmesdavo išdubusį čiužinį prie durų ant tako, kieno nors vaikui už atsiknojusios grindų lentos užkliūdavo koja ir dėl to pakildavo riksmas mažų ir didelių. Tik mes, tie be didesnių rūpesčių, išsimiegoję ir užgėrę juodos kavos ar užsrėbę tirštos kruopienės, bastėmės po rajoną, susimetę būreliais pasakojomės vieni kitiems nesenų išgyvenimų nuotrupas ir dairėmės į saulę. Taip, į saulę, nes ir ją buvome užmiršę, kol

lakstėme slapstytis nuo bombų. O dabar ji, rodos, švietė tik mums. Švietė ji ir šildė po truputį atsigau- nančius pečius. A-ta-ta, kaip gera!

Mes stumdėmės ištisas dienas, nuo ryto iki va- karo, nenorom klausydami, kas kuriame barake garsiau sukalba, kur vaikas rikteli, o kur ir triukš- mas kyla, kai dvi šeimos pradeda dar ieškoti teisy- bės dėl barako kampo, dėl teisės apsibūti arčiau ar toliau nuo lango. Mes taip pat matėme atsikraustan- čius naujus gyventojus. Matėme ir Katėnus, kai dviem juodbėriais pakinkytas jų vežimas įriedėjo ir sustojo. Na, kas gi čia dabar? Dar važiuoti ir net dviem arkliais! Aš trunkiausi miestuose iki karo pa- baigos ir nežinojau, kad kas nors šitaip pora arklių būtų išvažiavęs iš namų. Man net į galvą neužklydo mintis, kad kas nors dabar įdardėtų į stovyklos kie- mą savais arkliais. Ir atvažiuok tu man per visą di- delę vokiečių žemę!

— Žiūrėkite, dar vienus atvežė! — paskubėjau pasakyti kitiems. Juodbėriai gražūs, kaip šilkiniai.

— Atvažiavo burmistras, — šūktelėjo iš bara- ko išlindęs mūsų komendantas Garnelis, kuris, ma- tyt, žinojo, kad atvažiuos, ir laukė. Jis žvyruotu ta- ku nučerškėjo į vartus. Prie vežimo jau šūkavo išbė- gęs stovyklos policininkas Duoba. Aš įtempiau stip- riausius ausis, bet sugaudžiau tik šūkavimų nuotrupas. Atrodo, kad Duoba reikalavo stumti visą vežimą at- gal į kelią, už vartų. Arkliai priterš kiemą, o kas va- lys? Atvažiavusieji vyras ir moteris tebesėdėjo veži- me ir kalbėjosi su Duoba. Ką jie sakė? Aš nepaga- vau jų žodžių. Bet jau komendantas Garnelis lanks- tėsi prie vežimo. Greitas ir tas mūsų Garnelis! Čia,

rodos, šūktelėjo barako prieduryje, čia jau ratuose sėdinčiai moteriškai, va, bučiuoja ranką. Duoba numindžikavo atžagarias į policijos būstinės tarpdurį. Ten stovėjo ir policininkas Augaitis. Komendantas sugriebė vadeles ir suragino arklius. Vežimas pasuko į pakraštį, pravažiavo mus ir sustojo prie kampionio barako, kur buvo įsikūręs pats komendantas, kapitonas Vėlyvis, mokytojo Guogos šeima ir studentės Griauzdytė ir Milašiūtė.

Kai vežimas sustojo, matyt, komendanto įsakyti, atskubėjo abu policininkai. Pats komendantas dingo barako duryse. Netrukus jis ir vėl pasirodė. Policininkai jau krovė iš vežimo daiktus. Kištelėjo pro duris galvą mokytojas Guoga ir kažką sakė komendantui. Garnelis padėjo iš vežimo iškeltąjį maišą ir pradėjo dairytis.

— Vyrai, gal padėsit, — jis šūktelėjo mums, ir mes pamažu nužygiavom. Ką padėsit? Jis ir pats, matyt, dar nežinojo. Policininkai skubėjo ištuštinti vežimą. — Gal padėsit ponui Guogai? — apsisprendė komendantas. Pasirodo, atvažiavusieji užims barake Guogų šeimos vietą. Guogos du, Guogų vaikai du, o atvažiavo tik dviese. Gal dar atvažiuos daugiau?

Mes Guogų daiktus nešėme tiesiai per rajoną į kitą pusę, į tą didįjį šeimų baraką. Guogos, pasirodo, jau žinojo, kad gali atvažiuoti burmistras Katėnas su poniu ir užimti jų kambarį. Katėnas su poniu svarstė, ar jiems čia geriau bus ir toliau sėdėti pas ūkininką, ar atvažiuoti į stovyklą. Jeigu atvažiuos — Guogos iškeliami. Jiems gaila to kambario — tiek jame šviesos, tiek saulės, ir vaizdas už lango ža-

vus. Guogos žmona jau įsimylėjo tą vaizdą su dobi-
liena už daržų, su krūmelių žalitvore ir toliau su me-
džiais ir dangum.

— Įsimylėsit, ponია, ir tenai, — sakau Guogie-
nei, nes ji kalba su skriauda balse.

— Ką aš ten įsimylėsiu? Žvyruotus takelius
kieme?

— Anoj pusėj barako žalia, — sako jos vyras.

— Žalia, žalia! Didžiuliai krūmai, tai ir visas
žaliumas.

Ji nepatenkinta ir neslepia savo nuotaikos. O
jos vyras tyli. Perkraustę Guogas, mes išsisklaido-
me. Katėnų daiktus jau sunešė policininkai. Jų veži-
mas jau prie tos malkų krūvos. Burmistras Katėnas
stoviniuoja prie vežimo, o policininkas Augaitis iš-
kinkinėja juodbėrius. Aš stebiuos: kur gi juos dės,
tuos juodbėrius? Policininkas Duoba valo taką prie
barako, kur arkliai paliko mėšlo. Aš smunku į savo
baraką, nes iš ano, kur dabar apsigyveno Katėnai,
išlenda komendantas Garnelis ir pasišaukia ten sto-
viniuojantį Žemelį, su kuriuo mes kraustėme Guo-
gas. Dar aš pastoviniuosiu, tai ir mane pasišauks ir
vėl pristatys ką nors nešioti. Įsmukdamas matau,
kad Augaitis taku jau veda arklius į vartų pusę, o
Katėnas žingsniuoja šalia jo.

Tiktai vakare išėjęs pasidairyti pamatau, kad
už malkų krūvos mūsų meistringasis Jonutis kala
padonginį burmistro vežimui nuo blogų orų apsau-
goti. Dideli tie burmistro karai! Iš tolo besidairyda-
mas, kaip vikriai juda Jonučio ranka su plaktuku,
išgirstu arklį suprunksčiant. Paėjėjęs pro barakus
artyn į dobielieną, užmatau juodbėrių nugaras.

šlamščia jie sau žolę, nė galvų nepakeldami, pririšti ilgomis grandinėmis. Matai, žmonės neužmiršo nė grandinių arkliams pasiimti! Čia pat suniekinu save: jei turi arklius, jei negalvoji jų tvartuose laikyti, tai aišku, kad reikalingos ir grandinės.

Pro mane praeina virėjas Zabiela su kibiru vandens.

— Ištroškusius kuziukus reikia pagirdyti, — sako jis man.

— Na, pagirdyk, žinoma, — pritariu aš jam.

— O tu man paduok kibirą. Toli būtų nešti aplinkui, tai aš čia tiesiai perlipsiu per tą kubrelį, o tu man paduok kibirą.

Aš tylom laikau kibirą, kol jis perlipa. Man staiga subėga į krūvą viskas. Kaip čia visi šokinėja apie tuos Katėnus! Nemačiau, kad kiti būtų susilaukę tiek pagalbos ir talkos. O dabar komendantas laksto, policininkai darbuojasi ir dar Jonutis su Zabiela. Net ir aš turiu palaikyti vandens kibirą burmistro arkliams!

— Matyt, tu nori iš burmistro gauti arbatpinių, jei nešioji jo arkliams vandenį, — sakau.

— Na, žinai, arklius reikia pagirdyti.

— Kieno arkliai, tas ir girdo.

— Komendantas liepė, — išsiduoda Zabiela, imdamas iš manęs kibirą. — Koš, koš, koš, — užveda jis kalbą su arkliais ir pakelia kibirą po snukiu tam su balta dėmele kaktoje juodbėriui. — Na, matai, ištroškęs, reikia vandenėlio. Gerk, gerk, dar atnešiu, — kalba Zabiela, o aš judu atgal į barakus. — Palauk, dar aš daugiau turėsiu atnešti, tai padėsi

man, — manęs pro pylimo krūmelius nebematydamas šaukia Zabiela. — Palauk, būk žmogus!

Aš neatsiliepiu. Aš sutankinu žingsnį, pasiekiu taką ir nudrožiu tiesiai į tarpuvartę. Zabiela čia yra dirbantysis, gauna didesnes maisto, cigarečių ir kavos pupelių normas, tai tegu jis sau girdo burmistro arklius. Žinoma, nesunku palaikyti tą kibirą, bet mane pradeda imti pasiutimas. Burmistro arkliai, tai tegu jis ir girdo juos, tegu jis šluoja jų mėšlą nuo tako, tegu pats kalasi savo karams padonginį. Argi jis toks senas, ar kokį galą? Šita sukilėlio mintis išveja mane pro vartus. Aš pereinu kelią ir smėlėtu takučiu žingsniuojau į miškelį. Aš jau kelintas kartas ten žingsniuojau, kai man kas nors užmina ant nuospaudos. Ten pasibastau, pasidairau į medžių viršūnes, pasiklausau paukščių, padrybsau išsitiesęs aikštesnėje vietoje ir sugrižtu ramesnis, primiršęs mane jaudinti ėmusią nuoskaudą ar suerzinusį vaizdą.

Tik į kelintą dieną susidūriau akis į akį su Katėnu. Atvažiavo kunigas Medinis, ir visi suvirto į salės baraką pamaldų. Aš dar neskubėjau, bet vis dėlto nutariau nueiti. Komendantas Garnelis nemėgo manęs, kad aš jo akivaizdoje vieną kitą kartą esu pasijuokęs iš tų klusniųjų jo valdinių. Iš tikro ir nežinau tik porą tokių atsitikimų. Anąkart sandėlininkai svarstė maisto normas, dalijo cigaretes. Atidėjo viską į šalį ir komendantui, o policininkas Augaitis tuojau sugriebė viską ir jau nešis.

— Apsivogsi, Augaiti! — šuktelėjau, nes eilėje stovėjau netoli nuo dalytojų stalų ir viską mačiau.

— Aš komendantui parnešiu. Ar galiu gauti

kambario rakčiuką? — kreipėsi jis į Garnelį, kuris žiūrėjo, kaip visas tas dalijimas eina.

— Komendantas ir pats turi rankas, — dar prasižiojau ir pamačiau, kaip Garnelis nužvelgė mane.

Kitą kartą prasižiojau dėl tų juodbėrių girdimo, kai pro šalįėjo Zabiela su kibiru. Pasirodo, virėjui uždėta pareiga pasirūpinti burmistro arklius pagirdyti, o policininkams perkelti juos ir vakarais parvesti namo. Prie policijos būstinės iškraustė jie atsarginį sandėlį, ir dabar naktimis ten ilsisi abu juodbėriai.

— Ar tau, Zabiela, dar nenusibodo vandenėlį tą nešioti? — paklausiau, o komendantas buvo čia pat ir girdėjo ir sumurmėjo man:

— Na, na, Palioni, neagituok žmonių!

— Aš neagituojau. Aš tik klausiu.

— Žinau, žinau, kaip tu klausi.

Aš mačiau, kad jis nepatenkintas, dėl to nutariau nueiti į bažnyčią. Jis gi pats pralėkė per barakus šūkaudamas: visi, visi! Kunigėlis yra, tai visi, visi! Aš jo, po teisybei, nebijau, to mūsų komendanto, bet man pačiam geriau, kai santykiai neįtempti. Tai, matyt, ir jam širdis atsileido, kai pamatė mane bažnyčioje ar jau išeinantį iš jos. Jei buvau, tai reiškia, kad esu paklusnus, kad nerodau savo ožių, kad darau taip, kaip visi. Jis, pasirodo, net ir evangelikus šiandien įtikino, kad reikia kartu sueiti ir krūvoj pasimelsti, nes Dievas gi tas pats. Evangelikai eidavo į miestelio bažnyčią, bet šįkart komendantas prikalbino juos, kad kartu su visais eitų į salę ir sukalbėtų vieną kitą poterį, vis jau geriau bus.

Matyt, tokio visų klusnumo paveiktas, nušvitęs ir giedriai nusiteikęs, kaip saulutė, jis mane čiuptelėjo už rankos, kai po pamaldų visi veržėsi lauk, atgrižo atgal, tiestelėjo dešinę į nuošaliau stabtelėjusių Katėnų pusę ir tarė:

— Susipažinkite! Čia ponas burmistras Katėnas, čia ponina burmistrienė, o čia mokytojas Palionis.

Aš nespėjau net nustepti. Tiesdamas ir spausdamas rankas vienam ir kitam, abiem linktelėjau savo papročiu ir pasakiau, kad man malonu susipažinti. Burmistras tylėjo, o Katėnienė vis dėlto pasakė:

— Malonu, malonu. Tai dabar mūsų bus daugiau.

— Taip, taip, ponina, — pasakiau ir aš. Žinoma, aš nesupratau, ką reiškia tie jos žodžiai: dabar mūsų jau bus daugiau. Mūsų jau ir taip nemaža tuose barakuose, ir aš čia atsidūriau pirmiau negu Katėnai, tai turėčiau didesnę teisę tokius žodžius sakyti.

Nors susipažinome, bet nesuartėjome. Komendantas tą patį vakarą kvietė mane palošti kortom kapitono Vėlyvio kambaryje.

— Aš nemoku — atsakiau jam.

— Negali būti!

— Tikrai nemoku.

— Arčiau susipažintum su burmistrais. Visa inteligentija krūvoj. Burmistras dar ir stikliuką turi iš Lietuvos, — gundė jis mane ir stebėjosi, kad nemoku lošti. Bet kai aš dėl jo to gundymo negalėjau pasidaryti gudresnis, nes tikrai kortų pasaulis man buvo svetimas, tai komendantas dar pamiksėjo ir

nuėjo. Jis paskui nuėjo su mokytoju Guoga, ir kai vėlų vakarą grįžau pavargęs namo, prisiklaidžiojęs apylinkėse ir atsidžiaugęs žvaigždėtu dangum, tame barako kampe užė ir skambėjo vyriški ir moteriški balsai. Aš tada jau supratau Katėnienės žodžius, kad dabar jau mūsų bus daugiau.

O su burmistru Katėnu ir su jo ponia arčiau susipažinau vėliau. Komendantas tą popietį sušaukė visuotinį visų gyventojų susirinkimą komitetui išrinkti. Aš užgaišau savo kambaryje ir įžengiau į salę, kai jau visi paskutiniai suolai buvo užsėsti. Apmečiau tolimesnes vietas akimis — ne, nebėra ten man kur sėstis. Pamatė mane komendantas Garnelis ir ranka parodė vietą šalia Katėno pirmajam suole. Aš ten ir atsisėdau, ir komendantas netrukus pradėjo susirinkimą. Jis pakvietė burmistrą Katėną pasakyti kalbą. Ai, graži buvo kalba! Iš jo žodžių tryško didžiulė meilė Lietuvai. Aš seniai jau nebebuvau girdėjęs didelių ir gerų kalbų, dėl to jaučiau, kaip vis stipriau ima degti mano veidas. Jeigu taip visi mylėsime Lietuvą, kaip burmistras Katėnas sako, praeisime visus kalnus, nebaidys mūsų kelyje pasitaikiusių upių gilumas, ir mes visi vieną dieną atsidursime po motinėlės Lietuvos sparneliu. Ne, ne po sparnu, bet po sparneliu, taip sako burmistras Katėnas. Tegu, žinoma, būna ir po sparneliu, kad tik grįžtume, kad tik pamatytume tuos laukus, kad tik galėtume vaikščioti savo krašto keliais ir dirbti kiekvienas savo darbą. Man tik dingtelėjo mintis: kodėl burmistras daugiau kalba apie kaimus, apie laukus, apie rugius ir kviečius, apie šulinio svirtį? Burmistro gyvenimas turi būti susijęs daugiau su miestais. Tur

būt, jis galvoja, kad daugumas mūsų čia yra kaimo žmonės. Taip, žinoma, toks galvojimas teisingas: daugumas mūsų yra kilę iš kaimo ar gyvenę ir dirbę jame iki paskutinės dienos.

Besiklausydamas tos kalbos, aš pagalvojau apie būsimąjį šios lietuvių stovyklos komitetą. Aš sau galvoje atrinkinėjau pavardes, kas galėtų įeiti. Tasai visų šokinėjimas apie Katėną ir apie jo arklius man iš pat pradžių nepatiko, tačiau reikia viską užmiršti ir atleisti. Šokinėja žmonės iš seno įpratimo, ir nieko tu jiems nepadarysi. Jeigu virėjas Zabiela dabar kasdien nešioja tiems burmistro juodbėriams vandenį iš pareigos, kad komendantas liepia, tai gal jis tą patį darytų ir paprašytas, nes jam, matyt, malonu pasitarnauti. Gal jis nė vieno burmistro savo gyvenime nematė, tokio žmogaus, kuris valdo visą miestą. Jam malonu, kaip ir policininkui Augaičiui. Antra vertus, kur tu rasi kitą tokį retą patriotą, katraš šitaip giliai jaustų ir išgyventų Lietuvos meilę? O Zabielos ir Augaičiai argi turi būti ne lietuviai ir ne patriotai? Kas duotų pagrindo šituo suabejoti? Jie tik prakalbų nemoka sakyti ir niekada jau neišmoks ir dėl to gal už širdingesnį žodį nemaištaudami neša juodbėriui kibirą vandens ir tapšnoja jam per kaklą.

— Ponas Katėnas! — aš sušukau, kai komendantas leido pradėti siūlyti kandidatus į komitetą. Dar kažkas iš užpakalinių išrėkė tą pačią pavardę. Grižtelėjau — virėjas Zabiela! Tai matai, kaip yra. Aš nuspėjau Zabielos nuotaikas.

Katėnas pasisuko į mane.
— Ne, ne, tamsta, ne, aš negaliu, — ir jis atsi-

stojo, atsigrižo į susirinkusiuosius ir iš lėto tarė: — Aš atsiimu savo kandidatūrą. Aš tikrai negaliu. Aš jokių būdu negaliu. Jeigu galėčiau, tai padėkočiau jums ir sutikčiau. Aš negaliu.

Komendantas dar jį prašė sutikti. Dar kėlėsi vienas ir kitas ir trečias ir pradėjo maldauti Katėną, bet jis ne ir ne. Kai jis atsisėdo, aš tada pasakiau jam:

— Kodėl tamsta negali? Nemanau, kad čia būtų kažkokių didelių ir nepakeliamų darbų.

— Tamsta, aš buvau burmistras! Tamsta pats gali suprasti.

Tada aš greit nutilau ir stengiausi sumesti savo galvoje, kodėl burmistras negali. Aišku, jis bijo. Daugelis dabar bijo. Kai kurie iš tos didelės baimės atsisakė net savo pavardžių ir pasislėpė po naujomis. Taip, baimė didelis dalykas. Mano padėtis daug geresnė: aš nesuspėjau įsistiprinti partijose ir visuomenės viršūnėse. Mokslus baigiau jau okupacijos metais ir pakliuvau į kaimą šviesti vaikų. Palionio padėtis geresnė negu Katėno, ir aš neatsiėmiau savo kandidatūros į komitetą. O burmistrą Katėną po rinkimų užgulęs komendantas Garnelis dar vis kalbino prisidėti.

— Tamsta paglobosi komitetą, pone burmistre, — sakė jis. — Pabūk jiems už globėją. Žinai, žmonės be patyrimo, naujos sąlygos. O tamsta... — nubairė Garnelis, kuris, matyt, nebedrįso prie daugiau žmonių skaičiuoti burmistro sugebėjimus.

Katėnas sutiko, o aš dėl to suraukiau kaktą. Ar čia mums būtinai reikia globėjų ir patarėjų? Tačiau tegu sau būna. Tiesa, man vėliau vis nepasitenkini-

mas per širdį nueidavo, kai komendantas ragindavo rinktis į posėdį:

— Dabar burmistras kaip tik turi valandėlę laiko. Paskubėkit susirinkti!

Komendantui mes nerūpėjom, tik burmistras. Bet jis iš tiesų ateidavo į posėdžius, tas burmistras, klausydavosi, ką mes tariamės, o kai mūsų nuomonės išsiskirdavo, tada jis tardavo žodį ir vis tokį patriotišką. Mūsų pareiga dirbti ir sutarti, sakė jis, ir mes aptildavome.

Rodos, tik vienui vieną kartą mokytojas Guoga suspurdo prieš komendantą Garnelį dėl tų posėdžių. Jis ėjo iš mokyklos, kai Garnelis kieme sutiko jį ir priminė posėdį ir tą burmistro laisvą valandėlę.

— Gal burmistras ir turi laisvą valandėlę, bet aš noriu valgyti, aš dar be pietų, — atsakė Guoga.

— Tai paskubėk.

— Burmistras palauks, nėra ko man skubėti. Ar ne velnią gi dirba? Marias laiko turi.

Greit komendantas Katėną padarė savo padėjėju, ir jis mums buvo jau viršininkas. Jeigu Guoga spursta, tai jo reikalas. O mes, visi kiti, tyliai pasiduodame. Guogai yra iš ko ir spurstėti. Stovykloje krūva vaikų, ir jis per dienas užima juos, ir dėl to mažiau visokio alaso. Komendantas žino, kad tą ramybę visi brangina. O jis ir pats, tur būt, geriau jaučiasi, kai kieme nėra riksmo ir klyksmo, dėl to su Guoga ir nesikerta dėl burmistro. Bet jie visi vienas būrelis: komendantas, burmistras, Guoga, Vėlyvis. Net ir apsikapoję paskui vakare sėdasi prie to paties stalo ir lošia.

Aš su burmistru geruoju. Kai jis mane sutinka ir užkalbina, tai vis sako:

— Na, Palioniuk, kas gero?

— Nieko, pone burmistre, — atsakau. Aš irgi lyg papūga įsikandau tą burmistrą, kaip ir visi. Nenoriu išsiskirti. Koks jis be burmistras? Tiktai buvęs burmistras, ir aš jaučiu, kad padoriausia būtų vadinti pavarde. Tačiau imk dabar ir išsiskirk!

Katėnienę, girdžiu, kiti vadina burmistriene, o man neapsiverčia liežuvis. Gal ji manęs dėl to ir nemėgsta, bet aš vistiek vadinu ją tik ponia, ir mes suėjome į artimesnes pažintis, kai pradėjome ruošti vaidinimus. Katėnas tada paprašė:

— Priimkite mano žmoną. Ji yra vaidinusi.

Man buvo pavesta režisuoti. Aš iš karto apsidžiaugiau.

— Malonu, pone burmistre.

— Tai tu pats, Palioniuk, ir pakviesk ją. Tu pakviesk.

Aš ir pakviečiau. Nuėjau, sakau, ponia, mums labai trūksta žmonių. Ne, žmonių mums netrūko. Jų buvo perdaug. Visi norėjo vaidinti, ir Katėnienė galėjo ateiti ir paprašyti, kad mes ją priimtume, man šitaip patogiau būtų išėję prieš kitus ir prieš patį save. Kurią dabar išmesti iš tų norinčiųjų? Mes tada buvome pasirinkę vaidinti Žemaitės „Tris mylimas“. Kai viską kartu perskaitėme ir pradėjome svarstyti, kam teks kuris vaidmuo, aš vėl turėjau nemalonumų. Ji norėjo vaidinti Domicelę ar Petronelę. Aš pakėliau į ją akis. Pagurklis jos didelis, moteris jau gerai subrendusi. Argi jai tiks vaidinti jauną merginą?

— Gal ponia suvaidintumėt motiną? — sakau jai, o ji tada tyli. Aš abi studentes buvau numatęs merginų vaidmenims. Ką aš turiu sakyti, kaip Katėnienę įtikinti? Argi aš jai pasakysiu, kad ji per sena? Ji žvalgėsi, ir aš pradėjau akimis ieškoti pagalbos. Mūsų tame pasitarime sėdėjo ir burmistras. Jis išgelbėjo mane.

— Onute, imk motiną. Tau tiks.

Onutė dar tebetylėjo. Katėnas pakartojo pasiūlymą, ji sutiko, ir aš atsidusau. Bet repeticijose aš su ja pavargau. Ji vis laikėsi labai iš aukšto, lyg karalienė sėdėtų soste, ir tokiu dirbtiniu balsu tarė žodžius. Aš kartočiau jos pasakytuosius žodžius visiškai kitaip. Panaudodamas visus kantrybės išteklius, rodos, jau buvau ją palaužęs, rodos, ji jau lanksčiau scenoje elgdavosi ir paprasčiau kalbėdavो. O vaidinimo dieną vis tiek išdeklamavo viską, kaip iš nepasiekiamo aukšto sosto. Tą vakarą aš negalėjau net prieiti po vaidinimo ir pakalbėti su ja, toks buvau suerzintas. Bet kitą dieną Katėnai pasikvietė mane, ir aš turėjau išklaudyti jų džiaugsmo. Ta Onutė jautėsi kaip devintame danguje, kaip tikra artistė, ir ji dar kartojo kai kuriuos komedijos sakinius. O kai jie jau pakankamai atsidžiaugė tais vaidinimo įspūdžiais, man pradėjo aiškėti ir jos laikysenos scenoje paslaptis.

— Aš sakiau, Palioniuk, kad pakviesk mano žmoną, — tarė Katėnas.

— Aš ir pakviečiau! — paskubėjau atsakyti.

— Jeigu dabar būtumėm Lietuvoje, tai sėdėtum mūsų dvarelyje, Palioniuk, prie didelio stalo ir

gertum krupniką. Aš tau sakau, kad gertum. Stalai lūžtų po tokio žmonos pasisekimo.

Jis jau buvo išgėręs. Jis ta proga atkimšo, sako, paskutinį buteliuką atsivežtinės šaltmėtinės ir atsi-prašė, kad tik tiek beliko. Jis nepakvietė nė komen-danto, matyt, vien su manim norėjo pabūti ir žmo-nos sceniniais laimėjimais pasidžiaugti.

— Aš dabar suprantu, — paskubom pasakiau.
— Aš dabar suprantu!

— Ką tu supranti?

— Ponios laikyseną scenoje suprantu.

Abu jie susižvelgė, ir mes ta tema jau nebešne-kėjome. Po to aš griežtai atsisakiau režisieriaus pareigų. Jeigu ir toliau jas eisiu, tai vėl turėsiu su ja kankintis. Dar ir Guoga pamokė mane, kaip Katė-nienė turėtų scenoje laikytis. Aš tada greit susigrie-biau.

— Matyt, nelabai teismanau, — pasakiau prie Guogos.

— Aš nežinau, ar tu išmanai, ar ne. Aš tik sa-kau, kaip ji turėtų laikytis.

Aš sumečiau, kad dabar gražiausia proga pa-siūlyti Guogai tas pareigas. Aš ir pasiūliau. Jis dar teisinosi, kad jam pakanka darbo mokykloje. Bet aš turėjau vieną stiprų argumentą: pabandykime reži-suoti pasikeisdami! Pabandykime visi, kurie tik šiek tiek nusimanome. Jis ir sutiko, bet Katėnienė ir to-liau taip sau deklamavo, kapodama žodžius. Bet tu-riu prisipažinti, kad ir Guoga ir aš klydome dėl Ka-tėnienės deklamavimo vaidinime. Aš pastebėjau, kad žmonės ar ne labiausiai ir plojo jai. Matyt, mes nenorime to riksmo, nes kasdieniniame gyvenime

niekas taip nekalba, nebent tik pykčio scenoje. O žmonės, matyt, nori, kad iš scenos veržtųsi ne kasdienybė. Jie nori šventės ir riksmo, kuris sudrebina.

Tuomet aš iš kitų nugirdau daugiau apie burmistrą ir jo ponią. Aš nežinau, kaip tos žinios pasiekė mūsų stovyklą. Mes savo tarpe neturėjome nė vieno žmogaus, kurie dar iš Lietuvos pažintų Katėnus. Bet tuomet žmonės siuvo iš stovyklos į stovyklą, ir kažkas, matyt, kartu su silkėmis parvežė žinių apie Katėnus. Dvarelis, sako, gražus. Ne dvarelis, o tikras dvaras. Ir tą dvarelį tvarkiusi ponia. Burmistras dažniau sėdėjo mieste, o ponia šokdino dvaro prievaizdą ir kumečius.

Aš buvau tarp tų pirmųjų, kurie užsirašė išvažiuoti į Angliją. Man netiko stovyklos klimatas. Man neužteko duonos, ir aš nenorėjau mokytis vaizbūnystės — važiuoti pirkti silkių ir jas pardavinėti stovykloje, supirkinėti cigaretes ir paskui ieškoti joms pirkėjų. Jaunas buvau mokytojas, pats tas, kuriam nesunku persilaužti ir prisitaikyti, bet vistiek nenorėjau kristi ir nukristi. O stovyklai aš buvau nereikalingas: čia tų dirbančiųjų su papildomomis normomis ne tik užteko, bet jau buvo net perdaug.

— Na, Palioniuk, — atsisveikindamas tarė Katėnas. Jis šikart nebeklausė, kas gero. Atsisveikinęs jis dar pridėjo: — Parašyk, kaip ten seksis. O-lia-lia, — dar nudejavo jis, — kada gi mes kur nors išvažiuosime?

— Išvažiuosit, pone burmistre, — pasakiau. Išvažiavęs maža kam rašiau. Pirmaisiais mėnesiais fabrikas man buvo prakeiktai sunkus, kol įpratau. O kai įpratau, pats gavau laišką iš Katėno: Pa-

lioniuk, įstrigom Market Harborough pereinamojoje stovykloje, gelbėk kaip nors. Tu ištraukei Zabiėlą, ištrauk ir mane su žmona!

Aš jau buvau primiršęs ir burmistrą ir jo abu juodbėrius, kuriuos jis pardavė vokiečiams ir pardavęs apsiverkė. Zabiela man papasakojo atvažiavęs, bet jau ir jis seniai dirba fabrike, ir man išdulkėjo iš galvos tie seni vaizdai. O dabar: Palioniuk, girdi, burmistras atsišaukia. O kai atsišaukė, tai Zabiela prisipažino, kad jis mane nurodęs Katėnui. Jis pažadėjo pas savo šeimininkę apgyvendinti juos. Tik aš pats vienas ir su Zabiela stengiausi surasti atsakymą, kodėl gi Katėnai nevažiavo į žemės ūkį. Vis būtų arčiau žemės, apie kurią jis su tokia meile kalbėjo stovykloje. Gal ir savo arklius būtų išsaugojęs.

— Rankutės jo nepratusios, — aiškino man Zabiela.

— Rankutės ir čia bus nepratusios. Pažiūrėk tu į mano rankas. Pažiūrėk, kiek jose yra guzų nuo to pintinėms tampyti geležinio kablio, — rodžiau aš Zabielai. Dabar mano rankos jau gijo: aš stovėjau prie mašinos ir raišiojau siūlus. Dabar Zabiela tapė pintines, ir jo rankų delnai kietėjo. Taip, kietėjo ir jo, nors jis gal ir sunkesnių darbų praleido pro savo rankas, negu aš.

Mes sutvarkėm reikalus ir laukėm Katėnų, ir jie atvažiavo, rodos, netyčia. Tą rytą žiūriu — iš už keltuvo išlenda Zabiela ir juda su burmistrais artyn.

— Ar nematei formano? — šaukia jis, ir tuomet prieina Katėnai. Man įsminga galvon, kad burmistras sveikindamasis mane pavadina nebe Palioniuku, o Palioniu. Matyt, jo akyse paaugau į vyrus.

Gal ir paaugau. Mašinos sukasi, ir aš žvilgteriu šen ir ten, ar nutrūkę siūlai nesivynioja apie tas geležines kartis. Atsiprašęs aš tuoj nuskubu tolyn — velniava darosi! Man reikia skubėti! Aš atsakingas už tvarkingą mašinų ėjimą, aš privalau skubėti surišti nutrūkusių siūlus, neleisti mašinai apsivelti, ir Katėnas teisingai mane pavadino Palioniu.

Jie visi trys dingsta, dar praeina pusvalandis, ir tada išdygsta formano galva, o už jos — burmistras Katėnas. Formanas šaukia mane, moja pirštu. Jis Katėną atvedė mokytis prie mašinų. Per tuos mėnesius mes jau buvome įpratę, kad kiekvienas naujai atėjęs svetimšalis perima keltuvą. Matyt, tų svetimšalių perdaug prisirinko, ir keltuvan paskirtasis nespėja sušilti, kol ateina kitas. Vadinas, Zabiela dar patampys sunkiąsias pintines, ir jo karjera dar neilga.

Katėnienė apatiniame aukšte mokysis prie medvilnės kedenimo mašinų. O Katėnui aš rodau, kaip sumegzti siūlą. Taip, jam nesiseka.

— Kaip arkliukai? — klausiu Katėną, kai tuo tarpu nebematyti nutrūkusių siūlų. Man tie jo juodbėriai staiga ateina į galvą. Apie juos daug atsiminimų, gal daugiau negu apie burmistrą.

Katėnas trūkteli pečiais.

— Pardavėm.

— Gaila tokius parduoti, — sakau jam. Ar man gaila? Žinoma, gyvas daiktas, tai ir gaila.

— O ką padarysi?

Tie jo arkliai man neišeina iš galvos iki pietų pertraukos. Tada aš apie juos pradedu Zabielai.

— Jei tu būtum matęs... — sako jis. Zabiela dar pagirdė tuos juodbėrius, kai atėjo vokiečiai išsivesti. Dėl tų arklių, Zabiela sako, Katėnas būtų palikęs Vokietijoje. Katėnienė jam pakėlė dėl jų tikrą pragarą. Paliksi Vokietijoje? Ką gi tu čia darysi? Eisi už berną ūkininkui su savo arkliais? Stumdys, ir gana. Dar taip pastumdys, kad pro darbą saulės nepamatysi, nors ji ir švies. Katėnas pagaliau pasidavė. O kai atėjo vokiečiai išsivesti arklių, Katėnas apsikabino tą juodbėrį su balta žvaigžde kaktoje ir tapšnojo jam kaklą. Kai arkliai buvo jau netoli gyvatvorės, Katėnas tarė Zabielai:

— Tai ir nebėra arkliukų.

Zabiela sunarstė grandines. Vokiečiai, matyt, jų neėmė, arba burmistras norėjo pasilikti terškantį atminimą savo juodbėrių, kurie jį tiek toli atvežė. Katėnas stovėjo ir žiūrėjo į gyvatvorę, pro kurią į kelią išlindo arkliai. Ir Zabiela man tvirtina, kad tuomet Katėno akyse jis pamatęs ašaras. Aš niekada neturėjau arklių, bet tikiu Zabielai. Aš nežinau, kiek ilgai Katėnas išlaikė dvarelyje savo juodbėrius, bet ir vežti jie atvežė savo šeimnininkus, oi, toli! O jeigu ir nebūtų atvežę, jeigu tuos jo arklius būtų kas nors atvežęs, ar jie nebuvo paskutinis liudijimas gero gyvenimo?

Tos pirmosios dienos pavakariu, stovėdamas šalia manęs, Katėnas tarė:

— Argi aš išlaikysiu? O-lia-lia, koks gyvenimėlis...

Aš pakėliau į jį galvą. Jis buvo šlapias visas. Kakta rasota, veidas net mėlynas nuo karščio.

— Meskit kaklaraištį, pone Katėnai, — pasakiau jam. — Žiaurus karštis. Meskite švarką. Šitaip galima uždusti.

Tur būt, iš skubumo šįkart Katėno nebepavadinau burmistru.

KARSTAI

Atvežtas į Britaniją dirbti, iš pereinamosios stovyklos patekau ne į žemės ūkį, bet į tekstilės fabriką ir kelias savaites tarp anglų buvau vienas lietuvis darbininkas. O paskui po vieną, po du tų lietuvių daugėjo ir susidarė visas būrys, ir mes nebe visi jau vienas kitą pažinojom per tą daugumą. Fabrikas po karo pradėjo suktis visom mašinom ir ėmė visas rankas, kurios norėjo dirbti net ir už mažą atlyginimą, koks buvo mokamas tekstilėje ir dar iš malonės primamiems svetimšaliams. Sukėsi ir išklibusios mašinos, ir prie jų stojo lietuviai, lenkai, ukrainiečiai, jugoslaviai.

Be to, iš kur juos visus gali pažinti, jei tau laiko čia tėra tik pietų pertrauka ir jei nuo ryto iki vakaro turi prakaituoti karštyje! Rytą skuba visi į darbą, o vakare išsmunka pro vartus ir dingsta Dodswoodo gatvelėse iki sekančio ryto.

Apsukresnieji mezgė pažintis su naujai atėjusiais, ir aš dažniausiai iš Davydonio sužinodavau, kad vakar ar šiandien ar pirmadienį pradėjo dirbti naujas lietuvis. Davydonis daug ką pamatydavo. Jis pamatė ir Povilą Dėdelę, tą plačių pečių ramų vyrą. O kai man parodė, tai ir įsidėmėjau. Taip, tai šitas, kuris su storuliu Maikeliu dabar vežioja sunkius medvilnės ryšulius, pakrauna į sunkvežimius didžiulius drobių rietimus ir atgabena prie sukimo mašinų iš kito fabriko pirktų jau suverptų siūlų pintines. Gavęs tokį plačiapetį padėjėją, žiūriu — Maikelis atsigavo: jau Dėdelė priveža sunkų krovinį, o jis nustumia tuščius ratelius. Jau jis išmoko ir šypsotis, tasai Maikelis, nes vis būdavo toks rūstus ir piktas. Maikelis atsigavo, nes Dėdelės stiprumo nepalyginsi su to sulinkusio senuko Džiako, kuris ligi tol jam padėdavo.

Dėdelė nebuvo kalbus. Kai mes pietų pertraukos metu susimesdavom būrelis kieme ar prie nutilusių mašinų pasikalbėti, tai jis neprisidėdavo. Bet kai Davydonis man parodė jį, tai pradėjau pastebėti, kad ir Dėdelė vis dėlto pastoviniuoja netoliese ir pasiklauso kalbų. O kai artėja laikas darbą pradėti, tai jis pirmasis nužingsniuoja, toks tvarkingas ir pareigingas buvo tas Dėdelė.

Bėgo nauji mėnesiai, ir aš pamačiau, kad Davydonis artėja su Dėdele: jie kartu susėdavo prie stalo pietauti, jie ir pertraukų metu dažniau sustodavo abudu pasišnekėti. Žinoma, manęs tas artėjimas nestebino. Davydonį aš jau pažinojau. Vienas jis negalėjo pabūti. O savo dideliu noru išsikalbėti

ir išsiklausinėti jis būtų užmezgęs bičiulystę ne tik su nešnekiu Dėdele, bet, rodos, ir su akmeniu!

Aš apie Dėdelės vidaus pasaulį pirmąjį aiškesnį įspūdį susidariau, kai jis ir Davydonis valgyklon kartą pavėlavo pietų metu, rado savo įprastinę vietą užimtą ir atsisėdo šalia manęs. Matyt, neišlaikydamas naujienos, kąsni burnoje vartydamas, Davydonis tarė man:

— Žiūrėk, Povilas nupirko žmonai kumeliuko kailinius!

Aš jau žinojau, kas tie kumeliuko kailiniai. Tada jie buvo labai madingi darbininkų sluoksniuose. Tur būt, netikslu būtų sakyti, kad apskritai darbininkų sluoksniuose, bet dažna ir lietuvaitė jau buvo suspėjusi juos nusipirkti. Jie buvo įkandami darbininkiškai kišenei. Jie taip pat buvo tarytum koksai darbininkiškas prabangos ženklas. Bet anglės ne-skubėjo jų pirkti, ir jeigu Dodswoodo gatvėje kurį vakarą ar sekmadienį sutikai net ir nepažįstamą šitokiais kailiniais vilkinčią moterį, galėjai spėti, kad ji yra lietuvė ar kitos kurios nors tautybės svetimšalė. Todėl tas Davydonio pasakymas manęs nenuste-bino. Aš tik pakėliau nuo lėkštės galvą ir pažiūrėjau iš mandagumo ir dar pratariau:

— Na, matai. Tai labai gerai.

— Jo žmona, žinai, Lietuvoje.

Tada aš jau nustebau ir vėl pakėliau galvą. Pirmiausia, žinoma, man per širdį gera šiluma nuėjo tas Dėdelės jautrumas. Kiek mūsiškių jau suspėjo namie likusius savuosius užmiršti, o šitas plačiape-tis Poviliukas, matai, savajai pagal išgales net kailinius nupirko! Tiesa, tie kailiniai pigūs, bet žmogus

atsimena savuosius, ir tai svarbiau už viską. Ką gi jis turėtų nupirkti? Jo ir uždarbis yra labai ribotas, nors jis ir sunkiai veža. O tais kailiniais visos moterys puikuoja, ir dėl to, matyt, Dėdelė visuotinio sujudimo įtakoje paskubėjo šituo pirkinio prisiminti žmoną. Tačiau aš suabejojau pirkinio praktiškumu. Greitai sumetęs, kad nėra gi kaip su tais kailiniais pasiekti jam žmonos, aš pasakiau:

— Suės kandys, kol kas bus.

— Gali suėsti, žinoma, — palaikė mane Davydonis.

— Nupirksiu tų smirdalų, tai ir nesusės, — tarė Dėdelė. — O kaip gi žmonės išlaiko kailinius visą gyvenimą? Kai važiuosiu, tai parvešiu dovanų.

Man dabar dingtelėjo mintis, kad Dėdelė pasiryžęs važiuoti namo. Gali būti. Toks pat tylus vaikinąs neseniai išvažiavo, neišlaikęs svetimos aplinkos sunkumo.

— Ar tai važiuoji namo? — paklausiau.

— Ne, nevažiuoju, — trūktelėjo jis pečiais. — Aš, matai, negaliu važiuoti. Jeigu grįžčiau, tai, tikriausia, mano dienos ten būtų suskaitytos. Aš buvau batalionuose.

— Jei negrįši, tai gal ir per anksti pirmai kailinui. Negreit dar, tur būt, žmona juos užsivilks.

— Nuostolio vis tiek neturėsiu, — patylėjęs tarė jis. — Vis geriau, kaip pinigais. Matai, kas su angliu svaru atsitiko!

Aš trūktelėjau pečiais. Nors anglai nuvertino savo svarą, bet manęs neįtikino Dėdelės mintis, kad kailiniai geriau už svarus. Bet ar aš turėčiau dabar leisti su juo į ginčą? Jo pinigai, jo kailiniai. Tuo

mes ir baigėm pasikalbėjimą ir grįžom prie darbo. Grįžom, prakaitavom, vakarais dingdavom Dodswoodo gatvelėse ir gyvenom kiekvienas savo gyvenimu.

Dar praėjo krūva mėnesių. Aš tuos kailinius buvau jau primiršęs. Tada Davydonis pasigyrė, kad jis gavęs gerą kambarį. Pasirodo, Dėdelė pirkė namus. Kad būtų lengviau mokėti skolas, tai paskubėjo išnuomoti visus atliekamus kambarius. Davydonį pats pakalbines, kad eitų pas jį gyventi.

Netrukus Dėdelė išėjo iš mūsų fabriko. Jis susiieškojo darbo metalo apdirbimo fabrike, nes ten didsnis pinigais, o jėgos jis turi. Taigi fabrike Dėdelės aš nebematydavau. Bet Davydonis pradėjo kalbinti mane, kad aš jį aplankyčiau. Tai vieną šeštadienio vakarą ir nutaukšėjau siaurom gatvelėm. Davydonį aš dažnai susitikdavau fabrike ir dėl to nebūčiau ėjęs jo lankyti. Bet man rūpėjo pasižiūrėti, kaip lietuvis savo namuose gyvena. Dar nedaug buvo tokių, kurie nusipirko namus.

O nuėjęs susitikau ir Dėdelę. Davydonis tuo metu buvo prausykloje, tai Dėdelė įsivedė mane į savo kambarį. Aš ten apibėgau akimis viską ir ant lentynos pastebėjau šviečiančius kelis sidabrinius daiktus. Aš nežinojau net tų daiktų paskirties, bent ne visų supratau. Ten buvo keli sidabriniai šaukštai ir kažkokių indelių. Matai, žmogus turtėja! Visi mes turtėjame, aš žinau, visi apsiveliame. Kai kraustomės iš vienos vietos į kitą, tai kiekvieną kartą būna vis daugiau daiktų. Tada atrenkam ir dalį išmetam ir galutinai susikraudami dar dalį atidedam į šalį, vienus palydėdami su širdies skausmu, o kitus lengvu

rankos mostu. Išmetam, nes perdaug jų susirenka, sunku panešti, nėra vietos jiems sukrauti. O Dėdelė jau turi vietos. Jo kambarys didelis. Jis turi visus namus su penkiais kambariais! Vadinasi, jis gali rinkti daiktus.

— Matai, Povilas kokių gražių daiktų prisi-
pirko! — dar kartą atkreipė į tą sidabrą mano dė-
mesį Davydonis, kai baigė praustis ir atėjo manęs
išsivesti į savo kambarį.

— Gražūs daikteliai, — pasakiau aš.

Pats Dėdelė nieko nesakė dėl to sidabro. Jis pa-
žiūrėjo į Davydonį, į mane, nenorom nusišypsojo,
ir mes atsisveikinom.

— Ką gi jis darys su tuo sidabru? — paklau-
siau Davydonį.

— Nežinau. Nesako. Jau, žinai, taip klausinė-
jau, bet nesako.

— O ar kailinius jis išsiuntė? — atsiminiau aš
ir paklausiau Davydonį. Tada jau buvo leidžiama
siuntiniais paremti savuosius Lietuvoje.

— Ne, neišsiuntė. Žinai, komedijos išėjo su
tais kailiniais, — pradėjo Davydonis, o kol jis pasa-
kojo, aš sau vienas svarsčiau, kad čia greičiau trage-
dija. Jo kailinių viena siuntinių bendrovė nepriėmė
išsiųsti, nes nuo jų iš tolo trenkė tasai smirdalų kva-
pas. Nepraleis rusai, nepraleis, taip jam tvir-
tino bendrovė, sakys, kad kailiniai jau vartoti, o pra-
eina tik nauji daiktai. Bet kita bendrovė priėmė ir
išsiuntė, tačiau po kelių savaitių kailiniai grįžo. Ta-
da Dėdelė blaškęsis, oi, blaškęsis.

— Sibiran, žalčiai, išvežė žmoną, — sakęs jis
Davydoniui. Paliko jis žmoną nedidelę savo troboj,

darbininkę žmoną, todėl tuo senuoju adresu ir išsiuntė kailinius. Kur gi ji dingo? Kodėl gi siuntinys nesurado jos? Aišku, išvežė. Dėl to ir blaškėsi Dėdelė, ir čia nėra jokios komedijos. O kai Dėdelė susiekė laiškais su buvusiais kaimynais, kai susilaukė žinių apie savo žmoną, tada jam apsvirtė dangus ir žemė, ir saulė galutinai aptemo. Jo žmona gyveno kažkur kolchoze, turėjo ordiną ir kitą vyrą, dėl to jos Poviliukui ir sutemo viskas.

— Tai ką jis su kailiniais padarė? — staiga man atėjo mintis.

Davydonis nežinojo. Jam pačiam, pasirodo, irgi rūpėjo tų kailinių likimas, tai jis apšniukštinėjo Dėdelės spintą. Ne, spintoje jų nebuvo. Gal jis pardavė? Mes abu nusprendėm, kad niekas tų kailinių nebūtų pirkęs. O gal jis ir pardavė senų daiktų pirkliui. Dar matyti ir Dodswode ir Intrighame tokių krautuvėlių, kur supirkinėjami seni drabužiai. Bet Davydonis spėja, kad Dėdelė sudegino tuos kumeliuko kailinius. Vieną šeštadienio vakarą, sako, užsirakino virtuvėje ir trinksėjo ten iki vėlyvos nakties, o rytą židinyje buvo matyti šviežių pelenų ir dar nesubyrėjusių pajuodusių medžiagos gabalų. Gal apdegusio popieriaus? Ne, Davydonis tvirtina, kad ne.

— Kam jam tas sidabras? — paklausiau aš.

— Velniai žino, kam tas sidabras, — sakė Davydonis.

— Sidabras ir nedegs, jei užeis noras atsikratyti.

— Galės parduoti. Sidabras brangus, galės parduoti, — sakė Davydonis ir papasakojo apie Dėdelės gerumą. Žiūrėk, sako, nusipirks geresnės deš-

ros ir atneša paragauti. Ne tik Davydoniui atneša, bet ir tai lietuvių šeimai, kuri gyvena jo namų antrame aukšte. Nusipirks obuolių ar uogų, tai ir vėl aplakstys visus ir apdalys. Geras žmogus! Kai Davydonis mėgsta pagerti ir jam svaro kartais pritrūksta, tai ir tuomet Dėdelė jį, pasirodo, išgelbsti iš sunkios padėties.

— Tai tu žinai, kam jis pirkinėja tą sidabrą, jeigu jau esat tokie draugai, — sakau Davydoniui.

— Ne, nežinau. Koks buvo, toks jis ir tebėra nekalbus, — sako Davydonis. — Perka, valo ir deda ant lentynos.

Kai aš pamačiau tą sidabrą, kai pakalbėjau apie jį, tai Davydonis retkarčiais ir vėl užsimindavo jį. Taip, sidabro Dėdelės kambaryje vis daugėja. Tegu Dievas susimilsta — apkrauta jau visa lentyna. Dėdelė, sako, visad užrakintą laiko dabar savo kambarį, net ir tuo metu, kai namie sėdi. Kai eina į virtuvę pavalgyti, tai irgi užleidžia spyną. Davydonis jau pradeda nesmagiai jaustis.

— Matyt, jis galvoja, kad aš galiu pavogti, — sako jis man. — Aš gi vienas tame aukšte su juo gyvenu.

Man vis tiek tolimi tas Dėdelės sidabras ir Davydonio nesmagumai. Jeigu Dėdelė pamažu žengia į prapultį, tai aš vis tiek niekuo jam nepagelbėsiu. Tegu perka, tegu krauna, nes žmogus turi kuo nors gyventi. Kai aną šeštadienio popietę sutikau jį Dodswoodo gatvėje, išeinantį iš senienų krautuvėlės, tai dar nusprendžiau, kad aš jam galėčiau padėti. Jis išsinešė sidabrinį arbatinuką ir porą sidabrinų taurių.

Aš sustojau ir pasisveikinau.

— Tai sidabrėlio truputį nešies? — užkalbinau jį.

— Nusipirkau porą daiktelių, — varžydamasis tarė jis. — Tik velniškai brangu.

— Na, geri daiktai visad brangūs, geri ir gražūs daiktai, — pasakiau jam. — O čia gražūs daiktai.

Aš nuo žvilgančio sidabro pakėliau akis į Dėdelę, ir mane užplūdo užuojautos jausmas. Reikia žmogui padėti.

— Reikia paieškoti, kur galima pigiau pirkti, — pasakiau aš jam, nes atsiminiau, kad Intrighame būna sidabrinių daiktų varžytynės. Jeigu nusimanai, kokios kainos yra parduotuvėse, ten gali pigiau nusivарžyti. Aš jam pasakiau tą mintį. Tiesa, aš nežinojau tikslaus tų varžytynių vietos adreso, nežinojau, kada varžytynės būna, bet Dėdelei tai buvo smagi naujiena. Aš iš jo veido mačiau, kad ta žinia jam miela. Taip, jis nueis ir susižinos.

Davydonis man vis papasakodavo apie tą sidabrą. Jo daugėja ir daugėja. Dėdelė prisidarė daugiau lentynų, pirko, seniau supirktąjį valė, ir Davydoniui, sako, nusibodo jau tas jo šeimininko sidabras ir pats šeimininkas. Dėdelė jam tik kartą suteikęs pramonėlę, kai varžytynėse praleidęs net ir namų skolos ratai apmokėti skirtuosius pinigus ir pradėjo jį prašinėti paskolinti. Mes tada apkalbėjome tą aistrą. Bet mes pažinojome žmonių su kitokiomis aistromis. Mes turėjome pažįstamų, kurie viską prageria ir dar į skolas įbrenda. Pažinojome ir tokių, kurie uždarbį praleidžia arklių ir šunų lenktynėms ir

futbolo pūlams. Dėdelė tėra tik vienas tų nelaimingųjų, ir jo aistra, matyt, retos rūšies. Taip, vienas iš tų nelaimingųjų aistros vergų. Taip, toks žmogaus gyvenimas, toks likimas.

Bet Davydonis ir mane nustebino, kai aną rytą dar prieš darbą prilėkė susijaudinęs prie mano mšinos ir rėkte išrėkė:

— Poviliukas nusipirko karstą!

Taip, sako, vakar vakare kažkas paskambino prie durų. Davydonis iš savo kambario pašokęs atidaryti. Stovėjo du vyrai ir klausinėjo Dėdelės. Tuoju prisistatė ir nesmagus Dėdelė. O tie vyrai atvežė du gražius karstus ir sunešė į sandėlį. Davydonį, žinoma, apėmė nerimas. Kam čia tie karstai? Dabar mes abu aptarėm ir pietų pertraukos metu dar iš naujo apkalbėjom, kad čia niekas neperka karstų ir nelaiško namuose. Taip, buvo laikai, kai seni žmonės Lietuvoje iš anksto užsisakydavo karstą ir pastatydavo jį ant aukšto ar klėtyje. Kai numirs, tai niekam nebus rūpesčio bėgioti ir prašinėti, kad padarytų karstą. Karstas jau gatavas, laukia žmogaus mirties! Dar ir taip išgražintas tas karstas, kaip užsakytojas nori. O čia jis užsakomas, kai žmogus miręs. Kas gi tam Dėdelei užėjo?

— Tai ar tu klausei jį, kam jis pirko? — sakau Davydoniui.

— Sako, pigiai gavau.

Karstai, žinoma, ne sidabras. Net ir senus sidabro daiktus gali paversti pinigų. Karstų, aišku, jis neparduos. Davydonis irgi pritaria man, kad karstų neparduos. Jie taip ir stovės, kol sutrūnys ar bus pa-

naudoti žmogaus palaikams sudėti. O jeigu žmogaus palaikams, tai kam Dėdelei du karstai?

— Ar tu neklausei, kam jam tie du karstai? — sakau Davydoniui.

Davydonis vis toks pat nesmagus, kaip ir iš ryto.

— Klausiau, — sako. — Vienas bus man, sako, kitas — tau, — ir Davydonis nuryja nesamą seilę.

Aš žiūriu į jį ir nenorom šypsaus. Matau, kad jis jaudinasi.

— Visą naktį nemiegojau, — sako jis man. — Kai taip pasakė, tai moviau į kambarį ir užsirakinau.

Taip, nuo tos dienos ir Davydonis sėdėjo jau užsirakinęs kambaryje, vis pasiklausydamas ėjo į virtuvę virtis arbatos ar praustis. Jis bijojo. Tegu Dievas myli, sako, bijau ir bijau.

Dar praėjo pora dienų, ir Davydonis vieną rytą atėjo į fabriką su visais lagaminais. Jis buvo pamėlęs iš baimės. Ne, jis nebenori pas Dėdele gyventi jau nė vienos dienos ir išsiprašė anksčiau iš darbo: jam reikia susirasti kambarį.

— Kas dabar atsitiko? — klausiu jį.

— Dar atvežė keturis karstus!

Davydonis vėl matė, kai atvežė. Jis buvo susitikęs ir Dėdele, bet nebedrįso paklausti, kam gi bus šitie. Šikart karstai buvo sunešti į Dėdelės kambarį.

— Tai kam šitie bus? — klausiu Davydonį.

— Aš tuoj supratau, kam bus šitie, — sako Davydonis. — Viršuj gyvena šeima: tėvai ir du vaikai. Jiems nupirko karstus!

— Negali būti!

— Patikėsi mano žodžiais, kai papiaus tuos žmones!

Mano galvoj vis tiek netelpa tokia baisi mintis. Aš dar apklausinėju Davydonį, ką gi tas Dėdelė daro. Ar jis šūkauja? Ar jis nukalba? Ne, ne. Ar jis vis dar toks pat geras? Taip, geras, tik Davydonis jau nebeįsileidžia jo į kambarį nuo to vakaro, kai buvo nupirkti pirmieji du karstai. Davydonis nieko nebeįsileidžia. Jei kas nors subalados į duris, tai jis nutyla ir nė krabšt.

— Negerai padarei, Davydoni, — sakau jam. — Jei tu galvoji, kad čia kas nors baisaus, tai tuos žmones turėjai įspėti.

— Aš įspėjau. Nebijok, aš tuoj įspėjau. Įspėjau ir išėjau.

Davydonis susirado kambarį, bet tą pat savaitę atsakė darbą ir išvažiavo į kitą Intrighamo miesto pakraštį. Baimė nebepaleido jo.

— Jis gali čia surasti mane, — sakė jis. — Ką aš tada darysiu ir ką jam sakysiu? Žinai, net ir kambario neatsakiau, kaip visi čia daro. Rasiu darbo ir kitur.

Atsisveikinau su Davydoniu, bet tie karstai man neišėjo iš galvos. Ne patys karstai, bet ton jų istorijon įpainioti žmonės. Kailiniai, sidabras, karstai... Gal ir susisuko žmogui galva. O jei susisuko, o jei ta šeima neišsigando ir neišbėgo, kaip Davydonis, ar neatsitiks nelaimė?

Tų minčių kankinamas, aš nebeišlaikiau. Eisiu, sakau, eisiu ir išsiaiškinsiu. Eisiu ir ką nors sužinosiu.

O kai nuėjau, širdis atsileido dar gatvėje. Aš pamačiau priekiniame darželyje kūbrinėjančią Dėdelės gyventoją. Jis kasinėjo žemę gėlėms sodinti, nes pavasaris jau buvo įsisiautėjęs. Aš tik nustebau, kad ne pats Dėdelė kasinėja.

— Ar namie šeimininkas? — paklausiau.

Taip, Dėdelė buvo namie, ir aš skubiai permėčiau galvoje, ką jam sakysiu. Žadėjau jam sakyti pusę tiesos ir pusę melo. Aš neslėpsiu, kad iš Davydonio šį tą žinau. Mažų mažiausia, žinau, kad Davydonis išsikraustė ir kad jo kambarys tuščias. O jei tuščias, tai ar jis sutiktų tą kambarį išnuomoti iš kito miesto į Dodswoodą atvažiuojančiam mano draugui? Čia jau būtų melas. Joks draugas neatvažiuoja, bet ką aš turiu sakyti?

Iš to melo išgelbėjo mane pats Dėdelė. Sutiko jis mane šypsodamasis.

— Ar dar dirba Davydonis? — paklausė jis.

— Ne, pabėgo į Intrighamo pakraštį.

— Oi, tas Davydonis! Oi, žmogelis. Baisus žmogus. Sunku su tokiu žmogum arti gyventi. Piršto nepajudinsi be jo žinios. Jis būtinai turi viską žinoti.

Aš neskubėjau Davydonio nei teisti, nei teisinti. Nebuvo net ir laiko — ėjom pro vienas, pro kitas duris, kol atsidūrėm jo kambary. Tada aš vienu žvilgtelėjimu apmečiau jo kambarį ir dėl to dar užtrukau prasižioti. O ir jis pats nutilo. Paprašęs mane sėstis ir pamatęs, kad aš pastebėjau pokavimo dėžes kambaryje, jis vėl prabilo.

— Išvažiuoju.

Jeigu Davydonis sakė tiesą, kad visas kamba-

rys buvo nukrautas sidabru, tai aš prieš save mačiau jau pustuštes lentynas. Taip, ten, matyt, ir stovėjo tas sidabras, ir jis dabar sulindo į dėžes!

— Išvažiuoji?

— Namukus pardaviau savo gyventojui ir išvažiuoju.

Staiga, rodos, visi reikalai atsidūrė kitoje šviesoje. Dabar pamačiau, kad meluoti dėl kambario man nebėra reikalo.

— Ar toli išvažiuoji?

Klausdamas aš atsiminiau karstus, kurie išgąsdino ir išvijo Davydonį. Aš buvau juos užmiršęs. Taip, kol Dėdelė mane įleido, kol mes sveikinomės, kol jis kalbėjo apie Davydonį, aš per tą tarpą užmiršau karstus. O gal mano žvilgsnis į lentynas sienose ir į pakavimo dėžes išstūmė man iš galvos mintį apie karstus.

— Į Blackpoolį išvažiuoju.

— Tai, matyt, jau praturtėjai, jei į tokias vietas važiuoji gyventi.

Jis patenkintas šypsojosi.

— Viešbutėlį nusipirkome su svainiu. Dirbsime, ne tik gyvensime. Tur būt, kaip arkliai dirbsime, kol prasikursime. O kas čia iš tiesų žino? Gal ne tik dirbsime, bet ir gyvensime. Svainis sugundė. Jei ne jis, tai, tur būt, fabrike ir nugyvenčiau amželi.

— Koks svainis? — paklausiau. Jo tas pasakojimas pakišo man tą klausimą. Tylus Dėdelė, tylus, o žiūrėk — man pasisako apie svainį!

— Būsimasis svainis! Dar tik būsimasis.

— Tai ir sidabrą, tur būt, viešbučiui pirkai? — atėjo man į galvą pasakyti.

— Taip, — tarė jis ir pradėjo pasakoti apie savo mergaitę. Pasirodo, ta mergaitė dirbo tekstilės fabrike kartu su mumis. Kuri ten buvo ta mergaitė? Ji dirbo kitam skyriuje, ir aš nežinojau, ar buvau ją matęs. Sau vienas stebėjau: kaip čia buvo, kad Davydonis net ir tiek nežinojo? Matyt, ir tos būsimosios Dėdelienės jis nepažinojo.

— Tai sidabrą pirkai viešbučiui? — dar kartą sakau. — Masę sidabro dabar turėsi, — sakau. — Gerai, gerai, žinoma, gerai, — ir tie mano sakymai, žinau, nėra pasitenkinimo išraiška. Man juk vis tiek, ar jo svečiai valgys ir gers iš sidabrinių indų, ar iš molinių ir stiklinių. Tuo plepėjimu, matyt, aš nesąmoningai stengiuos sumegzti ryšį tarp Davydonio pasakojimų sudarytojo ir ligi šios dienos išsinešiotą jo įspūdžio ir tikros tiesos. Štai tau tas keistasis sidabras! Davydonio vaizduotė žymiai pralenkė gyvenimo tikrovę.

— Žinai, sidabro prisipirkau daugiau negu reikia, — prisipažino jis. — Bet aš ten parduosiu ir dar uždirbsiu. Dar net daugiau nusipirksiu ir parduosiu. Kurortinė vieta, iš viso pasaulio žmonės suplaukia!

Ir jis pradėjo pasakoti man senų sidabrinių dirbinių kainas. Va, graži žvakidė, sako. Kiek ji atneš pelno? Mažų mažiausia, bent tiek, kiek jis per porą dienų dabar uždirba fabrike, o gal ir daugiau. Jeigu pinigingą kvailį pataikys sutikti, gal už tą žvakidę uždirbs, kiek per savaitę fabrike. Arba, va, kita žvakidė. Arba... Taip, tikiu, bet jau mane apima nuobodulys. Sidabru aš neprekausiu. Aš keliuos — eisiu namo. O atsikėlęs išdrįsau.

— O tuos garsiuosius karstus kur gi dėsi? Taip išgąsdinai Davydonį, kad aš net atėjau pasižiūrėti tų karstų. Kur gi jie? — išbėriau Dėdelei.

Aš dar nebuvo matęs Dėdelės juokiantis. Kai tik pradėjau apie tuos karstus, jis iš karto paraudo, tartum visas kraujas būtų šokęs į veidą. O kai baigiau, tai patenkintas pratrūko kvatotis. Ai, koks patenkintas jis atrodė, kai kvatojosi.

— Iš tiesų jis išsigando, — patvirtinau aš jam, kai aprimo.

— Negali būti! Aš niekad nepagalvojau, kad jis išsigando, kai pajuokavau. Aš maniau, kad jis supyko. Aš pradėjau užsirakinėti, kad nosies visur nebekaišiotų. Sakau, Davydonis, tur būt, užsigavo.

— Tai kur tuos karstus dėjai?

— Ne mano jie ir buvo. Karstai buvo uošvio.

Taip, išsiaiškinau ir paskutinę paslaptį. Karstai buvo Dėdelės būsimajo uošvio. Kai jo sūnus ir dukterė sujudo kartu su Dėdele kraustyti į Blackpoolį, senukas išpardavė savo laidotuvių biurą. Taip staiga viskas įvyko, kad net nebuvo kur dėti tų kelių karstų. Žmonės miršta ir Dodswode, ir visi laidotuvių biurai nesiskundžia uždarbiais. Bet Dėdelės būsimasis uošvis, pasirodo, yra jau visiškai senas. Jis vargiai besukaldavo pinigų apsimokėti už biuro patalpą. Dėl to jis dabar taip staiga uždarė biurą, kad neberekėtų mokėti dar už vieną mėnesį nuomos. Tai tie karstai ir susirado laikinį prieglobstį Dėdelės namuose, kol atvažiavo ir išsivežė juos atpirkusi gamykla.

Taip, aš dabar supratau: vargšas Davydonis! Jeigu jis būtų dar pakentėjęs Dėdelės namuose, iš ir

toliau, tur būt, susitikinėčiau su juo fabrike — jis nebūtų turėjęs bėgti.

Lengva širdimi grįžau namo. Išsiaiškinau! Tiesa, išsiaiškinau ne viską: dar nežinojau, kas atsitiko su kailiniais. Gal Dėdelė įpykęs juos ir sudegino, kaip Davydonis spėliojo. O gal padovanojo savo būsimajai. Taip, galėjo jis ir padovanoti, nes Dėdelė, matyt, moka gyventi. Kita vertus, ta jo būsimoji galėjo ir nepriimti kumeliuko kailinių. Ji gi laidotuvininko duktė, vidurinėsios klasės atžala, nors ir dirbo fabrike. O kumeliuko kailiniai tais pirmaisiais metais buvo lyg ir kokia norinčių puošniai pasirodyti neturtėlių uniforma.

PIEVOS

Pro mano gimtųjų namų priekinius langus matyti pievos pamiškėj ir už upės, pažiūrėkite, beržai baltuoja pievose. Taip, už upės ir šiapus upės ten toliau, už dirvonų, beržų pasibarstę. Tai tos pačios pievos, apie kurias mano tėvai svajojo visą savo gyvenimą. Jie svajojo ir numirė. O su manim pasibaigs ir tų svajonių atminimas. Niekas, tur būt, apie tas pievas ir dabar nebekalba, bet tada nebus kam jų ir prisiminti. Niekas net ir nežinos, kad apie jas kažkas svajojo. Taip, su žmogaus mirtim pasibaigia ir

svajonės. Beržai ir po to baltuoja, jei niekas jų neiškerta, ir pievos žaliuoja, o svajonės miršta su žmogaus kelione į kapus.

Jeigu aš nebūčiau savo tėvų vaikas, tai gal sakčiau, kad apie pievas iš viso nėra ko svajoti: jomis reikia grožėtis, kol snaudaliais, verutėmis ar dobilėliais žydi, ir traukti į plaučius šieno kvapą, kai prasižieda šienapiūtė, ir taip kartoti metai iš metų. Bet tos pievos buvo ne mano tėvų, jie neturėjo pinigų joms nupirkti, nors ir labai troško, dėl to vien tik žiūrėjo, svajojo ir kalbėjo.

O mano tėvų žemė iš visų pusių supo vis tokie, rodos, milžinai. Ta jų žemė buvo tarytum lyg koks žirnis mažas, jei palygintum ją su kaimynais, vis tokiais dideliais, vis sunkiai aprėpiamais. Tegu spūstelėtų, rodos, tie kaimynai, tai ir išeitų dulkėmis tas siaurutis ir trumputis tėvų rėžis. Ir jeigu iš kalbomis reiškiamų jų svajonių darytum gilesnes išvadas, tai galėtum net sakyti, kad jie visais savo kaulais jautė tokią galimybę. Jeigu turėtų tas pievas, tai prasi-veržtų iš suspaudimo, iš tos mažybės, ir tada palengva išgaruotų netikrumas.

Kaimynai iš tiesų buvo dideli. Rytuose, štai, Pranckūno ūkis ponauja visu upės pakraščiu ir dar nugnyba nuo mūsų sklypo šiaurinę kampą, ir ta upė yra jo. Vakaruose už liekno Gervydų kaimo ganyklos. Pusę pietinio pakraščio į vakarus šešėliais uždangstęs stūkso miškas. Vien tik pietryčių kampelis susisiečia su Barsiukų pievomis, kurios puikuojaš beržų baltybe. Jeigu galima prasiveržti iš suspaudimo, tai tik ščia, pro tą tarpą, į pievas, ir apie jas

mano tėvai kalbėdavo nuo tų metų, kai aš buvau dar tik toksai, va, pipiras.

Ne, kitur veržtis jiems nėra kur. Barsiukų pievos — vienintelis kelias išbėgti iš apsupimo ir stipriai atsistoti ant kojų, kad visų kaimynų mintys sukėtųsi apie mus ne kaip apie kokius nors smulknius, bet kaip apie lygiateisius, kurie irgi visada būna sotūs ir nepriklauso nuo didžiųjų malonės.

Apie Pranckūno žemę būdavo pakalbama, ką jis netoliese sėja ar sodina, kada jis pakilesniusius plotus aria, o slėsnesniusius šienauja arba kada jo pusininko vaikas vasarą išdžiuvusios upės duburėliuose ieško dar gyvo lydžio ar dumble lindinčio vijūno. Kitoj pusėj — Gervydų laukai kiek akys užmato aukštyrą į šiaurės vakarus, lieknas visu vakarieniu pakraščiu, o už to liekno iki pat vieškelio — ganyklų plotas su krūmais pamiškėje, su eglynėliu palaukėse ir su išdramblotu keliuku, kuris nuo vieškelio pasisukinėdamas ateina per ganyklas, už mūsų žemės šiaurėje persikelia per upę ir paskui, vos patėjėjęs galiuką, išsišakoja Pranckūno laukuose — ta tiesioji, kietesnė šaka atsiremia į paties savininko trobas, o šiaurinė, iš tolo geltonuojanti palaidu smėliu, prasmukusi pro kitą eglynėlį, atsiduria Žvirblių kaime.

Apie Gervydų žemes irgi nebuvo ką daug kalbėti. Taip, per jų laukus kadaiseėjo keliukas tiesiai nuo paupio, tarytum jis būtų buvęs skirtas mums pasinaudoti, kad patogiau galėtume pasiekti Pavanđenę, bet jis išnyko, kai kaimas išsiskirstė vienkiemiais. O ir skirtas jis buvo ne mums — kitų kaimų

žmonės paupiu atbrisdavo pievomis iš toliau, paeidavo mūsų patvoriu ir tuo keliuku tiesiau pasiekdavo Gervydus, o paskui ir tą pačią Pavandenę.

Gervydų ganyklų nugrauzinėtose aikštelėse augo dagiliai, ir apie juos galėjai pradėti kalbėti, jei praėjai basas dairydamasis, kur čia bus nustrykčiojęs tas iš laukų į miško pusę pasukęs kiškis. Duriantį dagilį galėjai užminti ir belandžiodamas apie eglis, kurių ten buvo, ar labiau į pamiškę ieškodamas rudeniop ruduokių.

Būdavo kalbama ir apie mišką, ir dažnai jis minimas ir ne vien dėl to, kad visu kampu pietuose medžiai mesdavo į mūsų pusę savo šešėlių, kol dar tebežaliavo tos didžiosios eglės, o paskui, kai jis čia pakraščiu iškirstas priaugino beržų tankynę. Miškas, tur būt, daugiau buvo susijęs su mūsų gyvenimu, negu Gervydų ar Pranckūno žemės kartu sudėtos.

O tos Barsiukų pievos, kurios rytiniu miško pakraščiu tiesia linijaėjo vis tolyn ir tolyn, jos buvo matyti pro mūsų langus, kol už medžių ir už krūmų dingdavo iš akių. Jų kampas taip pat sulaikydavo, rodos, mūsų žemę, kad ji, iš visur apsupta, tokia mažai neišsiveržtų kur nors, tų didžiųjų spaudžiama. O jeigu ji būtų veržusis, taip, taip, patogiausia vieta sau skintis kelią ir ieškoti erdvės tegalėjo būti tik tos pievos šiapus Vandenės per dirvonėlius tolyn ir tolyn, nes ten plotai visa pamiške dar dideli, oi, dideli, ir jų užtektų iki kaklo ir bulvėms pasisodinti, ir rugiams ar avižoms pasisėti, ir karvėms paganyti, ir pasišienauti ten toliau tose slėnesnėse vietose. Arba ji galėjo prasiveržti pamiške iki tam tikros ribos, iki

tų slėnesnių vietų, ir dar persikelti per Vandenę, kur išmėtyti didžiuliai beržai mėgaujasi. Ten irgi galima prarauti beržų ir pasisodinti bulvių ar pasisėti linų ar avižų jau tais pačiais metais, jei ta žemė buvo tavo, ir tegu gegutės sau kukuoja, kol užaugs derlius.

Mūsų žemė iš tikro baisiai norėjo prasiveržti į tas pievas. Žemė ta mūsų buvo maža, ir dėl to duonos didelei šeimai iš jos neužtekdavo. Vis pūrą rugių reikėdavo šen, pūrą ten užkalti, kad visi būtų pakankamai sotūs. Su tiek žemės tik porą paršų tenupenėdavom, ir mėsos iki soties galėjai valgyti tik per Kalėdas, o kitom ne pasninko dienom jos užtekdavo tik tiek, kad pasikeistų sausos duonos skonis. Karvėms ruginių šiaudų tėvas belsdavosi į tolimus kaimus, prašinėdavo ūkininkų ir gaišdavo laiką. O pavasarį karves vis tiek reikėdavo virvėmis kelti ir drebančia širdim žiūrėti, ar pastatytos nesusgrius su visam, nespėjusios paragauti linksmai iš žemės lendančios šviežios žolės. Rodos, jeigu tavo žinioj būtų tos pievos, tai karvės ir pavasarį šokinėtų.

— Kad būtų nors kiek daugiau tos žemės! — tokiom nerimo dienom prataras motina. O tėvas pakels galvą, patylės ir atsakys:

— Kad būtų, kad būtų! Kad būtų, tai kitas reikalas būtų. Tas ir yra, kad nėra.

Jam irgi gaila karvių — gyvas daiktas, kuris į tavo žiūrį liūdnom akim. Tu jam duodi ėsti, tu ir atsakingas už jį. O jeigu ir nesijaustum atsakingas, ar ne tas gyvulys padeda tau išsimaitinti, ir ką tu darytum, jei kuri nors karvė atsisakytų stovėti, kai paleisi ją pakėlusias virves? Naktim nemiegosi, dieną

ramybės nerasi, kad netekai šitokio brangaus turto ir vaikams nuo burnos prieš savo valią nutraukei lašą pieno. Dėl to jeigu ne motina, tai gal tėvas užves kalbą ir pagailės, kad nėra daugiau žemės. O jei šiandien tėvas suniekina motinos viešai reiškiamąjį troškimą, tai rytoj gal motina šitokiu pat būdu nutrauks tėvo svajones. Ir jeigu eina kalba apie žemę, tai vis apie tas pievas, ne apie Pranckūno laukus ar Gervydų ganyklas. Tėvų svajonėse visada tik tos čia pat esančios pievos ateina dar labiau panamėn ir, rodos, pačios prašosi globojamos ir gerai išnaudojamos.

Jeigu tėvų akys ir mintys kryo į tas Barsiukų pievas, o ne į Gervydų ar Pranckūno žemes, tai tik dėl to, kad jos buvo lyg ir beglobės. Jas buvo kažkada nusipirkę trys Barsiukų kaimo ūkininkai — Knizius, Jūrelė ir Pagareckis, ir jie čia atvažiuodavo tik pasišienauti ar kuris nors dar bulvėms prasiarti rėželio. Jų kaimas kitapus miško, toli, ir jie ten visi turi pakankamai žemės, ir ligi šitų pievų jiems ilgas kelias. Kam jiems tos pievos? Mano tėvas ir motina rūpindavosi, kam jiems iš tiesų tos pievos taip toli ir taip sunkiai pasiekiamos ir tinkamai neišnaudojamos. Mums būtų čia pat, ir tada bulvių vagose per vasarą tikrai nesuželtų jaunos epušėlės — vaikai išraustytų pagal tėvų nurodymus.

Tiesa, jie niekada nepalikdavo nepiautų pievų, tie trys savininkai. Jei kuris nors jų vienašiais metais pradraskydavo nuo pamiškės iki upės kokį rėžį dirvono ir pasodindavo bulves, tai paskui kitais ir trečiais ten taip sau prastovėdavo tuščia žemė, prižėlusi

usnių ir sužydusi svėrėmis. Jie, matyt, nebesuspėdavo visur aplakstyti, tie savininkai, jiems užtekdamo darbo savo kaimo laukuose. Bet jie, kas kada nutvėręs laiko, atvažiuodavo tik pasišienauti dažniausiai patys, o kai kada ir su samdytais žmonėmis, kad greičiau susidorotų.

— Žiūrėk, jau Jūrelė šienauja, — sakys motina, pamačiusi pirmąjį kubrinėjančią pievose su dalgiu. — Rodos, kad Jūrelė, o gal ir Pagareckis, — ir ji tol nebūdavo tikra, kuris braido pievomis, kol akimis neapmatuodavo, kieno tai gali būti režis.

Motina dažniau prisilaikydavo apie namus ir dėl to pirmoji pamatydavo, kad jau kuris nors jų arba dalgiu matuoja sau režio platumą, brisdamas palei upę, arba suka pradalgę. O kaip būtų gera, kad ten braidžiotų tėvas, o ji purtytų suverstą šieną, o ji ir vaikai grėbtų, jie visi vežtų, krautų daržinėn, užverstų šieną visus pakraščius ir dar sureštų kokią priestatą šiaudams sudėti, jei pritrūktų vietos. Aišku, tada pritrūktų vietos, nes mūsų daržinė maža. Bet ten šienauja ne tėvas, o Pagareckis, ir kai rudeniop atžels atolas, vis tiek su jokių gyvulių neįkelsi kojos į tuos plotus. Sako, gyvuliai ištrys pievas. Žolės, sako, jiems negaila, to atolo jie niekada nebesuspėja nušienauti. Jiems gaila pievų, kad karvės ar arklys nepalikėtų pėdų, kurios stovėtų iki vasaros, kai vėl bus šienaujama ir ten nebeataus žolė. Mūsų motina netiki, kad tokios pėdos išsilaikytų. Juk rudenį mes karves išgenome į slėnelius einančią savo pievelę, kai jau nupiautas atolas. Bet arkliui reikia vietos pagrauzinėti, jis vis su grandine kilnojamas

po pamiškės tą plotelį per visą vasarą ir ten plikai nuskuta nebespėjančią atsigauti žolę. Tai jam rudėnį irgi truputį linksmaiau būna pievelėje pagrauzinėti, ir jokių pėdų jis nepalieka.

Dievo malonė, kaip sako motina, kad leidžia ma karves miške ganyti.

— Jeigu, neduok, Dieve, nebeleistų miške ganyti, — sakydavo motina, — tai tada visiškai prapuolęs. Tada nors lipk dangun su visomis savo karvėmis. Dievo malonė, kad dar leidžia. Kur gi tada ganytum? — ir ji tokia proga pasvarsto, kur reikėtų maldauti mūsų karvėms ganyklos. Gal būtų galima prisiprašyti Pranckūną, nes jo banda kartais ganosi tuose plotuose už Vandinės. Bet kiek būtų rūpesčių nusivaryti tokį kelią ir parsivaryti, kai jo galvijai laikomi aname rytiniame žemės pakraštyje! Kai vasarą dienos karštos ir galvijai vidudienį turi būti genami namo, tai po du kartus per dieną reikėtų varinėti, ir kas šitaip toli eitų melžti į pasaulio pakraštį, ir kaip tos karvės kažin dar apsiprastų su svetimomis, dar, ko gera, pareitų kuri nors vieną dieną ragu prarėžtu kiauru šonu! Taip, motina neapkentė minties, kad mūsų karvės ganytųsi su svetimomis. Tokia mintis gąsdindavo ją. Mūsų karvės turėjo kasdien grįžti miegoti į savo tvartą ir niekur nesimaišyti su svetimomis. Dėl to niekas neklausė ir nesužinojo, ar Pranckūnas dar priimtų tas mūsų karves, jei staiga išeitų įstatymas, kad nebevalia miške ganyti. Tik namuose pakalbėdavom, kas tada būtų. Žinoma, tada reikėtų prašyti Pranckūną. Taip, Pranckūną, o ne Gervydų kaimą. Su tuo kaimu sunkiau būtų susitarti, tai viena. Su kuo gi ten kalbėsiesi, kai tiek galvų?

O kai tiek galvų, tai tiek ir nuomonių būtų, ir sunku būtų susitarti ir dėl leidimo ganyti ir dėl kainos. Be to, mūsų motina matė, kokios prastos Gervydų ganyklos. Ją gąsdino vien jau tas lieknas prie mūsų žemės. Kol kaimas dar buvo neišskirstytas, ne viena Gervydų karvė ten išmaurojo iki pilvo. O mūsiškės, kai įsinorės per karščius vidurvasarį ar vakarais pasiekti namus, aišku, bris tiesiai, neieškos pamiškės tiltelio partrinksėti. Užries uodegas ir mauros tiesiai!

Su tom Gervydų ganyklom dar ir ta bėda, kad jos visuomet plikos. Tiesa, jos plačios. Plotai jų iki vieškelio, dar, tur būt, didesni kitapus vieškelio. Vienur jos taip nugrauztos, ypač kalneliuose, kad net skruzdėlę ar mažą vabalėlį pamatysi judant nesilenkdamas. Tie kalneliai, žinoma, mėgiami piemenų — juose smagu prieš saulutę pasišildyti ar pažaisti, dėl to ir galvijai čia dažniau palaikomi, kol tarp dygiųjų dagilių bepalieka tik žolės šaknys. Pakrūmėse daugiau žolės. Tų pakrūmių yra ir kitapus vieškelio, iki pat Gasiūno sodybos. Aišku, kad ir mūsų karvės bado nekęstų Gervydų ganyklose. Tik tai mūsų motina nepažinojo tų ganyklų. Ji iš savo žemės matė tą kalnesnį plotą už liekno ir iš jo plikybės sprendė apie visą kaimo ganyklą. Jei ji važiuodavo į Gulbinus, tai tuo keliu pagal eglyną, o jis atverdavo akims kaip tik tą amžinai nuganytą aikštę plikybę. Jei ji ėjo į Pavandenę, kol takas tebebuvo tiesiai per Gervydų laukus, tai ganyklų nesiekdavo. O kai kaimas išsiskirstė, tai vieškelį pasiekdavom pamiške, o ten tuojau pačiam pakraštyje kitas lieknas, kuris siekė vieškelį. Motina po tas ganyklas

niekad nėra vaikščiojusi, niekad nėra visų jų mačiusi. Net ir ruduokę ar lepšėlę jei kas nors tose ganyklose nusiraudavom, tai tik mes, vaikai.

O kai išskirstė kaimą ir laukuose pritupdė trobų, mintis Gervyduose ganyti karves visiškai atkrito. Kas gi ir kur ten jas ganyt, jei žmonės patys savo karves laiko jau pririštas! O savąsias mes vis tebeganydavome miške. Kai vienas išeidavome iš metų, tai tą ganymo pareigą perimdavome kitas, ir taip nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens tuose miško plotuose iki vieškelio ir gilyn iki Rėksnių kaimo palaukių ir dar kitoj pusėj vieškelio po epušotus, beržynus ir alksnynus žingsniuodavome ir žingsniuodavome paskui šlamščiančius gyvulius. Bet kai ateidavo ruduo, žolė miške pradėdavo nykti, ir, rodos, jei karvės kokią valandą pašlamštų tų pievų atole, kuris vietomis net tamsiai žalias nuo tirštumo, ai, prašviesėtų ir joms akys. Bet ne, išmindžios pievą, ir neprašyk ir neminėk nė vienam tų savininkų! Tėvas kartą prašė, bet gavo atsakymą su tom išmindžiotom pėdom ir daugiau jau nebeišdrįso prašyti. O jei rudenį įgindavom į kalnesnes vietas tuose dirvonuose, tai tik slapta ir jau visiškai prieš užšalant ar pirmiesiems šalčiams po truputį jau grabinėjant žemę, kai niekas nebesitiki, kad dar galėtų pamiške ateiti Knizius, Pagareckis ar Jūrelė. Kas čia tokiu laiku dar galėtų atnešti juos! O jei sutrumpės karvių nuėsta žolė, tai ar ne geriau, negu palikti ją kaip stovi supūti? Kitais metais pavasarį išdygs kita, ir niekam jokio nuostolio nebus, ir mūsų motina tokio rudeninio paganymo vogčiomis nelaikė nuodėme. Ji buvo griežta, kai reikalas sukosi apie vagystę. Aš

nežinau, kas būtų, jei ji sužinotų, kad jos kuris nors vaikas pavogė net ir smulkiausią daiktą. Jis neišsuktų bausmės. Taip pat niekam niekada neatėjo į galvą paganyti pačiu pievų žydėjimo metu, kai dar nenušienauta. Vien tik rudenį tokios mintys kildavo.

— Jeigu galėtume nupirkti nors iš vieno, — sakdavo ir tėvas ir motina, — tada užtektų savo šieno ir bulvių, — ir tokia svajonė buvo pagrįsta. Ne, tėvai neturėjo pinigų, bet jie žinojo, Pagareckis parduotų. Kiti du savininkai turi vaikų, tai gal kada nors susigalvos kuris nors, kad reikia tas pievas išsidalyti atskirais sklypais ir statytis trobas. Niekas netiki, kad taip atsitiks. Naujoms troboms reikia pinigų, o jie visi turi pakankamai žemės savo kaime ir ten neįveikia tinkamai išdirbti. Bet kuris nors gali šitaip sugalvoti, taip, gali. Tik tasai Pagareckis buvo bevaikis, ir su juo pačiu baigsis visos žemės ir visos pievos. Jis norėtų parduoti savo dalį, ir mūsų tėvai pasvarstydavo, kiek reikėtų pinigų jo daliai atpirkti. Krūvą pinigų reikia turėti, ir tada galėtum nebijodamas ganyti, bulves sodinti ar avižas sėti. Tada galėtum rudenį ganyti. Tada galėtum ir dalį tų pievų paversti ganykla. Tėvas sutikdavo, visą aukštąjį pamiškės plotą būtų galima suarti. Miškas eina visu pakraščiu, ir jo šešėlis popiet užgula kraštą žemės. Bet bulvės auga. Aišku, augtų ir avižos. O jeigu daugiau būtų žemės, jei pakaktų pievų, jei galėtum daugiau gyvulių laikyti ir tą smėlį tręšti, augtų bulvės, augtų ir javai. Jau ne kartą buvo kalbėta, kad daržus padidintume gal net iki tų pievų, ir ten būtų gražus sodas iki pat pakraščio savo žemėje. Obelys,

obelys, o tarp jų burokų vagos, ir karvių jau nebe-reikėtų pavasarį virvėmis kelti iš guolių. Jos būtų ne-be ruginius šiaudus, bet avižinius, o kartais gautų šieno ir per visą žiemą kiekvieną rytą tų prašutintų burokų. Karvės žvilgėtų ir pavasarį, kaip dvaro stai-niniai, ir nereikėtų žiūrėti, kaip pamažu iš jų nuga-ros išlenda inkštyrai. Karvės būtų kaip mūras! Taip, karvės būtų gražios, ir daugiau jų laikytume. Tvartą praplėstume, daržinę perstatytume. Padidintą daržą, žinoma, reikėtų aptverti, tur būt, statinių tvora, nes jei sodintume obelaites, tai žiemą jas apgraužtų kiš-kiai. Kalvėnų dvaro sodas neaptvertas, tiesa, bet mes gyvenam pamiškėje, mūsų kita padėtis. O dide-lis sodas rūpi mums visiems. Dabar tiek maža jo, ir niekada obuolių neužtenka. Rudenį tėvas ar motina nuperka kokį gorčių Pavandenėje ar Gulbinuose, ir mums iš to išeina tik po vieną kitą obuolį. Kai mūsų abi papinkės būna aplipusios, motina dalį išlaiko per žiemą, ir tada kurį vakarą ji užlipa ant aukšto ir atneša visiems po vieną. Turėdami didelį sodą, galėtume kasdien valgyti obuolius ir net dalį par-duoti. Jeigu padaugėtų žemės, tai padidėtų mokes-čiai, reikėtų daugiau padargų. Taip, pinigų reikėtų iš ko nors pasidaryti. Motina visą gyvenimą išnešio-jo vieną ir tą patį tokį ilgą žieminį apsiaustą, iš po kurio pamušalo laikas jau pradeda pešioti vatą. Ji ant senatvės vieną kartą galėtų juk apsilvilkti naują išėiginį drabužį, jei turėtų pinigų. Jai vis šalta su tuo senuoju, ir jei kur išvažiuoja ar išeina, tai grįžta su-styrusi. Tai žiemą ji ir pajudėti bijo. O jei mes turė-tume tas pievas, bent dalį jų, tada gyvenimas pasi-keistų iš pagrindų.

Jei mes turėtume tas pievas, tai tėvas tikrai pastatytų klėtį. Jis vis kalba apie klėtį ir yra numatęs jai vietą. Klėtis stovėtų sode, tolėliau nuo trobos, kad saulės neužstotų. Be klėties tada jau nebebūtų galima gyventi. Dabar grūdus suneša ant aukšto, supila į skrynias, ir jie po truputį iš ten išsamstomi. O jeigu būtų daugiau grūdų, tai kur juos tada laikytum? Klėtyje vasarą didesnieji eitume miegoti, nes troboje per maža visiems vietos. Gryčioje esame apgulę ne tik lovas, bet ir suolus. Vieni dar miegame kamaroje, kur žiemą būna suverstos bulvės, kiti šaltoje seklytėlėje. Jei būtų kuo tinkamai apsikloti, tai ir klėtyje miegotume kaip ponai net per didžiuosius šalčius, prisikloję nosis ir ausis.

Motina vis galvoja apie žąsis. Ji nemėgtų to skardaus girksėjimo, žąsys jai nepatinka, kad visur užteršia. Bet ji laikytų žąsis, jei mes turėtume tas pievas. Plunksnų, sako, būtų, naujų pagalvių ji prisiūdintų, duknas sau ar tiems vaikams, kurie eitų į klėtį miegoti. Ir žąsims yra numačiusi net kelias galimas vietas. Didelis gardas žąsims galėtų būti užtvertas šalia tos gatvelės, kuri pro tvartą nusuka į pamiškę. Bet ji ir pati abejoja, ar ten tikėtų žąsis laikyti. Kol žąsiukai maži, ten drąsiai galėtų pasisukti vanagas ir pridarytų nuostolių. Jis kartais net ties kiemu ima suktis ir puola viščiukus. O už tvarto net nepamatytum, kada jis darbuojasi. Bet žąsis galima būtų laikyti už šulinio tvoros tame laukelyje, pati geriausia vieta. O jeigu tėvas už daržo neužimtų viso ploto sodui, ji galėtų paprašyti ten aptverti gardą žąsimis. Net ir naujame sode galėtų paleisti jas, tegu sau girksi, jei nesodintų tarpuose daržovių. Ji pati

matė: žmonės soduose laiko žąsis. Net ir viso sodo joms nereikėtų.

Bekalbant apie žąsis, kartą motinai išsprūdo net šventvagiška mintis. Net tėvas pakėlė į ją galvą ir tylom ilgai žiūrėjo. Už to sodo juk būtų upė, tai žąselės sau gir-gir, gar-gar galėtų ir paplaukioti. Bet kas paskui tas gir-gir, gar-gar sugaudytų upėje? Ir ta upė nebūtų mūsų ties sodu. Ji priklauso Pranckūnui. Upė galėtų būti mūsų tik ties tomis pievomis, jei jas nupirktume. Ji būtų mūsų, bet ten jau per toli žąsis laikyti.

Aš visada nešiodavau galvoje mintį, kaip mes susisiektume su ta pievų dalim, kuri yra kitoje upės pusėje. Tiems savininkams nieko, jie atvažiuoja, nušiėnauja ir išvažiuoja. O ką mes darytume, jei dalį ten suartume arba paverstume ganyklomis? Mes turėtumėm ten nueiti gal kasdieną. Arba galvijus reikėtų ten ganyti. Per Vandenę tiltas yra šiaurėje už mūsų žemės, kur pati upė gilesnė. Bet mes juo negalėtume pasiekti savo pievų. Mes negalėtume nė tilto sau pasistatyti, nes ties tomis pievomis upė negili ir baisiai plati. Į tą klausimą man niekas nedavė aiškaus atsakymo. Ten žemė toliau nuo upės galėtų būti ariama, gaila būtų šitaip pievomis laikyti, jeigu mūsų ji būtų iki paties Gailių kaimo laukų. Tada tiltas būtų reikalingas, didelis, milžiniškas, nematyto ilgumo ties ta upe, kuri čia slėсна ir plati.

Metaiėjo, o tos pievos vis buvo ne mūsų. Nešiodamiesi svajones, mes retkarčiais vasarą paėjėdavome jomis pamiške, ieškodami žemuogių. Kur upė pasuka tolyn nuo pamiškės, artėdama labiau į Gailių kaimą, ten akmenimis peršokdavome į kitą Van-

denės pusę pasidairyti. Taip, beržai ten gražūs, ir gaila būtų juos kirsti, jei norėtume arti, ir tėvas niekada nekalba, ar jis paliktą tą plotą beržams ir pievai. Šiapus upės, aišku, artume, kur tik galima, peršokdami tą netoli mūsų žemės slėnesnį tarpelį, kuriuo iš liekno miške visada vanduo teka į upę, kai tik daugiau palyja. O jeigu mūsų pirkinys siektų dar už dabartinių dirvonų, kur kartais savininkai bulves sodina, tai ir ten turėtume gabalą pieva laikyti. Toliau jau mūsų svajonės nebesiekia. Mes juk neturime pinigų nė iš to vieno nupirkti jo dalį, o kiti, sako, net ir neparduotų. Ten toliau dar galima būtų išarti, ir kažkurio vienas režis pradraskytas, ir epušėlės jame paskubom stiebiasi į viršų, vejasi ūgiu mišką.

Mums visuomet lyg suskausta, kai tuose dirvnuose epušėlės ir kerplėšos berželiai vis daugiau užima vietas. Užaugs ir čia miškas, kur galėtų bulvės šakotis. Ne, mums miško nereikia. Mums reikia pievų ir dirvų, ir mes apkalbame tuos savininkus, kad jie taip apleidžia žemę. Žinoma, mes išrautume tas epušėles. Mes nepagailėtume ir berželių pamiškėje. Mums užtektų tų didžiųjų beržų anapus upės. Kelis beržus, porą pušų ir eglių mes turime ir savo žemėje, ir jų mums užtenka. O gal tėvas kai kuriuos ir savo medžius iškirstų, jei pritrūktų sienoju klėčiai pastatyti ar tvartui padidinti. Krūvelę sienoju jis buvo susivežęs, kai aplinkui buvo kertami miškai. Jam, žinoma, tiek neužtektų nė klėčiai, bet jis neturėjo daugiau pinigų. Laikas pagaliau ir tuos turimuosius subaigs ėsti niekam nepanaudotus. Kad tik greičiau būtų galima nupirkti tas pievas!

— Kai jūs užaugsite, ar nupirksite, vaikai, tas pievas? — klausdavo motina ir šypsodavosi. Iš kur dabar surinksi tiek pinigų? Tai tik jos svajonė, šviesi ir siekianti gražesnio gyvenimo, dėl to motina ir šypsodavosi. Bet tėvas vienu metu buvo sujudęs. Paims jis ir įvykdys tą svajonę! Tuomet net ūkininkai atliekamui laiku nuvažiuodavo į plytinę netoli Kirkilų, pasikraudavo ir dardėdavo į Gulbinus. Vis ateidavo į kišenę vienas kitas litas. Bet tie smulkūs litai nežavėjo tėvo, nes už juos vis tiek nenupirksi pievų. Tik kai buvęs savanoris Juozas Zavadzakis baigė bernauti ir nuėjo kurtis į gautąjį sklypą, tada tėvui buvo susimaišęs protas, kaip sakė motina. Zavadzakis darė stebuklus! Jis kasdien nukarksėdavo į Gulbinus su plytų vežimu, ir žmonės ėmė pasakoti, kad Zavadzakis net mūrinius tvartus išsistatė, ten laiko paršų privaręs, ir dar po kiek metų jo gyvenamasis iš tolo švies dideliais langais. Dabar jis tebegyvena medinėje būdoje, bet jo tvartais iš tolo gėrėkitės, kas tik norite: jie matyti nuo vieškelio. Jeigu sekasi Zavadzkiui, tai kodėl mūsų tėvas negalėtų pasirinkti litų ir pasiimti pievų? Tai ir jis pasikinkė arklį ir išvažiavo plytų. Reiks šimtų, reiks tūkstančių, kol bus galima šeimininkauti tose pievose, ir daug metų turės prabėgti, jei tėvas net ir kasdien su plytų vežimu pasiektų Gulbinus. Bet tėvas ryžosi. Jis nuvažiavo kartą, kitą, trečią ir jau dažniau pradėjo kalbėti, kad pievos tai pievos, bet jam tuojau būtų reikalingas kitas arklys. Net pirmiau arklys, o paskui pievos. Jei dabar būtų antras arklys, tai su tėvu kartu galėtumėm ir mes kuris nors varytis su plytomis. Du vežimai vis jau nebe vienas, ir tada

greičiau pareitų namo pievos. Vakarieniam anądien jis buvo pradėjęs jau liežuviu dobilus sėti, kad arkliams būtų gero pašaro. Tiesa, tuos dobilus jis dar sėjo savo žemėje.

Gal jis ir būtų įvykdęs savo ir mūsų visų svajonę, kas čia žino, ar nors padėjęs jai stipresnę pagrindą, jei ne tas prakeiktas vieškelis. Tą pavasarį saulė retai tepasirodydavo, ir vieškelis buvo lyg ilgas buzos ruožas, jungiąs miestą su miestu. Sunkiai pakrauto vežimo ratai užkliūdavo pravėžose, ir tėvas turėdavo nuksėti, kol arklys ištraukdavo. Dar neužtekdavo vien to nuksėjimo: jis ir petim turėdavo įsiremti į vežimą ir padėti arkliui. O tądien jis nuksėjo ir petim stūmė vežimą, bet namo grįžo tuščias ne pavakare, o apie vidunaktį. Grįžo sulaužytais ratais. Jau temstant mūsų motina pradėjo klausytis, ar nepargirgžduoja tėvas. Kol dar buvo matyti, ji kelis kartusėjo prie kiemo tvorelės pasižiūrėti. Gal pro vėją nebus girdėti ratų girgždėjimo, bet gal ji pamatys ten keliuku per Gervydų ganyklas pro alksniukus ir ėglių krūmus šmėkstelint jau grįžtantį tėvą. Kai sutemo, ji tik klausėsi ir tarpais mus tildė, kai įtartinesnis garsas pasiekdavo jos ausį. Ji bijojo nelaimės. Kaip čia šitaip atsitiko šiandien, kad tėvas neparvažiuoja? Ar vežimas prispaudė jį po plytomis, ar jis koją kur išsisukė? Ne, tėvas grįžo gyvas ir sveikas, bet vienas užpakalinis ratas buvo sutreškintas, ir ašies galas nuskeltas.

— Ar aš nesakiau, kad taip gali būti? — laukimo išvarginta prikaišioja motina.

— Kada sakei? — stebėjosi tėvas.

— Visada sakiau. Tokiais sukiužusiais ratais ne plytas vežioti. Neduok Dieve, galėjo griūdamas vežimas sutraiškyti koją, galėjo visą prispausti, ir būtumėm lydėje į kapus. Neduok Dieve, arklys galėjo patrūkti, ką mes tada darytumėm?

Tėvas tylėjo, ir tuo važiavimas baigėsi, o pievos ir toliau ne jo žinioje žaliavo. Tik aš vieną rudenį buvau įginęs į jas, tarytum į savo, ton slėnesnėn vieton už dirvonų, kur žolės primarmaliavę. Karvės šlamštė paskubom, tarytum nujausdamos, kad neilgai tegalės naudotis ta Dievo dovana, o aš vis pakeldavau galvą pasidairyti, ar pamiške neišlenda Pagareckis, kuris dažniausiai čia pasimaišydavo. Ir jis išlindo, tas Pagareckis, o karvės per toli buvo nuo pamiškės, kad suspėčiau jas sugrūsti atgal. Pagareckis į pamiškės keliuką išlindo staiga, ir aš šaute išoviau į mišką pats vienas, visas drebėdamas iš baimės. Dabar tai bus, dabar tai prapuoliau! O jis dideliu pagaliu jau trankė murmėdamas lėčiausiai karvei šonus. Ne, Pagareckis nerėkavo, jis tik kažkokiais garsais reiškė savo įtūžimą, o man pro baimę veržėsi mintis: jis užmuš tą mūsų lėtąją žalmargę, jis negyvai užmuš! Ko ji neskuba, nes iš tolo girdėti tas garsus dunksėjimas!

Suvaręs karves į mišką, Pagareckis dar paėjo iki miško kampo, kur prasideda mūsų žemė, ir nusuko į vieškelį. Aš nemačiau, kur jis dingo, bet motina pro langą sekė. Ji matė, kad skubiais žingsniais atėjo pilkas žmogus, stabtelėjo trumpam ir paskui dingo. Kai ji išėjo pasižiūrėti, kažkas nušvilpavo vieškelio pusėn.

Nuo to atsitikimo su galvijais niekas mūsų jau

nebeįžengdavo į tas pievas. Iš tiesų tokiu daužymu galima užmušti gyvulį. Gerai, kad šįkart trankė šonus ir nugarą. O duos tarpuragėn, ir išsities karvė, net miško nepasiekusi. Ne, daugiau jeigu kas galima, tai vasarą pabraidžioti prieš šienapiūtę žemuočių pasirinkti arba ties epušotu pasitikrinti, ar nepridygo voveriuškų. Jeigu nėra pinigų ir tos pievos negali pereiti į mūsų rankas, tai kuo mažiau ten braidžiosi, tuo bus ramiau. Jeigu per tiek metų mūsų karvės nenudvėsė be tų pievų, kaip sako motina, tai ir toliau pagraibys miške žolės ir gyvens. Gal ne taip gerai paės, gal mažiau pieno duos, bet ką tu, žmogau, padarysi!

Tėvas, kai nepasisekė su plytom, rodos, visiškai padėjo kažkurin užkampin savo svajonę įsigyti tas pievas. Jis dar pakalbėdavo, kad statys kada nors klėtį, bet motina ir tada tylom nužvelgdavo jį. Kam čia dabar ta klėtis, jei nėra jon ką dėti? Vaikai lyg varžydamiesi tarpusavyje auga ir jau vienas po kito pradeda išeiti iš namų. Kol kas išeina tik laikinai, dar tik kitiems ganyti, bernauti ar mergauti, bet jau nebėra ko rūpintis, kur reikės guldyti. Sunkesnės dienos, kai vėl visi susirenka, nors ir neilgam, bet pabūna ir vėl išsiskirsto. Tai ir dėl klėties tėvas pakalba ir nurimsta. O nurimęs kartais dar paspardo praeidamas tuos sienojus, kurie būtų tikę klėčiai, bet, tur būt, taip be naudos ir subaigs pūti.

Išėjau ir aš iš namų. Rodos, nutolo man tos pievos, kaip ir visi namiškių rūpesčiai. Kas jas iš tiesų gali nupirkti? Visi pradedam dirbti ir uždirbti, bet pievoms pirkti reikia daug pinigų. Susirinkę namo,

pakalbam ir apie pievas. Kiek reikėtų pinigų? Mes nusvarstom, kiek jų reikėtų, ir aš kalbinu savo brolius ir seseris, kad visi susidėtų, ir metai po metų, žiūrėk, surinktume tokia sumą ir nupirktume. Tačiau kam nupirktume, kas jomis naudotųsi? Nebepareisime visi, neskaldysime tų pievų sklypais, nestatysime ten sau trobų ir nesiruošime jose gyventi. Jeigu šitaip nupirkę suskaldytume, tai iš kur mes pasistatytume tas trobas, ir, be to, mūsų kiekvieno karvės nugraužtų plikai savus sklypus ir pakėlusios galvas žiūrėtų, kur svetimose pievose didesnė žolė. Ne, taip niekas neišeis, o ir mūsų svajonės kiekvieno jau vis kitokios. Pievos rūpėjo ne mums, o mūsų tėvams, ir mes apie jas pakalbėdavome ne savo ateitį svarstydami. Žiūrėk, vienas brolis pramoko siūti, ir jam tos pievos neberūpi. Jeigu jis statytųsi trobą, tai kur nors dideliame kaime ar mieste. Taip, jeigu jis dar prie gero siuvėjo prasilamdėtų, tai apsigyventų, tikriausia, šitoj didžiojo gatvėj, kuri veda į Gulbinus. Pats pirmasis mažas namelis parduodamas, nes susenęs jo savininkas ruošiasi numirti pas savo sūnų inžinierių Kaune. Sesuo išteka, net į kitą parapiją. O ir tėvas aną rudenį kaip atgulė, taip ir nebeatsikėlė iš ligos patalo. Tai kam tos pievos?

Jau toli gyvendamas nuo namų, aš ir pats nebesitikėjau sugrįžti. Netikėjau, kad turėčiau kada nors pakankamai pinigų ir toms pievoms nupirkti ir dar troboms pasistatyti. Į tėvų namus tai tikrai nebegrįšiu gyventi: ten už mane jaunesnių pakanka ir dar per viršų, ir jeigu kartą išėjau ir užsikabinau kitur, tai grįžimo mintis turi būti išdeginta iš galvos.

Jei pievos kam nors reikalingos, tai tik tiems, kur namuose liko, tiktai tiems, kad jų karvės būtų sotesnės ir kad jie galėtų pasistatyti klėtį bent iš tų puzdrais jau baigiančių išeiti tėvo paliktų sienojų ar padidinti tvartus, prisisodinti daugiau obelių, laikyti žąsų ir net lauko gabalą paskirti cukriniams runkeliams, kurie dabar atneštų pinigų, kai fabrikas jau pastatytas Gulbinuose. Bet aš dar nešiojuos minti nupirkti pievas! Gal net aš, toli nuo namų vėtomas ir mėtomas, vieną dieną sugrįšiu namo, susirėsiu kokią lūšną ir šitaip pabaigsiu gyvenimą, klausydamasis, kaip miškas ošia čia pat už lango ar kaip paukštis pasigarsina. Dėl to dedu pinigą prie pinigų pats vienas, jau nebekeldamas pievų minties broliams ir seserims. Aš nupirksiu pievas! Kadangi žemė šen ir ten parduodama, tai aš žinau, kiek hektaras kainuoja. Daug reikia pinigų. Labai daug. Iš savo mažo uždarbio aš negaliu daug atidėti, ir mano taupomoji suma auga baisiai pamažu. Kartais pagalvoju, kad suspėsiu pasenti, o reikalingos sumos vis tiek nesusdarysiu. Arba susėns ir numirs motina, ir jai nebeteks pasidžiaugti tomis pievomis. Jeigu aš pirksiu, tai pirmiausia motinai. Ji dabar, aišku, nešioja tą seną svajonę už du, kai tėvas mirė, ir jai gal džiaugsmas bus didesnis. Ta mūsų žemė susilies su nupirktomis pievomis, ir motina iš toliau galės pažiūrėti į savo trobos langus jau drąsiai stovėdama, be baimės, kad ateis Pagareckis ir įbes savo akis: ko čia jai reikia, ko čia ji stovi?

Taip, motina dar gyva, o aš jau turiu tą apskriptą didelę sumą, kuri taip lėtai augo. Pavargau, kol ją sudėjau, ir jei man kas nors dabar pakištų net ir gra-

žiausią pasaulyje mintį, kuriai įgyvendinti reikia tiek pat daug pinigų, aš net nebesvarstyčiau jos. Pavargau dirbdamas be poilsio metai iš metų, ir šandien man net tos pievos išvirto jau į kažkokią atitrauktinę mintį. Aš jas nupirksiu nejausdamas jokio džiaugsmo. Aš jas nupirksiu, išvažiuosiu ir pasi-stengsiu užmiršti. Dabar jos, rodos, toliau nuo manęs negu visais tais metais.

Rudeniop tyčia parvažiavau. Reikia pasikviesti Pagareckį, pasikalbėti, išsiaiškinti ir galutinai sutvarkyti reikalą. Laiku pataikiau parvažiuoti, nes nuo atlaidų dar stovėjo atlikusi statinėle alaus. Kai aš pasakiau, ko parvažiavau, motina apsidžiaugė, kad ta statinėle dar nepraleista, ir Pagareckis gėrė norom. Gėrė ir garsiavosi: alus jam patiko. Tik po kelintos stiklinės paklausiau jį:

— Ar tamsta dar vis parduoti žemę?

Jis žinojo, kokią žemę. Jis pastatė stiklinę ir žiūrėjo į mane. Paskui lėtai tarė:

— Parduodu. Jeigu tamsta pirksi — parduodu.

— Pirksiu, jeigu galėsim susikalbėti.

Ir mes pradėjom kalbėti. Mes juk visą gyvenimą žiūrėjom į tas pievas, ir man dabar užtektų pinigų, jei Pagareckis būtų sukalbamas, jei jis už hektarą norėtų tiek, kiek apylinkėse kiti ima. Ta jo žemė jokių stebuklų neatneš, smėlis, ir gana. Bet jis suka aplinkui ir nepasako kainos. Stovėjo žemė tiek metų, tai galės ir toliau stovėti. Taip jis balsiai galvoja, ir naujai išgerta stiklinė nepriverčia jo paskubėti pasakyti. Jeigu parduoti, tai reikia paimti gerą pinigą. Jis tik šitaip aplinkui mala ir mala.

— Kiek? — nebeišlaikau.

O jis dar vis kartoja, kad ta žemė valgyti neprašo. Tik mokesčius reikia sumokėti, bet jie nėra dideli. Jau visai sutemsta mums besikalbant, ir aš nebematau jo veido, o jis nemato mano. Tada jis man pasako kainą. O, baisi kaina! Taupydamas niekad nepagalvojau, kad jis gali paprašyti tokią baisią kainą. Mano skaičiavimai siekė tik pusę jo prašomosios sumos. Motina išsijungė iš kalbos. Ją bus išgąsdinusi ta nežmoniška suma. Ji irgi žino, kokios dabar žemės kainos. Už tokią sumą, kaip jis prašo, gali nupirkti gero juodžemio.

— Ar tamsta nesijuoki iš manęs? — sakau jam ir primenu tą juodžemį.

— Pirk juodžemį, — sako jis.

— Tamsta žinai, kad mes čia turim trobas, tai ir prašai šitokią baisią kainą. Jeigu čia, šalia mūsų, būtų juodžemis, tai tikrai nupirkčiau daug pigiau.

— Pirk juodžemį! — kartoja jis.

— Ne, tokios kainos aš tamstai nemokėsiu, — sakau jam, ir motina dar įsiterpia:

— Kas tamstai šitiek gali mokėti?

— Pirkit juodžemį! Prašom, pirkit juodžemį! — sako jis ir pakyla nuo stalo, ir nuo alaus jo kojos painiojasi.

Aš apgailestauju, kad negalime susitarti. O jis atsisveikinęs eina į pamiškę. Sunkiai jis eina, ir aš pradedu rūpintis, kad nesugriūtų, kai išsiskirsime. Sugrius, pašals per naktį, tai tik bus bėdos. Bet ir svirduliuodamas jis man kartoja savo nusistatymą. Jeigu nori, sako, imk, tarsimės su kitais dviem jo dalininkais, važiuosim į Gulbinus ir sutvarkysim. Imk, bet jis nenuleis kainos.

— O gal imam nors pusę? — sugrižęs sakau motinai.

— Kur tu imsi! — sako ji. — Toks nežmoniškas pinigas! Žmogus visiškai neturi proto šitiek net prašyti. Kas gi jam gali tokią baisybę pinigų mokėti?

Mes dar visą naktį tarp savęs šnekėjom. Į parytį sulajo šuo, ir mes išėjom pasidairyti, ar Pagareckis paklaidžiojęs girtas nesugrižta. Jis turėjo suprasti, kad mes pirktumėm, jei jis numuštų kainą. Mes pirktumėm, ir jis gautų krūvą pinigų. Bet Pagareckis negrižo. Motina nusprendė, kad šuo bus susisapnavęs ir dėl to pradėjęs loti.

Rytą pievos tebebuvo lygiai taip pat matomos pro priekinius langus, bet nepasiekiamos, kaip ir prieš daugelį metų. Jos čia pat, bet nepasiekiamos, ir niekad mes jose nešienausime, dirvonėliuose bulvių nesodinsime, linų ar avižų nesėsime.

Aš tuoj išvažiavau. Dar vis pagalvodavau apie tas pievas. Nieko aš negaliu padaryti, jei Pagareckis toks nesukalbamas. Reikalas baigtas. Dar ėjo metai, ir mirė motina. Dar ėjo metai, ir aš pats atsidūriau nepasiekiamai toli nuo tų pievų. O ir pievas dabar pasiėmė valstybė, ir man liko tik prisiminimai su tais beržais už Vandenės, su epušėlėmis pamiškėje, su retom bulvėmis, kurių kartais dirvonėlyje pasisodindavo tas pats Pagareckis. Visa tai prisimenu dabar tik retkarčiais, kaip mirusias savo tėvų svajones. Tos svajonės numirė su jais pačiais. Pievos, žinoma, liko.

ALGIRDAS TITUS ANTANAITIS

PATRIOTINIS MOTYVAS

MŪSŲ EGZILINĖJE POEZIJOJE

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad apie patriotinį motyvą, dargi vien tik dvidešimt penkerių metų laikotarpio egzilinėje poezijoje, nebūtų per daug kalbos, tačiau, kiek pasigilinus, netrunkama pastebėti, jog tai gana plati tema. Vien tik jai paviršutiniškai apžvelgti reikia netrumpo straipsnio. Žinodamas metraščio apimtį, o taipgi ir savo pajėgų visokeriopą ribotumą, tokia paviršutiniška apžvalga čia ir tenkinuos, aiškiai suprasdamas, kad tematika nusielpno daug platesnės analizės.

Iškėliau vien tik temai charakteringesnius vardus, ilgiau sustodamas ties tais, kurie, mano supratimu, jai savo kūryboje skyrė daugiau reikšmės, ją svariau reprezentavo, į išsamumą nė nepretenduodamas. Bendrom kryptim skyriau daugiau dėmesio negu individualiai kūrybai, sprendimams nevengdamas pasitalkinti įžvalgesnių, skaitytojui geriau pažįstamų vertintojų. Iliustracines citatas ne kartą są-

moningai praplėčiau, norėdamas skaitytojui pagelbėti susidaryti šiokią tokią nuomonę apie kūrinių literatūrinę vertę ir atsverti savo užuominų tąja linkme šykštumą.

Rašinį baigiant mane pasiekė „Sėjos“ 1968 m. Nr. 2, kuriame Anatolijus Kairys, nagrinėdamas temą „Ar lietuvių išeivių kūryba yra lietuviška?“, paberia daug drastiškų, nepagrįstų ir neįrodytų teigimų bei kaltinimų naujai egzilų poezijai. Jis sako: „Mūsų poezija išvirsta į beidėjinę klajoklių poeziją, pamėgdžiojimo, išblėsimo klaikų veidrodis“. „Dabartinė mūsų poezija veržiasi į mums tuščią erdvę, į abstrahavimą, į lietuviškai sielai svetimą simboliką — be aiškaus objekto, be aiškaus turinio, be aiškaus vaizdo“. Patriotizmo atžvilgiu egzilą poetą jis irgi sunkiai pakaltina: „Laikas išgraužė bet kokį prisirišimą prie Tėvynės, o be jos sunku išjausti ir pavergtųjų ilgesį bei kančias“. Nenorėdamas būti perdaug abstraktus, A. Kairys pateikia ir visą eilę vardų: „Apgailestaudamas turiu pasakyti, kad tokie poetai, kaip Liūnė Sutema, Jonas Mekas, Danguolė Sadūnaitė, Vitalija Bogutaitė, Rimas Vėžys, Marija Saulaitytė ir eilė jiems panašių reprezentuoja lietuvišką poeziją tik savo vardais, bet jokių būdu ne kūryba“.

Nemanau, kad vien tik A. Kairys tėra nuomonės, jog, jeigu „vidurinioji ir jaunesnioji karta tokios poezijos kaip rašė Maironis — neberašo“, tai jų kūryba yra ne tik nebetautiška, bet ir nebelietuviška, arba net „beidėjinė“. Ir tai ne tik didžiai neteisingas, bet ir perdėm liūdnas nugalvojimas. O norint įsitikinti, kad šitaip manyti yra klaidinga, tereikia tik atvira širdim pasiskaityti čia A. Kairio suminėtu

poetų kūrybą, tereikia trupučio nuoširdaus noro ją pažinti, suprasti ir pajusti. Vertinti ne vien tai, kas jau atgyventa, bet ir tai, kuo gyvenama.

Ne polemikai su A. Kairio bendraminčiais šis rašinys yra skirtas, tačiau džiaugiuos, jei jų pesimizmą būsiu nors kiek praskaidrinęs.

I Nepriklausomoje*) Lietuvoje patriotinė poezija buvo, sakytum, savaime suprantamybė. Šios rūšies kūrybai neužteko pavienių posmų ar eilėraščių: ji užpildė ištisus rinkinių skyrius. Rašyti eilėraščius ne vien tik bendrąja tėvynės meilės tema, bet ir specifinėmis istorinių įvykių, sukakčių, asmenybių ar vietovių temomis, kaip Žalgirio mūšio, Vasario šešioliktosios, Spalio devintosios, Vytauto Didžiojo, Vilniaus, Klaipėdos ir pan., kiekvienas poetas jautė savotišką pareigą. To iš jų reikalavo teatrai, mokyklos, laikraščiai. Pagaliau to reikalavo pati mūsų kūrybinė tradicija, nuo maironinių laikų patriotinę poeziją pastačiusi pačioje aukščiausioje vietoje. Tradicija, kurioje išaugo vidurinioji ir jaunesnioji nepriklausomybės laikotarpio poetų kartos, davusios pradžią ir mūsų naujai egzilinei poezijai.

Atsidūrus svetimose padangėse, tradiciją tęsti kiekvienas poetas jautė natūralią pareigą, žinodamas, kad to negali daryti krašte likęs kūrėjas. Įsikal-

*) Skaityta Santaros-Šviesos Federacijos suvažiavime Sodus, Michigan, 1968.IX.8.

bėto ir išugdyto laikinumo jausmo liūliuojamas, poetas netgi tematiškai ar formos atžvilgiu atsivežtųjų tradicijų skrupulingai paisė. Deginančių pergyvenimų detalės ir jų gausa neleido taip greitai aprėpti visos gimtąjį kraštą ištikusios tragedijos didybės. Jautėsi, kad ir sprangi svetima duona(1) ir šalti svetimi kalnai(2) buvo be tėvynės brangios(3) likusio poeto patirtis turtinantis ar net savotiškos egzotikos jo pasaulin įnešantys vienkartiniai fenomenai. Tos patirtys ne iš karto išaugo į skausmingą ir sąmoningą padėties neatšaukiamumo pajutimą į visą būtį sukrečiančias praradimo simfonijas(4).

Kaip kiekvienas kūrėjas turi vien sau charakteringų bruožų, iš kurių jo kūrybą atpažįstame, taip yra bruožų, atspindinčių ne vien kūrėjo individualybę, nuotaikas, bet ir gyvenamojo laikotarpio aspiracijas ar siekimus, taigi bruožų, bendrų visai tuo metu kūrybinį veidą suformavusiai kartai. Apžvelgdamas lietuvių poeziją antologijos „Žemė“ (1951) įžangoje dr. Juozas Girnius randa, kad ryškiausias Maironio-Kudirkos-Jakšto kartos kūrėjų bruožas, bent dalinai būdingas ir tos kartos poetų antrajai bangai (Putinas, Kirša, Sruoga, Binkis), buvo *visuomeniškumas*, o nepriklausomybės laikotarpyje susiformavusių poetų Aiščio-Brazdžionio-Borutos-Miškinio-Nėries kartoje jį pakeitė *asmeniškumas*. Juos

(1) Kazys Bradūnas „Svetimoji duona“, 1946.

(2) Bernardas Brazdžionis „Svetimi kalnai“, 1945.

(3) Jonas Aistis „Be tėvynės brangios“, 1942.

(4) Alfonsas Nyka-Niliūnas „Praradimo simfonijos“, 1946..

sekusios žemininkų (Kėkšto-Mačernio-Bradūno-Nykos Niliūno-Nagio) kartos poeziją jis pavadina *idėjine*, iš subjektyvaus asmeniškų nuotaikų reiškimo perėjusią į objektyvios tiesos ieškojimą. („Eiti idėjinės poezijos keliu — tai išpažinti grožio ir tiesos neišskiriamybę, grožio kūrimą tuo pačiu vertinti ir tiesos ieškojimu“ — 30 p.).

Čia iškeltųjų visai atitinkamo laikotarpio kūrybai būdingų bruožų, be abejonės, rastumėm ir patriotinėje poezijoje. Gilesnėje analizėje šitokie bruožai būtų netgi svarbiausi ar esminiai. Tačiau taipgi rastumėm ir kitų, daugiau paviršutiniškų, gal daugiau forminę pusę liečiančių savybių, būdingų jau vien tik patriotinei poezijai, nežiūrint, kieno ir kada ji būtų parašyta. Pagal juos patriotinę poeziją būtų galima skirstyti į tris stambesnes grupes: dedikacinę („Lietuvi, mano mylimas lietuvi...“ — J. Tysliava, „Lietuva, mano šiaurės pašvaiste...“ — B. Brazdžionis), deklaracinę („Vieniems tu didvyrių palaiminta žemė...“ — Putinas, „Šaukiu aš tautą, GPU užguitą...“ — B. Brazdžionis) ir peizažinę („Yra šalis, kur upės teka...“ — P. Vaičaitis, „Laukas. Kelias. Pieva. Kryžius./ Šilo juosta mėlyna...“ — J. Aistis), į pastarąją grupę įskaitant ir istoriografinius („Ten Vytautas Didis garsiai viešpatavo...“ — Maironis) eilėraščius. Ne vienu atveju tame pačiame eilėraštyje, žinoma, rastumėm ir dedikacinių, ir deklaracinių, ir peizažinių elementų, apsunkinančių jo priskyrimą vienai ar kitai grupei. Tačiau ne tai svarbu. Šias savybes čia iškėliau, siekdamas ne klasifikacijos, o vien terminologijai paryškinti.

Tradiciškai dedikaciniais ar deklaraciniais posmais itin gausūs buvo ankstyvojo egzilėj išleisti vyresniosios kartos (J. Aisčio, J. Augustaitytės-Vaičiūnienės, B. Brazdžionio, S. Santvaro) rinkiniai. Patriotinės deklaracijos, skirtos tautai ar gimtajame krašte likusiam tautiečiui, bent tada skambėjo dar gana natūraliai. O ne vienas tuo metu išleistuose rinkiniuose ar periodinėje spaudoje pasirodęs eilėraštis iš tikrųjų buvo parašytas dar tėvynėje, bet dėl daugelio priežasčių ten negalėjęs išvysti dienos šviesos.

Paguodos ar paskatos žodžio reikėjo ir svetimame krašte atsidūrusiam tautiečiui. Ne veltui veik visas 1947 metais išleistas Fausto Kiršos rinkinys „Tolumos“ yra užpildytas dedikaciškai deklaracine patriotine poezija, kaip tik ir skirta šiam tikslui:

*Aš tau ranką paduodu, lietuvi,
Aš tau atveriu širdį kaip broliui, —
O be meilės mes būtum žuvę
Svetimuj nuo tėvynės nutolę. (53)*

Šiame laikotarpyje betgi vyresnioji poetų karta neturėjo dedikacinės ar deklaracinės poezijos monopolio. Ne vienas žemininkų — Kazio Bradūno ar Henriko Nagio—šios rūšies patriotinės poezijos posmas, parašytas anuomet, šiandien yra įsipilietinės standartiniame paskaitininkų ir minėjimų pranešėjų leksikone. Tematiškai betgi egzilas poetas siaurėjo, arba, aiškiau tariant, darėsi specifiškesnis. Dedicacijomis jis rečiau kreipėsi į Lietuvą, Tėvynę, Tautą, dažniau į Sesę tėvynėje, Tėvą tremtinį, Brolių par-

tizaną. Šalia senųjų istorinių herojų ir asmenybių, dedikacijose iškilo nauji laisvės kovotojų ir kankinių vardai. Iš tikrųjų netgi ir šios tematikos eilėraščiai, kad ir sutirštėję pirmuosiuose išeivijos poetų rinkiniuose, nebuvo visai naujas reiškiny, nes jau keletą metų gana laisvai bandytas dar savame, kad ir vokiečių okupuotame, krašte. Pokarinėje kūryboje jie nebent suintensyvėjo, atsiskleidė naujais požiūriais, naujomis spalvomis. Dedikacijos bazėje betgi liko tas pats „amžinasis lietuvis“ su savo amžiais įprasminama kančia ir rūpesčiu. Jį Kazys Bradūnas(5) ir užtikrina:

*Būk ramus, amžinasis Lietuvi,
Laiko audros tavęs nenutrenks.
Tautos širdį nuo mirtino šūvio
Mūs gyvybė, kaip skydas, pridengs. (88)*

Ankstyvojoje egzilinėje patriotinėje poezijoje vis dėlto vyravo peizažinis motyvas. Meilė paliktajam kraštui, jo žmonėms, papročiams nuolatos iškildavo poeto vaizduotėje išlikusio peizažo atkartojimais. Įkvėpimo versmėms ir šaltiniams tolstant, reikėjo tenkintis atsiminimuose išlikusiais ir taipgi nesulaikomai senkančiais turtais. Ir kaip tik dėl to šios rūšies patriotinei poezijai gal labiausiai tiktų memuarinės poezijos epitetas:

*Kai aš prisimenu anas dienas,
Rašau be galo paprastas dainas*

(5) „Svetimoji duona“.

*Apie auksinį tėvo gryčios stogą
Ir apie derlių, gerą arba blogą, —*

— su lengva ironija, gal būt, kaip tik memuarinę-peizažinę kūrybą satyrizuodamas kalba Henrikas Radauskas(6), šiaip jau trafaretiškai patriotinių eilėraščių niekada nerašęs. Šie jo posmai memuarinę patriotinę poeziją itin gerai charakterizuoja. Bent vyresniųjų poetų eilėraščiuose tasai „tėvo gryčios stogas“ visada liko auksinis, jį supantis peizažas — skaistus, kilniai romantiškas ir po daugelio metų perduodamas ne kartą su nespėjusiais išgaruoti autentiškumo syvais:

*Dar vieną mirksnį klėties mieloje vėsoj
Pajust, kaip plaukia metai apskritais sienojais,
Kaip saulė teka palubės verboj sausoj
Ir kvepia drobėmis, medum ir uogienojais.(7)*

Visose tų „paprastų dainų“ variacijose ryškėjo naujos ir kaskart stiprėjančios giminės ilgesio, sugrįžimo vilties gaidos, ilgainiui išvirtusios į skundą, maldą, pagaliau beviltišką susitaikymą su likimu. Ši palaipsniška transformacija bene ryškiausiai atsispindi tradicinei patriotinei poezijai egzilėje toną davusioje Bernardo Brazdžionio kūryboje. Ir tai ne nuostabu. Patriotinėje poezijoje dominuojančias pozicijas jis užėmė dar nepriklausomoje Lietuvoje su

(6) Henrikas Radauskas „Strėlė danguje“, 1950.

(7) J. Augustaitytė-Vaičiūnienė „Ant aukuro laiptų“, 1961.

paskutinę valstybinę literatūros premiją laimėjusiu rinkiniu „Kunigaikščių miestas“ ir joje išitvirtino okupacijų metais. Tada retas gimnazistas nemokėjo ar nedeklamavo jo „Šaukiu aš tautą“ ar „Lietuviškam žodžiui“, retas tautinės šventės paminėjimas teišsivertė be jo „Tremtinių maldos“, „Ažuolo“ ar kitų daugiau ar mažiau proginių eilėraščių. Svetimuose kalnuose(8) beklajudamas, vis masinamas Šiaurės pašvaistės(9), o ir pasiekęs Didžiąją kryžkelę(10) ar atsidūręs Vidudienio soduose(11), B. Brazdžionis lygiai giliai ir, palyginti, vienodai išgyveno vyresniojo amžiaus išeivio dvasinės tragedijos nuotaikas, kūrybiškai jas atskleisdamas bene plačiausioje skalėje. Nuo gaivinančios gimtojo krašto iliuzijos, pergalės, laisvės ar sugrįžimo vilčių, tikėjimo brolių kraujo aukos prasmingumu iki rūpesčio, „kad pavargus nepriglaustų svetimi kapai“(12), iki maldų į Viešpatį, prašant jį „tėviškės dangaus“, prašant parodyt, „kaip panemunės žydi, kaip aukso bitės dūzgia dobilus“(13), iki karčios ir nepakeičiamos tikrovės suvokimo:

*Nešu ir aš tremties dienas, kaip kryžiaus auką...
(Aplinkui melą, vien tik melą tematau). (14)*

(8) „Svetimi kalnai“.

(9) B. Brazdžionis „Šiaurės pašvaistė“, 1947.

(10) B. Brazdžionis „Didžioji kryžkelė“, 1953.

(11) B. Brazdžionis „Vidudienio sodai“, 1961.

(12) B. Brazdžionis „Vidudienio sodai“, 1961.

(13) B. Brazdžionis „Vidudienio sodai“, 1961.

(14) B. Brazdžionis „Vidudienio sodai“, 1961.

Paskutinioji čia cituojama eilutė turi niuansų, charakteringų ne vien B. Brazdžionio, bet ir visos vyresniosios kartos egzilų patriotinei poezijai. Tai skundas savo padėtim, veik visada išvirstas grūmojimu priešams ir pakaltinimu nelaimėje neužstojančiams draugams. B. Brazdžionis, vienas aktyviausių literatūros vakarų dalyvių tiek Vokietijoje, tiek ir Amerikoje šitokios rūšies kūryba, — ją A. Vaičiulaitis vadina „politine poezija“, — dar ir šiandien mėgsta pagraudenti tautiečių mases ir, kiek atrodo, jose vis dar sukelia palankias reakcijas. B. Brazdžionio politinei poezijai būdingą dramatiškumą, „monumentalius mostus“, jo iššaukiančią pozą taikliai pavaizduoja sekantis posmelis, paimtas iš paskutiniojo rinkinio(15) aktualiajai patriotinei poezijai skirto skyriaus „Aštuntasis stebuklas“ eil. „Liudininkai“. Scena čia suponuoja prieš keletą metų JAV senate vykusius senatoriaus Kersteno komisijos praveistus sovietinio genocido tyrinėjimus. Po Vyskupo ir Žmogaus su kauke liudijimų čia savo kalbą baigia Ištremtas Sibiran (ir miręs) liudininkas:

Ir viską aš turiu (širdy). Ir nieko aš nesu praradęs (be pagiežos ir be keršto):

*Nei tėviškės sodybos, nei savųjų genčių ilgesio,
nei duonos ašakios ir nei, donbasą kasant,
man sargybinio padovanotųjų žaizdų.*

*Tai juos, įsiautęs į lietuviško dangaus, kaip li-
no žiedas, drobę, Mister Kersten,*

(15) B. Brazdžionis „Vidudienio sodai“, 1961.

*Tai juos ir tau, Mrs. America,
Ant sąžinės aklai Temidei,
ant sąžinės vadams pasaulio,
Ant sąžinės ir tau, Mrs. America, dedu.*
(105)

„Politinėje poezijoje“ (šioje uždangos pusėje ir ją vargiai būtų galima laikyti „duokline“, kokia bene visais atvejais būdavo, o ir dabar dažniausiai tebėra okupuotame krašte vadinamoji „pilietinė poezija“) niekas Bernardo Brazdžionio ne tik kad nepralenkė, bet nė dorai pamėgdžioti nesugebėjo. Net ir jo amžininko Jono Aisčio posmai, kuriuose, anot to paties A. Vaičiulaičio(16), jisai nori „išsakyti savo idėjas likiminiais tautos klausimais“, yra daugiau pamušti asmenišku sielvartu, dažniausiai be priekaištų ar kaltinimų kitiems:

*Nestebina manęs, nejaudina manęs,
Ką tu esi įgijus laikinai,
Tik jaudina mane, tik gąsdina mane,
Ką tu esi praradus amžinai.*(17)

Tiesa, bent keletą kartų rūstaus pranašo-pamokslautojo-teisėjo balsu pabandė (aiškioje Brazdžionio įtakoje) pašnekėti ir išeivijoje kūrybiškai su-brendęs, už žemininkų kartą vos keliais metais jaunesnis Vladas Šlaitas, šiaip jau išskirtinai lyriškas,

(16) Aug. Raginis, Aidai Nr. 4, 1958.

(17) Jonas Aistis „Kristaliniam karste“, 1957.

jausmingai romantiškos prigimties poetas. Ir štai, prikėlęs iš numirusių Nabuchodonosarą, poetas įsako jam kalbėti į mūsų priešų tautą, į tautą, kuri „cerkvių vietoj stato didžius mauzoliejus mirusių mumijoms“:

*Kraujas ir dūmų stulpai nuo Leningrado
ligi Vladivostoko,
ištuštėjimas ir sunaikinimo nuoboda
ir jos baisus palydovas —
išprotėjimo siaubas;
ir nei tačiankos,
nei tankai,
nei rankų darbo mėnuliai nepadės jai nič
nieko,
kai ateis jos žiaurių darbų atsiskaitymo lai-
kas.(18)*

O tai jau grynai politinė poezija, net ir su tradiciškai patriotine maža ką bendro beturinti. Ją gal net reikėtų vadinti politine retorika su pretenzijomis į poeziją.

Vladas Šlaitas, neskaitant antraeilio poeto Juozo Almio Jūragio, savo rinkinyje „Tolimieji mirazai“ (1964) davusio skyrių „Audringieji laisvės višulai“ 1918 metų nepriklausomybės kovoms paminėti, tėra vienintelis iš jaunesniųjų egzilinių poetų, sukūręs bent keletą militaristiškai patriotinės poezijos posmų:

(18) Vladas Šlaitas „Be gimto medžio“, 1962.

*Šiuo metu,
 kai mano tauta yra suspaudimo pavojuose,
 nedera niekam rašyti meilės eilėraščius.
 Reikia akmens ir švino.
 Arba eilėraščių,
 kurie trenkia kaip švinas.
 Reikia rašyti taip, kad kiekvienas eilėraštis
 būtų tolygus akmeniui priešui daužyti —
 tam amžinam mūsų priešui, kurio didžiulės
 voros žengia kovos rikiuotėj Azijos stepėmis.*
 (19)

Net ir sutinkant, kad tai yra sveika, mases į kovą uždeganti poezija, reikia pripažinti, jog ji kažkaip netinka prie vienatvės ir liūdesiu paženklinto Vlodo Šlaito veido. Nebūdami artimi jam pačiam, tie švino ir akmens žodžiai negali giliau paveikti nė skaitytojo. Jie krinta kažkur atokiai, jo nepaliesdami nė iš tolo tiek, kiek nugalvojimai apie liūdną ir skurdžią egzilo padėtį svetur, atsiplėšus lyg šakai nuo savo gimto kamieno, kiek posmai apie gimtuosius Ukmergės tiltus ir gatves, kiek gražūs ir šviesūs žodžiai, norimi parašyti motinai, idant jos senatvėj „vienatvė neužkapotų azijatų nagaikomis“ (20). Kiekvienu atveju jie nė iš tolo neprilygsta tam klasiškam mūsų naujosios patriotinės poezijos šedevriukui „Po gimtuuju dangum“, tai raudai šalia kritusio kovotojo, kurios kiekvienas paprastas žodis tiesiog sminga širdin:

(19) Vladas Šlaitas „34 eilėraščiai“, 1967.

(20) „Be gimto medžio“.

*Miega jisai aukštiekninkas. Popiečio vėjas
glosto jo mirusius plaukus. Vienišas beržas
saugo jo amžiną miegą, saugo ir supas.*

Supas į vieną,

supas į kitą

pusę, kad tau, brangusis,

būtų gera vienam miegoti.

Plieno žaizda smilkiny, kaip iširusi rožė,

taip ir nuvys, nė nespėjus pilnai pražysti;

taip ir nuvys, įsisėgus į tavo plaukus,

*kaip žvaigždė smilkiny, po gimtuoju dan-
gum, brangusis.(21)*

Grižtant prie tradiciškai patriotinės poezijos mūsų tautą ir valstybę ištikusios tragedijos pasėkoje, gana tikslų jos vyresniosios kartos kūrėjo portreto bruožą duoda Rimvydas Šilbajoris, kalbėdamas apie J. Aisčio poeziją: „Jam ne pasaulis prarado dvasinius namus, bet tik priešai užpuolė gimtą šalį(...), jis tik išdidžiai ir narsiai patvirtina jau daug kartų istorijoje paskelbtą lietuvių pasiryžimą iškenti ir šitą nelaimę, nepalūžti mus ištikusioj audrojo...“ (22). Tačiau tas pats J. Aistis ir buvo pirmas iš vyresniųjų poetų, padaręs griežtą posūkį patriotinėje poezijoje, o, manau, ir ne vieno mūsų galvose. To posūkio kryžkelėje stovi dviposmis, kurio aštrūs kritikos ašmenys nukreipiami ne į priešą ar

(21) V. Šlaitas „Ant saulėgražos vamzdžio“, 1959.

(22) Rimvydas Šilbajoris „Sopulio užkeikta mįslė“,

Metmenys Nr. 9, 1965.

neužstojusį draugą, bet į save, kuriame skaudūs kaltinimo žodžiai krinta ant mūsų pačių ir po kurio tradiciškai patriotinė poezija niekada nebebus ta pati ir nė vieno sąmoningo skaitytojo jau nebeveiks taip, kaip iki tol:

*Vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs,
O varge jo vieno tu pasigedai,
Nors stiprybę sėmėm iš žilos senovės —
Liko netesėti mūsų pažadai.*

*Vienu vienas žodis būt tave apgynęs,
Bet varge jo vieno tu pasigedai,
Nors visi žadėjom mirti už tėvynę, —
Liko netesėti mūsų pažadai.(23)*

II

Peizažiniai motyvai buvo mėgiamiausi ir žemėninkų, taigi Lietuvoje išaugusioje, bet tik išeivijoje plačiau išsiskleidusios kartos patriotinėje poezijoje. Tematiškai tuo įsitikinti užtenka žvilgsnio į antrosios Henriko Nagio eilėraščių knygos „Lapkričio naktys“ turinį. Ištiesi skyriai („Mano žemė“) ar ciklai („Mano žemės paveikslai“, „Pavasario miniatiūros“, „Medžiai vėjuose“) skiriami vaizduotėje užsilikusiam gimtojo krašto peizažui. Poeto požiūrį į šį peizažą, jo nuotaikas jį atkuriant taikliai nusako ir

(23) Jonas Aistis „Pilnatis“, 1948.

čia spausdinamo antrojo rinkinio pavadinimas: „Iš-svajotos lygumos“. Ir tapomas tasai peizažas su di-dele meile, šiltais skaidriais brūkšniais, į kuriuos krintantys tamsūs mus užgulusios tragedijos šešė-liai kontrastingai iškeliami ir pabrėžiami:

*Dulka vieškeliai balti pro mano namą
ir nusidriekia tolybėsna lyg dainos,
ir beržų žaliasai rūbas jau plevėna;
vasaros vidudienių palaima
supa mano tėviškės gimtinę namą.*

*Ir draugai mani — bastūnai, šviesiaplaukiai,
iš kažin kurios šalies atnešę juoką
ir keleivio lazdą, ties langinėm šaukia,
šaukia mano vardą. Klausosi. Ir juokas
lūpose jiems miršta... Stovi jie ir laukia...*

*Driekias vieškeliai tolybėsna pro mano namą...
Ir beržai dainuodami į tolį eina...
Ir draugai prasibastydami klebena
uždaras langines... Niekas neateina,
durų niekas jiems neatveria į mano namą...(24)*

Tirštų gimtojo krašto peizažo spalvų itin gausu Alfonso Nykos-Niliūno „Pavasario simfonijos“ cik-le(25), o taipgi ir antrosios knygos skyriuje „Žuvę namai“. Tačiau tai nėra vien gamtovaizdžio poezija,

(24) Henrikas Nagys „Eilėraščiai“, 1946.

(25) „Praradimo simfonijos“.

nes ji, anot dr. J. Girniaus, „visų pirma kalba žmogui ne savo kosmopolitiniai gamtinio grožio, o savo tėvų žemės istorija“ ir tuo būdu, „nors ir nebūdama tematiniai patriotinė, išauga į galingą himną gimtajai žemei“ (26).

Iš tikrųjų, kaip jau ir ką tik duotoj citatoj skaičiuojamas galėjo pastebėti, žemininkų, jų bendraamžių, o ir po jų iškilusių poetų patriotinėje kūryboje žodžiai Lietuva, tauta, tėvynė pamažu išnyksta. Juos pakeičia gimtinė, gimtasis miestas ar miestelis, gimtasis kaimas ar pagaliau namas su visa jį supančia aplinka. Kiekviena išorinė ar vidinė gimtojo namo detalė, kiekviena jo gyvo ir negyvo inventoriaus dalis pasidaro raktu ar reikšminga gaida A. Nykos-Niliūno simfonijose ar elegijose. Tačiau ir bevardis Žemaičių kaimas H. Nagio poezijoje, ir Semeniskės (27) Jono Meko idilėse, ir Ukmergė Vl. Šlaito eilėraščiuose reiškia daug daugiau negu atvėsusios abstrakcijos. Jos, šitos sąvokos, reiškia kūrėjų širdyse tebegyvus pavidalus, kuriems prisirišimą ar meilę pajusti yra ir lengva ir natūralu. O kaip tik jie ir yra gyvoji arba konkrečioji jau minėtų abstrakcinių sąvokų dalis.

Šalia lyrinio herojaus, šalia pirmojo asmens žemininkų poezijoje vis dažnesniais veikėjais pasidaro kraujo giminės ir vaikystės draugai. Betgi ir čia reikėtų pabrėžti, kad protėvis, senelis ar tėvas Kazio

(26) Antologija „Žemė“, 1951.

(27) Jonas Mekas „Semeniškių idilės“, 1948.

Bradūno, motina ar sesuo A. Nykos-Niliūno ar bro-
lis H. Nagio patriotinėje poezijoje visada turi plates-
nę reikšmę, negu siaura asmeninės giminystės sąvo-
ka suggestionuotų:

*Mano brolio ieškojo motina sukilimų kartuvėse.
Jis gulėjo kartu su miško broliais turgaus aikštėje.
Jis kalė tėvui medinį kryžių į kietą Sibiro gruo-*
[dq(28).

(Iš H. Nagio „Poema apie brolį“)

*Mano broliai Sibire kerta medžius,
Mano broliai taigoje stato kryžius,
Ir sesuo nespėja ravėti
Žolę nuo kapo tėvų(29).*

(Iš K. Bradūno „Kaltė“)

Jie, tie broliai ir seserys, tėvai ir motinos, drau-
gai, artimieji, gentys, kartu su vienišu žmogum, „su
žiburiu per vakarą kažkur“(30) nueinančiu, kartu su
moterimis, palinkusiomis „su žlugtu ant pečių“(31),
ir rudenio dalim pavirtusiais laukuose besiblaškan-
čiais sėjikais kūrėjo, kaip ir skaitytojo, vaizduotėje

(28) Henrikas Nagys „Broliai balti aitvarai“,
Metmenys Nr. 8, 1964.

(29) K. Bradūnas „Morenų ugnys“, 1958.

(30) „Eilėraščiai“.

(31) „Praradimo simfonijos“.

tampa gyva gimtinės peizažo dalimi(32). Ir kaip tik todėl to peizažo praradimas yra dar žymiai skaudesnis, išvirstas jaudinančiomis deklaracijomis:

*Kur skeveldros mano tarmės?
Nerandu savo krašto žmonių.
Būriai kruvinų žinių
Iš anapus kyla ir puola,
Lyg paukščiai pavargę į uolą,
Mano širdin(33).*

(K. Bradūnas „Tremtis“)

„Už tremtinio bejėgiškumo slypi kita žiauri tiesa — mes ne tik buvome išvyti iš tėvynės, bet ją ir apleidome, ir ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai“, pastebi Rimvydas Šilbajoris, kalbėdamas apie A. Nykos Niliūno poeziją(34). Šitai žymiai anksčiau konstatavo „Žemės“ įžangininkas dr. J. Girnius, pateisindamas faktą, kad žemininkai nepakluso visuomenės balsui tapti „šaukliais į kovą“, kokiais savo genera-

(32) „Ir aš, mažiausias iš jų lenkiuos prieš juos, lenkiuos prieš Semeniškius. Nors žodžiu, savo prasta, nedidele savo knyga priminti juos, pagerbti juos norėdamas, kad niekados jau jų nepamirščiau. Nes jie man yra kaip šventieji“. — Iš J. Meko kalbos Montrealyje 1957 m., priimant Vinco Krėvės vardo literatūros premiją už „Semeniškių idiles“.

(33) K. Bradūnas „Sidabrinės kamanos“, 1964.

(34) R. Šilbajoris „Kelionė į Eldoradą“,

Metmenys Nr. 4, 1961.

cijoje buvo Maironis ar Kudirka, suprasdami, kad tokia kova tebūtų manievravimas užfrontėje, gana saugus ir kartais juokingas, kad teisę į didvyriškumą esame praradę. Jis parafrazuoja vokiečių filosofo Karl Jasperso mintį, tardamas, jog mes čia, egzilėje atsidūrę, „visi džiaugiamės saulės šviesa tik dėl to, kad vienu ar kitu atveju verčiau tylėjome prieš ne-teisybę, negu ryžomės aukotis. Bet patys sau turime žinoti: palikome gimtąjį kraštą ne iš tėvynės meilės, o iš baimės dėl savo gyvybės. Užtat ir neesame jokie didvyriai, nes pabėgimas tokiu ir lieka, visviena, ar jį nulėmė didesnis, ar mažesnis pagrindas. Žmogiška ir pabėgti, bet ne didvyriška“.

Pirmasis ne tik stipriai išgyvenęs, bet ir atvirai išpažinęs tąjį kaltės jausmą kaip tik ir buvo žemininkas Alfonsas Nyka-Niliūnas. Kalbėdamas apie me-dį, alkūnėm pasirėmusį „ant galvos gimtų namų“, kurio prieglobstyje jam keistos lopšinės melodijas šlamant, jis galėjo jaustis saugus, „kaip milžino namuos“, poetas su dideliu širdies skausmu prisipažįsta:

*Tiktai dabar, sugrįžus iš kelionės, lyg nebepažįsti
Ir, nusigręžęs nuo manęs, raudodamas šlami.*

Aš išdaviau tave. Seniai turėjau grįžti.

Prie tavo kūno aš turėjau gyslom prisirišti

Ir iki galo taip kovot su mirtimi(35).

Jurgio Blekaičio žodžiais tariant, „A. Nyka-Niliūnas padėjo mums pažvelgti sunkiai tiesai į akis ir

(35) „Praradimo simfonijos“.

priimti neviltį, kaip būtinybę, be skundo ir išdidžiai“ (36).

Iš tikrųjų žemininkų sau prisipažintoji kaltė yra žymiai sunkiau pakeliama ir skaudesnė. Kada toji kaltė jau cituotame J. Aisčio eilėraštyje tartum padalijama tarp mūsų visų, čia ji yra tiesioginė ir betarpiška. „Mūsų“ ji tėra tik tiek, kiek ji yra „mano“, kaip gana ryškiai užakcentuoja K. Bradūno eilėraštis „Tuščios rankos“:

Gūdi mano tėviškės kryžkelė —

I kairę kartuvių kalnas,

Dešinėje kapai.

Seneli, kurs dulke tapai,

Kur paslėpei ginklą,

Skiltuvą su ragu?

Aš gėda degu —

Sukilėlių akys rūsčios,

O mūsų rankos tuščios,

O mano rankos tuščios (37).

Kol kartu su praradimo sielvartu mumyse liks gyvas tasai kaltės jausmas, tol tautiškai gyvi liksime ir mes patys. Poetų pareiga ne jį slopinti, bet kurstyti, nes, kaip teisingai pastebi dr. J. Girnius jau keliskart minėtoje „Žemės“ įžangoje, „reikia šiuo metu tik vieno: kad neišblėstų mumyse gimtosios žemės

(36) Jurgis Blekaitis, apie A. N. Niliūno „Balandžio vigiliją“, Aidai Nr. 7, 1958.

(37) „Sidabrinės kamanos“.

palikimo skausmas, o liktų visam laikui atvira žaizda“. J. Blekaičio taikliu pastebėjimu, „Praradimo simfonijose“ A. Nyka-Niliūnas pasakė, „kad nėra kito sugrįžimo, kaip tik tas, kuris nesiliauja mumyse niekad, kuris vis veržias, grįždamas į savo dvasios tolimąsias versmes, kaip tėvynę“(38). Poeto vizijoje tas sugrįžimas prie „išduoto medžio“ šiandien „po ilgo klaidžiojimo“ yra dar žymiai skaudesnis, nes dar sąmoningiau pajuntamas tasai nuolatos persekiojės kaltės jausmas. Dar rūščiau ir skaudesniais žodžiais prie tuščių namų pasitikusi prabyla sąžinė nepažįstamo vaiduoklio balsu:

*Tu žinotai, kas yra nusikaltimas;
Tu žinotai laisvės, kraujo ir vergystės kainą;
Bet nežinotai, ką palikai: imk, viskas tavo.
Nieks čia nepasikeitė.
Vėjarodis tapo nukryžiuotas. Medis pasiliko
Ir mirė neužbaigęs savo testamento tau.
Kokia skaidri naktis! Koks vandenio šniokštimas!
Motiną palaidojo dangaus skliaute,
Nes žemė tebebuvo persisunkus jos sūnų ir tavo bro-
[lių —
Kaino ir Abelio — krauju. Tavo sesuo — Mėnesie-
[na—
Tapo svetimo kareivio sugulove, ir jos vaikai
Saugo tolimiausias Skitų žemės sienas.
Tavo žmona tebėr ištikima ir tebelaukia —
Septynios saulės ašarų neišdžiovintų,*

(38) J. Blekaitis, Aidai Nr. 7, 1958.

*Septynios upės nenuplautų gėdos —
Ir marškinius, išaustus tavo sutikimui, plauja
Kentauro Neso kraujuje.
Kokia naktis! Koks vandens šniokštimas!(39)*

Argi bebūtina „nežinomųjų“ vietose įstatyti tikrinius vardus? Ar bereikia Kainą ir Abelį pakeisti stribais ar partizanais, Skitų žemę — Amūro upės krantais? Ar suuniversalintas egzilo skausmas bėra mažiau tikras ir jaudinantis? Ar poezija visuotinėje plotmėje bėra mažiau patriotiška? Viena aišku: jos versmės ir šaltiniai visada liko tie patys, niekada nepasikeitę. O tųjų šaltinių gilinime žemininkai padarė bene didžiausią įnašą. Jeigu H. Nagio patriotiniuose eilėraščiuose mūsų tautos istoriniai įvykiai švysteli tik retkarčiais ir ribojasi paskutiniaisiais šimtmečiais, tai ne tiek istorija, kiek proistorė sudaro pačią pagrindinę K. Bradūno kūrybos bazę. Dažną savo eilėraščių jis lieja „iš senobinių pasakų, iš pamirštų dainų“(40).

*Aš ieškau mano protėvių pilies,
Karališkos Vorutos.
Totoriai pralėkė, kaip debesys,
Krikščionys lyg perkūnija praėjo...
Kur gi dabar mano tėvų tvirtovės
Vorutos pamatai?...(40)*

(39) „Vaiduoklis pasitinka grįžusį iš tremties“,

Aidai Nr. 1, 1965.

(40) „Sidabrinės kamanos“.

Jis ieško Pilėnuos užkurtos ugnies, balto vėlių suolelio, protėvių dausų, jų maldos ar net širdies atsidūsėjimo. Ir kaip tik dėl šito nuolatinio ieškojimo dar mažai kieno tepaliestose versmėse Kazys Bradūnas iki šiol liko giliausias, nuoširdžiausias ir originaliausias patriotinis poetas egzilėje. Šitokiuose ieškojimuose K. Bradūną prieš porą metų pasekė Leonardas Andriekus, „Aiduose“ ir „Pradalgėse“ davęs keletą šviežių ir spalvingų didžiųjų kunigaikščių portretų, pasekė ir Antanas Rūkas, 1966 metais išleidęs lyrinę „Mano tautos istoriją“. Didelę dar žymiai anksčiau išleisto Elenos Tumienės pirmojo rinkinio „Karaliai ir šventieji“ (1957) dalį sudaro eilėraščiai, kuriuose lietuviškumo gelmės ieškoma istorinėse asmenybėse. Jos akys krypsta į lietuvenę moterį: Pilėnų kunigaikštienę Rėdą, Liūtauro žmoną Gražiną, Mortą Mindaugienę, Aldoną Gediminaitę, Birutę Kęstutienę, Barborą Radvilaitę, Emiliją Platerytę, o taipgi Šatrijos Raganą ar pagaliau Salomėją Nėrį.

Šitos versmės šiandien nebesvetimos nė okupuotos Lietuvos naujai poetų kartai. Į jas dažnai krypsta Janinos Degutytės, Sigito Gedos ar Justino Marcinkevičiaus akys. Kai kuriuose vėlyviausiuose J. Degutytės eilėraščiuose drįsčiau įžiūrėti net gana aiškiai K. Bradūno įtaką.

III

Kaltė savo gimtajam kraštui nėra vieną kartą pergyvenamas ir užmiršamas jausmas. Istorija nėra geraširdis kunigas, išpažinusijį ir nuoširdžiai besigai-

lintį išrišimu atpalaiduojas nuo sunkios naštos. Istorija baudžia lėtai ir užtikrintai, versdama kaltę pajutusį stebėti pasekmes naujose kartose, savo kūno ir kraujo atžalose ir ją kaskart iš naujo pergventi:

*Giedant vaikams bažnyčioje
Svetima kalba,
Sunkiai verkiu — nevertas
Mirti prie gimtojo ežero,
Kad bangų mėnesiena ribuotų
Mano akių stiklę. —*

— atgailoja Kazys Bradūnas(41).

„Nužemintųjų generacijai“(42), kūrėjų kartai, subrendusiai egzilėje ir mūsų literatūron atėjusiai po žemininkų, kaltės jausmas, kad ir ne visai svetimas, negalėjo būti nė pilnai pajustas. „Gimtoji žemė jiems buvo realybė; mums ji yra, Antano Škėmos Živilės žodžiais, svajonė, o kovoti dėl svajonės mūsų laiko žmonės nebemoka“(43), — taria Algimantas

(41) „Morenų ugnys“.

(42) „Nužemintųjų generacijos“ vardu šią kartą „pakrikštijo“ dr. Vytautas Kavolis. Terminą aptardamas savo knygoj „Nužemintųjų generacija“, 1968, jis sako: „Gal generacija nužeminta (ne tik žemę praradusi, bet ir istorijos moraliai niekinama) todėl, kad bandė (ir savo užsimiršimu tebebando) išvengti pavergtųjų kentėjimo?“ Šis vardas taipgi suponuoja kūrėjų kartą, atėjusią literatūron po „žemininkų“ kartos.

(43) Metmenys Nr. 9.

Mackus. Tačiau žodis „kovoti“ čia pavartotas, beabejonės, prakalbininkų įprastąja prasme, sakyčiau, net su poetinės ironijos prieskoniu. Juk kad ir nemo-kėdama kovoti tąja tiesiogine prasme, ši kūrėjų kar-ta dar niekur nepraranda tautinės atsakomybės jaus-mo:

*Aš nešu. Aš turiu nunešti
ant smilgų kvepiančias žemuoges
savo vaikui —
kad jisai nepradėtų ilgėtis
nepažįstamo krašto miškų.(44),—*

— nedviprasmiškai įsipareigoja Liūnė Sutema.

*Iš visur sugrįžtu neišėjęs.
Naktimis ieškau gimtųjų namų.
Jeigu rasčiau gimtuosius namus, —
niekas manęs iš jų neišves
nė karste, nė mirty.(45), —*

deklaruoja Algimantas Mackus.

Tai neabejotinai gilaus patriotizmo įsipareigo-jimai. Juo labiau, kad kalba beiliuzinė karta, gimto-jo krašto praradimą sąmoningai priėmusi ir išgyve-nusi jau kaip kartų faktą ir niekada nesiliūliavusi ap-gaulingais sugrįžimo vilčių miražais:

(44) Liūnė Sutema „Nebėra nieko svetimo“, 1962.

(45) Algimantas Mackus „Neornamentuotos kalbos gene-racija“, 1962.

*Ne suvisam išėjo,
tik suvisam negrižo,
ošia medeliai,
ošia kirtėjai
iš liaudiškų kapų. (46).*

Literatūros vertintojo Rimvydo Šilbajorio teigimu, šis Algimanto Mackaus posmas išreiškia „mūsų padėties tragiką geriau, negu dešimtys straipsnių“ (47). Ir tai nenuostabu. Būdama be kaltės jausmo, ši karta gali būti ir atviresnė ir objektyvesnė. Tačiau kančia be kaltės jausmo nėra tolygiai lengvesnė. Visa „alkanųjų bežemių“ (L. Sutemos terminą vartojant) kūryba parodo, kad „atvira žaizda“ juose dar tebėra gyva. Juo labiau rūpestis taja nuo gimtojo kamieno atplėšta šaka, jos mažėjančiu atsparumu, jos blėstančia kūrybine potencija:

*Čia niekas daugiau neateina gimdyti:
čia ateina skausmingai be vilties suvaitoti,
uždegti laužą į šiaurės pusę,
kad ledas ištirptų,
kad pelėsių žaliuojantis kvapas
prisikėlimo dienai išliktų
liaudiškuos senolių kapuos. (48).*

Rūpestis pačiu savimi, maža didelės atplėastos šakos šakelė:

(46) „Neornamentuotos kalbos generacija“.

(47) Metmenys Nr. 14, 1967.

(48) „Neornamentuotos kalbos generacija“.

*Dyla nebeišsaugomai
nuo kiekvienos pilnaties
atsineštiniai sapnai —
Jų buvo perdaug greitam ir giedriam pabudi-
[mui
ir permažai, kad mus išlaikytų kartu. (49).*

Patriotinė nužemintųjų kartos poezija jau veik išimtinai dedikacinio ir deklaracinio pobūdžio. Retos peizažo nuotrupos tevartojamos tik kaip metaforos. Gimtoji žemė likusi tolimu vaidiniu, neaiškiu sapnu ar svajone. O ir konkrečioji kasdien mindoma žemė, nepajėgianti „išauginti krūmo,/ uždraustom uogom kerojusio bažnytkaimio sode —“(50) nebegali būti patriotinės poezijos centre. Jos vietoje vis ryškesnę poziciją užima žmogus. Ar jis atstovautų savajai bendruomenei, ar genčiai, ar šeimai, ar pagaliau pačiam poetui, jo lyriniam herojui — jis nebėra peizažo dalimi.

Kalbėdamas apie nužemintųjų generaciją, Vytautas Kavolis iškelia, kad „Algimanto Mackaus patriotizmas yra universali vertybė. Niekas lietuviško neatsisakydamas, jis neišdavė nieko žmogiško. Jis yra pajutęs labiausiai visuotinę žmonių giminystės pagrindą: ištikimybės įsipareigojimą tiems, kurie jau nieko nebeturi, kaip tik mus“(51). Žodis „ištikimybė“, gal būt, ir yra raktinis šios kartos kūrybos,

(49) Liūnė Sutema „Bevardė šalis“, 1966.

(50) „Nebėra nieko svetimo“.

(51) Vytautas Kavolis „Nužemintųjų generacija“.

įskaitant ir patriotinę poeziją, supratime. Ištikimybė tam, kas yra sava pačia giliausia prasme, nebedarant skirtumo tarp brolio Kaino ir brolio Abelio:

Stirnos šuolio platumo žemė

skiria Jus ir Anuos —

Partizanas ir Banditas

skiria mus iškasta praraja —

.

Ir palaidojau juos abu

Niekieno žemėj po kadugiu,

lyg dvynius — (52)

— taria Liūnė Sutema. Dar konkretnesnis yra Jonas Mekas eilėraštyje Apie Lietuvą ir Laisvę mums „sakydamas ir primindamas“:

*kad viena Bruklino laisvės diena gali būti šimtą kar-
tų mažiau,*

negu viena diena Vilniaus nakties nelaisvės;

*kad viena sekundė, praleista bežiūrint į upelio dugną
ar klausantis vyturio giesmės, gali būti kur kas dau-
giau, kur kas didesnis gyvenimas, negu Bruklino
fabrikų Miserere;*

ir atvirkščiai:

*kad viena sekundė, praleista bežiūrint į upelio dugną
ar klausantis vyturio giesmės,
gali būti taip pat
žmogaus*

(52) L. Sutema „Niekieno žemė“, Metmenys Nr. 14, 1967.

išdavimas.

Tai nekalbėk apie laisvę. Gyvenk laisvę.

Rizikuok laisvę. Bandyk laisvę.

Tai nekalbėk apie Lietuvą. Gyvenk Lietuva
(53).

Algimantas Mackus savąją kartą bene tiksliausiai apibūdino sakydamas: „Mes esame per jauni, kad būtume galėję su visomis šaknimis jaugti ten, ir esame per mažai jauni, kad su visomis šaknimis galėtume jaugti čia“ (54). Dilema, išreikšta šiuo neigiamu dualizmu, yra itin tragiška žodžio kūrėjui. Ar ilgai kūrybinio žodžio žiedai gali skleistis ant šakos, šaknimis nesujungtos su žeme? Tragediją su dideliu atvirumu išsako Liūnė Sutema savo cikle „Niekeno žemė“:

*Mano atsineštiniai žodžiai
nebeturi daiktų,
todėl tik Tau ir Tau,
nebe Jums ir Aniems kalbu,
suanglėjusia medžio šaka
ženklus, lyg nebylė, brėždama
tarp Jūsų ir Anų — (55)*

Šis nuoširdus išpažinimas nėra vien tuščia deklaracija. Jis lygiai nereiškia, kad nužemintųjų kartos

(53) Metmenys Nr. 5, 1962.

(54) Metmenys Nr. 9.

(55) Metmenys Nr. 14.

kūrėjai staiga būtų pritrūkę žodžių mūsų kasdieniam susišnekėjimui. Ne. Jie pasijuto, kad vakar praradę žemę, kurios niekada tikrai neturėjo, šiandien jie jau praranda ir tąją bendruomenę, kuriai taip neseniai deklaravo savo ištikimybę. Jie pajuto, kad toji bendruomenė atsisako juos suprasti, kad tie žodžiai jos jau nebepasiekia. Kalbėti belieka tik siauram rateliui, tik „Tau ir Tau“ ir trauktis į Niekeno žemę, kurioje jau „nebūtų namų, / kad nereikėtų palikti ir išduoti jų“ (56) ar net ilgtis...

O kalbėti reikia. Jie dar tebejaučia pareigą, kad tie namai, kad gimtoji žemė ir mūsų vaikams liktų „atvira žaizda“. Kalbėti reikia bet kokia kaina. Todėl:

*Mes kalbame nykstančiais žodžiais
merdinčios mūsų kalbos.*

Pilas vanduo į laivus —

jais išplaukė mūsų šeima.

Tuščioj išardytoj krantinėj

niekas nelaukia sugrįžtant.

Mes kalbam išgelbėtais žodžiais

mirusios mūsų kalbos. (57).

Tautiniu atžvilgiu dar skaudesnė tikrovė laukia kartos, ateinančios po „nužemintųjų“. Kartos, kuri savo tėvų krašto arba visai nematė, arba jo neprisimena. Jai tėvynės ar gimtinės sąvoka ir geriausiu atveju tegali būti dvilypė: viena — įgyta šeimoje, kita

56) ib.

(57) A. Mackus „Chapel B“, 1965.

— mokykloje ir aplinkoje. Jos lojalumas tėvų kraštui, kad ir tėvų perduotas žodžiais ir krauju, iš tikrųjų tėra primestinis ir jau grynai savanoriškas. Tačiau ir ši karta lojalumą dar išgyvena gana skaudžiai, kaip matyt iš dvasinio jos portreto Beniaus Prapuolenio eilėraštyje:

*Šiandien marmuro statula
pagimdė sūnų nebylį.
Jis neprisimena namų
ir niekad nepajėgs sugrįžti gimtinėn. (58).*

Ar šioji ir po jos ateisiančios kartos dar ilgai norės kalbėti „išgelbėtais žodžiais/ mirusios mūsų kalbos“? Ar jie sugebės tais žodžiais pasiekti mus, bendruomenę, kuri jai iš tikrųjų atstoja tautą, tėvynę ir gimtinę? Pernykščiame sesers Marijos Jurgitos Saulaitytės debiutiniame eilėraščių rinkinyje „Kai mes nutylam“ patriotinės tematikos poezijai, senu papratimu, dar yra skiriama ištisas skyrelis. Eilėraščių tematika čia neabejotinai tradicinė: Tauta, Tėvynė, Laisvė, Partizanas, Tremtinys. Tačiau su tradiciškai patriotine poezija šie eilėraščiai bendro turi nedaug. Tai tėvų lūpomis įskiepytų gimtojo krašto paveikslų, poetės vaizduotės prizmėje sutrupančių į labai mažai gyvybės terodančias abstrakcijas, mozaika. Džiugina tik jose išlikęs tikėjimas, kad:

*Grišiu
atrakinti nematyto sodo vartų*

(58) Studentų gairės Nr. 2-3, 1960.

*svetimais,
genties išvaikščiotais keliais.
Grišiu jų šaukiama, jų vedama. (59).*

Tai daugiausia nebėra nei dedikacinė, nei deklaracinė, nei peizažinė, o greičiau iliuzinė poezija su nuoširdžiu noru „sužinoti, kas mes esame/ medžio šerdyje“ (60). Tačiau ir šitokie posmai jau visai išretėja arba išnyksta Vitalijos Bogutaitės, Danguolės Marcinkutės, Daivos Nauragytės, Danguolės Sadūnaitės kūryboje. Ar tėvų, vyresnių brolių ir seserų prarastas gimtasis kraštas dar jiems tebėra atvira žaizda, ar tebejauciama istorijos neteisybė, ištikimybė savajam kamienui? Kiekvienu atveju, kol šitoji karta dar kalba „išgelbėtais žodžiais“ mūsų kalbos, mūsų pareiga, kad tie žodžiai neskambėtų beprasmišku aidu Niekieno žemėje.

IV

Patriotiniai motyvai gana tirštai panaudojami ir mūsų humoristinėje poezijoje. Plačiuoju mastu juk mene satyra yra vienas iš efektingiausių ginklų ne tik kovoje su „vidiniais priešais“, savosiomis negerovėmis, bet ir su išoriniais „tautos ar valstybės“ priešais. Tajį ginklą sėkmingai panaudojusią turėjome visose šio rašinio pradžioje paminėtų kartose:

(59) Sesuo Marija Jurgita Saulaitytė „Kai mes nutylam“, 1967.

Maironis, Kudirka ir Jakštas, Binkis ir Kirša yra sukūrę ne vieną satyrą patriotinėmis temomis, o paskirų posmų ar net eilėraščių ne vieną rastumėm ir Aisčio ar Brazdžionio kūryboje. Savo intencijomis satyra, jeigu ji nėra asmeniška, savaime bent iš dalies tampa patriotiška.

Ankstyvojoje išeivijoje patriotinės satyros iečių smagaliai buvo veik išimtinai nukreipti į krašto okupantą ar su juo kolaboruojantį tautietį. Gal būt, dėl to, kad išeivijoje tautinės ydos dar nebuvo pakankamai atsiskleidusios, o gal ir dėl to, kad anomis dienomis paliktojo krašto vaizdas, jo žmonių siekimai ir kliūtys mumyse dar tebebuvo ryškūs ir gyvi. Pirmojo išeivijoje išleisto humoristinės poezijos rinkinio—Leonardo Žitkevičiaus (Runcės Dandierino) „Šilkai ir vilkai“ (1950) — turinį nusako antrinis pavadinimas: Dainos vietinės ir sovietinės. Iš tikrųjų tos sovietinės dainos tada dar sudarė didžiąją patriotinės satyros dalį. Kaip „Tėviškės žiburių“ recenzentas rašė: „Didysis Stalinas dar niekada nebus sulaukęs tokio tikslaus savo veido ir savo politinės laimės aptarimo...“

Vaizdas gerokai pasikeitė po keleto metų to paties autoriaus Balio Pavabalio slapyvardžiu išleistame antrajame rinkinyje „Vizijos prie televizijos“. Ir čia antrinė antraštė — Dainos apie žmogų/ ne po savo stogu — išduoda jo turinį. Grynai išorinį priešą plakančios satyros rinkinyje berastumėm tik mažą dalį. Tragiškos aktualijos, vykstančios gimtajame krašte, veik visada iškeliamos dvilypiuose posmuose, kur joms kontrastu pastatoma karčiai suironizuota mūsiškio čionykščio gyvenimo detalė:

*Ilsis kaulai partizano
Po tėvynės vėliava.
Naują vėliavą pramano
Brolio tremtinio galva.*

Valgau duoną, baltą duoną

Ir patenkintas esu.

Vagys verčia tėvo kluoną,

O aš valgau baltą duoną. (60).

I „žmogų ne po savo stogu“ dažniausiai nukreiptos ir dr. S. Aliūno (A. Barono) patriotinės satyros jo rinkiniuose „Valerijono lašai“ ir „Trejos devynerios“ (1961). Jos dargi nekartą gerokai lokalizuojamos ar konkretizuojamos taip, kad su laiku ar vieta nesusipažinusiam skaitytojui ilgainiui ne visada bus lengva jas suprasti. Žinoma, plakamos tautiečių ydos yra daugiau ar mažiau bendros visai plačiai išeivijai: susmulkėjimas, sumaterialėjimas, aukštesnių idealų stoka, patriotizmo paviršutiniškumas, o ypatingai tuščias „svetimų dievų“ vaikymasis:

Aš merikonas, nebe dypukas,

Šviesian pasaulin man kelias grįstas,

Jau nebevargins mano Algiuko

Koks nors apšepęs lituanistas. (61).

Ieškant skirtumų tarp nepriklausomybės laikų satyrinės kūrybos ir nūdieninės mūsų humoristikos,

(60) Balys Pavabalys „Vizijos prie televizijos“, 1957.

(61) Dr. S. Aliūnas „Trejos devynerios“.

reikėtų iškelti, kad veik visa egzilinė patriotinė satyra rašoma pirmuoju vienaskaitos asmeniu. Kaltės ir silpnybės autoriaus prisiimamos sau ne vien ieškant intymesnio ryšio su skaitytoju, bet ir vengiant atstumiančio pamokslaujančio tono. Išsiskiria nebent S. Lauciaus satyrinė poema „Respublika“. Pirmąjį daugiskaitos laipsnį patriotinėje satyroje kiek dažniau panaudoja efektingiausias ir literatūriškai stipriausias humoristas Antanas Gustaitis:

*Bendrai užgėrę už bendrą gerovę,
Apverkiame šešupę, rūtelę ir svirtį,
Ir neša mus vėjai iš kojų išrovę,
Ir stumia mus žmonos į lovą numirti,—
Ir lieka tėvynei tik tai skudurai
Visų patriotų bendrai(62).*

Pastarajame posmelyje jaučiama ir parodijos bruožų. Jeigu neparodijuojamas ištisas žinomas patriotinis eilėraštis (o ir šį metodą visi trys čia suminėti humoristai yra sėkmingai naudoję), tai satyrizuojami antraeilėje patriotinėje poezijoje nubanalinti įvaizdžiai, epitetai ar posakiai. Vykęs patriotinės poezijos parodijavimas irgi yra nemenkesnė patriotinė poezija, duodanti savotišką priešingą polių ir verčianti skaitytoją teisybės ieškoti kažkur apie vidurį.

Antanas Gustaitis patriotiniais motyvais parašytose satyrose sugeba atrinkti pačias charakteringiausias laikui ir žmogui detales ir jas keliose trum-

(62) Antanas Gustaitis „Ir atskrido juodas varnas“, 1966.

pose eilutėse sustatyti taip, kad išeina veik panorama nuotaikų ir galvosenos gairių vaizdas. „Užrašas ant žinomojo lietuvių kapo“ (žr. „Trečioji pradalė“) yra klasiškas tokio pobūdžio kūrinys.

Posmų, keliais taikliais brūkšniais nušviečiančių visos mūsų išeivijos lūkesčius ir siekimus, iš kitos pusės, Antano Gustaičio kūryboje rastumėm apščiai:

Būtų gera pakovoti:

Keikti priešus iš eilės

Ir nukeikus pagalvoti,

Kad ten laisvė nugalės —

Kaip drebės nuo bombų pušys,

O tu grįši nesimušęs...

Ai, tai gera, tik blogai:

Laikas — pinigai(63).

Jeigu, kaip sakoma, poetai (o juo labiau satyriškai) yra visuomenės ar tautos sąžinės balsas, jo neturėjimu šiandien egzilėje dar negalėtumėm skųstis. Ar mes tą balsą visada girdime ir norime girdėti, būtų jau kitas klausimas.

VERTYBIŲ KONFLIKTAS

DABARTINĖJ LIETUVIŲ LITERATŪROJ

Literatūra labiau negu kitos meno sritys atspindi žmonių gyvenimą, kuriame vyksta matoma ir nematoma kova dėl vertybių.*) Vieni gyvenimo reiškiniai arba idėjos ir problemos vieniems rašytojams atrodo brangios, o kitos klaidingos ir niekingos. Kas vienų smerkiama, kitiems rašytojams tai gali atrodyti vertinga, nes jie gyvenimo esmę ir prasmę kitaip supranta. Viena kartą rašytojai pasitenkina brangių idėjų skelbimu (išreiškimu, vaizdavimu) savo kūryniuose; kitą kartą jie išleidžia specialius pareiškimus ir manifestus, kurie turi visuomenei paaiškinti tas idėjas, kurias jie ypač savo kūryboj vertina; trečią kartą sau brangioms vertybėms apginti ir joms realizuoti jie telkiasi į kolegiškus būrius arba įsijungia į

*) Šis straipsnis yra paskaita, skaityta Lietuviškųjų Studijų Savaitėje 1964 m. vasarą.

visuomeninius bei politinius sąjūdžius, artimiausius jų išpažįstamoms vertybėms arba tiesoms. Tik šių galimybių suminėjimas pasako, kad konfliktai dėl vertybių gali įvairiai pasireikšti. Vieni jų būna negilūs, pašaliečiui žmogui vos pastebimi, antri gali būti triukšmingi, bet iš esmės profesionališkai, atsiradę dėl estetinių pažiūrų, arba generacijų skirtumų; treči konfliktai yra gilūs, su plačiu visuomeniniu užnugariu, kai kalba eina apie vertybes, nuo kurių pripažinimo bei įgyvendinimo pareina tautos ir pavienių asmenų likimas pasauly ir būty.

Įvairių konfliktų dėl vertybių yra buvusių ir lietuvių literatūroje, nors ji nėra tokia sena ir turtinga kaip, pvz., prancūzų ar vokiečių literatūra. Vienos valandos paskaitoj nėra įmanoma peržvelgti nuodugniai visus konfliktus dėl vertybių, susekti jų priežastis ir nurodyti skirtumus, kurie pasireiškia dabartinėj lietuvių literatūroje. Todėl čia man teks pasitenkinti tik skirtubių suminėjimu, pailustruojant jas citatomis iš pavienių rašytojų, kurie charakteringi atitinkamoms vertybėms, o kai kurias vertybes (pvz. šeimines) visai praleidžiant. Tai tebus tik šikcai apie vertybių konfliktą, pastebimą lietuvių literatūroje per pastaruosius dvidešimt penkeris metus, pradedant antruoju pasauliniu karu. Tiesa, šio karų ir okupacijų šimtmečio ketvirtis yra taip pat skaudžiai palietęs beveik visą Europą, tačiau Lietuvai šio ketvirčio smūgiai skaudžiausiai yra įsmigę į jos kultūrinį kūną, nes per nepriklausomo laikotarpio dvidešimtį metų lietuviai nebuvo spėję išlyginti tų kultūrinių nuostolių, kuriuos jai buvo padariusi carinė okupacija per keturias dešimtis spaudos draudimo metų.

Antrojo pasaulinio karo, vokiečių ir rusų okupacijų metai giliai sukrėtė Lietuvą ir ją įvairiai suksaldė. Jie perskėlė ir lietuvių literatūrą, nes nuo 1944 metų pusė lietuvių rašytojų buvo priversti ieškoti prieglaudos už Lietuvos sienų Vakaruose, o kita lietuvių rašytojų pusė yra likusi Sovietų Rusijos pavergtoje tėvynėje. Ir Lietuvoj ir Vakaruose lietuviai rašytojai savo raštuose yra iškėlę įvairių vertybių ir jas nevienodai vertina ne tik dėl to, kad rašytojai negali būti vienodi, bet ir dėl to, kad abi rašytojų pusės yra priverstos gyventi labai skirtingose aplinkybėse.

Bendrais bruožais mes žinom tuos rašytojų gyvenimo aplinkybių skirtumas. Tačiau vis dėlto reikia priminti, kad niekada rašytojams dar nėra tekę patirti tokios apsupimo nelaisvės, kokioj kenčia lietuvių rašto žmonės okupuotoj Lietuvoj. Ten jie negali savarankiškai išleisti jokios knygos ir išspausdinti jokio straipsnio, nes visoj Lietuvoj nėra jokios spaustuvės, jokios leidyklos, jokio laikraščio ir knygyno, kurie nepriklausytų okupacinei sovietų valdžiai arba totalistinei komunistų partijai. Per savo cenzorius bei redaktorius kompartija nustato, ką ir kaip autoriai gali rašyti. Kas tų nuostatų laikosi, tą okupacinę valdžią riebiai apmoka, nes žurnalistai ir rašytojai Sovietijoje priskirti prie geriausiai atlyginamų asmenų kategorijos. Kas šituo pinigų masalu nesusigundo ir neskelbia rusų komunistams naudingų minčių, tie neturi jokių galimybių paskelbti bet kokią savo raštą. Kaip gali jaustis šitokie rašytojai, tepaliudija šie žodžiai iš Lietuvos: „Nors aplink mane žmonių nestinga, bet jaučiuosi vienišas, lyg būčiau nukritęs

visiškai iš kitos planetos ar tyčiom būčiau gyvas palaidotas... Žinoma, aš nemoku nei maivytis, nei patikauti, nei veidmainiauti, nei atgailauti, laikydamas tai necivilizuoto žmogaus ypatybėmis. Ir vis dėlto visos durys, vedančios į gyvenimą, man užtrenktos“.

Kadangi laisvai mėstančių ir laisvai kuriančių rašytojų kūriniai negali būti išspausdinti okupuotoj Lietuvoj, ten vyrauja pataikūniški biurokratai, kurie retai tepasako savo pačių nuomonę, bet už tai būna reikalingais ruporais kompartijos ir okupacinės valdžios mintims palankiai interpretuoti. Tuo tarpu lietuviai rašytojai Vakaruose gali laisvai skelbti savo mintis bei idėjas, tačiau jiems stinga leidėjų, stinga skaitytojų, stinga laiko kūrybai, už kurią jie negauna jokio atlyginimo, jei kartais atsitiktinai neišpuola kokio nors premija. Ir nėra vilties, kad šitos sąlygos pagerėtų. Be to, dalis lietuvių rašytojų Vakaruose tebėra neišgyvenusi „menas menui“ esteticistinės teorijos, kuri skelbia, kad rašytojui nesą svarbu, ką jis reiškia ar vaizduoja, nes jam terūpjis pats kūrinys, kuris esąs pats sau tikslas, bet ne laisva tarnyba visuomenei. Ta teorija taip pat padidina skirtumus tarp lietuvių rašytojų Vakaruose ir jų tautiečių pavergtoje tėvynėje. Tuo pačiu tai padidina skirtumus pažiūrose į gyvenimo vertybes.

Einant prie pačių vertybių, pirmiausia reikia pasakyti, kad mažiausiai pažiūrų skirtumo tematyti dėl vitalių-psichinių vertybių, kurių pavyzdį galim paimti iš H. Radausko eilėraščio „Mergaitės pamarų“, kur poetas rašo:

Dvi rausvos mergaitės kojos

Nueina jūros krantu.

Tai jų mano sapnas ieškojo,

Klajodamas tiek naktų.

Jos eina tarp kriauklių, žolelių,

Jos mindo baltas putas;

Ir puola širdis man ant kelių

Prieš tas žydinčias radastas.

Šitokios vitališkai psichinės vertybės nevienam rašytojui Vakaruose sudaro visą kūrybos esmę. Okupuotoj Lietuvoj tai tebūtų tik toleruojama, jeigu vitalinė jėga tebūtų palaida, nesusieta su intelektualiniu ar fiziniu darbu ir visuomeniniais uždaviniais.

Pagal komunistų teoriją, vitalinės vertybės turi būti pajungtos ekonominėms ir visuomeninėms, t. y. aukštesnėms vertybėms, nors teoriją nesugadintas žmogus manė ir manys, kad gyvybės galių išsiskleidimas svarbesnis. Jungdami vitalines psichines galias į aukštesnes vertybes, sovietiniai rašytojai ypač iškelia darbą. Darbo nemėgstąs herojus neseniai tegalėjo būti tik neigimas ir ne pagrindinis, nes darbas ir darbštumas yra pagrindinė sovietinio piliečio dorybė. Kad atsidavimas darbui ir ekonominių gėrybių kūrimui būtų paskatintas, okupuotos Lietuvos rašytojai visaip aukština darbą. „Neatsitiktinai darbo vaizdus mūsų literatūroj lydi šviesios spalvos“,—rašo D. Judelevičius „Pergalės“ žurnale (1959 m. Nr. 8); „neveltui darbo poezija skamba nebe patriarchališkuose kampeliuose arba utopiškų svajonių sukurtoje aplinkoje, o kasdienybėje, šiokiadienių darbuo-

se, ir darbo sunkumai bei dramatiškumai nenustelbia optimizmo, būdingo socializmo epochos rašytojams“.

Kaip iš sunkaus ir nemalonaus fizinio darbo jie stengiasi sukurti poeziją, gerai paliudija Ant. Drilingos lyriški fragmentai apie hidroelektrinės užtvankos statybą ant Nemuno prie Kauno. „Rankų ir betono“ eilėrašty jis rašo:

Žemė dunda, visą laiką dunda,

Net ir naktį nenutildama.

Pradžioj ausį režė šis gaudimas,

Bet dabar — jau nieko. Pripratau. —

Rodos, lyg triukšme šiam būčiau gimęs.

Pats į daubą akmenis vartau,

Lyną įtemptiu — ir tarsi lynas

Raumenys manieji įtempti.

Slysta iš po kojų šlapias šlynas,

Tuo šlynu drabužiai sutepti,

Gerklėje kartu nuo gazo dūmų,

Akys ašaroja atkakliai. —

Ir vis tiek, vis tiek jaučiu gaivumą

Ten, kažkur krūtinėje, giliai.

Gera man, kai prisipildo oras

Šitų dūmų, dulkių šių baltų,

Kai mašinos, urgzdomos motorais,

Nuropoja kasamu šlaitu.

Kad kartūs dūmai ir baltos dulkės darbe teiktų gaivumą, kaip rašo Drilinga, gali naiviai parašyti tik sovietinis baltarankis ponaitis, kuris pats to darbo nedirba. Darbo prakaito, dūmų, dulkių ir poetinio sa-

charino optimistinė mišrainė lietuvių rašytojams Vakaruose atrodytų melu. J. Kralikauskas, A. Škėma, J. Gliauda ir kiti liudija, kad fizinis darbas su mašinom arba be mašinų yra karti žmogaus dalia, kurią komunistai melagingai poetina. Kad fizinį darbą Amerikoje lietuviai šviesuoliai laiko beveik Jobo dalia, matyti iš J. Gliaudos romano „Šikšnosparnių sosto“, kur jo pagrindinis veikėjas, buv. teisėjas Alksnis savo žmonai, buv. mokytojai, tapusiai valytoja, šitaip sako: „Kas pastebėjo, kad mums tenka skursti, alkti, badmiriauti iš skurdeiviško uždarbio?.. Kas pamatė, kad mes dirbame mus žudančius darbus, mus paniekinančius dvasiškai ir fiziškai? (213 psl.).

Tačiau lietuviai rašytojai tiek Lietuvoje, tiek užsieniuose sutaria, kad ekonominės gėrybės lietuvius morališkai veikia neigiamai. Tiesa, ekonominių gėrybių geismas niekada nebuvo paskatinęs žmonių doroviškai kilnėti. Todėl tų gėrybių godiems asmenims rašytojai niekada nėra buvę švelnūs. Už jų gobšumą, suktybes ir vagystes juos plaka dabar okupuotos Lietuvos rašytojai įvairiais botagais. Kartais tas plakimas pasiekia tragiškų momentų, kurie atskleidžia galias moralines votis, užaugančias Lietuvos žmonėse dėl turto ir smagumų geismo. Tai ypač pastebi dramų autoriai. Gilų moralinį puvesį, išaugusį dėl turto ir smagaus gyvenimo noro, atskleidžia J. Grušas savo „Vedybų sukakties“ dramoj.

Ten į kryžminę ugnį rašytojas pastato statybos inžinierių Tomą Merkį, kuris sau vilai pasistatyti nesidrovėjo į sukčiavimo aferą įtraukti savo seną uošvį, o savo jaunesnįjį brolių, studentą Andrių, nekal-

tai nugramzdino penkeriems metams į kalėjimą. Grįžęs iš kalėjimo, jis savo broliui šitaip priekaištauja: „Tie namai ir tie korpusai gali atsakyti, kiek jiems skirtos medžiagos pagrobei, kiek tu įtraukei kitų žmonių į grobstymo darbą. Tu sudarei grobstytojų, veidmainių ir kyšininkų tinklą, o sąžiningus savo bendradarbius skandinau, savo kaltę primetei kitiems“. O Tomo motina šį žemą sukčių dar šitaip kaltina: „Žmonės dirbo, prakaitą liejo, o tu grobstei — ir tau nesudrebėjo ranka! Dangstydamas save, išdavei brolių, atsisakei savo žmonos — nesudrebėjo širdis! Apgaulė, melą priesaika patvirtinai — ir tavo sąžinė tyli! Tai šitoks tu žmogus! Šitokio tavęs man nereikia. Šitokio tavęs niekam nereikia“ („Pergalė“ 1959 m. Nr. 5).

Čia J. Grušo pavaizduota dviejų brolių drama, kurioj vyresnysis, galingesnis, niekšingas dėl savo ištaigaus gyvenimo į kalėjimą nekaltai įmurkdo savo jaunesnįjį dorą brolių, gali turėti simbolinės reikšmės, pavaizduojant rusų ir lietuvių santykius mūsų tėvynėje, tačiau pirmiausiai dramoj pasirodo kova prieš žmones, paskendusius materialinių gėrybių tvaikė, praktiniame materializme.

Panašios kovos reiškinių galima užtikti ir Vakaruose, pvz., A. Barono, J. Ignatonio, J. Gliaudos, Ant. Gustaičio ir kitų raštuose. Pvz., savo humoristikos rinkiny „Anapus teisybės“ A. Gustaitis eilėrašty „Mums netrūksta idealų“ rašo:

*Į sveikatą geriam alų,
Pilam čėrką ant ligų, —
Mums netrūksta idealų,
Mums tik trūksta pinigų...*

Keliam tautišką idėją,

O idėja kelia mus,

Keldama pati didėja

Ir pavirsta į namus.

O namuos vėl — reikia stalo,

Prie to stalo ir draugų,

Vėl netrūksta idealo,

Vėl tik trūksta pinigų.

„Moderniojo elegijoje“ tas pats rašytojas prieš praktinio materializmo adeptus dar šitaip kovoja:

Man vis tiek pat, ar keikia kas, ar giria...

Aš vis tiek pat vagiu, perku, parduodu...

Taip pat klaupiuos prieš nuodėmingą Ievą,

Taip pat krintu Mamonai į skvernus,

Taip pat myliu Liuciperį ir Dievą,

Nes aš taip pat toks pat jau modernus,—

Man vis tiek pat, man vis tiek pat.

Aukščiau už ekonominės gėrybes stovi socialinės, visuomeninės, politinės, tautinės, kurias mūsų rašytojai nevienodai ir prieštaraujančiai vertina. Sakysim, okupuotos Lietuvos rašytojai yra įkinkyti į kovą už sukoklektyvintą visuomenę rusų valdžioj ir vadovybėj. Ši uždavinį vykdydami, lietuviai rašytojai dažniausiai tėra kompartijos garsiakalbiai. Kad jos tezės apie laimingą, komunistinę, rusų kuriamą visuomenę atrodytų įtikinamesnės, rašytojai šabloniškai iki įkyrumo juodomis spalvomis piešia Lietuvos praeitį, ypač nepriklausomybės laikotarpį, kuris

buvęs tik vargo, skurdo, neteisybių, išnaudojimo, tamsybės, atsilikimo, godumo ir kitokių ydų laikotarpis. Tos tariamai buržuazinės ir kapitalistinės praeities tamsus vaizdavimas yra toks šabloniškas, kad jis atpalaiduoja mane nuo citavimo.

Lietuvos praeity rašytojai okupuotoj tėvynėj teranda tik kelis momentus, vertus teigiamo dėmesio. Tarp jų yra kovos su vokiečių kryžiuočiais, 1863 m. sukilimas ir kiti revoliuciniai reiškiniai, kuriuos komunistų partija sau aiškinasi palankiai. Todėl šitokių temų veikalai ištiesai neniekina Lietuvos praeities. Sakysim, V. Mykolaičio-Putino „Sukilėlių“ romane, kuriame vaizduojamas 1863 m. sukilimo brendimas, galima pajusti meilę Lietuvos žmonėms, skurdiems baudžiauninkams, jų nesudėtingai kultūrai, jų užtarėjui ir būsimo sukilimo vadui kun. Ant. Mackevičiui. Į apskritai žmogišką plotmę taip pat yra pavykę prasimušti J. Grušui Prūsų sukilėlio prieš kryžiuočius „Herkaus Manto“ tragedijoje. Priverstas atiduoti laužo mirčiai savo mokytoją ir draugą vokiečių Hirschalsą, Herkus Mantas sielvarte taria: „Kuo aš likau? Kuo tikiu? (Pauzė). Mano tėvynės žeme! Mano broliai! Jūsų laisve ir didžia ateitim aš tikiu. Dėl jūsų laisvės gyvensim ar mirsim!.. Ir laimėsime!.. O jei nelaimėsime? Kas tada?.. Ne! Mintys ir troškimai galingesni už patį gyvenimą“. Ar šitaip negalėtų tarti kiekvienas lietuvis patriotas, kovodamas beviltišką kovą, kokią dėl laisvės neseniai vykdė Lietuvos rezistentai?

Nemeluotų tragiškų posmų randame ir Just. Marcinkevičiaus poemoj „Kraujas ir pelenai“, kurioj poetas vaizduoja Pirčiupio kaimo gyventojų iš-

žudymą ir sudeginimą. Pradėjus vokiečių nacių kariams supti kaimą, J. Marcinkevičius rašo:

*Aš nežinau, gal ir yra mirtis,
Skaudesnė už visos tėvynės mirtį;
Tačiau nėra agonijos, kuri
Baisesnė būtų už tautos agoniją.
Jos lūpos godžiai gaudo laisvės orą,
Bet jo mažai, bet jo labai mažai.
Ranka mėšlungiškai suspaudžia kardą,
Nes kardas — jos gyvenimas.
Prasideda tautos konvulsijos —
Jos priešmirtiniai sukilimai...
Tik nesiklaupk, o Prūsija, ant kelių,
Nes qžuolai stovėdami numiršta.*

Nors ir nežinia, ar čia, prisimindamas sen. Prūsų išnykimą ir kalbėdamas apie tautos konvulsijas, J. Marcinkevičius turėjo galvoj Lietuvą, bet visai aišku, kad, vaizduodamas Pirčiupio motinos mirtį liepsnose, jis mąstė apie Lietuvos kančias praeity ir dabarty. Jis rašo:

*Liepsna pradėjo glostyti jos plaukus,
Paskui nuvilko jos lininį rūbą,
Bet jos pačios nepajėgė praryti,
Nes ji tada jau buvo Lietuva:
Tiek kartų deginta — ir nesudeginta,
Tiek kartų šaudyta — ir nesušaudyta.*

Tai patrioto kalba. Panašiai kaip J. Marcinkevičius yra nusiteikęs nevienas okupuotos Lietuvos rašyto-

jas, nors jų tarpe yra tokių, kurie, bučiuodami sovietiską kumštį, tėvynės sąvoką išplečia iki tiek, kad nebeaišku, ką jie myli, ar Lietuvą, ar visą Sovietų Rusiją.

Šiuo atžvilgiu jokių skrupulų neturi lietuvių rašytojai, gyveną Vakaruose. Jiems Sov. Rusija yra priešas, nuskriaudęs visus Lietuvos vaikus. Jie savo raštuose, čia protestuodami, čia ilgėdamiesi, prisimena Lietuvą kaip savo lopšį, savo namus, savo būties dalį. Tėvynės netekimo žaizda atrodo tokia kraujuojanti, kad kartais rašytojas pradeda vaizduoti savo veikėją, apniktą sunkiai nugalimos pagundos grįžti į Lietuvą, nors ji ir rusų pavergtą. Sakysim, ta pagunda taip stipriai apninka J. Gliaudos veikėją Petrą Alksnį, kad šis tik dėl žmonos pasipriešinimo ir priminimo išdavystės susilaiko nuo pareiškimo, kurį redagavo Sovietijos konsului („Šikšnosparnių soste“).

Kad ir mylėdami savo pavergtą tėvynę, lietuvių rašytojai Vakaruose vis dėlto palyginamai nedaug tėra parašę kūrinių, vaizduojančių nepriklausomo laikotarpio Lietuvos gyvenimą. Tarp jų vaizduojančių ryškesni yra: Alė Rūta su romanu „Trumpa diena“, P. Jurkus su romanu „Smilgaičių akvarelė“, K. Barėnas su savo apsakymais (ypač „Giedra visad grįžta“), M. Katiliškis su romanu „Miškais ateina ruduo“, R. Spalis su apysakomis „Ant ribos“ ir „Alma Mater“ ir V. Ramonas su apysaka „Šalti vandenys“. Nors šie ir kiti rašytojai tikriausiai negalvojo, kad jie replikuoja sovietiniams rašytojams, tačiau jų įvairūs siužetai, kurių nemaža skirta laisvos Lietuvos jaunimui, savaime sudaro lyg kovos frontą prieš laisvos tėvynės niekinimą. Į šitą patį frontą yra taip

pat įsijungę tie rašytojai, kurie vaizduoja tolimą, istorinę Lietuvos praeitį nuo Mindaugo iki didžiojo maro. Nors jų įvairios temos nesudaro atkirčio vaizdo, tačiau A. Škėma su „Živilės“ drama, o K. Bradūnas ir Alė Rūta maro vaizdais Lietuvoj daugiau ar mažiau yra turėję galvoj rusų komunistų antplūdį ir jų priespaudą mūsų tėvynėje po antrojo pasaulinio karo.

Daug aktyviau į aktualių Lietuvos problemų nušvietimą yra įsijungę tie lietuvių rašytojai, kurie vaizduoja lietuvių kovas ir kančias rezistencijoj prieš sovietinę okupaciją. Šita tema veikalų yra parašę A. Landsbergis, Vyt. Alantas, Alė Rūta, J. Grinius ir kiti. Kadangi apie jų beveik visų kūrinius man yra tekę viešai kalbėti kita proga, čia tenoriu pasakyti, kad, išskeldami lietuvių rezistencijos pozityviuosius tikslus ir ją pateisindami, laisvųjų lietuvių rašytojai yra atsistoję diametraliai priešingose pozicijose su rašytojais už geležinės uždangos. Šiems pastariesiems lietuvių rezistencija prieš rusus tesanti tik žmonių žudynės, plėšikavimas, banditizmas, sukurstytas kapitalistų interesų. P. Cvirka, J. Dovydaitis, B. Dauguvietis, M. Sluckis vaizduoja rezistentus banditais, žudžiusiais pažangius žmones — mokytojus, komjaunuolius, liaudies gynėjus, vadinamus „stri-bais“, ir kitokius sovietinius pareigūnus. Jie apie kovas su rusais, apie rusų okupaciją visai nekalba, tartum ne prieš rusus ta rezistencija buvo vykdoma.

Tačiau jie negali nepripažinti, kad tai buvo didelės kovos metai, kurie negreit išdils iš lietuvių sąmonės. M. Sluckis savo straipsny „Pokario konfliktai ir herojus“ rašo: „Gaisrų pašvaistės ir kulų švil-

pesys lydėjo mūsų žmogaus žingsnius į naują gyvenimą, į socializmą... Toji kova, turėjusi aiškų klasinį charakterį, kuris formavosi gal ištikus šimtmečius, buvo sunki, nes ne tik šautuvas prieš šautuvą ėjo, ne tik liaudies gynėjas prieš buožinį banditą. Neretai ši kovos linija vingiavo per šeimas, keldama brolių prieš brolių, sūnų prieš tėvą. Ir širdį, vieną ir tą pačią širdį, kartais plėsdavo pusiau ši deginanti kaip žaibas linija... Vienus įbrėžė nacionalistų kulkos, kitus — sielvartas dėl žuvusių draugų, dar kitus — pačių neapdairumas. Yra dar kitokių žaizdų, kitokių sopolyų... Pokario metai įaugo į mūsų biografijas, įsiliejo į mūsų kraują ir lig šiol teka gyslomis, maitindami širdis“ („Pergalė“ 1959 m. Nr. 6). Iš šių M. Sluckio žodžių galima spręsti, kad okupuotos Lietuvos rašytojai dar ilgai nepajėgs objektyviau pažiūrėti į lietuvių tragišką rezistenciją, nors ji ir būtų plačiau vaizduojama negu iki šiol. Todėl jos neturėtų pamiršti nė laisvieji lietuvių rašytojai.

Okupacijų metai taip pat paaštrino rašytojų intuityvų žvilgsnį ir paskatino pažiūrėti į visuomeninį gyvenimą ir žmogišką būtį iš dvasinių vertybių poaukščio, filosofiniu ir pasaulėžiūriniu žvilgsniu. Dar vokiečių okupacijos metais B. Brazdžionio poezijos rinkinys „Per pasaulį keliauja žmogus“ su eilėraščių „Šaukiu aš tautą, GPU užguitą“ nukreipė skaitytojų mintis ne tik į tėvynės meilę, bet taip pat į gyvenimo krikščionišką sampratą, nors panašios poezijos poetas buvo davęs ir nepriklausomybės metais. Bet pabrėžtas patriotizmas ir aiškus krikščioniškas žvilgsnis į būtį nepatiko socialistuojančiam liberalui, buv. Liaudies seimo nariui, Liudui Dovydenui, kuris savo

straipsny pradėjo kviestionuoti B. Brazdžioniui poetinį talentą. Tai buvo susidūrimas ne tiek dėl poezijos, kiek dėl aukštesnių vertybių — dėl teisės poetui turėti krikščionišką pasaulėžiūrą, ją skelbti savo tautai ir vertinti jos gyvenimą ne momentinių išpūdžių įtakoje, bet savo pasaulėžiūros (filosofijos ir tikėjimo) šviesoje.

Ginčas dėl teisės rašytojui turėti savo aiškią pasaulėžiūrą išsivystė į plačias diskusijas laikraščiuose keliais metais vėliau Vokietijoje, kai V. Ramonas 1947 metais paskelbė savo „Kryžių“ romaną. Šį kartą liberalų pakraipos žmonės prikaišiojo rašytojui, kad jis paskelbęs pamfletą, apšmeižęs liberalus, norįs visus lietuvius sukiršinti, nes vienas romano veikėjas, Kreivėno sūnus, buvęs liberalas, pasakė, kad atėjęs laikas pasirinkti kelią arba į Maskvą, arba į Romą. Tuo tarpu V. Ramonas nieko nekurstė. Tik vaizduodamas sukrėtimą, kuris supurtė Lietuvą per pirmąją sovietinę okupaciją, rašytojas pavaizdavo minčių, sąžinių ir širdžių persiskyrimą į du frontus — į krikščionišką ir į antikrikščionišką arba materialistinį — bei paieškojo to priežasčių. Ne rašytojo buvo kaltė, jei jis daugumą socialistų, tariamų pažangiųjų arba laisvamaniškų liberalų pamatė tarp materialistų ir marksistų, kurie buvo pradėję kryžiuoti Lietuvos žmones. Kad asmenybių ir sąžinių prievartavimas neketina sustoti Lietuvoje, bet kėsinaisi išsiplėsti į visą pasaulį, šiandien mato ir kai kurie blaivesnieji liberalai. Ne be pagrindo nuo keleto metų Br. Raila Amerikos kairiuosius liberalus, nuolaidžiaujančius rusų komunistams, vadina „minkštapilviais liberalais“, o nuolatinis „Dirvos“ laikraščio kolumnistas:

Vyt. Meškauskas 1964 m. balandžio 20 d. savo straipsny „Vakarų savižudybė“ parašė: „Liberalizmo nusikaltimas slypi tame, kad paruošia Vakarų civilizaciją sunaikinimui“.

Šis sakiny iš tikrųjų tėra tik sustiprinta mintis, kokią V. Ramonas lietuviams buvo pasakęs savo „Kryžių“ romane prieš 17 metų. Parodydamas, kaip antikrikščioniškų liberalų vaikai tampa komunistų talkininkais ir pradeda kryžiuoti savo pačių tėvus — liberalus, rašytojas buvo atskleidęs ir kitą skaudžią tiesą, būtent, kad Dievo priešai nėra žmonių draugai, nes neturi pakantos arba tolerancijos padoriam žmogui ir juo labiau krikščioniui, nes ateistai kar-tais prieš savo norą, beveik nesąmoningai tampa įrankiais didžiojo Pikto, nuolat siaučiančio žmonių gyvenime ir organizuotu grėsmingu būdu pasireiš- kiančio komunizme.

Tačiau V. Ramonas būtų menkas rašytojas, jei- gu jis tarp pasaulinio Blogio arba Antikristo talki- ninkų nebūtų pastebėjęs materialistus ir liberalus. Jis pirmiau pasakė, kad didžiojo Blogio tarnais yra pa- tys krikščionys, kurie lūpomis išpažįsta Kristų, bet savo darbais garbina Mamoną ir šitaip Dievą, religi- ją ir kitas dvasines vertybes išduoda. Šitokius išdavi- kus arba krikščionis oportunistus V. Ramonas paro- dė savo romane „Dulkėse raudoname saulėleidy“ Kripaičių šeimoj. Šitame romane jis taip pat suges- tionavo, kad komunizmas ir jo pasekėjai ilgainiui su- dūs dėl žmogaus prigimties, kurioj giliai paslėptas glūdi meilės, tobulumo ir amžinybės troškulys.

V. Ramonas žino, kad komunistinis materializ- mas stengsis meilę ir slaptą tikėjimo būtinumą žmo-

nėse užmušti tariamuoju mokslu, bet tai pagimdys žmonėse tuštumą, kurios jie išsigąs. „Taip, jis bijos tuštumos savy. Gyventi bijos!“ sako vienas romano veikėjas. „Jei nebijos Dievo, tai bijos pasaulio. Bet ne! Nėra tokių žmonių, kurie nepagalvotų apie gyvenimo prasmę. Kad ir prieš pačią mirtį, bet vis tiek jis atsidus ir pasakys yra“ (Dulkės r. s.“, 131 psl.). Taigi iš žmogiškosios prigimties ir Dievo kada nors ateis komunizmo žlugimas, nors jis dabar atrodytų ir demoniškai galingas.

Todėl suprantama, kodėl lietuvių rašytojai už geležinės uždangos taip atkakliai puola spiritualistines ir religines apraiškas. Labai nedaug tėra rašytojų, kurie okupuotoj Lietuvoj neniekintų su krikščionių religija susijusių vertybių. Tiesa, nėra nė vieno didesnio literatūros kūrinio, kuriame būtų rimtai diskutuojami Dievo ir sielos nemarumo klausimai, tegu ir neigiamai juos išsprendžiant, nes ekskuni-go Ragauskio „Itte missa est“ tėra pamfletinis raštas, imituojąs „Altorių šešėly“ ir padarąs kraštutines išvadas, kokių Al. Š. romane nėra. Kituose raštuose, apysakose ir romanuose, religija nuolat pajuokiama ir niekinama kaip prietarai, tamsumos, išnaudojimo ir vergiškumo įrankis. Net vaizduodamas Pirčiupio tragediją, įvykusią dėl komunistų ir nacių karinių jėgų susidūrimo ir keršto, Just. Marcinkevičius negali susilaikyti nepuolęs brangiausio krikščionių simbolio — kryžiaus. Atrodo, kad nors Pirčiupy sudegintiems nelaimingiems krikščionims derėjo parodyti šiek tiek tolerancijos. Bet Marcinkevičius jos neturi nė krislelio. Skelbdamas neapykantą, jis Pirčiupio žmogžu-

dystės kaltininkų ieško ne ateistiniuose naciuose ir komunistuose, dėl kurių kaimas buvo išžudytas liepsnose, bet pirmąjį kaltininką jis mato katalikų Bažnyčioj. Jis rašo:

*Aš kaltinu — visus, visus, visus,
Išmokiusius lietuvių nuolankumo!
Pirmoj eilėj aš kaltinu bažnyčią,
Nes ji išmokė žmogų atsiklaupiti.*

Ar begalima pasakyti didesnę neteisybę ties Pirčiu-pio krauju, degėsiais ir pelenais, kurie liudija dvejo-pų ateistų žiaurybę?

Bet, prisiminę šią J. Marcinkevičiaus neapykan-tos aklybę, nebūkime skubūs pasmerkti jo bei į jį pa-našių autorių Sovietijoje, nes jie yra laisvųjų Vakarų nuoseklūs mokiniai. Kad tai neatrodytų tušti žo-džiai, reikia prisiminti, kad 1944-51 metais, kada Lietuvos žmonės su ginklu rankose mirė dėl elemen-tarinių žmogaus teisių, Vakaruose Vyt. Alantas pa-rašė „Pragaro prošvaisčių“ romaną. Jame autorius kaltino Bažnyčią, skelbė bei vaizdavo krikščionių bankrotą, siūlydamas lietuviams grįžti prie pagoniš-kos religijos ir jos papročių. Romano herojas docen-tas Girkalnis, nužudęs niekšingą konkurentą, kalbė-jo: „Amžinosios Ugnies garbintojų moralė buvo la-bai aiški: jei pajėgi, savo priešą nužudyk, jei ne — pats žūk. Jų moralės nežalojo jokios melagingos priešo meilės filosofijos... Jie tikėjo savo dievais. O mes? Mes suskaldyti, sužaloti žmonės... Mus graužia abejonės ir svyravimai. Mes matome, kad artimo, ypatingai priešo meilė tėra tik iliuzija, bet mums

sunku nuo jos atsisakyti... Dėl to, kad mano ausyse spengia amžius kartotas šūkis: neužmušk! O Pilėnų didvyris man sako: tėvynės priešus žudyk be pasigailėjimo“. Ar, šitaip kalbėdamas, V. Alantas toli stovi nuo nacionalsocialistų ir marksistų, kurie religiją įsivaizduoja be trenscendentinio ir egzistencinio pagrindo?

Maždaug tuo pačiu laiku, kai V. Alantas rašė „Pragaro prošvaistes“, o V. Ramonas „Kryžius“, Ant. Škėma sukūrė „Živilės“ dramą, kurioj vardan laisvės jis atmeta Dievą. Jo bajoriškoji 1863 m. sukilimo Živilė, prieš nusižudydama su savo mylimuoju Gluosniu, sako: „Meldžiausi už tave koplyčioj, o jis, tur būt, juokėsi ten, aukštai. Neapkenčiu jo. Laisvę myliu. Savo kraštą myliu. Neisiu su rusais. Liksiu čia. Amžinai. Tegul jis juokiasi ten, aukštai, ir aš juokiuos iš jo. Jis privertė mane gimti, bet aš mirsiu, nes to noriu. Laisva mirsiu“.

Atmesdamas Dievą, autorius čia dar vertybe pripažįsta laisvę.

Bet veikiamas Vakarų ateistinės filosofijos ir Amerikos sumechaninto gyvenimo, A. Škėma netrukus pasidarė nihilistu. Savo romane „Baltoji drobulė“ jis paneigia visas vertybes. Tiesa, kurį laiką savo romano herojui Garšvai jis dar leido gyventi seksualinės traukos ir poetinės kūrybos iliuzijomis, kol išprotėjusį ciniką apgyvendino bepročių ligoninėj. Pagal tą romaną išeina, kad gyvenimas neturi jokios prasmės, tėra nesuprantamas absurdas. Kas tai suvokia, tas arba nusižudo, arba tampa bepročiu. Tai nuoseklios ateizmo išvados, kokių nebegali priimti nė komunistai. Todėl J. Marcinkevičius šitokias ni-

hilizmo pažiūras kritikuoja savo apysakoj „Pušy, kuri juokiasi“. Jis nihilizmu pradėjusį sirgti jaunuolį nuveda gydyti į visuomenę, kurią tvarko sovietiniai komunistai.

Be abejo, visuomenė asmeniui yra didelė vertybė. Kadangi ji žmonių akyse nemiršta, ji kurį laiką gali sudaryti transcendencijos iliuziją. Todėl visuomenėj egzistencinės atramos randa kiekvienas žmogus. Ateistui ji tėra vienintelė šalia jo esanti būties atrama, duodanti transcendencijos iliuziją. Bet, kai visuomenė yra palaida, kaip Vakarų pasauly, arba kai žmogus savos visuomenės netenka, jis jaučiasi apiplēštas, nes jo būtis yra sumenkėjusi. Ateistas šituo atveju pasijunta visiškai vienišas savo būtybėj, kuri yra reliatyvi ir grasoma nebūties-mirties. Tada ateistą apninka nihilistinės kančios, kokiais vaizduoja J. Gliauda „Šikšnosparnių soste“.

Tačiau ir tikinčiam žmogui, nerandančiam atramos visuomenėj, arba netekusiam tėvynės, arba didelio moralinio smūgio atveju, tenka svyruoti tarp nebūties ir Absoliuto, Dievo. Štai kodėl šiuo laiku nihilizmas arba bent jo apraiškos veržiasi į lietuvių literatūrą. Tačiau nihilizmą daugiau ar mažiau atspindinti filosofija ir literatūra stipriai pabrėžia žmogaus problemą. Ją daugelis svarsto Vakaruose. Ją svarsto ir lietuvių rašytojai. Tuo jie įrodo, kad dabartinė lietuvių literatūra nėra jokia atsilikėlė, kaip kai kurie mums nori įkalbėti.

Kadangi žmogus veržiasi į transcendenciją ir yra aukščiausia matoma vertybė, stabtelėkim trumpai prie jo ir tuoj pasakykim, kad arčiausiai absurdo filosofijos stovi A. Nykos-Niliūno žmogus, didingas

savo norais ir užmojais, nuolat ieškas, savy netelpas,
bet ir silpnas savy, nes nuolat mato savo iliuzijų ske-
veldras. Poetas savo žmogų šitaip pergyvena:

*Jo eisena tokia liūdnei karališka,
Ir karūna sunki ant palenktos šviesios galvos...
Koks skausmas jam: tai aš esu karalius
Nežinomų šalių, matytų akyse mergaitės negyvos!*

*Kaip gilūs ir drėgni du rūšiai, akys,
Priversti skausmo, aukso ir menkystės amžinos,
Nes jis yra karalius tų šalių, kurių seniai neteko,
Ir iš kažko paveldėtos erdvių platybės mėlynos.*

*Apgaudinėdamas save, kaip ir visi karaliai,
Bijodamas, kad kas nepasakytų: „Koks jis nedrą-
sus!“
Bailus, kaip kūdikis, štai, žengia išdidžiai jis sosto
salėn,
Raudonu apsiaustu ir durklu kruvinu, baisiu.
Tuomet išeina priešais jį kilnus dvariškis ir su šypse-
na gudria:
„Karaliau! Tavo miestus ir iliuzijų šalis sugriovė vėl
audra“.*

Vyt. Mačerniui kintančiame pasauly žmogus at-
rodo amžinai neramus ir amžinai nepasotintas, nes
turi savy alkstančią sielą, kuri siekia Absoliuto ir
amžinybės. Poetas rašo:

*Savo sielą, alkaną kaip žvėrį,
Maitinu geriausiais žemės vaisiais:
Mokslu ir menu. Tegul ji gėris
Spalvomis ir tonais įkvėptaisiais.*

*Leidžiu jai ištvirkaut ir atgailoti,
Užsivilkus aštrią ašutinę,
Bet aš negaliu niekuo pasotint
Tą panterą plėšrią ir laukinę.*

*Kūno narve ji nervingai vaikšto,
Amžinybės sau, kaip grobio, geisdama.
Ilgis saulės nužertųjų aikščių,*

*Kur galėtų nemirtinga ir laisva
Meilės šoky suktis su dievais kartu,
Trypiant žiedus anemonų geltonų.*

B. Brazdžionis mato žmogų dvilypį, per istoriją einantį didingais žingsniais, niekad nepailstantį, bet individualioj būty sudūžtantį kaip stiklo lėlė. Bet ta trapi lėlė savo didybės pradus gauna iš transcendencijos, iš kitos padangės. Paskiausiai B. Brazdžionis apie žmogų rašo:

*Kas miršta? Ar žmogus? Ne jis. Ne, ne!
Jis į gyvenimą, į šviesą žengia.
Ir visa vysta tolimam sapne.
Ir visa gimsta kitoje padangėj.
Kas miršta? V i s a . Jo dienų vargai.
Ir jo našta sunki, ir skausmas didis.
Palauk, palauk... Ir tu gal neilgai...
Gal ir tave ateis ji ir — pagydys.*

*Ir kitą rytą sveikinsi t e n a i .
Ir bus tau visos naktys nebebaisios.
Ir skleisies tu, it žiedas, amžinai
Po Viešpaties skliautais aukštaisiais.*

Šitokia krikščioniško žmogaus samprata, aišku, komunistams nepriimtina. Kadangi paskiausiai kompartija yra leidusi jiems kalbėti apie žmogų, tai savo priešpaskutiniame Stalino premija vainikuotame eilėraščių rinkiny vardu „Žmogus“ Ed. Mieželaitis rašo:

*Mano dvi kojos remias į žemės rutulį,
Mano dvi rankos paremia saulės kamuolį...
Mano galva apskrita — kaip žemės rutulys,
kurio gelmėse — kaip rūda ir anglis —
klodais giliai susiklostę smegenys,
aš jas kasu ir lydau iš plieno
didelius daiktus...*

*Žemės rutulys mano rankoms pakluso,
Ir aš jam daviau jo grožį.
Žemės rutulys sukūrė mane,
o aš jį sukūriau —
naują, jauną ir gražų,
koku jis nebuvo...*

*Dviem kojom tvirtai atsispyręs į žemę
ir dviem rankom tvirtai įsirėmęs į saulę,
aš stoviu kaip tiltas
tarp žemės ir saulės,
kuriuo į žemę ateina saulė,
kuriuo į saulę užkopia žemė...
Ir sukas, sukas aplinkui mane
mano puikių kūrinių,
mano rankų nulipintų
iš motinos žemės,
marga ir mišri karuselė...*

Išskaičiavęs įvairius technikos kūrinius ir padarinius, kurie sukasi aplink žmogų, Mieželaitis savo eilėraščių baigia šitaip:

*Stoviū gražus, tvirtas, aukštas, petingas —
tiltas nuo žemės iki pačios saulės —
stoviū pačiame žemės viduryje,
skleisdamas saulėtus šypsenos spindulius
į visas keturias žemės puses —
komunistas — žmogus — aš...*

Šitas falšyvai pozuojantis komunistinis žmogus jaučiasi išdidus, kuris sako: Dievui „netarnaui“. Komunistas jaučiasi visko kūrėjas, galįs užimti Dievo vietą. Tačiau ir šis demoniškos puikybės svarbus pareigūnas kompartijoje kartą pasijunta smulkus ir žūstantis, nes Mieželaitis „Lašo“ eilėraščių baigia:

*Aš žmogus —
Vienas lašas visam vandenyne.
Lašo žygis sunkus,
Kol nuneš vėjas lašą mėlyne.*

Jeigu lašo dalia ištinka gražų, tvirtą, aukštą, petingą ir išdidų kompartijos pareigūną, tai kokią prasmę savo gyvenimui gali rasti žmogus, kuris nei Dievo, nei minėtų daugiau ar mažiau fizinių privilegijų neturi? Kaip atrodo krikščioniui žmogus be Dievo Vakaruose? Į tai atsako Vl. Šlaitas savo eilėrašty „Trys dideli mąstytojai“:

*Jie visi trys yra dideli mąstytojai:
Lao-Tsé, Tolstojus ir katinas,*

*bet katinas iš jų yra didžiausias.
Jie visi trys mylėjo šitą gyvenimą,
bet katinas mylėjo labiausiai,
nes jam buvo duotas tik vienas šitas gyvenimas,
ir už tai apie joki kitą pomirtinį gyvenimą
jis niekados nė nemąstė.
Jis tik snaudė prieš saulę,
šildė savo pilvuką
ir vis džiaugėsi, džiaugėsi.*

Šitoks materialistinis ir hedonistinis žmogus yra gyvenime, bet lietuvių literatūroj Vakaruose tokio nėra. Čia žmogus be Dievo vaizduojamas tragiškai prislėgtas beprasmybės, galvoja apie įsijungimą kolektyvan, arba tyčiojasi iš visų, arba nori nusižudyti, arba tampa pamišėliu.

Lietuvių krikščionims rašytojams, pradedant didžiuoju Donelaičiu, einant per kūrinius Strazdo, Baranausko, Vienažindžio, Maironio, Šatrijos Raganos, Vaitkaus, Stonio, Fausto Kiršos, Brazdžionio ir kitų Dievas visada buvo aukščiausia vertybė, nes jis yra visos būties ir žmogaus sielos buvimo pagrindas.

Dievas niekada lietuvių literatūroj nebuvo taip pabrėžiamas, kaip dabar Vakaruose. Dievui Jėzaus Kristaus asmeny, jo kančioj ir jo meilinguose santykiuose su kenčiančiu lietuviu dar niekada nebuvo skirta tiek vietos, kaip L. Andriekaus poezijoje, kurioj visa būtis dažnai pergyvenama giliu krikščioniškos širdies suvirpėjimu. Tam pailustruoti paimkime L. Andriekaus „Džiaugsmo lašą“:

*Ar kas pailgins mano ranką,
Ar kas pagilins mano delną,
Kai tyliai kris
Tas džiaugsmo lašas
Nuo Aštuonių Palaiminimų kalno
Į liūdną slėnį.*

*Šiandieną jis yra tik lašas,
Rytoj jis bus jau okeanas,
Rytoj nugrims jame
Patsai Palaiminimų kalnas,
Ir džiaugsmo nebeskirsime
Nuo liūdesio.*

*Įlinks, įlinks nuo lašo slėnis —
Tas žalias mano Dievo delnas,
Ir, jam įlinkus ten,
Čia tuoj nauja kalva iškils,
Kurios nebus dar lietęs kojom
Nė vienas gyvis.*

*Kalvos viršūnėj stosis Kristus —
Su ilga pašukine tunika,
Vienplaukis, basas...
Jis pažiūrės liūdnai į lygumas
Ir pasakys:
Palaiminti nuliūdusieji.*

Su savo Kristocentrine poezija L. Andriekus nėra vienas. Dievas primenamas, arba jo ilgimasi, arba juo atsiremiamą įvairių autorių kūrinuose. Jų visų neminiu, bijodamas kurį nors pamiršti. Noriu tik pa-

žymėti, kad vienas paskiausiai išėjusių lyrikos rinkinių, J. Švabaitės „Vynuogės ir kaktusai“, turi apie trečdalį eilėraščių, susietų su Dievu. „Aš apgavau save“ ji rašo:

*Aš apgavau save,
Draugus, tėvus
Ir priešus.*

*Aš apgavau Tave,
O mano Dieve.*

*Bet kiekvienoj
Gyvenimo detalėj
(Net nuodėmėj)
Jaučiau Tavo buvimą
Šalia,
Kiekvienai Tavo ašarai riedant
Į mano Prisikėlimą.*

Taigi Dievas, kaip asmeninės egzistencijos pagrindas, kaip prisikėlimo versmė asmeniui ir visuomenei, skamba mūsų literatūroje garsiai, atrodo, garsiau negu nepriklausomybės metais. Gal taip yra dėl to, kad lietuvių tėvynė yra užpulta ir patys rašytojai jaučiasi puolami ir grasomi nekrikščioniškų jėgų. Kad ir nepolemizuodami, jie liudija savo tikėjimą literatūriškai.

Kadangi Dievas yra aukščiausia vertybė — vienintelis spindulys, kuris žmonių istorijos ir asmeninio gyvenimo tamsą perskiria į dvi pusi, todėl konfliktas dėl kitų visų vertybių galutinai susibėga į konfliktą dėl Dievo tiek gyvenime, tiek literatūroje. Todėl

visiems krikščionims ir tiems geros valios žmonėms, kuriems asmuo yra svarbiausia būtybė pasauly, nors jo ir nematytų Dievo atvaizdo, išpuola pareiga paremti tą lietuvių literatūrą, kuri liudija Kristų, nes tokia literatūra gali pasiekti tuos, kurių joks pamokslas nepasiekia. Neremiama ta literatūra gali neužilgo visai nutilti. Jos tyla sumenkins tą grūdą, kuris kada nors Lietuvai turės išauginti prisikėlimą.

1964. VIII. 6.

ANATOLIJUS KAIRYS

PELENŲ FIGŪRA BRADŪNO KŪRYBOJE

Tada mano motinos motinų motina

Išsitempė veidą žeme,

Kad mirtis nepažintų.

Sidabrinės kamanos, 51 p.

Žvakės liepsna vienodai skleidžia šviesą į visas puses, tačiau daiktai apšviečiami nevienodai. Tai priklauso daiktų pozicijos šviesos atžvilgiu. Taip ir kūrėjas savo kūrybine galia apšviečia daugelį idėjų kompleksų, tačiau kiekvieną skirtingai. Tą skirtingumą iškelia kūrėjo individualybė ir jo pasaulėžiūrinis credo.

Didelis kūrėjas yra didelis tiek, kiek jis pajėgia iliuziją pristatyti idėjine tikrove, jos nesužalodamas. Kalbu apie poetą Kazį Bradūną. Jis yra autentiškas tremtinys Svetimojoje duonoje, pamaldus piligrimas Vilniaus varpuose, jis yra tautinis moralistas Devyniose baladėse ir Sidabrinėse kamanose, jis pagonių kunigas Apeigose ir Morėnų ugnyse, estetas Mare,

simbolistas Sonatose ir Fugose. Kazio Bradūno poetizijos skrynia neatrakinama vienu raktu.

Deduos prie tų, kurie poeto vertę matuoja ne išleistų knygų skaičiumi, bet kūrybos kokybe. Todėl mokyklai palieku visą K. Bradūno oficialiąją metriką, įskaitant eiliavimo stilių ir techniką. Rūbas neparodo žmogaus. Išorė ir forma neiprasmina kūrėjo. Idėja yra viskas.

Paprasčiausia kūrybos definicija, mano nuomone, būtų aistra. Rašyti reiškia aistringai ką nors mylėti. Tik aistringai mylįs karą gali sukurti baisaus žiaurumo scenas, su pasigėrėjimo jausmu aprašyti herojus ir jų aukas, velkamas karo lauku, pririštus prie vežimų ir arklių, pvz., graikų Homeras. Tik aistringai įsimylėjęs moterį gali visą gyvenimą ištikimai kurti jai sonetus, nematydamas mylimosios ydų, pvz., italų Petrarka. Tik aistringai pamilęs žmogų, gali apdainuoti jo idealą, garbinti jo net abejotinos vertės žygius, pvz., amerikiečių Witmanas. Tik aistringai pamilęs savo tėvynę, gali kurti jai himnus, pvz., lietuvių Maironis. Kūryba yra aistra, realizuota bėkompromisiniu pasiaukojimu objektui, kurį esi pamilęs.

Į ką yra įsimylėjęs Kazys Bradūnas? Kas yra jo kūrybinė aistra? Keli jo ankstyvesnieji kritikai Bradūną pavadino „žemininku“, atseit, žemės bei žemę dirbančiųjų poetu, ūkininkų dainiumi, trumpai — žemdirbiu. Ar taip iš tikrųjų yra? Ar mylėti žemę nereiškia nieko nemylėti? Kasgi nemyli žemės? Sutinkame, kad Bradūno kūrybinė aistra nėra dangus. Lieka žemė kaip priešybė. Bet žemė yra išeities taškas 95 % poetų! Aš nežinau nė vieno lietuvių poeto,

kuris kokiame nors kontekste nebūtų „žemės poetas“. Ar toks Bradūno poezijos įrėminimas nenuvertina mūsų poeto, pristatydamas jį vienabalsiu giesmininku?

Pirma, žemė yra fizinis sprendimas ir kaip toks Bradūno kūrybai visai svetimas. Antra, žemės ir žemdirbio objektyvacija įmanoma tik istorinėj ir tradicinėj perspektyvoj. Tiesa, šios istorinės ir tradicinės perspektyvos Bradūno poezijoje apstu, tačiau ji, kad ir spręsdama žemės ir ją dirbančiųjų santykį, pačia savo idėjine esme atsiriboja nuo žemės ir žmogaus fizinės priklausomybės. Lygiai kaip geras vynas savo esme nieko bendra neturi su blogai atrodančiu indu, kuriame jis yra laikomas. Bradūnui žemė tėra realus indas, kuriame jis laiko savo nerealų vyną. Taigi nederą sakyti, kad Bradūnas yra lyg vyturėlis artoju ar lakštutė piemenėliui. Tai ne esminiai dalykai kūrybai. Prometėjus ir Šiljono kaliny nėra lygūs, nors abu kentėjo prirakinti.

Šalia dangaus ir žemės yra trečioji dimensija, tai yra žmogaus idėja. Ne žmogus, bet jo idealas, arba žmogiškoji vizija, kuri pripildo žemę gyvybės ir kuri padaro gyvenimą kūrybos procesu. Ši žmogiškoji vizija ir yra Bradūno kūrybos aistra. Šiam beveik pranašiškam regėjimui mes neturime pavadinimo ir todėl negalim jo išreikšti vienu sakiniu. Laimė beprasmybėje ir džiaugsmas buvime nei paliečiami, nei apibrėžiami. Tai žmogaus paslaptis *per se*!

Bradūno poezijoje ypatingą vietą užima peļnai. Jų variantai, panaudoti metaforine, alegorine bei palyginamąja prasme, sukuria nepriklausomą ir savaimingą idėjinių simbolių pasaulį. Šalia jų, žalios

ar žalsvos spalvų pabrėžimas suteikia pelenams savotišką gyvybės nuotaiką, nemirtingumo išpūdį.

*O tautos dvasia sparnus ištiesia,
Lyg ošimą tolimų dainų,
Ir, giedodama heroiškąją giesmę,
Kyla iš liepsnos ir pelenų.*

Apeigos, 33 p.

*O, kada mano kaitra, ant peleno tavo užgesus,
Dar mėlynai padūmuos, užbaigusi apeigą ilgą.*
Devynios baladės, 14 p.

*Supylėm kankinio pelenus
Į tą paprastą indą.*

Morėnų ugnys, 45 p.

„Kankinio pelenai“ ir „paprastas indas“ yra kontrasto metafora, kuria išgaunama trečioji idėja — gyvenimo prasmės. Tai kalbama ne apie kokio nors žinomo didvyrio pelenus — kiekvienas žmogus, kuris išpildo kančios uždavinį, yra kankinys. Ir „paprastas indas“ čia nėra koks nors molio ąsotis su viena ar dviem ąsom — tai žemė. „Kankinio pelenų“ ir „paprasto indo“ sintezė ir yra Pelenų Figūra, įprasminanti beprasmybę.

Dažniausiai pelenai ir vadinami pelenais. Dažnai juos pavaduoja kiti poetiniai įvaizdžiai, kaip: dulkės, smiltys, grumsteliai, dūmai, žolė... Reikia pastebėti, kad pelenų figūra nereiškia kokios nors daiktinės, fizinės charakteristikos. Laiko pelenai, tautos palikimo, dvasinio laimėjimo ar pralaimėjimo pelenai, istorinio atminimo ilgesys, gentkarčių žingsniai,

įspausti laiko lede, — priklauso gyvenimo prasmės kategorijai.

Kartais pelenai suliepsnoja šilta bevarde liepsnele, sakytum, jėga išsiveržia iš savo įprastinės vietos ir formos, virsdami kasdienybės nuotaika.

Neatskirsi, nors metais stebiu,

Kur ten žemė, miškai, kur aš pats.

Svetimoji duona, 84 p.

Žemė ir miškai yra žali, jų poveikyje ir poetas pasiduoda vilties iliuzijai amžinai gyventi su miškais ir žeme.

Nežiūrint, kad pelenai savyje yra tragikos mįslė, Bradūnui jie yra laimės sinonimas. Tai autentiška. Pelenai išlaisvina mus iš tikrovės pajautimo ir leidžia susijungti su tėvais, protėviais ir visa gimine. Suprantama, ne amžinam gyvenimui kažkur dauso, bet naujo ciklo užuomazgai. Taigi pelenų figūra yra pereinamoji stadija.

Ir nurimsime tik tėviškės papėdėj,

Ten kur dulkėse tėvų tėvai,

Kur iš dulkių keliasi ir žydi

Ir siūbuoja nokstantys javai.

Apeigos, 32 p.

Bradūną tenka laikyti religiniu poetu ta prasme, kad darbas yra malda, o kančia—tikėjimas. Dievas yra be galo didelis, Jam priklauso ne viena mūsų žemė. Tokį Dievą sunku įsivaizduoti, juo sunkiau pamilti. Žemdirbiui Dievas iš viso sunkiai įperša-

mas. Todėl jam Dievas, būdamas be galo didelis, kartu yra ir be galo mažas, Jis gali būti dulkė, smiltis ar pelenas, tuo geriau. Kuo Dievas mažesnis, tuo Jam meilė didesnė. Kuo sunkesnis darbas, tuo prasmingesnė malda. Todėl mistinis Bradūno žmogaus pasikeitimas kaip tik ir vyksta darbo kančioje. Jam svarbiau išlikti gyvam dulkėse ir pelenuose, negu krikščioniškojo Dievo pažadėtame prisikėlime, kurį jis sunkiai priima.

*Giliai paleidau žemėn sunkų plūgą,
Migla į slėnio gilumą nyslūgo,
Mane kalnely saulė tuoj aplies.
Ir šildys akmenį ir šildys juodą grumstą,
Ir mano sielą, kasdienybės drumstą,
Pakels kaip tyrą rasą nuo žolės.*

Apeigos, 38 p.

Bradūno žmogus neieško amžinybės danguje—jis nori būti amžinas žemėje. Ugnis amžina. Ugnis laikosi pelenuose. Ugnis pagonio sąmonėje yra jis pats. Todėl Bradūno protėviai, savo maldų ekstazėje, svajoja ugnį ir pelenus. Visi jie pro ugnį pavirto į pelenus... Jie tai savo akimis matė.

Isiprasminimo žemėje idėja ypač ryški Vorutos kulte. Voruta kankina mūsų poetą ištisais dešimtmečiais. Jis nori ją surasti ir išlaisvinti iš istorinio dūlėjimo, dvasinės nežinomybės, įpūsti dar gal neužgesusią didybės ugnį anų laikų pelenuose, sužadinti tikėjimą savo gentimi jau sukrikščionėjusiame priešmin-dauginiame lietuvyje. Tai nelengvi dalykai ir dideliam poetui.

Tiesa, istorijos atmintis gili ir gyva krauju. Bet Vorutos sudvasinimas tai maždaug tas pats, kas geležies pavertimas auksu. Bradūnas grįžta vis su didesniu įnirtimu, tarytum alchemikas, nepatenkintas pirmaisiais savo darbų vaisiais.

Voruta yra daugiau legendarinė, negu istorinė Mindaugo sostinė. Spėjama, kad jis priėmė krikštą joje ir vainikavosi pirmuoju Lietuvos karaliumi. Bradūno rodyklės ir krypsta į tą fantastinę senovę, į tą ugnies ir pelenų realybę. Kas nuostabiausia, visoje Vorutos ieškojimo piligrimiadoje nejaučiamas krikščioniškojo Dievo atsisakymas, bet, priešingai, jo palenkimas kartu eiti ir ieškoti pagoniškojo pasiilgimo, nors vienoje vietoje ir apgailestaujamas Mindaugo krikštas. Pirmąją kelionę į Vorutą Bradūnas surengia 1958 metais, eidamas negęstančia Morėnų ugnimi.

*Plikos pakelio šakos
Švilpia lyg spiečiai strėlių,
Paleistų į Vorutą.*

Morėnų ugnys, 21 p.

Bradūnui Voruta maždaug tas pats, kas krikščioniui Jeruzalė ar arabui Meka. Vorutoje idealusis poeto „dievas“ buvo dirbtinai numarintas ir uždarytas į žaizdrą. Todėl poeto kraujas šaukia prikelti ugnį iš „praeities pelenų“. Čia turime prisiminti, kad Mindaugas buvo laisviausias Lietuvos valdovas — žymiai laisvesnis už tokį Vytautą Didįjį, neminint kitų. Mindaugas buvo nepriklausomas pilna šio žodžio prasme, tikrai laisvas fiziškai ir dvasiškai. Kas ilgisi pilnos tautinės laisvės, pirmoj eilėj ilgisi Mindaugo laikų.

Antrą „karo žygį“ į Vorutą Bradūnas suorganizuoja 1964 metais, papuošęs savo žirgą Sidabrinėmis kamanomis. Pirmoji kovos diena prasideda tokia narsia kalba:

*Aš ieškau mano protėvių pilies,
Karališkos Vorutos.*

*Totoriai pralėkė kaip debesys,
Krikščionys lyg perkūnija praėjo...
Kurgi dabar mano tėvų tvirtovės
Vorutos pamatai?*

Antroji diena prasideda kukliau:

Aš ieškau mano protėvių maldos —

Trečioji diena atidengia visą paslaptį:

*Aš ieškau mano protėvių dausų —
Balto vėlių suolelio.*

Voruta, Sidabrinės kamanos, 22 p.

Mums aišku, kad poetas ieško ne fizinės Vorutos, ne kelių akmenų pilies griuvėsiuose kažkur Anykščių laukuose, bet „protėvių maldos“. Tačiau ir „protėvių malda“ dengia amžių šešėliai. Lyg pailšęs, bet ne resignavęs, poetas nusileidžia iki „protėvių dausų — balto vėlių suolelio“. Tai irgi pelenų figūra.

Ieškodamas beveik negalimybės, poetas leidžiasi į kompromisus su krikščioniškąja tikėjimo samprata. Žemdirbiui pagonybės idėja suvokiama pačia prigimtimi, nes žemė ir gamta yra realios būtybės jo sąmonėje — jis viską ima ir gauna iš žemės. Žemės dievinimas nėra nauja idėja. Nauja čia yra tik tai,

kad krikščionybė ir pagonybė Bradūno žmoguje rado tokią išraišką, kuri neapsunkino nei gyvenimo, nei sąžinės. Būtų neteisinga teigti, kad poetas ieško senosios Lietuvos garso ir garbės, kuo dažnai sotinama tuščia tautos ambicija, arba pagonybės, kaip religijos, atgijimo. Tiesa, Bradūno krikščionybė ir po kelių šimtų metų lietuviui tėra „svetima religija“. Tačiau turime pripažinti, kad poetas niekur nemani-
festuoja pagonybės kulto kaip dievybės antgamtinę prasmę. Vis dėlto intymus bendravimas su gamtos objektais, su tėvų ir protėvių vėlėmis, su žodžiais neišreiškiama ugnies ir pelenų dvasia Bradūną neišvengiamai nuveda į pagonybės viešą išpažinimą:

Aš grįžau į senolių tikėjimą,

Ir mano galva

Guli ant motinos kelių...

Devynios baladės, 38 p.

Tai laimės ir pasitenkinimo pareiškimas. Toksai mūsų žemdirbio sąmonės turinys poeto išvelkamas iš banalybės rūbų ir atidengiamas taip vaizdžiai, kad imi tikėti ugnimi ir pelenais kiekviename savo judesy. Pagaliau ir pats poetas prisipažįsta esąs pagonių kunigas:

Aš, kaip tavo kunigas, jįn pilstau

Savo prakaito liepsnojančius lašus.

Apeigos, 41 p.

Pagoniškoji pasiuntinybė žiauri. Žemė reikalauja daugiau pasiaukojimo jai, negu dangus.

*Ir su stabmeldžio malda bučiuok mano šaltąją
kaktą.*

Devynios baladės, 11 p.

Bradūno sukurtas lietuvių tipas iš tikrųjų yra eretikas. Jo sąmonės turinys yra žemiškojo gyvenimo laimė, ne pomirtinio atpildo ilgesys. Pelenų figūra yra stabmeldystės simbolis. Bradūno žmogus yra žemės ir gamtos apspręstas, taigi determinuotas pačia savo prigimtimi. Nuo jo niekas nepriklauso, kada jis yra priklausomas nuo visko. Jis yra žemės vaikas, kuriam krikščionybė nėra padariusi įtakos. Jei gu tai nėra panteizmas, tai aiškus determinizmas.

Mirties valandoje Bradūno žmogus kalba ne maldas ar poterius, kaip turėtų būti, bet:

Mano tėvas serga,

Mano tėvas miršta,

Mano tėvas mirdamas kalba:

Anta kalno avižėlė

Žvilavo, žvilavo...

Kas ten važinėja, kas ten slidinėja

Po mano avižėles?..

Sidabrinės kamanos, 74 p.

Tai charakteringa Bradūnui. Jis niekur ir niekada neaukoja kitaip suprastam Dievui — geriau pasiunčia skundą neužtarnautai nelaimei, skausmui ar nederliui. Poetui pagonybė yra ne ryšys su žeme, kaip daugelis mano, bet pati žemė. Žemė yra nemirtinga, o su ja nemiršta ir pagonis kaip jos vaikas. Jo mirtis „nepažįsta“, nes „motinos motinų motina išsi-tepė veidą žeme“ — kaip buvo cituota pradžioje iš Sidabrinų kamanų.

Bradūnas tiesiog meistriškai tai pavaizdavo Ūkininko mirtyje, pokalbyje tarp tėvo ir sūnaus:

—*Tuoį pasveiksi, brangusis tėveli,
Pamatysi kaip saulėje kelias
Po lietaus atsigavę laukai.*

Apeigos, 28 p.

Iš tikro, argi mirštančiam turėtų rūpėti „po lietaus atsigavę laukai“? Įsivaizduojame, kad mirties atveju ūkininko trobos kampai nusagstyti šventųjų paveikslais, moterys meldžiasi ir rauda garsiai, į mirštančiojo rankas įdėtas šventas paveikslėlis ar rožančius, o čia sūnus guodžia tėvą ne Dievu Tėvu danguje, ne laimingu pomirtiniu gyvenimu, bet saule, lietumi, sužaliuosimais laukais... Tokio palyginimo išvadoje pelenų figūra iškyla kaip vienintelė ir pagrindinė įsiprasminimo galimybė žemėje. Prieš mirtį krikščioniškasis pagonis atsiprašo savo Tvėrėją tokiais žodžiais:

*Atleisk, Viešpatie, kad šitą pilką taką,
Kad žemę taip svaiginančiai myliu,
Ir kad širdis, Tau šitiek tepasakius,
Pavirto vėl arimų grumsteliu.*

Apeigos, 61 p.

Tačiau šiame atsiprašyme yra daugiau ironijos, negu rimties, maždaug: jeigu ir neatleisi, tai gal kaip nors badu nemirsime... Žemdirbio meilė žemei tokia atvira ir nuoširdi, kad Dievas yra priverstas jo pilną ironijos atsiprašymą priimti už tikrą maldą. Bradūnas tikrai turėtų padėkoti Dievui, kad leido jam gyventi ne Šventosios Inkvizicijos laikais.

Leonas Miškinas prieš dvidešimt dvejis metus,

Tremtinių Mokykloje recenzuodamas „Žemę praradusio žemdirbio poeziją“, palygina Bradūną su skotu poetu Robert Burns. Tačiau šis palyginimas vargu ar pagerbia mūsų poetą. Robert Burns poezija liaudies motyvais yra daugiau atkurta, ne sukurta, kada Bradūnas yra autentiškas, specifiškai lietuviško žmogaus kūrėjas, neiškreipiamas ir nepajudinamas, kaip upės vaga tarp aukštų krantų.

Ten tas pats kritikas pastebi, kad Dievas Bradūno eilėraščiuose esąs „retas svečias“, nors kartais ir paminimas. Teigimas toli nuo tiesos. Bradūnas esmėje, kaip jau sakiau, yra religingas poetas, jo kūryba yra pilna tikėjimo šilimos. Tačiau jo Dievas egzistuoja ne krikščioniškuose terminuose, ne simboliuose, ne religiniame patose, bet paprastame darbe, kasdienybės aukoj, kančios neišvengiamybėj, sakyčiau, šventame mirties ir gimimo ritme.

*Tai mano žemė nuskaidrėjus
Liepsnoj įtūžusio likimo,
Į dangų kyla kaip auka.*

Maras, 43 p.

Bradūną galima lyginti su amerikiečių liaudies ir gamtos poetu Henry Longfellow (1807-1882), kurio poezijai būdingas paprastumas, rimtis ir vaizdingumas. Kaip Bradūno, taip ir Longfellow poezijoje nėra audrų, konfliktų, kovos. Žemė, darbas, gyvenimo meilė bei žmonių kančios yra esminiai šių poetų kūrybos bruožai.

Taip pat Bradūnas yra artimas britų poetui Matthew Arnold'ui (1822-1888), kuris gamtoje rado nu-

siraminimą ir įsiprasminimą. Tylus, paprastas darbas Arnold'ui buvo atpirkimo malda bei didelė moralinė vertybė, kas lygu ir Bradūnui. Arnold'o aplinka nedraugiška, su ja žmogus yra nuolatinėje kančioje, pralaimėjimo grėsmėje, kas lygiai yra ir Bradūnui. Arnold'ą viltingai nuteikia istorija ir tradicija, kas lygiai yra ir Bradūnui. Jiems abiem charakteringas gamtos šventas pastovumas, sielos ramybė ir dvasios pusiausvyra, kurioje telpa džiaugsmas ir ašaros vienodu svoriu. Pasiaukojimas kasdienybei yra egoizmo nugalėjimas. Praeities gyvenimo, tautos palikimo garbinimas yra atsisakymas individualizmo, nusilenkimas visos tautos kūrybiniam genijui.

BRADŪNAS VERSUS BRADŪNAS

Toks Bradūnas buvo iki šiol. 1967 metais jis išleido naują poezijos rinkinį SONATOS IR FUGOS arba „Susitikimai su Čiurlioniu“. Tai brandi kūryba, šviežia forma, išieškotas žodis ir sakinyš, gili mąstytojo įžvalga. Nežiūrint šių svarių mūsų poeto ypatybių, SONATOS IR FUGOS, bent iki sekančio jo rinkinio, pasiliks mūsų literatūroje skraidančios lėkštės fenomenu, apie kurį bus stengiamasi laikinai nekalbėti.

SONATOSE IR FUGOSE Bradūnas dailininko idėjas perleidžia pro poeto fantazijos prizmę. Ir taip atsitinka, kad knygoje nedaug randame Čiurlionio, o kas svarbiausia—dar mažiau paties Bradūno. Toks pareiškimas, žinoma, nenuvertina nei pirmojo, nei antrojo. Juo tik konstatuojame, kad turime naują Bradūną seno Čiurlionio dėka.

SONATOS IR FUGOS yra mūsų poeto kūrybinė kryžkelė su daug rodyklių ir nežinomųjų. Kaip ilgai Bradūnas šioje kryžkelėje stovės, parodys ateitis. Ar jis pasuks galutinai naujuoju keliu, ar grįš į senąjį, kuriame jis buvo toks mielas keleivis, taip pat nedrįstame spėlioti. Man asmeniškai labai gaila, kad Bradūnas, tiekos puikių knygų autorius, originalus ir autentiškas, išvyko ieškoti naujų idėjinių laukų. Buvęs ramus ir kuklus, staiga, lyg kasdienybės įvykių paveiktas, prabyla kietais, griežtais ir kovingais žodžiais. Buvęs taikus, virsta sukilėliu, revoliucionierium, pilnu nepasitenkinimo, noro neigti tai, kas buvo tik vakar teigta. Tai gali būti kūrėjo dvasinis lūžis, o gal tik pereinamasis momentas, kada įspūdių gausa užvaldo jo kūrybinę vaizduotę. Kiekvienu atveju tebūnie šioji **SONATŲ IR FUGŲ** analizė supраста ne kaip baimė, kad nustojome seno, bet kaip viltis, kad sulaukėme naujo poeto.

Rimvydas Šilbajoris, recenzuodamas Bradūno poeziją, pripažįsta, kad **SONATOS IR FUGOS** „atveria prieš jį naujus kūrybinius horizontus“ ir meta sugestiją, kad „čia greičiau reiktų laukti prasilenkimų, negu susitikimų“ (Metmenys, Nr. 14). Visiškai pritardamas pirmajai, lieku tačiau rezervuotas antrosios minties atžvilgiu. Jie neprasilenkė. Jie tikrai susitiko. Tik kyla klausimas, ar jie susitikę pažino vienas antrą? Jei būtų įmanoma iliuzorinį susitikimą pavaizduoti fiziniais reiškiniiais, tai jų susitikimas turėjo įvykti labai šaltos žiemos metu, ir tamsoje, pačiame gal net vidurnaktyje, kada speigai lediniais nagais sukaustę laikė vandenį, žemę ir orą. Kvėpuoti buvo tiesiog skaudu. Jie galėjo būti plonai apsiren-

gę, nes abu drebėjo ir kaleno dantimis. Pirma jie žiūrėjo į žemę, tada į dangų, abu ieškojo tenai kažko nepaprasto: vienas — ypatingų spalvų, kitas — ypatingų išsireiškimų. Jų širdys liepsnojo, bet kojom buvo baisiai šalta. Staiga užėjo debesis, uždengė šokinėjančias jų akyse žvaigždes, ir tuoj ėmė smarkiai snigti. Tada Čiurlionis atidengė Bradūnui jau baigtus savo darbų pavyzdžius, bet kadangi buvo labai tamsu, tai plunksna neįstengė įžiūrėti, ką sukūrė tepukas. Nusiminę jie ėmė kalbėti kiekvienas sau, trumpais be sąryšio žodžiais, kartais nesąmoningai, todėl vargu ar suprato vienas, ką kalbėjo kitas. Pajutę, kad kūrybiškas dialogas tokiu laiku neįmanomas, jie išsiskyrė, nė datos antram pasimatymui nepaskyrę.

Nors knygos antraštė sako „Susitikimai su Čiurlioniu“, bet iš tiesų tebuvo vienas, pirmasis pasimatymas — kartu ir paskutinis. Bradūnas taip prabyla į Čiurlionį, jį sutikęs:

*Bet tu palieti
Sunarpliotą chaoso audinį
Ir viską baisiai įskaudini,
Tardamas: Tebūnie.*

Sonatos ir fūgos, 13 p.

Tokie žodžiai, be abejonės, įskaudina dailininką. Čiurlionis nei spalvomis, nei idėjomis nėra įskaudinęs Dievo — iš Jo „chaoso“, štai, padarydamas simetriją ir tuo pasirodydamas didesniu už patį Dievą.

Čiurlionio kūrybinis Ego nėra toks juodas ir beprasmiškas, kaip, pvz., graikų tragedijose, kur veiksmas

ir jo rezultatas iš anksto būna dievų apspręstas. Graikų tragedijose didvyris yra dievų auka. Kitaip išsireiškus — žmogus yra dievų žaislas. To viso nėra Čiurlionio kūryboje. Jo spalvos daugiausia šviesios, ryškios, žaismingos, vedančios į gyvenimo džiaugsmą, į laimės suvokimą. Čiurlionis yra vilties pranašas, kaip ir visi romantikai. O kad Čiurlionis yra romantikas, neginčys nė pats Bradūnas. Todėl mes Čiurlioniu negalim atsigrožėti ir atsigėrėti, kad jis išsako mūsų tragediją ne tragedija ir mūsų skausmą ne skausmu. Jo tapyboj nėra kančios patoso ar laimės egzaltacijos. Jis kalba pasislėpęs už drobės ir spalvų laisvai, ramiai ir be asmeniško intereso, jis nerodo savo veido ir nekelia balso. Ar visa tai atspindi SONATOSE IR FUGOSE?

Saulės sonatų cikle Allegro Bradūnas užima priešingą Čiurlioniui liniją:

*Bet kibirkštys virsta saulėm,
O mes pelenais — deja,
Tik palieka apgaulė —
Tavo svaja.*

Sonatos ir Fugos, 17 p.

Čiurlionio Allegro yra auka ir duoklė senajai aisčių religijai, kartu ir žmogui, kaip neatskiriamai gamtos daliai. Dailininkas nei ieško „apgaulės“ simptomų, nei registruoja sudužusias svajones, nors kartais nusivilti ir tenka. To pat ciklo Finale poetas visai atidengia savo naująjį veidą:

*Jau paskutinės žarijos
Pelenuoja vyzdžiuos akluos,*

Ir žodis balsu neatgijo

Ištrigęs voro tinkluos.

Sonatos ir Fugos, 21 p.

Kaip matome, dominuoja pagoniškieji motyvai ir apščiai pelenų, bet jiems duota nauja spalva ir vieta. Voro antitezė būtų musė. Poetas nenorėtų būti muse, bet didelio pasirinkimo nėra, ir poetas krinta į neviltį. Aš net drįsčiau tvirtinti, kad man Čiurlionio voras simbolizuoja daugiau žmogaus norą valdyti pasaulį, negu Dievo žiaurumą. Pirmosios dvi eilutės prilygintos „akliems vyzdžiams pelenuose“, kas nei-gia jau patį kūrybos tikslą. Pelenų figūra čia virsta akla gamtos jėga, beprasmybe. Tai visiškai nauja ap-raiška, sakytume, senovės kunigo malda jau prie už-gesusio aukuro, nebetikinčio savo pašaukimu.

Eikime toliau.

Viskas jau pelenai, pelenai...

O, kaip tu mane kankinai...

Sonatos ir Fugos, 26 p.

Tokios minties ankstyvesnėje Bradūno poezijoje nerastum nė atominiu reaktorium žodžius skaldy-damas. Tai daugiau negu pesimizmas. Pelenai čia ei-na negatyvu visai gyvenimo koncepcijai. Būtojo lai-ko pavartojimas sako, kad tas „viskas“, taip nepa-prastai poetą „kankinęs“, jau praeity, kas irgi nei čiurlioniška, nei bradūniška. Kai laužas ir žirgas su raiteliu virsdavęs pelenų krūva, vyriausias žynys, ro-dydamas ranka į debesis, sušukdavęs: „Žiūrėkite! Aš matau! Ten! Jis joja debesimis...“ Tada visi už-

giedodavę džiaugsmo giesmę Praamžiui. Pelenų figūra čia nugali mirtį, ką paliudija viešai pats žynys. Šio pat ciklo pirmame posme mes randame tokį išsireiškimą: „Ir žemę, kaip juodą karolį, ridinėti delnuos“. Čia „juodas karolis“ yra žemės blogio parafrazė — tai yra klaikus gyvenimas, žiauri kasdienybė, laimės stoka ir t. t. Bradūnas nori atsipalaiduoti žemei duotos priesaikos ir pabėgti nuo savo dievų. Todėl nenuostabu, kad 2-je strofoje poetas nugirsta:

Bet už jų ten giliai,

Tu pats gūdžią fugą groji.

Sonatos ir Fugos, 26 p.

Nieko panašaus. Tai tik Bradūno iliuzija į Čiurlionio tariamąjį nepasitenkinimą gyvenimu. Tokį „girdėjimą“, tokią nuotaiką sukelia ne čiurlioniškoji fuga, bet poeto pasikeitusi pažiūra į kūrybą, nusivylimas „dievais“ arba gyvenimu iš viso. Bet taip kalbėdamas Bradūnas prieštariauja pats sau kaip kūrėjas. Nepasitenkinimas ir yra kūrybos sąlyga. Populiarioji laimė yra tik brutalus pasityčiojimas iš žmogaus, kad šis po minutės kitos imtų šaukti dar skaudesniu balsu. Kūrėjas visuomet yra daugiau mažiau nelaimingas žmogus, nes kaipgi tu galėtum kurti, jei būtum laimingas? Ko tu ieškotum, jei tu viską turėtum? Anksčiau Bradūnas kentėjo ir kūrė, Sonatose ir Fugose jis daugiau skundžiasi, negu kenčia. Pavyzdžiai:

„Bet tu mane kankinai“

„Man atėmei žadą kaip varpui“

„Nuskendau ir klajoju koraluos

Kaip akloji žuvis —“

„Aš neregį ieškau tavęs“

„Jei aplinkui tamsu“

„Aš nenoriu, nenoriu apakti“

„Daugiau niekas negali miegoti“

Ir taip panašiai. Kiekvienas eilėraštis yra skundas ar priekaištas kam nors. Tokio Bradūno aš nebuvau skaitęs, ir tokio Čiurlionio aš nebuvau matęs. Rezignacija, praeities nuvertinimas, nepagrįstas nusivylimas gyvenimu, kuris taip neseniai buvo jo kūrybos alfa ir omega.

Nors nebetikiu žemės dievais,

Bet einu jų pramintu keliu.

O išplaukti mirties laivais

Su nemirtingais dievais

Ir norėdamas nebegaliu.

Sonatos ir Fugos, 33 p.

Atsivertę knygoje 33 p., pamatysime, kad tai yra atidaromieji žodžiai iš Allegro, Pavasario sonatoje. Šiais žodžiais poetas aiškiai nusikalsta protėvių tikėjimui, atsiribodamas nuo pirmųjų „dievų“ ir nepritapdamas prie antrųjų. Bradūnas, būdamas kilnus ir atviros sąžinės poetas, staiga, dėl kol kas mums nežinomų priežasčių, atsiduria pats savo kūrybos analitiko vaidmeny. Aiškiai nusivylęs ligi šiol eituoju keliu, jis ima abejoti ir naujuoju. Štai posmas iš Antrosios fugos:

Kur pasibaigia žmogus

Ir kur prasideda Dievas?

Kur garuojanti žemė,

Kur debesuotas dangus,

O kur vien kūrybos motyvas?..

Sonatos ir Fugos, 41 p.

Ar čia poetas-žmogus neperžengia savo kompetencijos ribų, būtų jau atskiras klausimas. Kvestijonuoti Dievo ir žmogaus neatskyrybę, noras sužinoti daugiau, negu mirtingajam Dievas leido, nėra maži norai. Peršasi mintis, kad Bradūnas pasisako už žmogų ir žemę be Dievo valios. Idėją pratęsiant, čia mes įžiūrime vėl panteizmo apraiškų. Bradūno „dievas“ iki šiol buvo sintezėje žemės ir žmogaus veiksmų. Nustojus tikėti „žemės dievais“, savaime aišku, iškyla abejonė ir „dangaus dievais“, nes ir dangus be žemės neišsivaizduojamas.

Bijau likti nesuprastas. Palyginimui „dviejų Bradūnų“ paimkime dar porą pavyzdžių:

Mane pašaukė žemėje gimti

Mano protėvių kraujo jėga,

Mane saulė žadėjo auginti,

Šviesti kelią žvaigždynai degą.

Mane neški per meilę, per mirtį,

Gaivalingoji žemės jėga.

Apeigos, 5 p.

Tai būtų galima pavadinti pelenų simfonija, kur meilė atsako ugnį, o mirtis — pelenus. Tai poeto „credo“ savo protėviams ir jų brangiai žemei. Dabar gi:

Tūkstantmečio pilkapio velėna

Šešėliuoja paukščio lėkimu...

*Palaikyki man pūkinę pienę,
Kol sugrįšiu jūros dvelkimu.*

Sonatos ir Fugos, 44 p.

Čia didingoji mūsų praeitis „pilkapio velėna“ jau tik „šešėliuoja paukščio lėkimu“. Sakinys baigiamas daugtaškiu, lyg bijant pilnai atsiverti. Pagaliau poetas prašo palaikyti jam „pūkinę pienę“, iki jis sugrįš „jūros dvelkimu“. Tai sarkazmas. „Pūkinė pienė“ yra tuštybės metafora, kuri sustiprinama „jūros dvelkimu“, sugestijuojant naivų laukimą, ir reiškia maždaug — „niekada“.

Bradūnas, tiesa, per daug nesiveržia į dangų. Tuo jis mūsų artojėliui-pagonėliui lieka brangus ir artimas. Lietuvis iš prigimties nėra labai pamaldus ar krikščioniškas. Daug mažiau negu, pvz., lenkas. Gal todėl per tiek šimtmečių Lietuva nedavė nė vieno šventojo. Šv. Kazimieras yra „paskolintas“ šventasis, gal net dirbtinai priskirtas Lietuvai. Mes turime šimtu procentų sutikti su Bradūno kūrybine įžvalga, kad lietuvių šventumas yra „pagoniškas šventumas“. Ir šiandien mūsų žmogus yra daugiau pagoniškas, ne krikščioniškas. Ir tai gali būti mūsų tautos išlikimo garantija.

*Žemės valgymu prisiekiu mirtiną ištikimybę —
Ji galioja prieš ir po mirties.*

Žemė skelbia su manim vienybę

Lūpom nebylėm, velėna prie širdies.

Devynios baladės, 92 p.

Tokią besąlyginę ištikimybę gali manifestuoti tik idealus žemės garbintojas, šviesus tikintysis. Ne-

mirtingumo viltis trykšta iš kiekvieno žodžio. Dabar gi:

Tavo siela — kaip žalsva bedugnė,

I kurią grimstu, grimstu...

Užgesink mane kaip šaltą ugnį

Prie skenduolių karstų.

Sonatos ir Fugos, 50 p.

Tai Andante iš Jūros sonatos. Palikdami nuošaly savižudybės sugestiją, kreipiame dėmesį į poeto visišką sugniužimą. Poetas ima „grimsti“, pavirtęs „šalta ugnimi“. Šioji Čiurlionio Andante yra vienas iš pačių šviesiausių ir viltingiausių kūrinių. Čia iš dingusio iliuzijų pasaulio, paskandintų auksinių miestų ir svajonių, iš delnuose nešamo laivelio, pro bangas ir vandens svorį, prasiveržia dvi skaisčios saulės, gyvenimo ir laimės simboliai. Išgyvendamas kūrybos metamorfozę, mūsų poetas reagavo išgąščiu ir baime, tai yra, kas optimistui būtų sukėlę laimės išgyvenimą, tas pesimistui iššaukė negalimybės tragiką. Kitaip tariant, simboliai ne visiems tą patį reiškia. Kas „pirmąjį“ Bradūną patrauktų prie gyvybės prasmės, tas „antrąjį“ Bradūną paguldė „prie skenduolių karstų“. Kaip matom, ir vėl priešingybė ir Čiurlioniui ir Bradūnui.

Sonatos ir Fugos atsirado ne atsitiktinai. Čiurlionio simbolinis misticizmas Bradūną žavi nuo labai seniai. Beveik kiekvienoje knygoje jis atidavė Čiurlioniui tinkamą pagarbą. Čiurlionio tyras ir nuostabus tikėjimas žmogumi ir žeme, žalios spalvos, ugnies, žalčių, vandens, saulės ir žvaigždžių simbo-

liai kartu yra ir Bradūno kūrybos pagrindiniai figūratyvai. Aš vis dėlto manau, kad Sonatas ir Fugas pagimdė pasikeitusi poeto dvasinė savijauta, savotiškas „sukilimas“ prieš save patį, noras numesti nuo krūtinės sunkią medinę dėžę, kuri, tik po 25 metų nešimo poetas pastebėjo, yra tuščia, ir tolimesnis jos nešimas iš tiesų yra beprasmiškas.

Kazys Bradūnas — retas ir šviesus poetas, vienintelis šios rūšies. Saikus žodžiuose, griežtas formose, šviežias stilistinėse priemonėse, tiesus ir atviras savo minčių dėstyme. Bradūnas organiškai nepakenčia tuščiažodžiavimo, chaotinio pasąmonės išsiliejimo, besaikio kalbėjimo. Todėl beveik visi jo eilėraščiai trumpi, išbaigti, apvaldyti. Simboliai, metaforos, alegorijos ir palyginimai taiklūs, įspūdingai panaudoti ir neretai dramatiškai išreikšti. Tai neabejotina kūrybinė dorybė, didelio poeto žymė.

Būdamas neatlaidus Bradūno poezijos gerbėjas nuo pat pirmojo jo poezijos rinkinio pasirodymo, aš vis dėlto tikiu, kad Sonatos ir Fugos tėra atskiras įvykis, neduodąs svaraus pagrindo nusiminti. Tokiam optimizmui iš tiesų aš turiu labai rimtą pagrindą. Iš 23 knygoje eilėraščių vienas yra toksai, kuris lyg tyčia paneigia likusius 22! Pats gražiausias ir prasmingiausias visame rinkiny. Jame išgauta fantazijos ir realybės sintezė ne Čiurlionio kūrybos poveikiu, bet savo paties sveika gyvenimo nostalgija. Šis eilėraštis gali būti kiekvieno rytmetinė ir vakarinė malda, gali būti ir Pelenų figūros apoteozė.

*Kas gali būti realiau
Kaip mediniai kryžiai prie tako*

Ten, kur tu ir aš gimiau,

Ten, kur smiltys į viską atsako...

Atsigulki į žolę laukuos,

Paskęsk į peizažo spalvą,

Vien stebėki, kaip vėjai šukuos

Baltą debesio galvą.

Ir nieko nebus realiau

Kaip tavo paties alsavimas,

Ir nieko giliau

Kaip šaltinio čiurlenimas...

Sonatos ir Fugos, 42 p.

M Ū S Ų A U T O R I A I

Prof. dr. JONAS GRINIUS (g. 1902.II.21 Giminėnų k., Joniškio vls., Šiaulių aps.) — draminiai veikalai: **Sąžinė, Stella Maris, Gulbės giesmė, Žiurkių kamera**, mokslo veikalai: **O. V. Milašius — poetas, Visuotinė literatūra** (su A. Vaičiulaičiu ir J. Ambrazevičium), **Putino lyrika, Grožis ir menas** ir studijos periodikoje.

ALGIS LAPŠYS (g. 1944.X.12 Erfurte, Vokietijoje) — eilėraščius spausdino periodikoje.

K. BARĖNAS (g. 1907.XII.30 Stanionyse, Pumpėnų vls., Panevėžio aps.) — apsakymų knygos: **Giedra visad grįžta, Karališka diena, Atsitiktiniai susitikimai**.

PETR. TARULIS (g. 1899.III.19 Utenos vls. ir aps.) — apysakų rinkiniai: **Mėlynos kelnės, Žirgeliai padebesiais**, romanas: **Vilniaus rūbas**.

Apie kitus autorius po pluoštelį duomenų buvo pateikta ankstesnėse Pradalgėse.

T U R I N Y S

Petr. Tarulis—Kauno gubernatoriaus pusryčiai 5-35

Jonas Grinius — Auksinė mergelė, trijų veiksmų
komedija 36-157

O. B. Audronė — Šauksmas, Havajuose, Ant
kranto, Pelenai 158-161

Kotryna Grigaitytė — Mergaitė lietuje, Gegužės
rytmetys, Pasaka reikia tikėti, Dabar ir
niekada 162-164

Algis Lapšys — Aras, Traukiny, Sulinkęs senelis,
Vargonai senieji, Prieblanda, Tamsėja,
Miestas 165-169

Petronėlė Orintaitė — Ilgatrobės pastogėj
(apybraiža) 170-189

Antanas Giedrius — Kilometras kelio 190-193

Alfonsas Giedraitis — Novena, Vizija, Savaitgalis
svetimoj pastogėj, Keturios viešnios,
Būsimoji 194-197

Danguolė Sadūnaitė — Žiema!, Medžiai, Sūkurį,
Tremtiniai, Tyla 198-201

Juozas Švaistas — Iš ciklo: Karas ir sentimentai:
1. Kava Varšuvoj, o arbata Kaune,
2. Viršila pasiliko nenubaustas 202-221

<i>Agnė Lukšytė</i> — Vasara pasibaigė: cikados nutilo	222-241
<i>Vladas Šlaitas</i> — Prasčiokėlis, Nesu vienišas, Rudenio saulė, Ukmergiškis dangus, Žo- lynėlis, Pavasari, Aguonų gaisras	242-245
<i>Stasys Santvaras</i> — Portretas	246-247
<i>Kazimieras Barėnas</i> — Burmistras, Karstai, Pievos	248-307
<i>Algirdas Titus Antanaitis</i> — Patriotinis motyvas mūsų egzilinėje poezijoje	308-344
<i>Dr. Jonas Grinius</i> — Vertybių konfliktas da- bartinėj lietuvių literatūroj	345-372
<i>Anatolijus Kairys</i> — Pelenų figūra Bradūno kūryboje	373-396
Mūsų autoriai	397

JEIGU SAVIEJI LAUKIA

siuntinių, visada iškyla klausimas, per ką užsakyti, kas greit ir gerai pasitarnaus.

Tokiu patarnavimu dar verčiasi nemaža bendrovių ir privačių asmenų. O mes čia norime pasakyti, kad jau kelinti metai **SIUNTINIŲ SKYRIŲ** turi ir Lietuvių Namų Akc. Bendrovė, kuri plačiau lietuviams žinoma tuo, kad leidžia „Europos Lietuvį“ ir Nidos Knygų Klubu knygas, išlaiko sodybą-vasarvietę ir yra įsikūrusi savuose namuose. Tas Siuntinių Skyrius nedaro jokių didelių pelnų, nes jo uždavinys pirmoje eilėje yra patarnauti tautiečiams. O kai nedaro pelnų, tai neturi iš ko garsintis laikraščiuose ir tuo būdu pasiekt visus, kuriems rūpi siuntinių reikalas.

Šia proga kaip tik norime pasiūlyti savo patarnavimą ir atkreipti dėmesį, kuria tvarka tas Siuntinių Skyrius pasitarnauja. O jis stengias iki smulkmenų įvykdyti visus siuntinį užsakančiojo pageidavimus. Jis turi tiesioginį ryšį su fabrikais ir urmininkais. Taigi kai siuntėjas nori medžiagų, jam pagal pageidavimą pasiunčiama pavyzdžių pasirinkti. Ką jis pasirenka, tas iš fabriko užsakoma ir siunčiama. Kai reikia kitokių daiktų, Siuntinių Skyrius, gavęs smulkius pageidavimus ir nurodymus, nuperka kas reikalinga iš urmininkų ir siunčia.

Tokį patarnavimą galima būtų vadinti šeimyniniu ar asmeniniu ar dar kitaip, bet pavadinimai, tur būt, nėra svarbu. Svarbiausia, kad tuo būdu tvarkantis nesusidaro sąlygos jokiems nesusipratimams: viskas būna nauja, viskas aišku, viskas iki smulkmenų taip, kaip užsakytojas nori ir nurodo.

Dėl to jeigu jums reikia savo artimiesiems sudaryti siuntinį arba toks reikalas kiltų jūsų bičiuliams ar kaimynams, prašom rašyti:

LITHUANIAN HOUSE LTD.

SIUNTINIŲ SKYRIUS

1 Ladbroke Gardens, London, W.11, Gt. Britain